† Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΤΟΜΕΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ

Ὁμιλίες πρὸς Φοιτητὲς

Πανελλήνιο Ἱερὸ Ἵδρυμα
Εὐαγγελιστρίας Τήνου
ΤΗΝΟΣ 2009

© Ἱερὰ Μητρόπολις Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ.
Λεωφόρος Ὑμηττοῦ 47-51 - 161 21 Καισαριανὴ Τηλ. 210 72 24 123
www.imkby.gr (e-mail) info@imkby.gr

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως:
Μητροπολίτης Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ.

Ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ
τοῦ Πανελληνίου Ἱεροῦ Ἱδρύματος Εὐαγγελιστρίας Τήνου

Πρόεδρος:
Ὁ Μητροπολίτης Σύρου - Τήνου Δωρόθεος Β΄

Ἀντιπρόεδρος:
Εὐάγγελος Παρασκευᾶς - Γκίζης

Γενικὸς Γραμματέας:
Ἰωάννης Κουμαριανὸς

Ταμεῖο:
Παναγιώτης Μαλλιάρης, Ἰωάννης Πολατσίδης, Χαράλαμπος Ἀθηναῖος,
Εὐάγγελος Σημαντήρης, Εὐάγγελος Βέρσαλης, Παρασσός Σαλταμανίκας,
Παράσχος Μαλλιάρης.

ISBN: 978-960-87044-3-5

Ἐκδοτικὴ Παραγωγή
ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.
Ἀριστοτέλους 12-16, 116 36 Ἀθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4822 • Fax: 210.923.7033
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

Πρόλογος

Μὲ μάτια δακρυσμένα, φωνὴ παλλόμενη ἀπὸ συγκίνηση καὶ καρδιὰ φλεγόμενη ἀπὸ ἀγάπη καὶ στοργὴ ἀπευθύνθηκε ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸς Χριστόδουλος (28.4.1998 - 28.1.2008) τὴν ἡμέρα τῆς ἐνθρονίσεως του στὸν θρόνο τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, (9.5.2008) ὅταν ἀνελάμβανε τὰ ποιμαντικὰ καθήκοντά του περικυκλωμένος ἀπὸ τὸ ἐνθουσιασμένο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας στοὺς νέους λέγοντάς τους:

«...Τελειώνοντας, ἀπευθύνομαι εἰδικὰ στοὺς Νέους τῆς Πατρίδας μας καὶ τοὺς λέγω. Παιδιά μου, χρυσὰ τῆς Ἑλλάδος παιδιά. Εἶσθε τὸ καμάρι τοῦ Γένους, ἡ δαφνοστεφανωμένη ἀπαντοχή μας. Ὅμως σᾶς πονέσαμε πολὺ μὲ τὴν ὑποκρισία μας καὶ εὐτελίσαμε μέσα σας τὴν ἔννοια τοῦ χρέους. Σᾶς χρεώνουμε τὶς παρεκτροπές σας, ἐνῶ εἴμαστε οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοί των. Σᾶς στερήσαμε τὴν ἀγάπη, σᾶς ἀφήσαμε ἔρμαιους στὰ κύματα τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς Βαβυλώνας. Σᾶς ἀναγκάσαμε νὰ ζῆτε σ' ἕναν κόσμο ἀπάνθρωπο, ἀνηλεῆ καὶ ἀνοικτίρμονα. Σᾶς ὑποδείξαμε νὰ ἀκολουθήσετε δρόμους, ποὺ ἐμεῖς δὲν βαδίζαμε. Σᾶς ἀφαιρέσαμε τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα. Γκρεμίσαμε ἀπὸ μέσα σας κάθε ἰδανικό. Κι ὅμως λέμε ὅτι σᾶς ἀγαπᾶμε. Σεῖς, μὲ τὴν ὀξύνοιά σας καταλάβατε τὴν ἀσυνέπειά μας.

Καὶ μᾶς ἐγκαταλείψατε. Δὲν μᾶς ἐμπιστεύεσθε πιά, δέν θέλετε νὰ ζήσετε στὸν κόσμο ποὺ ἐμεῖς σᾶς ἑτοιμάσαμε. Καὶ στραφήκατε στὴν ἀναζήτηση τῆς χίμαιρας μέσ' ἀπ' τὰ ναρκωτικά, στὴν ἐπιβεβαίωσή σας μέσ' ἀπὸ τὴ βία.

Παιδιά μου, σήμερα αὐτὸς ποὺ σᾶς μιλᾶ, παίρνει ἐπάνω του τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς ἀπέναντί σας ἁμαρτίες ὅλης τῆς γενιᾶς του, καὶ σᾶς ζητᾶ συγγνώμη. Θέλει ὅμως ταυτόχρονα νὰ σᾶς πῆ πὼς καμμιὰ ἁμαρτία δική μας, καμμιὰ ἀστοχία δική σας δὲν μπορεῖ νὰ σᾶς κλείση τὸ δρόμο πρὸς τὴν καταξίωση. Τὰ ἀδιέξοδα πλήθυναν. Τώρα ἡ ἀδυσώπητη ἀνάγκη σᾶς καλεῖ σὲ ἀπόφαση. "Ὅταν ἀλύπητη βαρειὰ ξεσπᾶ ἡ ἀνάγκη καὶ προστάζει, ἀνάξιος εἶναι ὅποιος διστάζει" (Κ. Παλαμᾶς). Ὑπάρχει ἕνας χῶρος ποὺ δὲν θὰ σᾶς προδώση ποτέ. Εἶναι ὁ χῶρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐλᾶτε σ' αὐτόν, ἐλᾶτε στὴν πίστη, ἐλᾶτε στὸ Χριστό. Θὰ βρῆτε ὅ,τι ἔχετε χρόνια τώρα στερηθῆ. Καὶ μαζὶ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία, τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀληθινὴ ἀλήθεια. Ὁ Ἀναστὰς Χριστός, παιδιά μου, νὰ εἶναι μαζί σας...».

[Ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ἀριθμός 10 (1η Ἰουνίου 1998) σελ. 380-391].

Ἦταν λόγοι ποὺ ἐλέχθησαν ἀπὸ τὸν πνευματικὸ πατέρα μὲ εὐθύνη, εἰλικρίνεια καὶ παρρησία. Δὲν ἦσαν λόγοι φτηνῆς καὶ πρόσκαιρης ἐπικοινωνιακῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ λόγοι πατρικῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν νέα γενιά.

Αὐτή μας ἡ θέση ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν ἀρχιερατικὴ διακονία του, ὅταν ὡς Μητροπολίτης Δημητριάδος καὶ Ἁλμυροῦ (14.7.1974 - 28.4.1998) ἔγινε *«παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν»* τῶν νέων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως του ἀναπτύξας εὐρυτάτη καὶ πολυμερῆ ποιμαντικὴ δράσι.

Τὴν ἴδια ποιμαντικὴ μέριμνα συνέχισε καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ αὐτὴ ἔπαλξι ἀγωνίσθηκε γιὰ νὰ προσφέρει στοὺς νέους τὴν ἐν Χριστῷ ἐλπίδα.

Ὡς Μητροπολίτης Δημητριάδος καὶ Ἁλμυροῦ κάθε χρόνο καλοῦσε σὲ ἑόρτια σύναξη τοὺς φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ τοὺς μιλοῦσε ἀναπτύσσοντάς τους θέματα γιὰ τὴν πνευματικὴ θωράκισή τους καὶ τὸν καταρτισμό τους. Ὁ λόγος του οὐσιαστικός, νευρώδης, διαυγής, γεμᾶτος ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πνευματικότητας τῆς Ἐκκλησίας μας συνέπερνε τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιὰ τῶν νέων ποὺ κατέκλυζαν τὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως στὸ Βόλο. Ἀκολουθοῦσε πάντοτε ἐνδιαφέρων διάλογος καὶ χαιρόταν νὰ συνδιαλέγεται μὲ τὴν νέα γενιὰ ποὺ ἐνωτιζόταν ὡς διψῶσα γῆ τὸν γεμάτο ἀλήθεια καὶ ἐλπίδα λόγο του.

Ὡς ὑπεύθυνος ἱεροκήρυκας αὐτῆς τῆς διακονίας διατήρησα τὸ Ἀρχεῖο τῶν ὁμιλιῶν Του σ' αὐτὲς τὶς συνάξεις. Ἐπέλεξα μερικὲς ἀπ' αὐτὲς γιὰ νὰ ἐκδοθοῦν στὸν παρόντα τόμο καὶ νὰ προσφερθοῦν στὴν νέα γενιὰ τῆς πατρίδας μας.

Ἀπευθύνθηκα στὸ Πανελλήνιο Ἱερὸ Ἵδρυμα τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆς Τήνου καὶ ἐπρότεινα νὰ ἀναλάβει τὴν ἔκδοσή τους.

Ὁ Σεβασμιώτατος Πρόεδρος καὶ Ποιμενάρχης κ. Δωρόθεος ὁ Β΄ καὶ τὰ ἐντιμότατα Μέλη τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς ἀσμένως καὶ προθύμως ἀνέλαβαν τὴν ἔκδοση τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν σὰν κατάθεση σεβασμοῦ καὶ τιμῆς στὴν μνήμη του, ἀφοῦ ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος διετήρει στενοὺς πνευματικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸ Ἱερὸ Ἵδρυμα καὶ ἐπανειλημμένως κατὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπική του δια-

κονία προσῆλθε προσκυνητὴς τοῦ Ἱεροῦ Εἰκονίσματος τῆς Μεγαλόχαρης, προσευχόμενος ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, συγκαταλέγουσα ἔτσι ἡ Ἐπιτροπὴ κι' αὐτὸ τὸν τόμο καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν στὴν πλούσια πνευματικὴ διακονία τοῦ Θεομητορικοῦ Ἱδρύματος καὶ Πανελληνίου αὐτοῦ Σεβάσματος.

Ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἔκδοσης
Ὁ Καισαριανῆς, Βύρωνος & Ὑμηττοῦ
ΔΑΝΙΗΛ

Ἔγραφα τὴν 14ην Ἰουλίου 2009
Ἐπέτειο τῆς εἰς Ἐπίσκοπον καὶ Μητροπολίτην χειροτονίας του
(14 Ἰουλίου 1974)

Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ*

Ἡ ἑόρτια αὐτὴ σύναξη, ποὺ σὲ ἐτήσια βάση ἐπαναλαμβάνεται κάθε φορὰ τοῦτες τὶς ἅγιες Μέρες, μὲ πρωτοβουλία μὲν τῆς ποιμαίνουσας Ἐκκλησίας τοῦ τόπου σας, μὲ συγκινητικὴ δὲ καὶ σημαντικὴ ἀνταπόκριση ἀπὸ ὅλους ἐσᾶς, γίνεται μιὰ πολύτιμη εὐκαιρία ἐν Χριστῷ κοινωνίας καὶ ἀναστροφῆς μας, μέσα στὸν πλούσιο γιορταστικὸ περίγυρο τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ποὺ ἡ ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας θέλει ἔντονα χρωματισμένες ἀπὸ τὴ θαλπωρὴ τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας καὶ ἀπὸ τὴ ζωντανὴ βίωση, μέσα στὴν Ἐκκλησία, τοῦ λειτουργικοῦ χωρόχρονου. Καὶ στὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἐπιδιώκουμε νὰ ἀξιοποιοῦμε κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο, μιὰ καὶ στὶς μέρες μας, γίνεται ὁλοένα καὶ περισσότερο συνείδηση ἡ ἀναγκαιότητα τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων, ποὺ καθ' ὑπερβολὴν

* Ὁμιλία ποὺ ἔκαμε πρὸς Φοιτητὲς καὶ Σπουδαστὲς τῶν Α.Ε.Ι. τῆς χώρας, ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ Μαγνησίας Βόλου, ὁ Σεβ. Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος τὸ βράδυ τῆς 4-1-1985 στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου, στὴ διάρκεια γιορταστικῆς ἐκδήλωσης, ποὺ ὠργάνωσε πρὸς τιμήν των ἡ Ἱ. Μητρόπολις.

διασώζονται διὰ καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὴ σύναξη αὐτὴ τὴν θεωροῦμε σὰν μιὰ προέκταση, θὰ ἔλεγα, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς της, ὄχι τόσο σὰν δημόσιου θεσμοῦ μέσα στὸ κράτος, ἀλλὰ σὰν κοινωνία ζωῆς καὶ ἀγάπης μεταξὺ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅπου ἡ ὑπαρκτική μας ὀντότητα βρίσκει τὴν τελειότερη ἔκφρασή της μέσα στὴν οὐσιαστικὴ ἀλληλοπεριχώρηση καὶ ἐπικοινωνία τῶν καρδιῶν καὶ τῶν πνευμάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἔτσι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, καὶ τούτη ἐδῶ ἡ σύναξή μας, πιστεύω, ὅτι διαθέτει τὰ στοιχεῖα μιᾶς, σὲ εὐρύτερη ἔννοια, ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ποὺ λειτουργεῖ θεανθρώπινα, γιὰ ὅλους καὶ γιὰ τὸν καθένα μας, ὅπως τοῦτο συμβαίνει, κατὰ κύριο λόγο, στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη, στὸν ἰδιαίτερο δηλ. τρόπο ζωῆς, ποὺ ἡ Ἐκκλησία μας προβάλλει ἐμπρός μας, γιὰ βίωση καὶ συνέπεια.

Σᾶς καλωσορίζω, λοιπόν, στὴν ὡραία μας αὐτὴ σύναξη καὶ σᾶς εὔχομαι νὰ ζῆτε πολλά, εὐλογημένα καὶ καρποφόρα χριστιανικὰ χρόνια, μάρτυρες Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγάπης Του. Ἐπίσης σᾶς εὔχομαι νὰ ἀξιωθῆτε, καὶ μέσα στὸ 1985 νὰ συνεχίσετε τὸν προκείμενο ἀγῶνα γιὰ προσωπικὴ πνευματική σας τελείωση καὶ γιὰ ἐπιστημονικὴ καταξίωση, ἕνα ἀγῶνα, χωρὶς τὸν ὁποῖο χάνεται ἡ αἴσθηση τῆς εὐθύνης καὶ τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς μας.

Ἕνα, κάθε φορά, θέμα μᾶς ἀπασχολεῖ σὲ τοῦτες τὶς συνάξεις. Ἡ ποικιλία τῶν μέχρι σήμερα ἀναπτυχθέντων, ἀπὸ τὴ θέση αὐτή, θεμάτων[1] δείχνει τὴν εὐρύτητα τοῦ προβληματισμοῦ μας ἐμπρὸς στὶς σημειούμενες ἐξελίξεις στὴν

κοινωνία μας. Συνδυάζοντας τὴν ἐπικαιρότητα μὲ τὴ βαθειὰ θεολογικὴ ἑρμηνεία τῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων τοῦ καιροῦ μας, ἐπιδιώκουμε νὰ προσφέρουμε ἐρεθίσματα γόνιμου διαλόγου σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο, ὅπως πρέπει σὲ ἀνθρώπους μὲ προβληματισμοὺς καὶ ἀνησυχίες. Ἐφέτος διαλέξαμε, μὲ τὰ ἴδια κριτήρια, τὸ θέμα τῆς κρίσης ταυτότητος τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, σὲ μιὰ προσπάθεια ἀναζήτησης τῶν αἰτίων τῆς κακοδαιμονίας ποὺ παραδέρνει ἐτοῦτο τὸν τόπο. Καὶ φοβοῦμαι πὼς αὐτὴ ἡ κρίση δὲν εἶναι ἕνα ἁπλὸ σύμπτωμα ἐθνικῆς παθολογίας, ἀλλ' εἶναι, ἐπὶ πλέον, ἡ βαθύτερη αἰτία πολλῶν ἄλλων δεινῶν ποὺ πλήττουν τὸν τόπο, ἐπηρεάζοντας ἀρνητικὰ τὸν δημόσιο καὶ ἰδιωτικό μας βίο σὲ ὅλο τους τὸ φάσμα, προκαλώντας μιὰν ἀφόρητη πίεση ποὺ φορτίζει ἐπικίνδυνα τὶς ἐξελίξεις τῆς ζωῆς μας. Τὸ θέμα μας ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία, ὅταν προσφέρει τὴ σωστὴ ἑρμηνευτικὴ μέθοδο τῶν φαινομένων τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου, γίνεται κλειδὶ γιὰ τὴν ἐξιχνίαση βαθύτερων καὶ οὐσιαστικώτερων αἰτίων καὶ αἰτιατῶν.

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη.

Ὅταν λέμε κρίση ταυτότητος τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ ἐννοοῦμε, κατὰ βάσιν, τὴν βαθειὰ σύγχυση ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς νεοέλληνες γύρω ἀπὸ τὴν ὑπαρκτική μας ταυτότητα, δηλ. ποιοὶ εἴμαστε καὶ τὶ στοχεύουμε. Ἡ σύγχυση αὐτὴ μᾶς ἐμποδίζει νὰ δοῦμε καθαρὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὸ εἶναι μας, καὶ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ψευδαισθήσεις, ποὺ μοιάζουν μὲ ζοφερὴ σχιζοφρένεια, ποὺ σὰν τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ ῥολογιοῦ, σὲ μετακινεῖ πότε πρὸς τὴ μιὰ καὶ πότε πρὸς τὴν ἄλλη πλευρά, τρέφοντας αὐταπάτες καὶ ματαιώνοντας δυναμικὲς ἐξάρσεις. Εἶναι χαρακτηριστική, στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ διαπίστωση ποὺ κάνει ὁ *Χρ. Γιανναρᾶς: «Ἑκατὸν πενῆντα χρόνια τώρα οἱ Νεοέλληνες μοιάζουμε νὰ μὴν εἴμαστε τίποτα, οὔτε ἀπευθείας ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων, οὔτε καὶ σύγχρονοι Εὐρωπαῖοι, ἀλλὰ ἕνας λαὸς ποὺ πιθηκίζει ἄλλοτε πρὸς τὴ μιὰ καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν ἄλλη κατεύθυνση»* (Χρ. Γιανναρᾶ, *«Τὸ ἄλυτο γλωσσικὸ πρόβλημα»* στό *«Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα»*, Β΄ Ἔκδοση, σ. 151).

Ἡ σύγχυση αὐτή, μὲ ἐπίκεντρο τὴν ἀπάρνηση καὶ κατασυκοφάντηση τοῦ Βυζαντίου, σημαδεύει ὅλη τὴν περίοδο ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα μέχρι τὶς μέρες μας, μὲ φωτεινὲς ἐξαιρέσεις ἐλάχιστους ἱστορικούς μας, ὅπως ὁ *Ζαμπέλιος*, *ὁ Παπαρρηγόπουλος* κ.ἄ., ποὺ στάθηκαν κυματοθραῦστες στὴν πλημμυρίδα τῆς κατευθυνόμενης ἱστοριογραφίας, ποὺ μᾶς ἤθελε ἐμᾶς τοὺς νεοέλληνες ἀπευθείας ἀπόγονους τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων, διαγράφοντας μὲ μιὰ μονοκονδυλιὰ μιὰ ὁλόκληρη βυζαντινὴ χιλιετία. Αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ *Ν. Σαρίπολος*, καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τὸ 1848, ὅτι δηλ. ἐμεῖς οἱ Νεοέλληνες εἴμαστε κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων καί *«ἀποστρέφομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ ἀναμέσου χάσματος»* (Βλ. Φ. Δημητρακόπου-

λου: *«Τὸ Βυζάντιο στὸ Νέο Ἑλληνισμό [1830-1860]»* στὸ περιοδικό *«Ἐποπτεία»*, Ἰούνιος 1984, σ. 560) εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς τάσεως ποὺ κυριάρχησε γιὰ πολλὰ χρόνια στὸν ἐπιστημονικό μας ὁρίζοντα. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ὁ *Π. Καρολίδης* θὰ γράψει: *«Πᾶσα ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Βυζαντίου περίοδος, ἣν καλοῦμεν σήμερον περίοδον τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐλογίζετο μόνον κόσμος ξένος καὶ ἀλλότριος πρὸς τὸν κόσμον τὸν ἑλληνικόν, συνδεόμενος πρὸς τοῦτον διὰ δεσμῶν ἠθικῶν ὅλως ἀσθενῶν καὶ ὅλως ἐξωτερικῶν. Τὸ εἰρημένον κράτος ἐθεωρεῖτο ἀποτελοῦν ἀθλίαν τινὰ συνέχειαν καὶ ἐξακολούθησιν τοῦ ἐν Ἀνατολῇ ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ μορφὴν καὶ χαρακτῆρα μᾶλλον ἀσιατικόν, κύριον μὲν γνώρισμα ἔχον τὴν θρησκείαν, περιλαμβάνον δέ, πρὸς τοῖς ἐκπεφυλισμένοις λειψάνοις Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, σύγκλυδα ὄχλον εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν λαῶν, συγκρατούμενον πολιτικῶς διὰ τῶν στρατιωτικῶν δεσμῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, τῶν παραληφθέντων ὑπὸ τοῦ νέου κράτους καὶ διατηρηθέντων ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦ ἠθικοῦ συνέχοντος καὶ ἐνισχύοντος αὐτὸν δεσμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ζωῆς καὶ ζωτικότητος ἐθνικῆς, ὑπὸ τὴν νῦν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, καὶ δὴ ἑλληνικῆς, ἐθεωρεῖτο τὸ κράτος τοῦτο πάμπαν ἐστερημένον τὸ δὲ ὄνομα Γραικὸς ἦν ἁπλοῦν γνώρισμα θρησκευτικόν»* (Π. Καρολίδου: *«Ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ»*). Καὶ ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ ἕνας Παπαρρηγόπουλος γιὰ νὰ ξετινάξῃ κυριολεκτικὰ τὶς ἀνέρειστες αὐτὲς θεωρίες ὡς καὶ ἐκείνην τοῦ Φαλμεράϋερ καὶ νὰ ἀποδείξει *«τὴν ἑνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τὴν ἔποψιν τήν τε ἐθνολογικὴν καὶ τὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ καθόλου*

ἱστορικοῦ βίου καὶ χαρακτῆρος» (ἔνθ' ἀνωτ.). Ἀλλὰ πῶς ὑπεισῆλθε στὸν ἐθνικό μας βίο ἡ σύγχυση; Ποιοί παράγοντες μεθόδευσαν τὴν ἐθνική μας ἀλλοτρίωση καὶ ὡδήγησαν σ' αὐτὴ τὴν κρίση τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητος;

Παρακολουθώντας βῆμα πρὸς βῆμα τὶς συνθῆκες καὶ τὶς ἐξελίξεις τῶν δομῶν τῆς νεοελληνικῆς μας ἱστορικῆς ζωῆς, μποροῦμε σήμερα, ἀρκετὰ εὐδιάκριτα, νὰ διαπιστώσουμε βασικὰ πὼς ἡ κοσμογονία τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου ἔπους τοῦ 1821 εἶχε μεγαλο - ἰδεατικὸ χαρακτῆρα. Ὁ στόχος τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπως τὸν ἐκφράζουν οἱ γνήσιοι ἀγωνιστές, ἦταν νά *«φτιαχθῆ τὸ ῥωμαίικο»* γι' αὐτὸ καί *«οἱ ῥωμιοὶ ἐπανεστάτησαν τὸ 1821, διὰ νὰ ξαναγίνῃ ἡ Ῥωμιοσύνη Κράτος μὲ τὸν ῥωμαίικον πολιτισμόν της, ποὺ μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ κάθε θυσίαν εἶχαν διαφυλάξει κατὰ τὰ σκληρὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, τῆς Φραγκοκρατίας καὶ τῆς Ἀραβοκρατίας»* (Ἰω. Ῥωμανίδου: *«Ἡ Ῥωμιοσύνη τοῦ 1821 καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις»* στὴν ἐφημερίδα *«Ὀρθόδοξος Τύπος»*, τῆς 25-3-1978). Τὸ ὅραμα αὐτὸ ἀναδεύεται καὶ ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Ῥήγα τοῦ Βελεστινλῆ, ποὺ κινοῦνται μέσα στὴν πατριαρχική - φαναριώτικη προοπτικὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ ἐθνισμοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὶς προοπτικὲς τῶν Κολλυβάδων, ποὺ καὶ αὐτοὶ ἦταν φορεῖς τοῦ ἴδιου πνεύματος, δηλ. τῆς ἀπελευθερώσεως ὅλων τῶν ὑπόδουλων στὸ Σουλτάνο λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, χωρὶς κατακερματισμό τους σὲ μικρὲς ἐθνότητες, ποὺ θὰ ἐσήμαινε τὸν διαμελισμὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν οὐσιαστικὴ ἐπιβίωση τοῦ «μεγάλου ἀσθενοῦς» ἢ τὴν διαιώνιση τοῦ λεγομένου

«Ἀνατολικοῦ ζητήματος» ποὺ τὴν ἐγγυήθηκαν οἱ μεγάλες Δυνάμεις, θέλοντας νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνάσταση τῆς Ῥωμιοσύνης (Βλ. π. Γεωργ. Μεταλληνοῦ: *«Ἰδεολογικοὶ προσανατολισμοὶ καὶ δομικὲς διαφοροποιήσεις στὴ Νεοελληνικὴ Κοινωνία»* στὸ περιοδικὸ *«Κοινωνία»*, Ἀπριλίου-Ἰουνίου 1984, σ. 206).

Ἐπιδίωξη τῶν Φράγκων ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Βυζαντίου, γιατὶ αὐτὸ ἐκπροσωποῦσε τὴ Ῥωμιοσύνη, ἰδέα πολὺ ἐνοχλητικὴ γιὰ τὴν φράγκικη Εὐρώπη. Τρεῖς συντεταγμένες ὁριοθετοῦν τὸ Βυζάντιο: Ὁ Ἑλληνισμός, ἡ Νέα Ῥώμη καὶ ἡ Ὀρθοδοξία. Ἐναντίον καὶ τῶν τριῶν ἐστόχευσαν οἱ Εὐρωπαῖοι μὲ ποικίλους καί, ἐν πολλοῖς, ἀνέντιμους τρόπους. Δὲν βλάπτει ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε πὼς ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε ἀπὸ καιρό, πρὶν τὴν Ἅλωση, ἀρχίσει νὰ ἀρδεύεται ἀπὸ τὸν σχολαστικισμὸ τῆς Δύσης, ποὺ ἔτσι ὁδηγοῦσε στὴν ἀλλοίωσή του. Τὸ 1204 μὲ τὴν λατινικὴ κατάκτηση τοῦ Βυζαντίου, οἱ φράγκοι ἐπεδίωξαν τὸν διὰ παντὸς ἀφανισμό του, ἀλλὰ ἀπέτυχαν. Ἀπέτυχαν καὶ τὸ 1453, παραδίδοντας οὐσιαστικὰ ἀνυπεράσπιστη τὴν Ἀνατολὴ στὰ χέρια τῶν βαρβάρων ὀθωμανῶν. Κι ἂς μή ξεχνοῦμε πὼς ἡ ῥήση τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ ὅτι εἶναι *«προτιμώτερον φακιόλιον τουρκικὸν ἀπὸ καλύπτραν λατινικήν»*, ἐκφράζει τὴν ὀδυνηρὴ συνειδητοποίηση τοῦ πραγματικοῦ κινδύνου καὶ τῶν φορέων του, γιὰ τὴν ἑλληνική μας αὐτοσυνειδησία καὶ ἐπιβίωση. Ἅτσι, σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς τουρκικῆς σκλαβιᾶς, τὸ ῥωμαίικο ἔμεινε οὐσιαστικὰ ἀδούλωτο, ἐνῶ οἱ μισσιονάριοι τῆς Εὐρώπης, ἀλώνιζαν κυριολεκτικὰ σὰν σὲ ξέφραγο ἀμπέλι, ἀναγκάζοντας τὸ λαό μας νὰ ἀντιτάξῃ ἀπέναντι

τοῦ ἐκλατινισμοῦ του τὴν ἴδια ἀντίσταση ποὺ ἐπέδειξε ἀπέναντι τῶν ἐξισλαμισμῶν. Εἶναι ἀληθινὸ θαῦμα τῆς θείας Πρόνοιας τὸ πῶς αὐτὸς ὁ λαός, κατώρθωσε, μέσα στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια νὰ διατηρήσει ἀνόθευτη τὴν ταυτότητά του, ὅπως γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος, *«τὸ ἔθνος τοῦ 1821 νὰ εἶναι ἀπαράλλακτον τὸ ἔθνος τοῦ 1453»*.

Ἀτίθαση ἡ Ῥωμιοσύνη, ὑψώθηκε γιγάντια ἐμπρὸς στὴν ἀπειλὴ τῆς Εὐρώπης. Πῶς νὰ λησμονήσει κανεὶς τὴν ψευδο-Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας καὶ τὰ ἀνταλλάγματα τῶν λατίνων σὲ οὐσιώδη στοιχεῖα αὐτοσυνειδησίας μας, γιὰ νὰ προσφέρουν κάποια βοήθεια στὸ ἐκπνέον Βυζάντιο. Καὶ πῶς νὰ λησμονήσει κανεὶς ἱστορικοὺς σταθμοὺς σὰν τὸ 1204, 1453, 1830, 1922 ὅπου οἱ ἴδιες πάντα δυνάμεις ἔθεταν στὸ στόχαστρό τους, τὴν ἴδια πάντα Ῥωμιοσύνη, τὸν ἴδιο λαό, τὰ ἴδια σχέδιά των. *«Αἰῶνες ὁλόκληρους ἡ μεθοδευμένη ἄγνοια κάλυψε τό "Βυζάντιο" μὲ πυκνὴ ἀχλύ, περίπου τὸ ταύτισε μὲ τὸν δυτικό "σκοτεινὸ μεσαίωνα"… Οἱ οὐμανιστὲς τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ καλλιεργοῦν στοὺς Ἕλληνες λογίους τῆς Τουρκοκρατίας τὴν ἰδέα τῆς ἐπαναβίωσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν ἀρχαία κοιτίδα του. Ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἐμφάνιζε τὰ πρῶτα συμπτώματα ἐσωτερικῆς ἀποσύνδεσης καὶ ὁ κίνδυνος ποὺ ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ἀποφευχθεῖ ἦταν ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀφύπνιση τῆς ὁλόκληρης ῥωμηοσύνης»* (Χρ. Γιανναρᾶ: *«Ἡ REVANCHE τῆς Εὐρώπης»* στό *«Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα»*, σσ. 69-70).

Μὲ τὴν ἀπελευθέρωση μπαίνουν σὲ ἐφαρμογὴ τὰ σχέδια γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ συρρίκνωση τῆς Ῥωμιοσύνης.

Πρῶτα-πρῶτα ἱδρύεται ἡ μικρὴ ἐδαφικὰ Ἑλλαδίτσα, καὶ ἀκολουθεῖ εὐθὺς ἀμέσως *«ἡ καλλιεργημένη ὑστερία τῶν "διαφωτισμένων" γραικῶν γιὰ τά "φῶτα" τῆς Εὐρώπης ποὺ μᾶς ξαναδίνουν συνείδηση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς μας καταγωγῆς καὶ δόξας καὶ ἡ ἀποστροφή τους γιὰ ὅ,τι θύμιζε Βυζάντιο. Ἀκόμα καὶ καινούργια γλῶσσα κατασκευάζει ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ Κοραῆς, γιὰ νά "καθαρεύουν" οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὶς βάρβαρες ἀλλοιώσεις ποὺ ἔφερε στὴ γλῶσσα τους τὸ Βυζάντιο καὶ ἡ τουρκοκρατία. Ἡ ρωμαλέα ἀντίδραση τῶν Κολλυβάδων, ποὺ πολεμᾶνε μὲ ὅπλο τὴ λαϊκὴ γλῶσσα γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀφύπνιση τῆς ὁλόκληρης ρωμηοσύνης, πνίγεται ἀκόμα ὡς σήμερα, στὴ συκοφαντία, τὸ μῖσος, τὴ διαβολή… Ὁ Ὄττο Βίτελσμπαχ φέρνει μαζί του ἐπιτελεῖο Βαυαρῶν ποὺ ὀργανώνουν "κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν πρότυπον" τὴ διοίκηση, παιδεία, δικαιοσύνη καὶ Ἐκκλησία τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους, ἀλλοιώνοντας τὴ φυσιογνωμία καὶ τὴν παράδοση τοῦ τόπου ἀπὸ τὶς ρίζες της»* (Χρ. Γιανναρᾶς: ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 70-71).

Σιγά-σιγὰ μὰ μεθοδευμένα ἡ ρωμαίικη ἰδέα ἠττᾶται στὸ μικρὸ κρατίδιο τῆς Ἑλλάδος. Πρέπει ὅμως, γιὰ λόγους δικαιοσύνης, νὰ ἐπισημάνουμε πὼς ὁ πρῶτος Κυβερνήτης Ἰ. Καποδίστριας, παρὰ τὰ ὅσα τοῦ καταμαρτυρεῖ ὁ Μακρυγιάννης στὰ Ἀπομνημονεύματά του, κυρίως γιὰ τὶς καταχρήσεις καὶ τὴ σκληρὴ συμπεριφορὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του Βιάρου καὶ Αὐγουστίνου, στέκεται ἐνάντιος στὰ σχέδια τῶν ξένων, γι' αὐτὸ καὶ προσπάθησε νὰ θεμελιώσει παιδεία καὶ Ἐκκλησία σὲ σωστὲς βάσεις, πρᾶγμα ποὺ ἀνέκοφε ἡ ἀπροσδόκητη δολοφονία του. Μετὰ ἀπ' αὐτὸν ἡ πολιτικὴ πορεία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ περνάει στὴν ἀπολυταρχία,

ἐνῶ ἡ ἰδεολογία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ οὐμανισμοῦ, πού, κατὰ τὴ θεωρία τοῦ HOBBES ἤδη ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα, προβάλλει τὸν τύπο τοῦ ἐκκοσμικευμένου κράτους χωρὶς θρησκεία καὶ ἐκκλησία, σύμφωνα μὲ τὶς ἐξελίξεις τῆς δυτικῆς κοινωνίας μετὰ τὴν μεταρρύθμιση κυριαρχεῖ στὸν ἑλλαδικὸ ὁρίζοντα. Αὐτὸ εἶναι τό *«ὅραμα ἑνὸς ριζοσπαστικοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ μέσα στὰ πλαίσια ἑνὸς σκληροῦ, παντοδύναμου καὶ αὐθαίρετου κρατικισμοῦ»* (Βλ. Φειδᾶ: *«Τὸ πρόβλημα τοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας στὸ νεώτερο Ἑλληνισμό»* στὸ περιοδικό *«Σύναξη»*, Φθινόπωρο 1983, σ. 14).

Στὸ νεαρὸ κρατίδιο ἐπιπίπτουν τώρα οἱ ξενοσπουδαγμένοι διαφωτιστές, ποὺ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα ἔμειναν μακρὰν τῶν μαχῶν. Τώρα ὅμως ποὺ ἡ λεία εἶναι πλούσια πρῶτοι ἐκεῖνοι σπεύδουν νὰ τὴν λαφυραγωγήσουν, καταλαμβάνοντες καίριες θέσεις στὸν κρατικὸ μηχανισμό, καὶ καταβάλλοντες σύντονες προσπάθειες νά «φωτίσουν» τοὺς σκοτισμένους ῥωμηούς. Εἶναι τέτοια ἡ καταβαλλόμενη προσπάθεια, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἐμπνευστής της Κοραῆς, ἀναγκάζεται πολὺ πρώιμα νὰ ὁμολογήσει: *«Ἄρχισα νὰ φοβοῦμαι, ὄχι μὴ φωτισθῆ τὸ Γένος, ἀλλὰ μή, πρὶν ἀποκτήση φῶτα ἀρκετά… γένη ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης»* (Μ. Γεδεών: *«Ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Γένους κατὰ τὸν ιη΄ καὶ ιθ΄ αἰῶνα»*. Ἀθήνα 1976, σ. 280. Γεωργίου Μεταλληνοῦ: ἔνθ' ἀνωτ., σ. 213).

Τὸ φαινόμενο αὐτό, ποὺ μοιάζει μὲ ἀσεβῆ σκύλευση νεκρῶν, ἐξεγείρει εὐθὺς τὴ συνείδηση τῶν γνήσιων πατριωτῶν καὶ ἡ ἀντίδραση σ' αὐτὸ συγγραφέων τῆς ἐποχῆς

ποικίλης ἰδιοσυγκρασίας καὶ παιδείας, ἀπὸ τὸ Μακρυγιάννη ὡς τὸν Ἀλ. Σοῦτσο, διαμορφώνει μιὰν ἐνιαία στάση, ποὺ ἐκφράζεται σὲ μιὰ πικρὴ ἀπογοήτευση καὶ ἐπαναστατικὴ διαμαρτυρία ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ βάλθηκαν ν' ἀλλάξουν τὰ φῶτα τοῦ λαοῦ μας (Βλ. Π. Μαστροδημήτρη: *«Ἡ μετεπαναστατικὴ τύχη τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21 σὲ λογοτεχνικὰ κείμενα τοῦ περασμένου αἰῶνα»* στὸ περιοδικὸ *«Ἐποπτεία»*, Ἰούνιος 1984, σ. 548). Ὁ *«Ψωμοζήτης στρατιώτης»* τοῦ Ἀλ. Σούτσου, ποίημα γραμμένο τὸ 1831, περιγράφει τὴν ἄθλια κατάσταση, στὴν ὁποίαν εἶχαν περιέλθει οἱ ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης, στὰ *Ἀπομνημονεύματά* του, διεκτραγωδεῖ τὰ δεινὰ τῶν ἀγωνιστῶν, ποὺ διακονεύουν στοὺς δρόμους γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί. Λίγες μέρες μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1843, ὁ ἴδιος σὲ ἐπίσκεψή του στὸν βασιλέα Ὄθωνα, θὰ τοῦ πῆ μὲ παρρησία ῥωμαίικη: *«Αὐτὸς ὁ τόπος, ἡ πατρίδα μας, ὁποὺ βασιλεύεις, ἦταν πρῶτα ῥουμάνι, ὅτ' εἶχε γίνει βάλτος τόσα χρόνια, κι ἔκαμεν πολλὰ ἄγρια δέντρα καὶ παλιοχόρταρα, κι ἕνα μέρος ἀπὸ μᾶς τοὺς ντόπιους καὶ ἀπὸ τὰ ἔξω μέρη πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι πῆραν τὰ τζαπιά, τὰ τζεκούρια, τὰ φτυάρια, κι ἔκοψαν ὅλες τὶς ἀκαθαρσίες καὶ δούλεψαν αὐτὸ τὸν τόπο καὶ δίνει τώρα σοδήματα, καρπούς, καὶ φροῦτα ἀξιόλογα. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀγωνίσθηκαν, ἀπὸ μέσα κι ἀπ' ὄξω, λίγοι ἦταν καὶ χάθηκαν οἱ περσσότεροι. Κι ὅσοι μεῖναν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς γκεζεροῦν* (=πλανῶνται ἀσκόπως) *ξυπόλητοι καὶ γυμνοὶ μέσα στὰ σοκάκια αὐτηνῆς τῆς πατρίδας τους. Καὶ οἱ χῆρες κι ὀρφανὰ τῶν ἀγωνιστῶν διακονεύουν. Καὶ οἱ νιὲς τοὺς πατοῦνε οἱ διαφταρμένοι τὴν τιμή τους στανικῶς νὰ φᾶνε κομμάτι ψω-*

μί. Λίγοι ἀγωνισθήκαμεν - εἰς τὸν καρπὸν πολλοὶ πλάκωσαν καὶ παίρνουν τὸ ξύλο καὶ βαροῦνε τοὺς ἀγωνιστάς. Ποτὲς δικαιοσύνην δὲν εἴδαμεν κι ὅλο συχνοὺς ἐμφύλιους πολέμους καὶ σκοτωμούς. Χάθηκαν δι' αὐτὰ τὰ καλύτερα παλληκάρια καὶ παδαίνει ἡ πατρίδα ὅσα δὲν ἔπαδε ἀπὸ τοὺς Τούρκους» (Ἀπομνημονεύματα Β΄, σσ. 143-144).

Καὶ βέβαια τὸ πρόβλημα δὲν περιορίζεται μόνον στὴν περιφρόνηση πρὸς τοὺς ἀγωνιστάς, καὶ στὴ λιμοκτονία στὴν ὁποία τοὺς κατεδίκασε ἡ κρατικὴ ἀστοργία. Τὸ πρόβλημα, ὅπως εἴπαμε, εἶναι εὐρύτερο, οὐσιαστικώτερο καὶ βαθύτερο. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς πορείας τοῦ Γένους, γιὰ πνευματικὴ ἀλλοτρίωση στοὺς θεσμούς, γιὰ ξέκομμα ἀπὸ τὶς ῥίζες. Ἔτσι ὁ σκοπὸς τῆς παιδείας ἀλλάζει καὶ γίνεται ἡ δημιουργία τοῦ αὐτόνομου ἀνθρώπου, τοῦ μὴ ἐξαρτώμενου ἀπὸ μεταφυσικὲς πίστεις. Ἡ διοίκηση ἀποπροσωποποιεῖται καὶ μεταβάλλεται σὲ γραφειοκρατία ποὺ δυναστεύει τὸν ἕλληνα, ὁ ὁποῖος συνηθισμένος μέχρι τότε στὴν ἀνθρώπινη ἐπαφή, ταπεινώνεται στὴ σχέση του μὲ τὸ ἀπρόσωπο καὶ ἀνώνυμο κράτος. Ὁ πολιτικὸς βίος ἐκτυλίσσεται καὶ αὐτὸς σὲ ἀπρόσωπη σχέση πολιτικοῦ καὶ ψηφοφόρου, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ ῥουσφέτι σὰν ἔσχατη δυνατότητα προσωπικῆς σχέσης τοῦ πολίτη μὲ τὸν ἀπρόσωπο κρατικὸ μηχανισμό. Ἡ δικαιοσύνη ἀντιγράφει τοὺς κώδικες πολιτικῆς Δικονομίας, τὸν γαλλικὸ Ἐμπορικὸ Κώδικα, τὶς εὐρωπαϊκὲς νομοθεσίες, ἀφήνοντας τὸ βυζαντινορωμαϊκὸ δίκαιο γιὰ τὴν κάλυψη ἀναγκαίων μόνον περιπτώσεων, ποὺ δὲν καλύπτονται ἀπὸ τὴν εἰσαγόμενη

νομικὴ σκέψη. Καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ περιέχον ποὺ ἦταν μέχρι τότε, γίνεται τώρα περιεχόμενο, ἐντάσσεται καὶ αὐτή, σὰν θεσμός, μέσα στὴν κρατικὴ μηχανή, καὶ ὑποτάσσεται ὁλοκληρωτικὰ στὸ κράτος.

Στὴ συνέχεια ὁ δρόμος πιὰ εἶναι ἐλεύθερος γιὰ νὰ ἀρχίσουν νὰ παίρνονται τὰ ἀπαραίτητα μέτρα, ποὺ θὰ ὁδηγήσουν στὴν ἀφασία τῆς ταυτότητός μας. Στὰ πλαίσια τῶν νέων αὐτῶν ρυθμίσεων, θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν ἡ συστηματικὴ καταστροφὴ βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν κυρίως στὴν Ἀθήνα, ἡ διάλυση ἑκατοντάδων μοναστηριῶν, ἡ ἐξουθένωση τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἡ δήμευση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, οἱ διώξεις μοναχῶν καὶ κληρικῶν ἀγωνιστῶν, ἡ ἔξαρση τῆς προτεσταντικῆς προπαγάνδας, ἡ διάσπαση τῶν ἐκκλησιαστικῶν δυνάμεων, ἡ πραξικοπηματικὴ ἀνακήρυξη τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἡ ἀποδέσμευσή του ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸ Φανάρι, ἡ ὑπαλληλοποίηση τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἡ ἀπομόνωση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ζωή, ἡ κατάλυση τοῦ ἐθναρχικοῦ της ρόλου μὲ τὴ μεταβολή της σὲ ἐξάρτημα τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς κρατικῆς παντοδυναμίας σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς (Βλ. π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ: ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 211-212). Ἔτσι τὸ πέρασμα τῶν Βαυαρῶν καὶ ὕστερα τῶν ξενοσπουδαγμένων ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸν ὑπῆρξε γεγονὸς καταλυτικὸ γιὰ τὴ γνήσια φυσιογνωμία του. Ὁ Χρ. Γιανναρᾶς θὰ τονίσει: *«Τὸ πέρασμά τους ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο φαίνεται πὼς εἶναι τὸ πιὸ σημαντικὸ γεγονὸς γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Πόλης καὶ πρὶν ἀπὸ τήν καταστροφὴ τῆς Μικρασίας. Τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ γεγο-*

νότος ἀκόμη δὲν ἔχει μετρηθῆ. Τετρακόσια χρόνια σκλαβιᾶς δὲν μπόρεσαν νὰ ἀποκόψουν τὸν Ἑλληνισμὸ ἀπὸ τὶς ῥίζες του, καὶ τὸν ἀπόκοψε ἡ βαυαρικὴ ἀπελευθέρωση» (Χρ. Γιανναρᾶ: *«Ἡ κρίση τῆς προφητείας»*, σ. 42).

Ἂν ἐπέμεινα κάπως περισσότερο στὶς ἀλλοιώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ζωῆς, τὸ ἔκαμα γιατὶ πιστεύω πὼς ἡ ἀλλοτρίωση αὐτὴ βρίσκεται στὴ βάση τῆς ἐθνικῆς μας ἀλλοτρίωσης. Στὸ Βυζάντιο ἡ Ἐκκλησία δὲν λειτουργοῦσε, ὅπως στὴ Δύση, σὰν ἰδεολογία παρακμῆς. Ἐκεῖ, στὴν Ἀνατολή, ἡ Ἐκκλησία, μὲ τὴν ἀλήθεια της, ἔχει τὴ δύναμη ὄχι μόνο νὰ ἑρμηνεύσει, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταμορφώσει τὸν κόσμο. Στὴ Δύση ἡ Ἐκκλησία *«δὲν εἶναι μιὰ ἀλήθεια ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει καίρια τὶς κοινωνικὲς ἐξελίξεις καὶ διαμορφώσεις, νὰ δώσει νόημα καὶ στόχο στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία καὶ στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ὑλικὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς, νὰ φανερώσει τὴν περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας σὰν δυνατότητα νὰ νικηθῇ πραγματικά* (καὶ ὄχι λεκτικά) *ὁ θάνατος»* (Χρ. Γιανναρᾶ: *«Βατικανὸ καὶ Διαμαρτύρηση στὸ μαρξισμό»* στό *«Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα»*, σ. 23). Ἀντίθετα, στὴν Ἀνατολὴ ἡ Ἐκκλησία, ἡ Θεολογία, οἱ Ἕλληνες Πατέρες εἶδαν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ὄχι μόνον βιολογικά, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιολογικά. Ἡ ἀνάλυση αὐτῶν τῶν δύο μορφῶν ὕπαρξης, καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ δεύτερη ὑπηρετεῖ οὐσιαστικὰ καὶ τὴν πρώτη. Γιατί *«τό "εὐαγγέλιο" ποὺ κομίζει ἡ Ἐκκλησία στὸν ἄνδρωπο εἶναι ἀκριβῶς ἡ δυνατότητα νά "ὑφίσταται" ὁ ἄνδρωπος, νὰ πραγματώνει τὴν ὕπαρξή του ὡς προσώ-*

που χάρη στὴν πρόσληψή του ἀπὸ τὸ Χριστό, στὸ γεγονὸς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀγαπητικῆς σχέσης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης ποὺ εἶναι ἡ τριαδικὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἕνας τρόπος ὑπάρξεως ἡ "υἱοθεσία" τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, ἡ αἰωνιότητα τῆς προσωπικῆς ἑτερότητος στὰ ἀπεριόριστα ὅρια τῆς ἀγάπης» (Χρ. Γιανναρᾶ: *«Ἕνας λόγος πρὶν ἀπὸ τὴν Κοινὴ Ἀγορά»* στό *«Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα»*, σ. 100).

Ἡ Ἀνατολὴ μπόλιασε ἐπὶ αἰῶνες τὸ πετσὶ τοῦ ἕλληνα μὲ τὴ λατρεία τοῦ προσώπου. Αὐτὸ σημαίνει ἡ θεία λατρεία, ἡ εἰκονογραφία, ἡ μουσική, ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικές τέχνες. Ἡ ἐπισκοπὴ καὶ ἡ ἐνορία, ὅταν συγκροτοῦν ἀληθινὴ ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, ἀναιροῦν τὴ θεσμοποίηση τοῦ ἀτόμου καὶ ὁδηγοῦν δυναμικὰ σὲ ἕνα καθολικὸ τρόπο κοινωνικῆς ὕπαρξης ποὺ ἀρνεῖται τὶς προϋποθέσεις λειτουργίας τοῦ καπιταλιστικοῦ καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Γιατὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ συστήματα προϋποθέτουν τὴν ἀτομικὴ οὐδετεροποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτὰ εἶναι ἕνα κοινωνικὸ προϊόν, δηλ. παράγωγο μιᾶς ὁρισμένης συμβατικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν κοινωνία. Ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἐλευθερώνει τὰ πλαίσια καὶ ἀρνεῖται τὸν ὀρθολογικὸ καὶ μηχανοποιημένο τρόπο ζωῆς, καταφάσκοντας τὴν κοινωνία τῶν προσώπων, τὴν κοινοτικὴ ζωή, τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις. Μὲ ἄλλα λόγια μπορεῖς νὰ καταλάβεις τὸν ἕλληνα, μόνο ἂν σκέφτεσαι θεανθρώπινα, θεολογικά, ἐκκλησιαστικά. Ἔχει δίκηο ὁ Χρ. Γιανναρᾶς ὁμολογώντας *«Ὅσο ὑπάρχει ἑλληνικὴ ὀρθόδοξη λατρεία καὶ θεολογία, ὑπάρχει καὶ τὸ μέτρο ἢ κριτήριο τῆς πολιτιστικῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ Ἑλληνι-*

σμοῦ. Ὄχι γιὰ νὰ διασωθῇ ἡ φυλὴ ἢ τὸ ἔθνος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώζεται ὁ λόγος καὶ ἡ φανέρωση τῆς καθολικῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, τῆς σωτηρίας ποὺ εὐαγγελίζεται ὁ ἑλληνικὸς λόγος τῆς Ἐκκλησίας σὲ Ἕλληνες, καὶ Σκύθες, Ἰουδαίους καὶ βαρβάρους, δούλους καὶ ἀπελεύθερους» (Χρ. Γιανναρᾶ: «*Ἡ μειονεξία τῶν Νεοελλήνων*» στό «*Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα*», σσ. 117-118).

Ἀτυχῶς οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς γιὰ τὴν κρίση τῆς ταυτότητός μας δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν σήμερα ξεπερασθῆ, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοὺς πολλούς. Ὑπάρχουν ὁπωσδήποτε οἱ ἀγρυπνοῦντες, ὅταν οἱ ἄλλοι ληθαργοῦν. Ἀλλὰ εἶναι τόσο ἐκτεταμένη ἡ δηλητηρίαση τοῦ ἐθνικοῦ μας ὀργανισμοῦ, καὶ τόσο μεγάλος ὁ ἀποπροσανατολισμὸς ποὺ ἔχει συντελεσθῆ, ὥστε ἀσυνείδητα τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ὁ λαός μας ἀντιδρᾶ στὴ συνεχιζόμενη ἀλλοτρίωσή του. Κι αὐτὸ ἐπειδὴ ἐπὶ αἰῶνες διεμόρφωσε μιὰ σκληρὴ παράδοση, ποὺ δὲν ὑποτάσσεται χωρὶς ἀντίσταση στὶς ξενόφερτες ἰδέες ποὺ λανσάρονται ἐντυπωσιακά. Ἀνάγκη, λοιπόν, αὐτογνωσίας καὶ ἐπιστροφῆς στὶς ῥίζες μας.

Ἡ διαίσθηση ποὺ μέχρι σήμερα λειτουργεῖ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ πολλὲς φορὲς ῥυθμίζει τὸν τρόπο τῆς συμπεριφορᾶς μας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῆ μὲ μιὰ συνειδητοποίηση τῶν βασικῶν στοιχείων ποὺ προσδιορίζουν τὴν αὐτοσυνειδησία μας. Τὰ λόγια ποὺ πληθωρικὰ λέγονται ἐγκωμιάζοντας τὴν παράδοσή μας δὲν ἔχουν καμμιὰν ἀξία, ὅταν δὲν συνοδεύονται ἀπὸ μιὰ καθοριστικὴ στροφή μας πρὸς τὶς μέχρι τώρα παραθεωρημένες ἀξίες καὶ τὰ

βιώματα, ποὺ κυρίως ἐκπροσωπεῖ στὸ τόπο μας ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὸ τὸ ὀχυρὸ πού, παρὰ τὶς λυσσαλέες βολὲς ποὺ ἐπὶ 150 καὶ περισσότερα χρόνια δέχεται ἀπὸ κάθε κατεύθυνση, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑψώνεται ὑπερήφανο, μιὰ καὶ ἡ ὑπόσταση τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπὸ τὰ σκάνδαλα τῶν ἱερωμένων της, οὔτε ἀπὸ τὴν κρατικὴ προστασία. Ὅταν καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία θὰ γίνῃ ὁριοθέτηση ἑνὸς τρόπου ζωῆς, καὶ ὅταν πρακτικὰ ἡ ἐνορία θὰ ξαναναποβῇ δυναμικὸ κέντρο σωστῶν ἐπιλογῶν καὶ θείας καὶ ἀνθρώπινης κοινωνίας, τότε οἱ Νεοέλληνες θὰ ἔχουμε νικήσει τὴν κρίση τῆς ταυτότητός μας καὶ θὰ ἔχουμε ξαναγυρίσει στὸ ἀφετηριακὸ σημεῖο, ποὺ σημαδεύει τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς συνειδητὴ καὶ δυναμική μας πορεία, μέσα στὴν Εὐρώπη τῶν λαῶν καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴν κοιτίδα μας.

Ὁ Ὀρθόδοξος Μυστικισμός*

Ἴσως νὰ θεωρηθῇ τολμηρὸ ἐκ μέρους μου τὸ νὰ θελήσω ἀπόψε νὰ σᾶς ὁμιλήσω γιὰ τὸν Ὀρθόδοξο Μυστικισμό, γιὰ ἕνα θέμα δηλ. πού, ἐκ πρώτης ὄψεως, φαίνεται ξεκομμένο ἀπὸ τὴν καλπάζουσα μὲ φρενίτιδα πρὸς τήν «πρόοδο» ἐποχή μας, μιὰ ἐποχὴ ποὺ δὲν ἀρέσκεται σὲ θεωρητικὲς συλλήψεις καὶ ἀναγωγές, ἀλλὰ θαυμάζει τὴ θετικὴ σκέψη καὶ τὶς προεκτάσεις της στὴ ζωή. Ἡ ἐποχή μας ὄντως ἐμφανίζεται πεζὴ καὶ στεγνὴ ἀπὸ μεταφυσικὲς ἀνησυχίες, ἰσοπεδωμένη ἀπὸ τὸν ὁδοστρωτήρα τοῦ ὠφελιμισμοῦ καὶ τῆς χρησιμοθηρίας, τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς σαρκολατρείας. Ἀποδέχεται τὶς εὔκολα προσβάσιμες ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὁδοὺς τῆς ἐνδοκοσμικότητος καὶ ἀρνεῖται νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴν ὑπερβατικὴ πραγματικότητα τὴν ὁποία θέλει νὰ ἀγνοῇ. Ἀλλ' αὐτὴ εἶναι ἡ μία ὄψη τοῦ νομίσματος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἰδιαίτερα μέσα στὰ νεανικὰ περιβάλλοντα, ἔντονες πνευματικὲς ἀνησυχίες κάνουν αἰσθητὴ ὅλο καὶ περισσότερο τὴν παρουσία τους, καθὼς οἱ νέοι ἄνθρωποι ἀπογοητεύονται

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τήν «ἀγιορείτικη ἐσπερίδα» ποὺ ὠργάνωσε πρὸς τιμήν των ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος τὸ βράδυ τῆς 4-1-1987 στὸ Πνευματικὸ Κέντρο Βόλου.

ἀπὸ τὴν κραυγαλέα ἀντίφαση ποὺ κυριαρχεῖ ἀνάμεσα στοὺς λόγους καὶ στὴν πραγματικότητα καὶ ποὺ μαρτυρεῖ τὴν οὐσιαστικὴ πτωχεία ποὺ πλήττει ἀνελέητα τὶς ἀνθρώπινες καρδιὲς καὶ τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις. Ἔτσι ἕνα σημαντικὸ μέρος τῆς σημερινῆς νεολαίας ἀναζητεῖ μὲ ἔντονους ρυθμοὺς ἐμπειρίες πνευματικότητος, γι᾽ αὐτὸ καί, στὰ πλαίσια αὐτῶν τῶν ἀναζητήσεων, τὸ θέμα γενικὰ τοῦ μυστικισμοῦ βρίσκεται μεταξὺ τῶν πρώτων ἐνδιαφερόντων της. Αὐτὸ ἄλλωστε ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη διασπορὰ τελευταῖα στὸ τόπο μας τῶν λεγομένων ἀνατολικῶν θρησκειῶν, ἰνδουιστικῶν καὶ βουδδιστικῶν, καθὼς καὶ ἄλλων πολυώνυμων φιλοσοφικοθρησκευτικῶν ρευμάτων καὶ κινήσεων ποὺ ὑπόσχονται τὸν ὑπερβατικὸ διαλογισμὸ ἢ τὴν ἄσκηση τῆς Γιόγκα ἢ τὴ μύηση στὴν μεταφυσικὴ πραγματικότητα. Τὰ κινήματα αὐτὰ ὑπόσχονται στοὺς νέους τὴν καλλιέργεια τοῦ νοῦ καὶ καταφεύγουν σὲ μεθόδους ἄσκησης καὶ περισυλλογῆς, μὲ ἀντικειμενικὸ στόχο τὴ διευκόλυνση, ὅπως λέγουν, τῆς μέθεξης σὲ σφαῖρες «πνευματικότητος» ἢ κάποιου νοητοῦ κάλλους, χαμένου μέσα στὴν τύρβη τῆς ἐνδοκοσμικῆς παραζάλης. Ἡ διαπίστωσή μου αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη. Βλέπω ὅτι ἡ μεγάλη μάζα τῶν νέων μας ἀγνοεῖ τὸν μυστικὸ καὶ νηπτικὸ θησαυρὸ τῆς ὀρθόδοξης καὶ αἰωνόβιας παράδοσής μας, μέσα στὴν Ἐκκλησία μας, ποὺ διαθέτει γηγενεῖς καὶ γνήσιες δυνατότητες ἀναγωγῆς τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης πρὸς τὶς σφαῖρες τῆς καθάρσεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ.

Καὶ ἐνῶ ἡ παράδοσή μας αὐτὴ καὶ πλούσια εἶναι καὶ προσιτή, ἐν τούτοις ἡ γοητεία ποὺ ἀσκοῦν μερικοὶ ψευδεπίγραφοι δῆθεν μυστικισμοὶ ἀποξενώνουν πολλοὺς νέους ἀπὸ

τὶς θεωτικὲς ἐμπειρίες τοῦ δικοῦ μας μυστικισμοῦ. Ἡ ἐγκληματικὴ ἄγνοια στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται αἰτία νὰ περιθωριοποιεῖται μιὰ πολύτιμη παράδοση ποὺ διαθέτει βαθειὰ πνευματικότητα, μοναδικὴ ἐμπειρικότητα, συστηματικὴ μεθοδολογία καὶ ἀνέκφραστη ἀποτελεσματικότητα. Αὐτοὶ οἱ λόγοι μὲ ὤθησαν στὴν ἀπόφαση νὰ σᾶς μιλήσω ἀπόψε γιὰ τὸν ὀρθόδοξο μυστικισμό. Τὸ θέμα εἶναι πελώριο, ἀλλὰ θὰ θίξω τὰ κυριότερα σημεῖα του, σὲ μιὰ πρώτη προσπάθεια εἰσαγωγῆς σας στοὺς νοητοὺς κόσμους τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς, ὅπως αὐτὲς βιώθηκαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἀπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς ὀρθόδοξους μοναχοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς μυστικούς θεολόγους καὶ πατέρες, ποὺ μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νὰ διασώζουν ἀνόθευτη, γνήσια καὶ πάντοτε θαλερὴ τὴν ἡσυχαστικὴ ἐμπειρία μὲ ὅλες τὶς προεκτάσεις της. Ἐπιτρέψτε μου μόνο πρὶν μπῶ στὸ θέμα νὰ σᾶς καλωσορίσω ἀπὸ μέρους τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας μας, στὴν ὁποία ἀνήκετε, καὶ νὰ σᾶς εὐχηθῶ κάθε εὐλογία στὸ νέο χρόνο[1].

Ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνε-

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986).

φάνησαν στὸ προσκήνιο ἄνθρωποι ποὺ θέλησαν νὰ ἐφαρμόσουν κατὰ γράμμα τὴν προτροπὴ τοῦ Ἀπ. Παύλου: *«ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»* (Θεσσαλ. 5, 17). Ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή, σὰν ἀνάβαση τοῦ νοῦ πρὸς τὴ θεία θεωρία, στάθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅρος *«ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ»* γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Στὶς ἀρχὲς τοῦ ε΄ μ.Χ. αἰῶνος ἐμφανίσθηκαν οἱ Ἀκοίμητοι μοναχοί, ποὺ ἐφήρμοζαν τὴν ἀδιάλειπτη προσευχὴ καθ' ὅλο τὸ 24ωρο μὲ ἐναλλασσόμενους χοροὺς στὸ ναὸ ποὺ ἔψαλλαν ὕμνους χωρὶς παύση. Μάλιστα ἀργότερα στὴ **Μονὴ τῶν Ἀκοιμήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως**, ποὺ στὶς ἀρχὲς τοῦ θ΄ αἰῶνα εἶχε 700 μοναχούς, οἱ χοροὶ ἔψαλλαν σὲ τρεῖς γλῶσσες, ἑλληνική, λατινικὴ καὶ συριακή. Σ' αὐτὴν ἐμόνασαν σπουδαῖοι ἄνδρες, ποὺ τὴν κατέστησαν προπύργιο τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ κέντρο ἀσκητισμοῦ.

Ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀδιάλειπτη προσευχὴ εἶναι **πράξη**, σύντομα παρεχώρησε τὴ θέση της στὴν ἄλλη, ποὺ τὴν ἔβλεπε σὰν **κατάσταση** δηλ. σὰν μιὰ ἐσωτερικὴ ὑπόθεση. Τὴ νέα ἀντίληψη εἰσήγαγαν στὴν ἔρημο οἱ ἀσκητές, ποὺ ἐφήρμοσαν μιὰ νέα πρακτική, τὴν συνεχῆ ἐπανάληψη μιᾶς στερεότυπης φράσεως-προσευχῆς. Ἔτσι διαμορφώθηκε μιὰ μέθοδος, κατὰ τὴν ὁποία μ' ἕνα συγκεκριμένο τρόπο καὶ τύπο προσευχῆς φθάνει κανεὶς στὴν κατάσταση τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς[2]. Ἡ μικρὴ αὐτὴ προσευχὴ ἀποτε-

2. Περισσότερα στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ θέματος μπορεῖ νὰ βρῆ ὁ ἀναγνώστης στὴ μελέτη τοῦ καθηγ. Γ. Γαλίτη: *«Ἡ ἀδιάλειπτη προσευχὴ κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ»*. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνδέσμου (1984).

λεῖτο ἀπὸ μιὰ σύντομη φράση μὲ 5 λέξεις: «***Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ἐλέησόν με***». Τὴ φράση αὐτὴ ἐπανελάμβαναν ἀρχικὰ πολλὲς φορὲς μυστικά, χωρὶς δηλ. νὰ κινοῦν τὰ χείλη, μὲ τάσι νὰ τὴν ἐπαναλαμβάνουν κατὰ τὸν ῥυθμὸ τῆς ἀναπνοῆς καὶ κατὰ τὴ συχνότητά της. Καὶ ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ τήν «λένε» αὐτόματα δηλ. χωρὶς κάποια εἰδικὴ φροντίδα, ὅπως ἀκριβῶς γίνονται οἱ κινήσεις τῆς καρδιᾶς καὶ ἡ ἀναπνοή μας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ προσευχὴ αὐτὴ ὠνομάσθηκε «*καρδιακή*», «*μονολόγιστη*» καί «*νοερά*». Σκοπός της ἦταν καὶ εἶναι ἡ ἀπόσπαση τοῦ νοῦ ἀπὸ κάθε ἐγκόσμιο λογισμὸ καὶ ἡ προσήλωσή του στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τελικὸ στόχο τήν τέλεια μυστικὴ ἕνωση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Αὐτὴ δὲ ἡ ἕνωση συνιστᾶ καὶ τὴν ὑψηλότερη βαθμίδα τοῦ μυστικισμοῦ. Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ νοῦ ἀπὸ τὸν κόσμο λέγεται «*νῆψις*» γι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν «*νηπτικοί*» οἱ πατέρες ποὺ τὴν ἐφήρμοσαν.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐκφραστὲς αὐτῆς τῆς μεθόδου ἦταν **ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος**, ποὺ δίδασκε ὅτι δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια στὴν προσευχὴ καὶ ἀσκοῦνταν στὴ νοερὰ προσευχή, καὶ σὲ μιὰ ἄλλη, ποὺ ἔχει μόνο δύο λέξεις καὶ ἐπαναλαμβάνεται πολλὲς φορὲς στὴν ἐκκλησία μας, τό «*Κύριε ἐλέησον*». Μαθητὴς τοῦ Μακαρίου ὑπῆρξεν **ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικός** (ἀπὸ τὸν Πόντο) ποὺ ἔδωσε φιλοσοφικὸ ἐπικάλυμμα στὴ διδαχὴ τοῦ Μακαρίου. Κατὰ τὸν Εὐάγριο ἡ προσευχὴ εἶναι ἀνάβαση νοῦ πρός Θεόν. Ἄρα ἡ τέλεια μορφὴ τῆς προσευχῆς εἶναι ὅταν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι μόνο τὰ λόγια του, ἀνέβουν πρὸς τὸν Θεό. Ἡ ἀνάβαση αὐτὴ

γίνεται μὲ τὸ νοῦ. Ἀλλὰ ὁ ὅρος *«νοῦς»* κατὰ τοὺς νηπτικοὺς πατέρες δὲν σημαίνει τὴ διάνοια, ἀλλὰ τὴν καρδιά, σὰν κέντρο τῆς συναισθηματικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἑπομένως ἡ νοερὰ προσευχὴ ποὺ εἶναι καὶ καρδιακὴ προσευχὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ κατέχει τὴ μέθοδο γιὰ τὴ μυστικὴ ἕνωση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἐπίδραση ποὺ ἀσκοῦσαν στὸ λαό, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, οἱ μοναχοὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα ἡ προσευχὴ αὐτὴ νὰ διαδοθῇ καὶ στὰ εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα, καὶ νὰ διδάσκεται καὶ στὶς πόλεις. Πολλοὶ εὐσεβεῖς ἄνθρωποι ἠσκοῦντο πρακτικῶς εἰς αὐτήν, ἐνῶ παραλλήλως ἄρχισε νὰ συστηματοποιεῖται καὶ ἡ περὶ θείου ἔρωτος διδασκαλία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν ἀναβαθμοὶ ἢ προϋποθέσεις γιὰ τὴν μυστικὴ ἕνωση τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Θεόν. Πρώτη βαθμίδα εἶναι ἡ **κάθαρση**. Αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἄσκηση καὶ τὴ συστηματικὴ καταπολέμηση τῶν παθῶν. Καρπὸς τῆς κάθαρσης εἶναι **ἡ ἀπάθεια** δηλ. ἡ μακρυὰ ἀπὸ τὰ πάθη διατήρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁπότε ἀκολουθεῖ ἡ **ἔλλαμψη** ἢ ὁ φωτισμός. Τότε ὁ ἄνθρωπος προσεύχεται ἀδιαλείπτως μὲ τὴν νοερὰ προσευχὴ καὶ παραμένει προσκολλημένος πρὸς τὸν Ἰησοῦν καί «ἡγεῖται τὰ πάντα σκύβαλα». Αὐτὴ ἡ ἀπόλυτη ἀφοσίωσι πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Νυμφίου ὁδηγεῖ στὴν μυστική «ἕνωσι» διὰ τῆς ἐκστάσεως. Ὁ θεῖος αὐτὸς ἔρως, κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ ἐρωτικοῦ δεσμοῦ, ἀπορροφᾶ τὸ πρόσωπο, ποὺ ἡ ψυχή του ἔχει τρωθῇ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ὁ νοῦς γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ μόνον γιὰ τὸν Ἰησοῦν.

Κατὰ τὸν ε΄ αἰῶνα ὁ Ἐπίσκοπος **Φωτικῆς Διάδοχος** τονίζει τὴ σημασία τῆς καρδιᾶς, ποὺ εἶναι τὸ πεδίο τῆς παρουσίας τῆς θείας χάριτος καὶ ἡ ἕδρα τοῦ νοῦ. Ὁ ἡσυχασμὸς ποὺ ἐκφράζει πιὰ τὸν ὀρθόδοξο μυστικισμὸ προσλαμβάνει χριστοκεντρικὲς διαστάσεις, ἐγκαταλείποντας τὰ πλατωνικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχε. Τώρα ἡ συνεχὴς μνεία τοῦ Θεοῦ παίρνει κεντρικὴ θέση. Ἔκτοτε θὰ ἀποτελέσει τὸ ἐπίκεντρο τοῦ μυστικισμοῦ, καὶ θὰ παραμείνει παροιμιώδης ἡ φράση τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: *«Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον»* δηλ. πρέπει νὰ μνημονεύουμε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ περισσότερες φορὲς ἀπὸ ὅσες ἀναπνέουμε. Ὁ Διάδοχος Φωτικῆς διδάσκει ὅτι ὁ νοῦς ἔχει ἀνάγκην διεξόδων. Ὅταν κλείσουμε τὶς ἐξωτερικὲς διεξόδους τότε ἐκεῖνος ζητεῖ ἐπιτακτικὰ νὰ τοῦ δώσουμε ἀπασχόληση. Ἂν τοῦ δώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἱκανοποιεῖ τὴν ἀνάγκη του γιὰ κίνηση. Ἔτσι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Χριστοῦ εἶναι ἡ μοναδική του ἀπασχόληση.

Μεγάλος μύστης τοῦ ἡσυχασμοῦ ἀνεδείχθη καὶ ὁ ἅγιος **Ἰωάννης τῆς Κλίμακος**, μὲ τὸ περίφημο βιβλίο του *«Κλῖμαξ»* ποὺ μετράει τὶς ἀναβάσεις πρὸς τὴ θέωση μὲ 30 βαθμίδες πνευματικῆς ἄσκησης. Ὁ Ἰωάννης θὰ διδάξει ὅτι σκοπὸς τοῦ ἡσυχαστῆ εἶναι νὰ ἔλθει μέσα στὸ σῶμα του ὁ Θεός, καὶ νὰ ἐναρμονισθῇ ἡ νοερὰ προσευχὴ μὲ τὴν ἀναπνοή. Καὶ **ὁ Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος** ἐδίδασκε ὅτι χωρὶς τὴν ἀδιάλειπτο προσευχὴ δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ προσέγγιση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ **ἅγιος Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος** ἀνήκει στοὺς μεγάλους μυστικοὺς τῆς Ἐκκλησίας μας. Εἶναι ἴσως ὁ μόνος ποὺ μίλησε τόσο ἀνοικτὰ γιὰ τὶς ἐρωτικὲς ἐμπειρίες του ἀπὸ τὴ θεία ἕνωση. Μᾶς μίλησε γιὰ τὰ

προσωπικά του βιώματα, κατέγραψε τὰ συναισθήματά του μὲ ἐνάργεια καὶ παραστατικότητα. Ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο ἀνάβασης ὥστε μίλησε γιὰ τὴ θέα τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ τὸ ἄκτιστο θεῖο φῶς ποὺ ἐπλημμύριζε τὸ κελλί του. Τὰ τρία στάδια τῆς θέας τοῦ Θεοῦ εἶναι **ἡ πράξη, ἡ γνώση** καὶ ἡ **Θεολογία**. Πράξη εἶναι ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀπάθεια. Γνώση εἶναι ὁ ἀγώνας γιὰ κατανόηση τοῦ θείου καὶ Θεολογία εἶναι ἡ θεωρία τῶν θείων.

Ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ συσσωμάτωση τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴ κτιστὴ ὕλη τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ Χριστὸς μορφώνεται μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ ὁ ἄνθρωπος μορφώνεται μέσα στὸ Θεό. Τὴν ἀλληλοπεριχώρηση αὐτὴ ἐκφράζει ὁ στίχος τοῦ Συμεών: *«Κινῶ τὴν χεῖρα καὶ Χριστὸς ὅλως ἡ χείρ μού ἐστιν»*.

Ἀλλὰ ὁ μεγαλύτερος ἐκφραστὴς τοῦ πνευματικοῦ ῥεύματος τοῦ ὀρθοδόξου μυστικισμοῦ εἶναι ὁ ἅγιος **Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς**, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ποὺ ἤκμασε τὸν 14ον αἰῶνα. Ὁ ἅγιος ἀνακεφαλαίωσε, ἐμορφοποίησε καὶ διέδωσε, ἀφοῦ πρῶτα ὁ ἴδιος ἐβίωσε, τὴν ἐξέλιξη αὐτοῦ τοῦ ῥεύματος. Εἶναι γνωστοὶ οἱ θεολογικοὶ ἀγῶνες τοῦ ἁγ. Γρηγορίου ἐναντίον τῶν δύο Καλαβρῶν μοναχῶν Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου ποὺ εἶχαν γιὰ στόχο τους ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ψυχοσωματικὴ μέθοδο τῆς νοερᾶς προσευχῆς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἄκτιστο φῶς. Ὁ Βαρλαὰμ ταυτίζοντας, ὅπως οἱ δυτικοί, τὴν οὐσία καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ὑποστήριζε ὅτι δέν μπορεῖ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ νὰ εἶναι αἰσθητὸ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁρατὸ τὸ φῶς

τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ καὶ ἡ οὐσία του εἶναι ἀόρατη στὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπρόσιτη στὴ διάνοιά του. Ὁ Παλαμᾶς ἀπήντησε στὸν Βαρλαὰμ μὲ πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐπιστολὲς στὶς ὁποῖες κάνει τὴν διάκριση ἀνάμεσα στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι ἀπροσπέλαστη, καὶ στὶς ἐνέργειές της ποὺ εἶναι αἰσθητές. Στὰ κείμενα αὐτὰ ὁ Γρηγόριος συνοψίζει τὴν πατερικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ ἡσυχασμοῦ, τόσο δηλ. τὴν ψυχοσωματικὴ μέθοδο γιὰ τὴ θέωση, ὅσο καὶ τὴ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός. Ὁ Θεὸς γινώσκεται μόνο μὲ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειές του καὶ ἡ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτὸς δὲν εἶναι θέα τῆς ἀμέθεκτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς μεθεκτῆς, πλὴν ἄκτιστης θείας ἐνέργειάς του.

Κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο οἱ ἄνθρωποι ποὺ προσεύχονται ἀδιαλείπτως ἀξιώνονται ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ βλέπουν τὸ ἄκτιστο φῶς ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καταυγάζονται ἀπὸ τὸ φῶς αὐτό, καὶ γίνονται ἕνα μὲ αὐτό. Ἔτσι ἡ θέωση γίνεται ἕνα ὀντολογικὸ γεγονὸς καὶ ὄχι μιὰ συναισθηματικὴ κατάσταση. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ τοῦ Γρηγορίου ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τρεῖς Συνόδους ποὺ συνεκλήθησαν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς λεγόμενες *«ἡσυχαστικὲς ἔριδες»* τοῦ 14ου αἰῶνος. Ἔτσι ὁ ἅγιος Γρηγόριος δικαιώθηκε καὶ παραμένει στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἕνας μεγάλος Πατέρας της.

Ἂν θὰ θέλαμε νὰ ἐνδιατρίψουμε λίγο περισσότερο στὴ μυστικὴ Θεολογία τοῦ Γρηγορίου, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ θέωση εἶναι καρπὸς ἑνὸς ἀγῶνα ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν ἐπιστράτευση τοῦ συνόλου τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἄσκηση.

Σῶμα δηλ. καὶ ψυχὴ ἐντάσσονται στὸ πρόγραμμα τῆς μεθόδου γιὰ τὴν περισυλλογή, τὴν νῆψι καὶ τὴν ἄσκηση! Ἡ συγκεκριμένη θέση ποὺ ἔπαιρναν συχνὰ οἱ ἡσυχαστὲς καθισμένοι σὲ ἕνα χαμηλὸ σκαμνί, μὲ γυρμένο τὸ κεφάλι πρὸς τὸ στῆθος τους τοὺς προσῆψε τὸ παρατσούκλι τοῦ *«ὀμφαλοσκόπου»* ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς λοιδορήσουν. Ὅμως ἡ τεχνικὴ τῆς ἄσκησης αὐτῆς, χωρὶς νὰ εἶναι μονοδρομική, συντελεῖ ἀποφασιστικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ στὴν περισυλλογὴ τοῦ νοῦ ἀπὸ τὸν περισπασμὸ τοῦ κόσμου καὶ στὴ συγκέντρωσή του στὸ ἐσωτερικό του, ὅπου κατόπιν ἀρχίζει ἡ διαδικασία τῆς ἀποδέσμευσης ἀπὸ τὴν ὑλικὴ πραγματικότητα καὶ τοῦ μετεωρισμοῦ τοῦ νοῦ. Ἀντίθετα μὲ τὸν Βαρλαὰμ ὁ Γρηγόριος ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι εἶναι ἡ πράξη τῆς προσευχῆς καὶ ὄχι ἁπλῶς ἡ συναίσθηση ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς τίποτε ἂν δὲν τὸ θέλει ὁ Θεός.

Κατὰ τὸν Γρηγόριο ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν περισπασμὸ διευκολύνει τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ τὴν διὰ τῆς προσευχῆς θεωρία. Ὅσοι πῆραν αὐτὴ τὴ χάρι δὲν μποροῦν νὰ κάνουν ἀλλοιῶς, ἡ ψυχή τους προσεύχεται συνεχῶς, ὅπως εἶναι γραμμένο στὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων: *«Ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ»* (Ἆσμα 5,2). Κάθε προσκόλληση στὰ ρέοντα τοῦ κόσμου αὐτοῦ γίνεται ἐμπόδιο στὴν προσευχὴ καὶ συνεπῶς καὶ στὴν μυστικὴ ἕνωση τῆς ψυχῆς μὲ τὸ Θεό. Σκοπὸς τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι νὰ πείσουμε γιὰ κάτι τὸν Θεὸ ἢ νὰ τὸν εὐχαριστήσουμε ἱκανοποιώντας μιὰ ἐπιθυμία του, ἀλλὰ νὰ ὑψωθοῦμε ἐμεῖς πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ἑνωθοῦμε μαζί του. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Μίλησα προηγουμένως γιὰ τὴν ἀνάγκη συνεργασίας τοῦ σώματος στὴν προσπάθεια αὐτή. Πρέπει νὰ διευκρινίσω ὅτι λέγοντας συνεργασία δὲν ἐννοῶ ἁπλῶς μία σωστὴ θέση τοῦ σώματος τὴν ὥρα τῆς ἄσκησης, ἀλλὰ μιὰ καθολικὴ συμμετοχὴ τῆς σαρκικῆς ὕλης, σὲ ὅλες της τὶς διαστάσεις, στὴν προσπάθεια νὰ φθάσει ὁ ἄνθρωπος στήν ἀπάθεια. Δὲν πρόκειται ἐπομένως γιὰ μιὰ ἁπλῆ τεχνική, ποὺ τὸ δίχως ἄλλο, σὲ ὁδηγεῖ στὸ σκοπό σου, ἀλλὰ γιὰ μιὰ παντοτεινὴ ἐξάρτηση τῆς σάρκας ἀπὸ τὸν ὑπέρτατο σκοπό, μιὰ συνεχῆ ἀπαλλαγή της ἀπὸ κάθε περιττὸ στοιχεῖο ποὺ ἐμποδίζει τὴν κίνηση τῆς ψυχῆς. Σ' αὐτὸ παράλληλα βοηθοῦν καὶ ἄλλα μέσα, ὅπως ἡ νηστεία, ἡ δουλαγώγηση, ἡ σκληραγωγία, ἡ ἀγρυπνία ποὺ συμβάλλουν μὲ τὸν περιορισμὸ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς σάρκας, στὴν νέκρωση τοῦ ἁμαρτητικοῦ τῆς ψυχῆς. Ὑπάρχει ἄμεση συνάφεια μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς. Καὶ βέβαια χωρὶς νὰ φθάνει κανεὶς στὸ σημεῖο καταστροφῆς τῆς σάρκας του, ἐν τούτοις ὁδεύει πρὸς τὴ θέωση, μὲ τὸν αὐστηρὸ περιορισμὸ τῶν σκιρτημάτων της στὶς ἀπόλυτα ἀναγκαῖες διαστάσεις της. Γιατὶ μόνον ἔτσι νεκρώνεται τὸ πάθος καὶ ἐλευθερώνεται ἡ ψυχὴ καὶ ἐξασθενίζουν οἱ λογισμοὶ καὶ ἔρχεται ἡ κατάνυξη ποὺ ἐξαλείφει τοὺς μολυσμοὺς καὶ ἑλκύει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Πέραν ἀπὸ αὐτὸ **ἡ ἀπάθεια** πρὸς τὴν ὁποίαν ἄγεται ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἡ νέκρωση τοῦ θυμικοῦ ἢ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἀλλὰ ἡ μετάθεσή τους σὲ ἀνώτερες σφαῖρες, ἡ ἀποστροφή τους ἀπὸ τὰ πονηρὰ τῆς πλάνης καὶ ὁ προσανατολισμός τους πρὸς τὸ θέλημα καὶ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἀπαθὴς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς κακὲς

ἐπιθυμίες καὶ ἔχει ἀποκτήσει ἀγαθές. Ὄχι αὐτὸς ποὺ ἔχει τελείως νεκρωθῆ, γιατὶ τότε θὰ παραμένει ἀκίνητος καὶ ἐμπρὸς στὴν κίνηση τῆς θείας χάριτος.

Ἔχοντας ὑπ' ὄψη μας ὅλα τὰ ἀνωτέρω πολὺ περιληπτικά, μποροῦμε θαρρῶ νὰ θεωρήσουμε κριτικὰ πλέον τὰ σημερινὰ κινήματα ποὺ ἐμφανίζονται μὲ ὡρισμένες ἐξωτερικές ὁμοιότητες μὲ τὸν ὀρθόδοξο μυστικισμό, ἐπιδιώκοντας νὰ τὸν ὑποκαταστήσουν. Οἱ διάφορες τεχνικὲς ποὺ ἐφαρμόζονται στὰ συστήματα τῆς Γιόγκα ἢ τοῦ Διαλογισμοῦ, ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ σωματικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νοῦ, καὶ ποὺ ὑπόσχονται ἐσωτερικὴ καθαρότητα καὶ ἀνύψωση τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι παρὰ κακέκτυπες ἀπομιμήσεις τοῦ γνησίου ὀρθοδόξου μυστικισμοῦ, χωρὶς κἂν τὴ δυνατότητα νὰ πλησιάσουν τὸ οὐσιαστικώτερο πνευματικό του περιεχόμενο. Ὅπως εἴπαμε ὁ μυστικισμὸς τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχει σὰν βάση του τὴν προσευχή. Καὶ αὐτὴν χρησιμοποιεῖ σὰν μέσο γιὰ τὴ μυστικὴ ἕνωση τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Κύριο Ἰησοῦ. Αὐτὴ ἡ θέωση συνοδεύεται ἀπὸ θεῖες ἐλλάμψεις, ἀπὸ τὴ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός, ἀπὸ τὴν ἀπάθεια, ἀπὸ τὴν νῆψι. Τέτοιες πνευματικὲς καταστάσεις εἶναι ἄγνωστες στὰ συστήματα τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Καὶ ὅταν ἀκόμη αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ κάποια ἐπικοινωνία μὲ τὸ θεῖο, δὲν ἀφοροῦν προσωπικὸ Θεό, οὔτε ὁμιλοῦν γιὰ μυστικὴ ἕνωση. Ὅμως, τὶς περισσότερες φορὲς ἐξαντλοῦνται σὲ μιὰ αὐτοσυγκέντρωση γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ὁποίας χρησιμοποιεῖται ἡ ἄσκηση, ἡ νηστεία ὡρισμένων τροφῶν, ἡ φυτοφαγία κ.λπ. δηλ. ὅλως

ἐξωτερικές πρακτικὲς ποὺ δὲν ἀναφέρονται σὲ πνευματικὸ περιεχόμενο καὶ σκοπό.

Ἡ θεοποιὸς χάρις, ἡ θεία φύσις, τὸ θεῖο φῶς, ἡ θέωση, ὅλα αὐτὰ εἶναι χαρακτηριστικὲς καταστάσεις ποὺ μόνο στὸν ὀρθόδοξο μυστικισμὸ συναντῶνται. Στὸ Ἅγιον Ὄρος σήμερα καὶ σὲ ἄλλους τόπους μοναχικῆς ἀσκήσεως εἶναι δυνατὸν νὰ δῆ κανεὶς ἀνθρώπους ἀφοσιωμένους στὴ νοερὰ προσευχή, στὴ μέθεξη τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ στὴ νῆψι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἔχουν γίνει ἤδη ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ θεόπτες καὶ βιώνουν σὲ καθημερινὴ κλίμακα τὴ παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴ ζωή τους. Ἀνάγονται μέσα ἀπὸ τὴν ψυχοσωματική τους ὀντότητα στὶς ἀνώτερες σφαῖρες καὶ μᾶς διδάσκουν ὅλους τὸ ἐφικτὸν τῆς θέωσης μέσα ἀπὸ τὶς πρακτικὲς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παράδοση τῶν νηπτικῶν πατέρων, διασώζεται στὰ ἀσκητικὰ βιβλία τῶν μεγάλων ἀναχωρητῶν τῆς ἐρήμου, καὶ ἰδίως στὴ **Φιλοκαλία**, πού, ἐπιγράφεται *«Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, ἐν ᾗ διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται»*. Μέσα στὸ βιβλιο αὐτὸ ἔχει ἀποθησαυρισθῆ ὅλη ἡ ἀσκητικὴ σοφία, γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ἔχουμε ἀλλεπάλληλες ἐπανεκδόσεις του καθὼς καὶ μεταφράσεις σὲ ξένες γλῶσσες ὥστε νὰ ἐπωφελοῦνται καὶ ἄλλοι ὀρθόδοξοι λαοὶ ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸν μυστικισμό. Αὐτό, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀποδεικνύει τὸ συνεχῶς αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν νέων, ποὺ συρρέουν σὲ μοναστήρια καὶ ἄλλους ἁγιασμένους τόπους γιὰ νὰ γνωρίσουν ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ συζητήσουμε μὲ θεουμένους

ἀνθρώπους, πού *«πάσχουν τὰ θεῖα»* καὶ βιώνουν τὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις του. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι εὐχάριστον, γιατὶ ἐμφανίζει μιὰ σημαντικὴ μερίδα τοῦ λαοῦ μας νὰ δείχνει θερμὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς τεχνικὲς καὶ τὶς πρακτικὲς τῶν ἁγίων μέσα στὴν Ἐκκλησία, πρᾶγμα ποὺ τελικὰ ὁδηγεῖ μακρυὰ ἀπὸ τοὺς ψευδεπίγραφους καὶ ἐπικίνδυνους *«μυστικισμούς»* ποὺ λανσάρονται ἐπιδεικτικὰ καὶ παρασύρουν ἀφελεῖς. Πράγματι εἶναι κρίμα νὰ ἀρνῆται κανεὶς τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας του ἢ νὰ τὴν ἀγνοῇ παντελῶς καὶ νὰ ἀναζητεῖ σὲ ὕποπτα ὑποκατάστατα αὐτὸ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ βρῇ στὴν αὐλήν του, γνήσιο καὶ καταξιωμένο.

Ἀπόψε ἠθέλησα νὰ σᾶς εἰσαγάγω στὰ ἐνδότερα τοῦ ὀρθόδοξου μυστικισμοῦ ἀποβλέποντας στὴν ὑπεύθυνη ἐνημέρωσή σας. Ξεκίνησα ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι σὰν νέοι ποὺ εἶσθε δικαιοῦσθε, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐνδεχόμενη ἐξέλιξη, νὰ γνωρίζετε τὴν παράδοσή μας τὴν ἡσυχαστική. Παράλληλα ἐθεώρησα χρέος ὀφειλετικὸ νὰ σᾶς παρουσιάσω μὲ πολλὴ συντομία τὶς βασικὲς ἐξελικτικὲς φάσεις τοῦ ὀρθοδόξου μυστικισμοῦ, γιὰ νὰ ἔχετε μιά, ὅσο γίνεται, ὁλοκληρωμένη εἰκόνα του. Εἶναι εὐνόητο ὅτι ὅλα τὰ παραπάνω ἀξιώνουν ἐμπειρικὴ ἐπαλήθευση, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶναι ἐφικτὸν στὸν καθένα. Εἶναι ἐνδεχόμενο μερικοὶ ἀπὸ σᾶς νὰ δείξετε μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον καὶ νὰ μελετήσετε στὴ συνέχεια σὲ βάθος, τὸ σύστημα ποὺ σᾶς παρουσίασα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ ἔχετε προχωρήσει οὐσιαστικά. Ὕστερα μπορεῖ νὰ συναντήσετε ἀνθρώπους

θεούμενους, σὲ κάποιο μοναστῆρι συνήθως. Καὶ κατόπιν ἴσως νὰ θελήσετε νὰ δοκιμάσετε τὴν πρακτικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας. Σιγά-σιγὰ θὰ αἰχμαλωτισθῆτε ἀπὸ τὴν θεία ἀγάπη καὶ θὰ ἀρχίσετε τὸν ἀγῶνα σας μὲ τὴν νοερὰ προσευχή, τὸ κομβοσχοίνι, τὶς μετάνοιες, τὴ νηστεία. Ἄλλοι πάλιν μπορεῖ νὰ φρονῆτε πὼς ἐξαντλεῖται στὴν ἀκρόαση αὐτῆς τῆς ὁμιλίας κάθε εἰδικὸ ἐνδιαφέρον σας γιὰ τὸ θέμα. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος. Θὰ ἔχετε μάθει πόσο βαθειά, πόσο ἱερὴ καὶ πόσο εὐεργετικὴ γιὰ τὸν κόσμο μας εἶναι ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική μας παράδοση. Καὶ πόσα τῆς ὀφείλουμε καὶ σὰν ἄτομα καὶ σὰν Γένος. Καὶ τὸ κέρδος αὐτὸ δὲν θὰ εἶναι λίγο.

Εὔχομαι μὲ ἀγάπη πρὸς ὅλους σας νὰ καλλιεργήσετε μέσα σας τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἁγία Ἐκκλησία του. Μπορεῖτε ἔτσι νὰ προσδοκᾶτε τὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγλαῶν καρπῶν της στὴ ζωὴ καὶ στὰ ἔργα σας.

Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καί, ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του*

Πρὸ καιροῦ ὁ ρεπόρτερ τῆς Τηλεόρασης περιδιαβάζοντας τὴν Πανεπιστημιούπολη τῶν Ἰωαννίνων, βρέθηκε στὰ στέκια τῶν φοιτητῶν της καὶ ἄρχισε μαζί τους συνομιλία. Τὴν ὥρα ποὺ ὁ φακὸς ἀπαθανάτιζε τὶς δηλώσεις τῶν φοιτητῶν, γκρεμίζονταν ἀπὸ τὶς καρδιές μας ἡ ἐλπίδα. Ἕνα πολὺ σημαντικὸ ποσοστὸ ἀπὸ τοὺς ἐρωτηθέντες ἦταν ἄνθρωποι χωρὶς προοπτική, χωρὶς ὄνειρα, κυρίως χωρὶς ἐλπίδες. Τὸ μεγάλο τους πρόβλημα ἦταν *ἡ μοναξιά*. Ἀφόρητη σκευὴ στοὺς ὤμους των, ἔμοιαζε μὲ ἀσήκωτο βάρος καταπιεστικὸ καὶ ἀνάλγητο.

Ποτὲ ἄλλοτε δὲν λυπήθηκα τόσο πολὺ τοὺς νέους, ὅσο ὅταν τοὺς ἄκουσα νὰ μιλοῦν γιὰ τὴ μοναξιά τους, γι' αὐτὴ τὴν κόλαση ποὺ τοὺς παραδέρνει χωρὶς ν' ἀφήνει περιθώρια

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας ποὺ ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Βόλου τὶς βραδυνὲς ὧρες τῆς 4-1-1988 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς πρὸς τιμήν των δεξιώσεως ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις.

στὴ ζωή. Κι ἄθελά μου θυμήθηκα τὰ λόγια κάποιου ἄλλου φοιτητή: *«Ἦλθα πρὶν 4 χρόνια γιὰ νὰ σπουδάσω νομικά. Πατέρας καὶ μάνα στὸ χωράφι καὶ στὸ θερμοκήπιο γιὰ νὰ μπορέσω ἐγὼ νὰ κάνω κάτι… νὰ γίνω ἐπιστήμων. Τὰ λεφτὰ μετρημένα. Κι ὅλοι ξένοι. Χιλιάδες οἱ συμφοιτητές μου. Κανεὶς δὲ μὲ πλησίασε. Πάγωσα κι ἐγὼ καὶ κλείσθηκα πιὸ πολὺ στὸν ἑαυτό μου. Ἔνιωθα νὰ γεμίζω συμπλέγματα. Τώρα ἔχω ἕνα μικρὸ τρανζίστορ καὶ μοῦ κρατάει συντροφιά. Πάω σινεμὰ καὶ διαβάζω. Ἀπὸ φίλους ἢ κοπέλες τίποτε. Σύντομες ἱστορίες, ποὺ ὅταν τελειώσουν σὲ κάνουν νὰ νιώθεις πιὸ μόνος…»*.

Ἴσως αὐτὴ ἡ φωνὴ νὰ ἐκφράζει τὰ συναισθήματα πολλῶν χιλιάδων νέων τοῦ καιροῦ μας σὲ Δύση καὶ Ἀνατολή. Ὁ **Ἔριχ Φρόμμ** ἔγραφε πὼς ἡ θέση στὴν ὁποία βρίσκεται τὸ ἄτομο στὴν ἐποχή μας εἶχε προβλεφθεῖ ἀπὸ τοὺς στοχαστὲς καὶ ὁραματιστὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐνῶ ὁ πρύτανις ἑνὸς τσέχικου Πανεπιστημίου δήλωσε: *«τὸ ὑπαρξιακὸ κενὸ περνᾶ τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὶς καπιταλιστικὲς καὶ κομμουνιστικὲς χῶρες χωρὶς βίζα»*. Ἔτσι γίνεται σαφὲς πὼς τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς δὲν εἶναι ὑπόθεση κοινωνικοπολιτικῶν συστημάτων, ἀλλὰ καρπὸς μακρᾶς διεργασίας ποὺ γίνεται μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχή. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐξοβελίζεται μὲ εὐφυεῖς συνταγὲς ψυχολόγων, κοινωνιολόγων, συγγραφέων καὶ κηρύκων. Θέλει προσωπικὸ ἀγῶνα, ἐσωτερικὴ τακτοποίηση, μετωπικὴ σύγκρουση μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ ἄγνωστη ταυτότητά μας, ἀνδρεία ἐνδοσκαφὴ πρὸς ἀνεύρεση τοῦ πρωτόκτιστου κάλλους, ταπεινὴ προσκύνηση τοῦ Θεοῦ πρὸς μαθητεία καὶ βοήθεια, εἰλικρινῆ καὶ τίμια ἔξοδο πρὸς συνάντηση τοῦ

ἄλλου μὲ διάθεση κατανοήσεως καὶ παραδοχῆς, ἀλληλοσυμπληρώσεως καὶ ἀλληλοβοηθείας.

Μὲ αὐτὸ τὸ σύνδρομο καὶ τὸν τρόπο τῆς ὑπέρβασής του, ὅπως μᾶς τὸν ἀποκαλύπτουν οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιθυμῶ σήμερα[1] νὰ σᾶς ἀπασχολήσω, ἀφοῦ προηγουμένως σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴν ἐδῶ παρουσία σας, πρᾶγμα ποὺ δείχνει ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν Ἐκκλησία σας καὶ ἀνταποκρίνεσθε στὴν κίνηση ποὺ κάνει γιὰ νὰ διατηρήσει μαζί σας μιὰ σωστικὴ ἐπαφή, αὐτὲς τὶς μέρες ποὺ γυρίζετε, σὰν τὰ ἀποδημητικὰ πουλιά, κοντὰ στοὺς δικούς σας. Μαζὶ μὲ τὶς εὐχαριστίες μου δεχθῆτε, παρακαλῶ, καὶ τὶς εὐχές μου ποὺ ἀπευθύνονται σὲ ὅλους σας μαζὶ καὶ στὸν καθένα χωριστά: Ὁ ἐνανθρωπήσας Χριστὸς Ἰησοῦς ἂς σκέπῃ ὅλο τὸ Γένος μας τὸ εὐλογημένο. Αὐτὸς εἶναι πιὰ ἡ μόνη ἐλπίδα ποὺ μᾶς ἀπέμεινε...

Ζοῦμε σ' ἕνα κόσμο παράξενο καὶ τραγικὰ προβληματικό. Καίτοι εἶναι πολύβουος, εἶναι ταυτόχρονα καὶ μουγγός, πολυπρόσωπος καὶ ἀπρόσωπος, βαβυλώνα καὶ ἐρη-

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987).

μιά, πολύπλοκος καὶ διαλελυμένος. Τὸ διάλογο ἔχει ἀντικαταστήσει ἡ μυριόστομη ἀντιφώνηση συνθημάτων καὶ ἄλλοτε γρυλισμῶν. Λέξεις μονοσήμαντες, ξένες, ἄγνωστες, χωρὶς ἔννοια καὶ ἐτυμολογία πῆραν τὴ θέση τῶν λογικῶν φράσεων. Δυσκολεύεσαι νὰ συνεννοηθεῖς. Ἡ μέθη τῆς ἔπαρσης γιὰ τὶς ἐξελίξεις τῆς τεχνολογίας μᾶς ἔκαναν μέσα στὴ μαζοποίηση νὰ χάσουμε τὴν προσωπικότητά μας καὶ νὰ κυριαρχούμεθα ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀγέλης. Χάθηκε ἡ ἔννοια τῆς γειτονιᾶς, στὴν πολυκατοικία δὲν εἶναι ὅλοι γνωστοί, εἶναι ἁπλῶς ἔνοικοι. Καθημερινὰ αὐτοκτονοῦν νέοι, οἱ ὁποῖοι, μὲ σημειώματα ποὺ ἀφήνουν, πληροφοροῦν ὅτι δὲν εἶχαν κανένα γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει.

Οἱ σχέσεις ἐξαντλοῦνται σὲ μιὰ ξερή «καλημέρα» μέσα στὸ ἀσανσὲρ κι ἕνα βιαστικὸ χαμόγελο. Στὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις κάτι περισώζεται μὲ τίς ἐθιμοτυπικὲς ἐπισκέψεις καὶ τὸ κουτσομπολιό. Ὑπάρχει ἔξαρση στὴ χρήση ναρκωτικῶν, ποὺ ἑρμηνεύεται σὰν ἀποτέλεσμα βιώσεως τῆς μοναξιᾶς. Κι ὅμως, στὸ δρόμο σκουντουφλᾶ ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλο, διευρύνονται τὰ πεζοδρόμια γιὰ νὰ μᾶς χωρέσουν, στὰ λεωφορεῖα δὲν χωρᾶμε, τὰ αὐτοκίνητα πλήθυναν ἀπειλητικά, στὰ κέντρα διασκεδάσεως δὲν βρίσκεις θέση. Ἀλλὰ παντοῦ ὁ ἄνθρωπος κουβαλᾶ τὴν κόλασή του: τὴ μοναξιά. Καὶ μαζὶ τὴν πλήξη, τὴν ἀνία, τὴν ἀδιαφορία, ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο: τὴν ὑπεραπασχόληση, τὴν ὑποδούλωση στὴ δουλειὰ σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ μὴ μένει καιρὸς γιὰ νὰ τὰ πεῖ οὔτε μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἡ κατάσταση μοιάζει τραγελαφικὴ ἢ καὶ σχιζοφρενική. Καὶ εἶναι!

Ἡ παθολογία της ἐκδηλώνεται στὴν ἀλματώδη αὔξηση τῆς κατανάλωσης βαρβιτουρικῶν, ἠρεμιστικῶν καθὼς καὶ

στὸν παρατηρούμενο συνωστισμὸ στοὺς προθαλάμους τῶν νευρολόγων καὶ ψυχιάτρων. Ἡ μοναξιὰ θερίζει καὶ μάλιστα τοὺς νέους. Τό *«ἄνθρωπον οὐκ ἔχω»* τοῦ Εὐαγγελίου ἔγινε σῆμα κατατεθὲν τῆς ἐποχῆς μας. Κινδυνεύουμε νὰ πεθάνουμε μέσα στὸ δρόμο καὶ κανεὶς νὰ μὴ μᾶς πάρει εἴδηση. Πέφτεις θύμα ληστείας στὴ γωνία καὶ φωνάζεις μάταια. Κανεὶς δὲν σὲ βοηθάει. Καὶ παραπέρα, ζεῖς τὴ φτώχεια τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων, τὴν ἀνισορροπία τῆς ἀπομόνωσης, τὴν ἔλλειψη τῆς ἐπικοινωνίας κι ἂς βαπτίζονται κολακευτικὰ σὰν χῶροι ἐπικοινωνίας τὰ ντουβάρια ποὺ φιλοξενοῦν περιοδικὰ ἀτομικὲς ὑπάρξεις, στεγανὰ ἀπομονωμένες ἀμοιβαία, κινούμενες σὲ διαφορετικὲς συχνότητες... Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος τῆς σημερινῆς μεγαλούπολης, ἀγχοτικός, φοβισμένος καὶ καταπιεσμένος, δὲν μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ στὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς καὶ τὸ μυστήριο τοῦ κόσμου, ὅπου ἄλλοτε ἔφτανε συχνά. Μονήρης, ἀνέραστος, ἀνάδελφος καὶ ἐπιδερμικός, βλέπει τὴ ζωή του χωρὶς νόημα, παράλογη καὶ τραγική. Ἔτσι ἔπαψε νὰ εἶναι αὐτοπροσδιοριζόμενο πρόσωπο καὶ κατήντησε ἄτομο τῆς ἀνάγκης.

Προσπάθησα νὰ περιγράψω τὴν ἀρρώστια τῆς ἐποχῆς. Δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ τὸ κάνω, ἂν σκεπτόμουν πὼς ἴσως καὶ ἀπὸ σᾶς πολλοὶ τὴν ζῆτε ἐμπειρικά. Δὲν χρειάζεται νὰ σᾶς ξεναγῶ σὲ οἰκείους τόπους. Ἐπείγει ὅμως νὰ βροῦμε τὴν ἔξοδο τοῦ λαβυρίνθου. Γιατὶ τὰ συμπτώματα ἀπειλοῦν. Καὶ ἡ ἀπειλὴ γιγαντώνεται ἂν τὴν δεῖς διαχρονικὰ καὶ ἀναλογισθεὶς τὶς συνέπειές της στὴ ζωή σου. Ἄνθρωπος ποὺ σημαδεύεται ἀπὸ τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς δὲν μπορεῖ νὰ ζεῖ τὶς διαστάσεις τῆς ὑπάρξεώς του. Τὸ πρόβλημα ἔχει ὑπαρξιακὲς προεκτάσεις. Σὲ τελευταία

ἀνάλυση εἶναι ἀναίρεση τῆς ἀνθρωπιᾶς, τῆς ἴδιας μας τῆς φύσεως, ὅπως θὰ τὴν προσδιόριζε ὁ Μ. Βασίλειος: *«Πολιτικὸν γὰρ ζῶον καὶ συναγελαστικὸν ὁ ἄνθρωπος. Ἐν δὲ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ μετ' ἀλλήλων ἀναστροφῇ ἀναγκαῖον τὸ εὐμετάδοτον εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐνδέοντος»* (Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς ιδ΄ 6). Πλασμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ ἄνθρωπος μὲ κοινωνικὲς ἀναγκαιότητες ἀσφυκτιᾶ στὴ μοναξιά, ὅπως πεθαίνει χωρὶς ὀξυγόνο. Ἡ μοναξιὰ εἶναι *«σφαλερὰ καὶ ἐπικίνδυνος»* ὅπως στή *«Φιλοκαλία»* τονίζει ὁ Νικήτας Στηθάτος. Πάλι θὰ καταφύγω στὴ σοφία τοῦ Μ. Βασιλείου: *«Τίς οὖν οὐκ οἶδεν, ὅτι ἥμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος καὶ οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ χρήζειν ἀλλήλων καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον»* (Ὅροι κατὰ πλάτος 3,1).

Αὐτό, λοιπόν, ποὺ προσιδιάζει στὴ φύση μας, δηλ. τὸ νὰ ἐπικοινωνοῦμε ψυχικὰ μὲ τοὺς ἄλλους, καί τὸ νὰ ἔχουμε ἀνάγκη ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καί τὸ νὰ ἀγαπᾶμε ἀλλήλους -αὐτὸ σημαίνει τό *«ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον»*- ὅλα αὐτὰ τὰ σαρώνει σὲ ἐρείπια ἡ μοναξιά, ποὺ ἔτσι ἀποδεικνύεται ὄχι φυσική, ἀλλὰ παραφυσικὴ καὶ καταχρηστική, ἀπάνθρωπη καὶ ἀνελέητη κατάσταση, ποὺ εἶναι ἴδια κόλαση. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι στό *«Γεροντικό»* ἡ κόλαση περιγράφεται σὰν βίωση τῆς μοναξιᾶς. Κάποτε ὁ ἀββᾶς Μακάριος περπατώντας στὴν ἔρημο βρῆκε παραπεταμένο ἕνα κρανίο νεκροῦ. Ρώτησε τὸ κρανίο σὲ ποιόν ἀνῆκε καὶ ἔμαθε ὅτι ἦταν ἑνὸς ἱερέως τῶν εἰδώλων. Ξαναρώτησε τότε, ποιά εἶναι ἡ παρηγοριὰ καὶ ποιά ἡ κόλαση καὶ δέχθηκε τὴν ἐξῆς ἀπάντηση: Ὅσο ἀπέχει ὁ

οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ, τόση εἶναι ἡ φωτιὰ κάτω μας, στεκόμαστε δὲ ἀπὸ τὰ πόδια ἕως τὸ κεφάλι μέσα στὴ φωτιά. Καὶ δὲν μποροῦμε νὰ κοιτάξουμε κάποιον πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Ἀλλὰ ἡ ῥάχη τοῦ ἑνὸς εἶναι κολλημένη στὴ ῥάχη τοῦ ἄλλου. Ὅταν λοιπὸν προσεύχεσαι γιὰ μᾶς, βλέπει κάπως γιὰ λίγο ὁ ἕνας τὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου. Αὐτὴ εἶναι ἡ παρηγοριά.

Ἐὰν ἡ μοναξιὰ εἶναι παθολογικὴ κατάσταση ἀπομόνωσης ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναζητᾶ κανεὶς τὴ θεραπεία στὴν ἀνάπτυξη τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων. Ὅμως, ὅσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται παράξενο, ὁ δρόμος πρὸς τοὺς ἄλλους περνάει ἀπαραιτήτως ἀπὸ τὸ μονοπάτι τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁριζόντια διάσταση τῶν σχέσεών μας μὲ τοὺς ἄλλους, εἶναι συνέχεια καὶ συνέπεια τῆς κατακόρυφης γραμμῆς ποὺ ὁριοθετεῖ τὴν ποιότητα τῆς σχέσεώς μας μὲ τὸ Θεό. Σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ αἴτιο τῆς μοναξιᾶς εἶναι ἡ ἁμαρτία, γιατὶ αὐτὴ κόβει τὶς γέφυρες ἐπικοινωνίας μας μὲ τὸν Θεό. Μέσα στὸν κῆπο τῆς Ἐδὲμ γεύθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ οἱ πρωτόπλαστοι τὸν καρπὸ τῆς μοναξιᾶς καὶ ἔκτοτε ἀκολουθεῖ στ' ἀχνάρια τους ἡ ἀνθρωπότητα ὅλη. Κατὰ βάση, ἡ μοναξιὰ εἶναι ἡ κατὰ μέτωπον συνάντηση τοῦ εἶναι μας μὲ τὴν ὑπαρξιακή του ἔνδεια. Ὁ περίγυρος τῆς ζωῆς μας διευκολύνει τὴν συνειδητοποίησή της. Κοιτάξτε δίπλα σας, γύρω σας, παντοῦ κινοῦνται ἄνθρωποι ἀτομικά, φοβισμένα, μηχανικά. Ἔλειψε ἡ ἀγάπη, ἡ ἁπλότητα, ἡ οἰκειότητα. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ διασκέδαση τυποποιήθηκε, πλαστὰ τὰ χαμόγελα τὶς περισσότερες

φορὲς καὶ οἱ κοινωνικὲς σχέσεις ὑποβαθμισμένες, ἐνταγμένες στὸ σύστημα ποὺ ἀξιώνει συμμόρφωση, σὰν προϋπόθεση κοινωνικῆς καταξίωσης καὶ ἀποδοχῆς. Ὅλα ἐξελίσσονται βάσει κάποιου σχεδίου, ποὺ πιέζει ἀσφυκτικὰ τὴ γνησιότητα τῶν αἰσθημάτων καὶ καλύπτει τὴν οὐσία γιὰ χάρη τῶν τύπων. Ἡ καρδιὰ ἔχει ἀπωθηθεῖ, ὁ νοῦς κυβερνᾷ τὸν κόσμο. Χάθηκαν τὰ συναισθήματα μέσα στὴν παραζάλη τῆς σκοπιμότητος. Αὐτὸς ὅμως ὁ μακαριστὸς εἶναι καρπὸς καὶ ἀπόρροια μιᾶς γενικώτερης στροφῆς ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἡ συνέπεια τῆς θεοποίησης τῆς ἀνθρωποκεντρικότητος, μὲ ἕνα λόγο ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προσκόλληση στὸν ἄνθρωπο.

Σᾶς μεταφέρω ἐδῶ τὰ λόγια ἑνὸς ἁγιορείτη καλόγερου: «*Μὰ ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, πάτερ μου, δὰ μοῦ πῆτε; Δὲν τὸν εἴδαμε, δὲν τὸν ἀκούσαμε, δὲν αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη του, εἶναι, ἴσως, τόσο μακρυά. Ἀσχολεῖται μ' ἐμᾶς; Τί ἀνάγκη μᾶς ἔχει; Τί μᾶς θέλει; Καὶ δίχως Αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ πάει καλὰ ἡ ζωή μας, ὅπως ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ποὺ Τὸν ἀγνοοῦν; Εὔλογα, δά 'λεγα, ἐρωτήματα, φυσικά, ἀνθρώπινα, νεανικά, συνήθη. Στὴ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ μπορεῖ ν' ἀποδειχτεῖ μὲ τὴ φυσικὴ λογική. Μόνο γι' αὐτὸ τὸ δόγμα δὲν δὰ μποροῦσα νά 'μαι ποτὲ καθολικός. Ἂν εἶχα τὸ Θεὸ σὰν ἕνα ἄλλο σὰν κι ἐμένα, ἔξω ἀπὸ μένα, μόνο ποὺ νὰ εἶναι πολὺ δυνατότερός μου, τότε δὰ ἤμουν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ξεχάσω. Ἀλλὰ κι ὁ Θεὸς δεσμοφύλακας, ἐφοριακός, ἐκδικητὴς καὶ γέρος πλούσιος, ποὺ μᾶς παρουσιάστηκε ἀπὸ συγγενεῖς, δασκάλους καὶ κληρικοὺς δὰ θεωροῦσα καθῆκον μου νὰ τὸν ἀψηφήσω τελείως. Ὁ*

Θεὸς δὲν εἶναι αὐτό. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος οὔτε μὲ τὸν Θεὸ θέλει νὰ εἶναι, ἀλλ' οὔτε μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς Αὐτόν;» (Μοναχοῦ Μωυσῆ: *«Διέξοδοι στὴ μοναξιὰ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου»* στὸ περιοδικὸ *«Ὀρθόδοξη Μαρτυρία»*, 1987, σ. 30).

Ἡ ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ ἀνοίγει τὴ διέξοδο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση στενῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι τὸ ἀντίδοτο τῆς μοναξιᾶς. Ὁ Θεὸς ἔστειλε στὸν κόσμο τὸν Παράκλητο, καὶ ταυτόχρονα *«εἰς ἑνότητα πάντας ἐκάλεσε»*. Ἡ σύγχυση τῶν γλωσσῶν στὴ βιβλικὴ Βαβέλ, ἡ ἀκατανοησία καὶ ἡ ἀντιπαλότητα, ὡδήγησε στὸν διαμελισμὸ τῶν ἐθνῶν, στὴν ἀπομόνωση. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα μᾶς καλεῖ ὅλους κοντά, ἀποκαθιστᾶ τὴν ἐπαφή μας μὲ τὸ Θεὸ καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ μεταβάλλεται σὲ ἄρνηση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου. *«Ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία, ἡ ἀληθινὴ δικαιοσύνη, ἡ ἀληθινὴ συναδέλφωση δὲν μποροῦν νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν χωρὶς τὴν ἀγάπη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ δυσκολότερο πρᾶγμα καὶ μάλιστα τὸ πλέον ἀδύνατον, ἂν δὲν στηρίζεται ἐπάνω σὲ κάτι ἢ σὲ κάποιον ποὺ μᾶς ξεπερνᾶ. Καὶ αὐτὸ τὸ κάτι ἢ ὁ κάποιος εἶναι ὁ Θεός»* (Εὐγ. Ἰονέσκο).

Καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μᾶς προσέφερε τὴ δυνατότητα τῆς ἀμοιβαίας ἐγγύτητος καὶ παρηγορίας διὰ τῆς Ἐκκλησίας του. *«Ἐκκλησία, καλεῖται, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν»* τονίζει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων (P.G. 33,1044). Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος προσθέτει: *«Εἷς λαὸς πάντες οἱ εἰς Χριστὸν ἠλπικότες καὶ μία Ἐκκλησία οἱ Χριστοῦ, κἂν ἐκ διαφόρων τόπων προσαγορεύηται»* (P.G. 32,629). Μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀποκτοῦμε τὴν αἴσθηση τοῦ

προσώπου καὶ ταυτόχρονα διδασκόμαστε πὼς δὲν εἴμαστε αὐτόνομες μονάδες, ψηφίδες ἀνεξάρτητες στὸ ποικίλο μωσαϊκὸ τοῦ κόσμου. Στὰ ἀποφθέγματα τῶν Πατέρων διαβάζουμε: *«Ὁ ἀββᾶς Ἀπολλὼ εἶπε περὶ τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἀδελφῶν, ὅτι δεῖ ἐρχομένους τοὺς ἀδελφοὺς προσκυνεῖν, οὐ γὰρ αὐτοὺς ἀλλὰ τὸν Θεὸν προσκυνοῦμεν. Εἶδες γάρ, φησί, τὸν ἀδελφόν σου; Εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου. Καὶ τοῦτό φησι παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ παρειλήφαμεν…»*. Ναί, στὴν Ἐκκλησία καὶ διδασκόμεθα θεωρητικὰ καὶ βιώνομε πρακτικὰ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, γιατὶ ἐκεῖ ἀποβάλλεται ὁ ἑνικὸς ἀριθμὸς καὶ μιλᾶμε στὸ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο. Εἶναι σὰν νὰ αἴρεται ἡ δυνατότητα μιᾶς ἀτομιστικῆς πρόσβασης πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πρὸς τὸν πλησίον. Μιλᾶμε στὸ Θεὸ μέσα στὴν Ἐκκλησία μέσῳ τῶν ἀδελφῶν μας, σὲ μιὰ κοινωνικὴ διάσταση ποὺ ἀγκαλιάζει τοὺς πάντες. Οἱ ὅροι τῆς λειτουργίας: *«δεηθῶμεν»*, *«πληρώσωμεν»*, *«εὐχαριστοῦμεν»*, *«δοξολογοῦμεν»*, *«ἱκετεύομεν»*, *«παρακαλοῦμεν»*, *«δεόμεθα»*, *«κοινωνοῦμεν»*, *«δίδαξον ἡμᾶς»*, *«Πάτερ ἡμῶν»*, *«ὁ Θεὸς ἡμῶν»*, *«ἐλέησον ἡμᾶς»* κ.λπ., ὅλοι σὲ πληθυντικὸ μαζικὸ πρόσωπο, διασώζουν καὶ αἰσθητικὰ καὶ πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ καὶ θεολογικὰ καὶ κοινωνικὰ τὴν ὑπόσταση τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀγάπης, τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων μέσα στὴν ἀγάπη καὶ στὴν κοινωνία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔτσι μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἁγίους, τοὺς ἀδελφούς μας στὴ γῆ νοιώθουμε περιθριγκωμένοι, περιφρουρημένοι, ἀσφαλεῖς στὴν ἀγκαλιά τους. Μοναξιὰ δὲν ὑπάρχει ἐδῶ, γιατὶ τὴν διώχνει ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος κάποτε εἶπε: *«Οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ Πατὴρ μετ᾽ ἐμοῦ ἐστι»*. Ὁ λόγος αὐτὸς

εἶναι τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς μοναξιᾶς. Ποιός μπορεῖ νὰ τὸν ἀμφισβητήσει;

Ἀπὸ ὅσα εἴπαμε μέχρι στιγμῆς συνάγεται ὅτι κοντὰ στὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει μοναξιά. Καὶ αὐτὸ σημαίνει μιὰ γνήσια πνευματικὴ ζωή, ὅπως μᾶς τὴν παραδίδει ἡ πλούσια πνευματικὴ παράδοση τῆς Ὀρθοδοξίας μας. Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα ἔχει μιὰ κληρονομιὰ ἁγιότητος, ὑποδεικνύει τρόπο ἐπικίνδυνης ζωῆς κι ὄχι φλύαρες κι ἀτέρμονες συζητήσεις τῶν σχολαστικιστῶν, μὲ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν ὀρθολογιστῶν καὶ τὶς πομπώδεις διδασκαλίες τῶν ἠθικιστῶν. Κελαρύζει δροσερὸ νεράκι στὰ χωράφια τῶν καρδιῶν καὶ ξεδιψᾶ πραγματικὰ ἀνάγκες ἀπαιτητικῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἀσκητισμός της, ἡ ταπείνωσή της, μᾶς ὁδηγοῦν σὲ πεδίο βολῆς καὶ ἐκτόξευσης. Ἡ Ὀρθοδοξία δὲν εἶναι ἡ πιστὴ τήρηση μερικῶν ὑποχρεωτικῶν κανόνων κι ἑνὸς τυπικοῦ ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀπομνημονευθεῖ. Μᾶλλον πρέπει νὰ σιωπήσουμε καὶ ν' ἀκινητοποιηθοῦμε, νὰ μὴ μιλᾶμε πολὺ οὔτε περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ ν' ἀποκτήσουμε τρόπο ζωῆς διαφορετικό. Ἡ ζωή μας νὰ μιλᾶ. Κι ὄχι νὰ μιλᾶ γιὰ νὰ μιλᾶ. Ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ κατανόηση τῶν ἄλλων εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ὁδοὺς τῆς θεώσεως καὶ τῆς καταργήσεως τῆς μοναξιᾶς. Γνωρίζω καλὰ πὼς ὅλοι αὐτὸ ποθεῖτε κι ἂς μὴ τὸ ἐκφράζετε...

Ὅπως κανεὶς δὲν πηγαίνει στὸ στρατὸ γιὰ νὰ καλοπεράσει, ἔτσι κι ἡ πνευματικὴ ζωή, ἡ ἐν Χριστῷ ζωή, εἶναι ἀγῶνας διαρκής, δίχως ἄγχος, μὰ μὲ ἀγωνία. Μιὰ μάχη σῶμα πρὸς σῶμα, ὅπου πρέπει νὰ σφαγεῖς, νὰ θανατωθεῖς

γιὰ ν' ἀναστηθεῖς. Κι αὐτὸ γίνεται ἤρεμα, σιγά, ἀνεπαίσθητα, ἀργὰ ἢ σύντομα, ἀνάλογα μὲ τὸν πόθο καὶ τὴν ἀγαπητικὴ βούληση τοῦ Θεοῦ. Προσκαλεῖ συνεχῶς, προκαλεῖ ἐπιτηδείως κι εὐγενῶς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, νὰ δώσει στὸν ἑαυτό του χρόνον, νὰ ἠρεμήσει καὶ νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ μὴ ζεῖ σ' ἕνα συνεχῆ στρόβιλο δραστηριότητος. Θὰ ἦταν ἀρκετὸ στὸ Θεὸ νὰ ὑπομείνει ὁ ἄνθρωπος τὸ δύσκολο χαρακτήρα του, ἀφοῦ τὸν παραδεχθεῖ, ν' ἀφοσιωθεῖ στὴν ἄρρωστη γυναίκα του ὁ σύζυγος, ν' ἀγαπήσει τοὺς ἀπρόκοφτους μαθητές του ὁ δάσκαλος, νὰ κατανοήσει τὴν ἀπαιτητικὴ καὶ παράξενη μάνα του ὁ γιός. Εἶναι ἕνας πειρασμὸς ν' ἀρκεσθεῖ κανεὶς στὸ ὀλίγο. Θεωρεῖ ὅτι μόνον ἔκτακτα, μεγάλα καὶ συνταρακτικὰ γεγονότα θὰ τὸν ἀναδείξουν. Φαντάζεται εὐεργέτη τῆς ἀνθρωπότητος τὸν ἐφευρέτη καὶ τὸν ἱεραπόστολο τῆς Ἀφρικῆς. Δὲν μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ Χριστὸ ν' ἀφήνει τὰ 99 πρόβατα γιὰ νὰ πάει στοὺς γκρεμοὺς νὰ βρεῖ τὸ χαμένο ἕνα. Νομίζουμε θὰ μᾶς ζητήσει ὁ Θεὸς πολλά. Θὰ ζητήσει μόνο αὐτὰ ποὺ μπορούσαμε νὰ κάνουμε καὶ δὲν κάναμε. Δὲν θὰ ζητήσει καρποὺς ἐκεῖ ποὺ δὲν ἔσπειρε. Δὲν θὰ πεῖ στὸν τραυλὸ γιατὶ δὲν ἔγινε ἱεροκήρυκας καὶ στὸ χωλὸ δρομέας. Θὰ δώσουμε λόγο γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ μπορούσαμε νὰ κάνουμε καὶ δὲν κάναμε. Θὰ λαθεύουμε, θὰ σκοντάφτουμε, θὰ πέφτουμε μὰ θὰ σηκωνόμαστε. Ἔχει τόση ἅπλα, τόση ἄνεση, τόση εὐρυχωρία ἡ Ἐκκλησία μας. Στὴ θέρμη τῆς ἀγκάλης της χωροῦν ὅλοι... Ὁ Θεὸς μᾶς θέλει ὅλους κοντά του. Αὐτὸ εἶναι σίγουρο καὶ βέβαιο. Στὸ χέρι μας, λοιπόν, εἶναι νὰ τὸ ἀπολαύσουμε. Μιὰ ἀκόμη ἀρχὴ αὐτῆς τῆς συναντήσεώς μας μὲ Αὐτόν, στὸ νὰ σκηνώσει ἡ χάρη

Του ζωηρὴ ἐντός μας εἶναι ἡ καθαρότητά μας. Μόνο μὲ τοὺς καθαροὺς ἐνώνεται ὁ Θεός. Πρέπει πρῶτα νὰ καθαρισθεῖς γιὰ νὰ συνομιλήσεις μὲ τὸ Θεό, λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Καὶ ὁ ἀββᾶς Ἰσαὰκ τονίζει πὼς πρῶτα θὰ ἀποσυνδεθεῖς ἀπὸ τὴν ὕλη γιὰ νὰ συνδεθεῖς μὲ τὸ Θεό. Ὅσο καιρὸ ὁ νοῦς παραμένει ἀπρόσεκτος κι ἀκάθαρτος, ὁ Θεὸς δὲν ἐλεεῖ. Μὲ τὴ σταδιακὴ κάθαρση ἔρχεται λύπη στὴν καρδιὰ γιὰ τὰ ἀτοπήματά μας καὶ τὴν προσβολὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ χαρά, γιατὶ ἡ ψυχὴ ἀρχίζει νὰ ἀνασαίνει καὶ νὰ προγεύεται κάποιων θείων μικρῶν ἀλλὰ δυνατῶν κι ἐντυπωσιακῶν παρηγοριῶν. Ἡ προσευχὴ βοηθᾶ σ' αὐτὴ τὴν κάθαρση κι ἰδιαίτερα ἡ νοερά: τό *«Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν»*.

Ὅσο κι ἂν φανεῖ παράδοξο, ἐν τούτοις οἱ Πατέρες ὑποδεικνύουν καὶ μιὰ μοναξιὰ ποὺ οἰκοδομεῖ, παρηγορεῖ καὶ στηρίζει, εἶναι ἡ μοναξιὰ τοῦ ταμιείου. Ἡ ἐκούσια καὶ περιοδικὴ ἀπομόνωση γιὰ πνευματικὸ ἀνεφοδιασμὸ καὶ συντήρηση. Ἡ ἡσυχία αὐτὴ εἶναι καρποφόρος καὶ προσπορίζει ὀφέλη πνευματικὰ ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Θὰ τὸ τονίσει ἐμφαντικὰ ὁ Μ. Βασίλειος: *«Ἐν ἡσυχίᾳ τὸν νοῦν ἔχειν πειράσθαι προσήκει. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸν περιαγόμενον συνεχῶς καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τὰ πλάγια περιφερόμενον οὐχ' οἷόν τε, ἀλλὰ χρὴ προσερεισθῆναι τὴν ὄψιν τῷ ὁρατῷ, εἰ μέλλει ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὴν θέαν, οὕτω καὶ νοῦν ἀνθρώπου ὑπὸ μυρίων τῶν κατὰ τὸν κόσμον φροντίδων περιελκόμενον ἀμήχανον ἐναργῶς ἀτενίσαι τῇ ἀληθείᾳ»* (ΕΠΕ 1, 60-62). Καὶ παρακάτω ὁ ἴδιος Πατὴρ λέγει: *«Μέγιστον*

ὄφελος ἡμῖν ἡ ἐρημία παρέχεται, κατευνάζουσα ἡμῶν τὰ πάθη καὶ σχολὴν διδοῦσα τῷ λόγῳ παντελῶς αὐτὰ τῆς ψυχῆς ἐκτεμεῖν. Ὡς γὰρ τὰ θηρία εὐκαταγώνιστά ἐστι καταψηχθέντα οὕτως ἐπιθυμίαι καὶ ὀργαὶ καὶ φόβοι καὶ λύπαι τὰ ἰσοβόλα τῆς ψυχῆς κακά, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας καὶ μὴ ἐξαγριαινόμενα τῷ συνεχεῖ ἐρεθισμῷ, εὐκαταγωνιστότερα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεται» (ΕΠΕ 1,64). Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος συμπληρώνει: *«Ἀγάπησον τὴν ἀργίαν τῆς ἡσυχίας ὑπὲρ τὸ ἐμπλῆσαι πεινῶντας ἐν κόσμῳ καὶ ἐπιστρέψαι πολλὰ ἔθνη εἰς προσκύνησιν Θεοῦ… Βέλτιόν σοι εἰρηνεῦσαι μετὰ τῆς ψυχῆς σου ἐν ὁμονοίᾳ τῆς ἐν σοὶ τριάδος, λέγω δὴ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος ἢ εἰρηνεύειν τῇ διδαχῇ σου τοὺς διεστῶτας»* (Τὰ εὑρεθέντα ἀσκητικά). Ἡ ἡσυχία αὐτή, ἡ μοναξιά, δημιουργεῖ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀτράνταχτη ἑνότητα μεταξὺ τῶν τριῶν ὑποστατικῶν μας στοιχείων: ψυχῆς, σώματος, πνεύματος. Καὶ ἡ ἁρμονία αὐτὴ ἐκφράζεται στὴ συνέχεια μὲ μιὰ ἰσορροπία ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ἐκδηλώσεων ποὺ βρίσκονται στὸν ἀντίποδα τῶν τραγικῶν ἀδιεξόδων τῆς ζωῆς τῆς κολάσεως, ὅπως τὴν ζεῖ ὁ σημερινὸς κοσμικὸς ἄνθρωπος. Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἰσορροπία ξεπηδάει καὶ ἡ δυνατότητα γιὰ ἀποκατάσταση σωστῶν σχέσεων μὲ τοὺς συνανθρώπους μας. Ἡ ὀρθὴ αὐτὴ ἐπικοινωνία καὶ ἐπαφὴ μὲ τὸν συνάνθρωπο σὰν μὲ τὸν ἀδελφό μας εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τῆς μοναξιᾶς. Καὶ τὸ ταμιεῖον γίνεται τὸ ἐφαλτήριο γιὰ νέους ἀγῶνες καὶ νέες ἐπιδόσεις πνευματικότητος.

Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ἐκκλησιοποίησή μας. Μιὰ τέτοια κατεύθυνση ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς Ἐκκλησίας κάνει τὸν ἄνθρωπο ὄχι μόνον νὰ ξεπερνᾶ τὴ μοναξιά, ἀλλὰ καὶ νὰ τῆς δίνει καινούργιο νόημα. Γιατὶ γι' αὐτὸν ποὺ ἀναζητεῖ τὸ Θεό, ἡ μοναξιὰ γίνεται πολὺ συχνὰ ἄλλος δρόμος ἐπικοινωνίας καὶ κοινωνίας. Γίνεται δηλ. ἡ μοναξιὰ πλαίσιο γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ συνομιλήσει περισσότερο μὲ τὸ Θεό, νὰ ἀκούσει τὸ Θεό, νὰ τὸν ζήσει στὴν ψυχή του. Ἔτσι γιὰ τὸ χριστιανὸ ἡ μοναξιὰ ἀποκτᾶ θετικὸ περιεχόμενο γιατὶ γεμίζει μὲ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἴμαστε εὐγνώμονες στοὺς ἁγίους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας ποὺ μᾶς ἔδειξαν τὸ δρόμο αὐτῆς τῆς νέας ἐμπειρίας, δρόμο μὲ νέες προοπτικές, ὅπου ἡ ἀξιοποίηση τῆς μοναξιᾶς ἀναφαίνεται σὰν κάθαρση ἀπὸ τὸ δράμα. Ἔτσι διακρίνεται ἡ μοναξιά-φυλακή, ἀπὸ τὴ μοναξιά-ἐλευθερία. Γιατὶ πολλὴ εἰρήνη ὑπάρχει μέσα στὴ σιωπή.

Μὴ νομίσετε πὼς ὁ ἀντίποδας τῆς μοναξιᾶς εἶναι τὸ ξεφάντωμα τῆς μέθης καὶ τοῦ σαρκασμοῦ, οὔτε ἡ ἀλλοτριωμένη εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου-κτήνους ποὺ κυλίεται στὴ λάσπη τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν σπαταλώντας τὴν περιούσιον κληρονομιά του. Ὑπάρχει κοινωνικότητα ποὺ εἶναι μοναχικὴ καὶ σιωπὴ ποὺ εἶναι εὔγλωττη. Νά 'σαι φίλος ὅσο καὶ ξένος μὲ ὅλους, συμβουλεύει ὁ ἀββᾶς Ἡσαΐας. Λέγε τὴ γνώμη σου δίχως νὰ θὲς νὰ τὴν ἐπιβάλεις. Ἄκου τὸν ἄλλο κι ἂς σοῦ φαίνεται ἀνιαρὸς καὶ ἀπότομος, μὴ ἀπορρίπτεις ὅ,τι δὲν σοῦ ἀρέσει, μὴ κολακεύεσαι ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι χειροκροτοῦν τὴ γνώμη σου. Ἔχε τὸν πόνο σου, τὴν ἱστορία σου, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ἔχει τὸν δικό του

πόνο, τὴ δική του ἱστορία. Ὁ Χριστὸς ἔχυσε τὸ αἷμα Του καὶ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ σένα καὶ γιὰ ὅλους μας. Νὰ κοιτᾶς νὰ εἶσαι αὐτὸ ποὺ εἶσαι. Κυρίως μὴν ὑποκρίνεσαι τὸν καλὸ γιατὶ εἶναι βαρειὰ αὐτὴ ἡ ἀρρώστια καὶ θανατηφόρος. Φτιάξτα μὲ τὸ Θεό, φτιάξτα μὲ τὸν ἑαυτό σου, φτιάξτα μὲ τοὺς ἄλλους. Νὰ ἡ ἀληθινὴ κοινωνικότητα ποὺ διώχνει τὴ μοναξιά. Ἡ μοναξιὰ εἶναι καρπὸς τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ὁ ἐγωισμὸς εἶναι ἁμαρτία. Ἄρα ὁ ἐγωισμὸς σὲ σπρώχνει στὴ μοναξιὰ ποὺ κανένα κοσμικὸ σαλόνι δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἀναιρέσει. Σβήνουν τὰ φῶτα καὶ μένεις μόνος σου. Καὶ φοβᾶσαι. Σοῦ λείπει ἡ παρηγοριὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ βοήθεια τῶν ἀδελφῶν.

Αὐτὴ ἡ μοναξιὰ γεννᾶ τὸ φόβο, γιατὶ χωρὶς Θεὸ βασιλεύει ὁ φόβος μὲ δύο λογιῶν ἀντιδράσεις: τὶς δυναμικὲς μὲ τὴ βία καὶ τὶς ὑποτονικὲς μὲ τὴ σιωπή, τὴ φυγὴ καὶ τὴ δειλία. Μὴ φοβᾶσαι ὅταν εἶσαι μόνος, ἀρκεῖ νὰ ἔχεις τὴν αἴσθηση ὅτι εἶναι μαζί σου ὁ Θεός. Καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ μοναξιὰ τοῦ ταμιείου. Μπορεῖ νὰ σοῦ γίνει δρόμος γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ πληρότητα. Σὲ μιὰ ἐποχὴ σὰν τὴ δική μας, ποὺ ἡ νεολαία μας ἀπηυδισμένη ἀπὸ ὅ,τι ἐφάνταζε μέχρι τώρα στὰ μάτια της, τὴν πολιτική, τὰ κόμματα, τὴ χλιδή, τὴν ὑποκρισία, τὴ μεγαλοστομία, τὰ συνθήματα, τὶς ὑποσχέσεις, κινδυνεύει νὰ περιπέσει σὲ μαρασμὸ ποὺ ἐπιτείνεται ἀπὸ τὰ ὀγκώδη προβλήματα ποὺ ὑψώνονται στὸ διάβα της, τὴν ἀνεργία, τὴν ἀπανθρωπία τῶν συστημάτων, τὸν οἰκολογικὸ θάνατο, τὴν ἠθικὴ σήψη, τὶς κλειστὲς πόρτες, τὴν ἀνελαστικὴ συμπεριφορὰ τῶν μεγαλυτέρων, τὴν τρομοκρατία, τὴ βία, τὴν ἀλλοτρίωση, ὁ κίνδυνος τῆς μοναξιᾶς προβάλλει ἀπειλητικός. Καὶ ὁδηγεῖ στὴν ψύχωση,

στὴν περιθωριοποίηση, στήν ἀδιαφορία, στὴν αὐτοκτονία. Εἶναι κρίμα σὲ μιὰ τόσο δυναμικὴ καὶ ἐλπιδοφόρα ἡλικία νὰ χάνεται ἡ ζωὴ θυσιασμένη στὸ βωμὸ τῆς ἀνεστιότητος, τῆς ἀπελπισίας, τῆς μοναξιᾶς, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα τῆς ὑπέρβασης, ὅπως τὴν διδάσκουν οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅπως τὴν βιώνει ἡ ἁγία Ἐκκλησία.

Ὁ ἀββᾶς Ἰσαὰκ εἶπε κάποτε: *«Αὐτὸς ποὺ γνώρισε καὶ νίκησε τὰ πάθη του εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἀναστaίνει νεκρούς. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ ῥήση κρύβεται τὸ μυστικὸ τῆς ὑπέρβασης κάθε κινδύνου ποὺ ἀπειλεῖ τὴ ζωή μας. Καὶ τῆς μοναξιᾶς βέβαια. Δοκιμάστε καὶ θὰ δικαιώσετε τὴν ἱερὴ ἐμπειρία τῶν θεούμενων ἀνδρῶν τῆς Ἐκκλησίας μας».*

Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας.

Ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος*

Σᾶς καλωσορίζω καὶ πάλιν ἐφέτος στὴν ὡραία αὐτὴ πνευματική μας σύναξη ποὺ ἔχει καθιερωθῆ ἀπὸ πολλὰ χρόνια, σὰν μία εὐκαιρία ἀληθινῆς κοινωνίας καὶ ἐπαφῆς ἀνάμεσά μας, μὲ σκοπὸ τὴν ἀλληλοπεριχώρηση τῶν συναισθημάτων καὶ τοῦ στοχασμοῦ μας. Εἴσθε ὅλοι παιδιὰ τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας ποὺ ἀποδημήσατε πάνω στὴ σχεδία τῶν ὀνείρων σας γιὰ κατάκτηση τῆς ἀνθρώπινης σοφίας καὶ γνώσεως, ἀλλὰ πού, ξαναγυρίζετε μὲ νοσταλγία κάθε φορὰ στὶς βιωματικές σας ἀφετηρίες, ποὺ δὲν ξεχνᾶτε, οὔτε, ὅπως πιστεύω, προδώσατε. Εἴμαστε γιὰ τοῦτο εὐγνώμονες στὸν σαρκωθέντα Κύριό μας ποὺ μᾶς χαρίζει καὶ πάλι σήμερα αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, ποὺ ἐλπίζουμε ὅτι ἔχει ἐκτιμηθῆ σωστά, τοὐλάχιστον ἀπὸ σᾶς ποὺ εἴσθε ἐδῶ παρόντες, μὲ τὴν ἐπιβλητική σας ἀριθ-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των εἰδικὴν ἐκδήλωσιν στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, τὴν 4-1-1989.

μητικὴ καὶ οὐσιαστικὴ συμμετοχή, σὲ μιὰ κοινὴ προσπάθεια γιὰ προβληματισμὸ καὶ χάραξη πορείας ἰδιαίτερα στοὺς σημερινοὺς κρίσιμους καιρούς.

Πράγματι, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ἐπαναλάβουμε ὅτι δίνουμε πρωταρχικὴ σημασία στὴ θεώρηση τοῦ χωρόχρονου ποὺ προσδιορίζει τὰ πλαίσια τῆς ζωῆς μας, γιατὶ πιστεύουμε πὼς τὰ μηνύματα τῶν καιρῶν μας εἶναι ἀποκαλυπτικὰ καὶ καθοριστικά. Μᾶς καλοῦν νὰ ἰχνηλατήσουμε μὲ νηφαλιότητα καὶ σωφροσύνη τὴ πορεία μας κάτω ἀπὸ τὸ φῶς μιᾶς δύναμης ποὺ τέθηκε πρὸς καιρὸν σὲ παροπλισμὸ καὶ ἔμεινε γιὰ πολλὰ χρόνια στὴ παρασκιὰ τῆς ἀγνόησης καὶ τῆς περιφρόνησης, ἀλλὰ ποὺ τώρα κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν περιστάσεων ἀναδύεται σὰν ἡ μοναδικὴ διέξοδος ἀπὸ τὰ τραγικὰ ἀδιέξοδα ποὺ ἀντιμετωπίζουμε καὶ στὰ ὁποῖα μᾶς ὡδήγησε ἡ ἀπατηλὴ προτεραιότητα ποὺ πῆραν στὴ ζωή μας οἱ καθαρὰ ἐνδοκοσμικοὶ ὑλικοὶ στόχοι γιὰ εὐδαιμονία καὶ αὐτοδικαίωση.

Σήμερα, ὅσο ἡ κρίσι τοῦ κόσμου προχωρεῖ σὲ βάθος, τόσο καὶ πιὸ πολὺ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ κοσμοαντίληψη ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὴν οὐσιαστικὴ χειραφέτηση καὶ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κάθε ἠθικὴ δέσμευση καὶ ἐξάρτηση, εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ ποὺ ἀπειλεῖ τὶς ὑπάρξεις μας. Γι' αὐτὸ καὶ πληθαίνουν οἱ γνήσιες φωνὲς ποὺ ἀπαιτοῦν ῥιζοσπαστικὲς λύσεις, ἐπαναστατικὴ ἐπιστροφὴ στίς ῥίζες, τὶς ζωηφόρες καὶ δυναμικές, ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ πλέγματα τῆς ἐνοχῆς ποὺ μᾶς κυνηγοῦν καὶ ἀπὸ τὸ σύνδρομο τῆς ἀνεστιότητος ποὺ μᾶς κατατρέχει. Καὶ σ' αὐτὸ μεγάλη μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ γνήσιου, ἀκέραιου, φερέγγυου καὶ ἐπίκαιρου λό-

γου τοῦ Παπαδιαμάντη, ποὺ ἔχουμε τὴν πρόθεση νὰ σᾶς παρουσιάσουμε στὴ συνέχεια[1].

Τὸ μεγάλο ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ σήμερα, μόλις 11 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 2000 εἶναι τί εἴδους θὰ εἶναι ὁ τότε ἄνθρωπος καὶ πῶς θὰ ζῇ καὶ θὰ σκέπτεται. Ξεκινώντας ἀπὸ τὶς σημερινὲς διαπιστώσεις ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινότητα προβλέπει ὅτι ὁ εὐρωπαῖος ἄνθρωπος τοῦ 2000 θὰ ἔχει λιγότερες οἰκονομικὲς ἀνησυχίες, σπάνιες ἀπεργίες καὶ μεγάλη ὑλικὴ εὐμάρεια. Ἡ πρόοδος τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης θὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν πρωτόγνωρες εὐκαιρίες ἀπολαύσεων. Παρὰ ταῦτα οἱ ἴδιοι ἐρευνητὲς προβλέπουν ὅτι θὰ ὑπάρξει αὔξηση τῶν ψυχονευρωτικῶν νόσων, ἐπέκταση τῆς μοναξιᾶς, τοῦ αἰσθήματος τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀνασφάλειας, ἔνταση τοῦ ἐφιάλτη ἀπὸ τὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, τὴν προσβολὴ τοῦ δάσους ἀπὸ μαρασμὸ καὶ τῆς γεωργίας ἀπὸ χημικὰ ὀξέα. Ὅλα αὐτὰ ἀπειλοῦν ὄχι μόνο τὴν ὑγεία ἀλλὰ ἐπηρεάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ψυχικὴ ἰσορροπία καὶ ἐγκυμονοῦν ἄγνωστες ἀρρώστειες. (Βλ. Μητροπολίτου Σηλυβρίας Αἰμιλιανοῦ, ἄρθρο στήν *«Καθημε-*

---

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988).

ρινή» 19-6-1987 μὲ τίτλο: «*Τί εἴδους ἄνδρωπο προετοιμάζει ἡ τεχνολογία γιὰ τὸν 21ο αἰῶνα*»). Ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ μεγάλος κίνδυνος τῆς σημερινῆς τεχνολογίας καὶ τοῦ συνακόλουθου εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἡ ἄνιση προσήλωση τοῦ ἀνθρώπου στὰ ἐξωτερικά του προβλήματα καὶ στὸν ἀσταθῆ ὑλικὸ κόσμο. Μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἐσωτερικός νὰ ἀδειάζει ἐπικίνδυνα. Ἀπορροφᾶ τὶς σκέψεις τὸ ἐφήμερο εἰς βάρος τοῦ αἰωνίου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ καθένας δὲν εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ ζωή του, ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν παραζάλη, ποὺ ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐγγίσει καὶ τοὺς ἕλληνες, ἡ φωνὴ ἑνὸς κοσμοκαλόγερου ποὺ ἔζησε πρὶν ἕνα σχεδὸν αἰῶνα, δὲν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἱκανὴ νὰ ξεχωρίσει τὴ σύγχυση καὶ νὰ ὁδηγήσει σὲ λύση τὸ πρόβλημα. Καὶ τοῦτο γιατὶ ἔχουμε συνηθίσει νὰ δίνουμε προσοχὴ σὲ ἐπώνυμους ἐξῶστες ποὺ θωπεύουν τὶς ἀδυναμίες μας καὶ δὲν ἐνοχλοῦν τὸ βόλεμά μας. Δὲν μᾶς ἀρέσει ὁ ἐλεγκτικὸς λόγος, οὔτε ἡ ἐπισήμανση τῶν σφαλμάτων μας. Ἀκολουθώντας πολιτικὴ στρουθοκαμήλου προτιμοῦμε νὰ ἀκοῦμε τὰ ἀρεστά, ὄχι τὰ πρέποντα. Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης ἀνήκει σὲ κείνους ποὺ λένε τὰ πρέποντα, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν τὸ ὁποιοδήποτε κόστος. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ἡ σύγχρονή του κοινωνία δὲν τὸν ἀπεδέχθη, τὸν περιθωριοποίησε, καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴ σκοπιά του δὲν ἐπεδίωξε τὴν ἀναγνώρισή του ἀπὸ αὐτήν. Προτιμοῦσε νὰ ζῇ στὸ δικό του κόσμο ποὺ ἦταν οὐσιαστικὰ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴ νοοτροπία τοῦ μικροαστισμοῦ. Γιατὶ ὁ Παπαδιαμάντης ἤθελε νὰ εἶναι αὐθεντικὰ λαϊκός, γνήσιος ἑλληνορθόδοξος, χωρὶς περιτομὲς καὶ ἡμίψηλα, χωρὶς λογιωτα-

τισμοὺς καὶ τίτλους κοσμικῆς ἀναγνώρισης. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει χαρακτηρισθῆ, πολὺ πετυχημένα σάν *«θρησκευόμενος ῥεμπέτης»* (Σαρ. Καργάκου: *«Ξαναδιαβάζοντας τή "Φόνισσα"*, σ. 24) μιὰ καὶ ἡ λέξη *«ῥεμπέτης»* εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξεως *«ἐρημίτης»*: *Ὁ Παπαδιαμάντης* -ὅπως γράφει ὁ Καργάκος- *μπορεῖ νὰ σύχναζε καὶ νὰ ἔψελνε σ' ὅλα τὰ ἐκκλησάκια τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ συμμετεῖχε στίς «παννυχίδες» τους, γνώριζε ὅμως κι ὅλες τὶς ταβέρνες -ἰδίως ὅσες εἶχαν ἐκλεκτὸ κρασί- κι ὅλους τοὺς λαϊκοὺς τύπους τῆς τότε Ἀθήνας. Ἴσως γι' αὐτὸ τὸ λόγο θεωρεῖται σὰν ἡ «πνευματική μας Σιλωάμ»* (ὅπ.π. σ. 14). Ζώντας σὲ ἐποχὴ ποὺ κρυσταλλώνεται φυσιογνωμικὰ τὸ νεοελληνικό μας κράτος, ἀναδεικνύεται ὁ καλύτερος εἰκονογράφος, ἁγιογράφος ἑνὸς ἁγίου λαοῦ, ποὺ ἅγιασε μέσα στὴ φτώχεια, στὸ θάνατο, στὸ πάθος γιὰ ζωὴ καὶ στὴν ἁμαρτία. Ἔτσι γιὰ τὸ σήμερα ὁ Παπαδιαμάντης, ἀκριβῶς γιατὶ ὑπῆρξε αὐτὸς ποὺ ὑπῆρξε, δὲν εἶναι πιὰ μιὰ ἀνάμνηση οὔτε ἕνα ξεχασμένο εἴδωλο, ἕνα ποιητικὸ σύμβολο ἢ μιὰ τουριστική *«ἀτραξιόν»* τῆς πατημένης ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ λαίλαπα Σκιάθου. Εἶναι καὶ τώρα ἐπίκαιρος καὶ ἀνοικτὸς σὲ ὅλους, ὅσοι θέλουμε νὰ ἀντλήσουμε ζωογόνες αὖρες προκειμένου νὰ γλυτώσουμε τὴν ἀσφυξία τοῦ *«πολιτισμοῦ»* μας ποὺ μᾶς προσφέρει κάθε μέρα τὴν πικρὴ γεύση τῶν ἐκπτώσεων -ὄχι αὐτῶν τῆς ἀγορᾶς ποὺ εἶναι εὐπρόσδεκτες- ἀλλὰ τῶν ἄλλων ποὺ κατεβάζουν τὶς ἀξίες, τὰ ἤθη, τὰ πιστεύματα, τὴν παράδοση καὶ τὴ ζωή μας σὲ ἀπίθανα χαμηλὰ ἐπίπεδα, πιὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὸ πεζοδρόμιο.

Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ἕνας ἀκένωτος θησαυρός, ἕνας ἀδαπάνητος πλοῦτος μαρτυρίας γιὰ πίστη καὶ ζωὴ μέσα σ' ἕνα κόσμο ἀλλοτριωμένο καὶ ἀποξενωμένο καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξία. Οἱ θέσεις ποὺ ἐκπροσωπεῖ καὶ προβάλλει εἶναι βασισμένες σὲ δύο σπουδαίους στύλους ποὺ κρατοῦν στὴ πλάτη τους τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ: τὴ Ῥωμιοσύνη καὶ τὴν Ὀρθοδοξία. Σήμερα ποὺ ἡ λέξη Ῥωμιοσύνη χρησιμοποιήθηκε στὴ λαϊκὴ ποίηση καὶ μουσική, μᾶς ἔγινε ἀποδεκτὴ καὶ οἰκεία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοί, ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν, δὲν γνωρίζουν τὸ ἀληθινὸ νόημά της. Καὶ ὁ ὅρος Ὀρθοδοξία, χάρις στὴ στροφή μας πρὸς τοὺς Πατέρες, ἄρχισε πρόσφατα νὰ προβάλλεται στὸν κοινωνικὸ καὶ ἐθνικό μας ὁρίζοντα. Στὴν ἐποχή του ὅμως καὶ τὰ δύο αὐτὰ μεγέθη, ἐξ αἰτίας τῆς πηθικίζουσας δυτικόπληκτης διανόησης, εἶχαν στερηθῆ τὴ ζωτική τους, γιὰ τὸ ἔθνος, δύναμη καὶ εἶχαν ἀπωθηθῆ στὸ βάθος τῆς ἐθνικῆς συνείδησης σὰν ἀνάξιες πολλοῦ λόγου κληρονομιές, ἀπὸ ἕνα παρελθὸν ποὺ οἱ ἕλληνες θὰ ἔπρεπε τὸ γρηγορότερο νὰ λησμονήσουν καὶ ἀπαρνηθοῦν. Ἡ λαμπηδόνα τοῦ ἐξευρωπαϊσμοῦ ἦταν τότε πολὺ ἔντονη καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑσπερίας τύφλωναν τὴν ἀχνὴ νεοελληνικὴ ζωή, ποὺ πλήρωνε ἀκόμη τὰ δεινὰ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἀνέχειας, ἔχοντας πάνω της τὴ ῥετσινιὰ τοῦ φτωχοῦ συγγενῆ τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐσύρετο μὲ τὴ βία, ἂν καὶ ἀνέπνεε ἀκόμα τὸν ἀέρα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ ἔτσι ἦταν! Κάθε τι τὸ δυτικὸ εἶχε βαπτισθῆ προοδευτικὸ καὶ σύγχρονο καὶ κάθε ἄλλο συντηρητικὸ καὶ ξεπερασμένο. Ὅμως αὐτὸς ὁ τίμιος καὶ παθιασμένος ἕλληνας μαζὶ καὶ ὀρθόδοξος βάλθηκε νὰ

ξεθάψει ἀπὸ τὴν ἀφάνεια τὸν πατρογονικό μας θησαυρὸ καὶ νὰ τὸν κάνει κτῆμα τῶν πολλῶν. Ὅ,τι ἔχει γράψει λειτουργεῖ τώρα σὰν κριτήριο σταθερὸ γιὰ ἐπανεντροχιασμό μας στὴ σωστὴ πορεία, σὰν ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας. Κι αὐτὸ ἰσχύει γιὰ κάθε ἕλληνα, πολὺ περισσότερο ἰσχύει γιὰ τὸ νέο, ποὺ μὲ τὴ φλόγα τοῦ δυναμισμοῦ καὶ τῆς δημιουργικότητος εἶναι ταγμένος νὰ ὑπηρετεῖ ὄχι τὸ σάπιο, τὸ ξενικό, τὸ νόθο, ἀλλὰ τὸ ὑγιές, τὸ ἰδικὸ καὶ τὸ γνήσιο, γιὰ τὴν οἰκοδόμηση ἑνὸς νέου κόσμου βασισμένου πάνω στὴν πίστι, στὴν ἀρετὴ καὶ στὴ δικαιοσύνη. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ θέλω ἀπόψε νὰ σᾶς καταστήσω κοινωνοὺς αὐτοῦ τοῦ ἀνεπανάληπτου λόγου, ποὺ ἔχει γνωρίσματα πατερικῆς σοφίας. Ποὺ εἶναι λόγος καθοδηγητικός, ἀφυπνιστικὸς καὶ ῥιζοσπαστικός, ἐλπίζοντας νὰ σᾶς προσφέρω ἕνα ἐρέθισμα γιὰ γνώση καὶ ἐπίγνωση.

Ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερα νὰ παραμένουν γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀξεδιάλυτες οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σὲ μᾶς, τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμό μας, καὶ στοὺς γειτονικοὺς λαούς, κυρίως τοὺς εὐρωπαίους. Τὸ πρόβλημα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ἀναδύεται σήμερα ἐκρηκτικό, καθὼς αὐτὸς μὲν φαίνεται ὅτι ζῇ τὸ λυκόφως του, ἕτοιμος νὰ ἐγκαταλείψει τὸ προσκήνιο, φορτωμένος μὲ τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς ἁμαρτίες του γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ θέση του σὲ κάποιο νέο ποὺ ἔρχεται, οἱ δὲ εὐρωπαῖοι ἀπολαμβάνουν ἀλαζονικὰ τὴ θεοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετεωρίζονται ἀνάμεσα στὸν ἴλιγγο τοῦ ὕψους καὶ τὴν κενότητα τῆς ψυχῆς των. Σήμερα γίνεται ἤδη λόγος γιὰ μιά *«μεταχριστιανικὴ*

ἐποχή» ποὺ ἔχει ἀρχίσει νὰ κυριαρχεῖ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη, πρᾶγμα πού, παρὰ τὴν ὑπερβολή του, κρύβει μέσα του τὰ σπέρματα τῆς διάλυσης καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ. Αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς ὡστόσο καὶ κάθε τι ποὺ εἴτε σὰν προϊόν, εἴτε σὰν ὑποπροϊόν του μεταφέρθηκε στὴν πατρίδα μας ἐπεδίωξε νὰ ἐκτοπίσει τὶς γηγενεῖς μορφὲς ζωῆς καὶ νὰ τυλίξει μὲ τὸ μανδύα του τὶς ἐκφραστικὲς δυνατότητες τοῦ λαοῦ μας. Ὁ γραικυλισμός, φαινόμενο ἐπαναλαμβανόμενο συχνὰ στὴν ἀνακύκληση τῆς ἱστορίας μας, ὑπῆρξε μιὰ σπονδὴ στὸν ἄκριτο ἐξευρωπαϊσμό μας, ποὺ συνοδεύθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάρνηση τῶν δικῶν μας πατρογονικῶν στοιχείων ζωῆς καὶ ἔφθασε στὴ δυτικοπληξία. Στὰ λιμνάζοντα ἀθηναϊκὰ νερὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παπαδιαμάντη ἐπιφέρονταν τὰ πνεύματα τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Φαρμακίδη, ποὺ ἤθελαν μιὰ νέα Ἑλλάδα ἔντονα φορτισμένη ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς εὐρωπαϊκῆς κουλτούρας. Αὐτὴ ὅμως ἡ τάση, ὅταν δὲν διαθέτει τοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς ὁμαλῆς ἀφομοίωσης, καταντᾶ νὰ ἐξασθενίζει τοὺς αὐτόχθονες θεσμούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἔζησε ἐπὶ αἰῶνες τὸ Γένος, καὶ νὰ μεθοδεύει τὸν πνευματικὸ ἐξανδραποδισμὸ τοῦ λαοῦ μας.

Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε στὴν ὁμόδοξη Ῥωσία τοῦ Μ. Πέτρου ὅλο τὸν 18ο αἰῶνα. Καὶ σ' αὐτὴν ἡ Δύση ἄσκησε μὲ τὴν ἐπιστήμη της, τὸν διαφωτισμὸ καὶ τήν πολιτιστική της πρόοδο μιὰ τεράστια γοητεία. Ἡ πειστικότητα τῆς λογικῆς της, τὸ πρακτικό της πνεῦμα καὶ τὰ ἱστορικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἰδεῶν της ἐμφανίσθηκαν σὰν τὸ μοναδικὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὀρθόδοξου λαοῦ ἀπὸ τὴν καθυστέρηση καὶ τὴν ὀπισθοδρόμηση στὶς ὁποῖες τὸν εἶχαν καταδικάσει ἡ προσήλωση στὶς

θρησκευτικὲς καὶ παραδοσιακὲς ἀξίες καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐπάνω του. Τὴν ἴδια στιγμὴ περίπου, στὴν Ἑλλάδα ἔκαμνε τὴν εἰσβολή του τὸ πνεῦμα αὐτό, διαιρώντας τὸ λαὸ σὲ προοδευτικοὺς καὶ συντηρητικούς, βαπτίζοντας τὴ θρησκευτικὴ παράδοση *«σκοταδισμό»* καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸ ἄθεο διαφωτισμό *«προοδευτικότητα»*. Θὰ παρατηρήσει χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἕνας σύγχρονος στοχαστής: *«Ἦταν τότε ποὺ ὁ ἀνυποψίαστος νέος Ἑλληνισμὸς δεχόταν τὴν πνευματική του ὑποταγὴ καὶ τὴν πολιτιστική του ὑποδούλωση. Ἦταν τότε ποὺ ὁ νέος Ἑλληνισμός, προδομένος ἀπὸ τὴν ἡγεσία του, ποδοπατοῦσε ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ μετερίζια τῆς γνήσιας ἐθνικῆς μας παράδοσης. Ἦταν τότε πού, ἀποταγμένος, ξεπουλοῦσε ἕναν πρὸς ἕναν ὅλους τοὺς θεσμοὺς τῆς δημοκρατικῆς του ἀνανέωσης (τὸ λαϊκὸ δίκαιο, τὶς κοινότητες, τὰ συνάφια, τὶς ἐνορίες, τοὺς συνεταιρισμούς του)... Τότε ποὺ κατακτοῦσε, καὶ πρὸ παντός, τὸν πνευματικὸ βίο τῆς χώρας "τὸ πνεῦμα τῆς ἀποικίας"»*. (Βλ. Γιάννη Σακελλίωνα: *«Σύγχρονες πολιτικὲς διαστάσεις στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη»*).

Ἡ βαυαροκρατία ἀρχικὰ καὶ οἱ σπουδαγμένοι στὴν Ἑσπερία ὕστερα γραικύλοι μεταφέρουν καὶ στὸν δικό μας χῶρο τὰ προϊόντα τῆς σκέψης τῶν δυτικῶν, τὴ μεταφυσική τους, τὴν ἠθικολογία τους. Ὅλα ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὸ μπόλι τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἀπὸ τὸ νομικισμὸ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Παντελῶς ξένα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ προβολὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ἔτσι ὅπως ἔγινε, μετέδωσε στὸ σῶμα τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος μας τὶς πληγές του, καμωμένες μὲ τὸ στιλέτο τῆς ἀπιστίας, τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ

τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ. *«Ὅλας τὰς ἰδέας καὶ ὅλας τὰς δραστηριότητας τοῦ εὐρωπαίου ἀνθρώπου»*, παρατηρεῖ ὁ π. Ἰουστῖνος Πόποβιτς, *«ἐμπνέει μία νοσταλγία καὶ ποδηγετεῖ μία φιλοδοξία νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοτελὴς ὡς ὁ Θεός. Εἰς τὴν πραγματικότητα εἰς τὴν Εὐρώπην κυριαρχεῖ μία θεότης: ὁ ἀλάθητος ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρωπόθεος. Εἰς τὸ πολυτελὲς πάνθεον τῆς Εὐρώπης ὁ ἀλάθητος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὴν κορυφαίαν θεότητα. Οἱ ὑπόλοιποι θεοὶ εἶναι ἢ ἀπορροαὶ ἢ ἀποχρώσεις αὐτοῦ. Ὁ "ἀλάθητος" ἄνθρωπος δεσπόζει καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τεχνικὴν καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τέχνην καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν εὐρωπαϊκὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων μόνον ὁ ἄνθρωπος καὶ δὴ ὁ εὐρωπαῖος ἄνθρωπος, ὁ ὑπερηφάνως καὶ ὑπεροπτικῶς αὐτάρκης καὶ ἀλάνθαστος»* (Βλ. Ἰουστίνου Πόποβιτς: *Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐρωπαίου ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ὀρθοδόξου Πανανθρώπου*. Κεφάλαιον ἀπὸ τὸ βιβλίο του: «*DOSTOJEVSKI I EUROPI I SLOVENSTVU*», Βελιγράδι 1940).

Αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα ποὺ κυριαρχεῖ καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ σ' αὐτὸ ὑποτάσσονται ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ἀναγνωρίζονται προοδευτικοὶ καὶ μορφωμένοι. Τὰ φῶτα τῆς Δύσεως ἀσκοῦν μιὰ ἀδυσώπητη γοητεία μπροστὰ στὴν ὁποία θυσιάζονται ἀξίες, βαπτισμένες τώρα χλευαστικὰ «*χωριάτικες*» καὶ «*ψωραλέες*». Ἡ εἰσβολὴ τῶν νέων αὐτῶν ρευμάτων ἔγινε ἐξ ἄλλου μὲ περισσὴ ἀσέβεια καὶ περιφρόνη-

ση πρὸς τὴν ἁγία παράδοσή μας. Ἡ Ἀντιβασιλεία τοῦ Ὄθωνος, κύριος φορέας αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, περνᾶ στὸ κλείσιμο τῶν μοναστηριῶν, αὐτῶν τῶν ἐπάλξεων τῆς γνήσιας κοινοβιακῆς ἑλληνορθόδοξης ζωῆς, στὸ ξεπούλημα τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, στὴ δήμευση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, στὴν ἀλλοτρίωση τῆς παιδείας, στὸν ἐπηρεασμὸ τοῦ δικαίου, στὴν κατάργηση τῶν θεσμῶν, στὴν προβολὴ τοῦ ὑλισμοῦ, στήν ἀπάντηση τοῦ βυζαντίου. Οἱ Ἕλληνες παραδίδονται, ὄχι ἀμαχητὶ βέβαια, στὴ Σκύλλα τοῦ ἐκπολιτισμοῦ καὶ τῆς προοδευτικότητος, σὰν νὰ μὴ ἔχουν δική τους ἱστορία, σὰν νὰ μὴ ἔχουν δική τους παράδοση, σὰν νὰ ἀνήκουν σὲ ὀρφανὸ ἔθνος ποὺ ἡ ζωή του ἄρχισε νὰ μετράει ἀπὸ τὸ 1830. Καὶ γραικυλίζουν οἱ Ἕλληνες χωρὶς νὰ ἀναλογίζονται τὴ φθορὰ ποὺ ὑφίστανται καὶ τὶς ἐπιπτώσεις της στὴ ζωή τους. Τὰ νέα ρεύματα εἰσορμοῦν μὲ δύναμη καὶ παρασύρουν ὅ,τι βροῦν μπροστά τους. Ἡ μετεπαναστατικὴ Ἑλλὰς εἶναι γεμάτη ἐρείπια καὶ θρήνους. Ὡστόσο τὸ ἔθνος ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὰ ἐρείπια δὲν κλείνει τὸ γόνυ ἐμπρὸς στοὺς νέους βαρβάρους. Ἄξια παιδιά του ἀναλαμβάνουν τὸ ἔργο τῆς Ἀντίστασης καὶ τῆς προστασίας τῶν θησαυρῶν ποὺ συλοῦν ἀνενδοίαστα οἱ ληστές...

Ὅπως στὴν προεπαναστατικὴ Ῥωσία τοῦ Μ. Πέτρου καὶ τῶν ἐπιγόνων του ὑπῆρξαν οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς παράδοσης, ὅπως ὁ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Κομιακώφ, ὁ Κιρεέφσκυ, ὁ Γκόγκολ, ὁ Πούσκιν κ.ἄ., ἔτσι καὶ στὴ μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα λειτουργεῖ σὲ μερικοὺς τὸ ἀλάνθαστο

αἰσθητήριο τοῦ κινδύνου ποὺ ἀπειλεῖ τὸ Γένος. Ἔχουμε κι ἐμεῖς τοὺς ἄγρυπνους φύλακες τοῦ ἤθους τοῦ λαοῦ μας. Εἶναι βασικὰ οἱ Κολλυβάδες ποὺ μὲ τὴ Φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνα στέκονται ἀλύγιστοι βράχοι Ἀντίστασης στὸ νέο ρεῦμα τοῦ χαμοῦ. Ἡ Φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση ἦταν μιὰ γνήσια συνέχεια καὶ ἀνανέωση τῆς ζωντανῆς πατερικῆς παραδόσεως καὶ ταυτόχρονα ἡ ἀπάντηση τῆς Ἐκκλησίας στὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν. Ἀπροσκύνητοι οἱ ἐκφραστές της βρίσκουν ὁμολογητὲς σὲ ὅλους τοὺς χώρους. Ὁ Παπαδιαμάντης τοὺς ἐκφράζει στὸ δικό του χῶρο. Ἔζησε σὰν παρίας, τὸν ἀπέκλεισαν οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς. Μόνο στοὺς φτωχούς, τοὺς ἁπλοὺς καὶ τοὺς περιθωριακοὺς τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ νησιοῦ του βρίσκει ἀνταπόκριση. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν δέχεται τότε ὄχι σὰν κάποιο σημαντικὸ πνευματικὸ κεφάλαιο, ἀλλὰ σὰν ἕναν δικό του ποὺ ἀνήκει καὶ αὐτὸς στὸν κόσμο καὶ στὸν χῶρο τῶν *«ταπεινῶν καὶ καταφρονεμένων»*. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν σταδιοδρόμησε μέσα στὸ σύστημα τοῦ ἀστισμοῦ, ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ἐποχή του. Δὲν πῆρε πτυχίο, δὲν ἀναδείχθηκε κοινωνικά, δὲν ἀπέκτησε περιουσία, δὲν υἱοθέτησε τὴν ὑποκριτικὴ ἠθικὴ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, δὲν συμφώνησε μὲ τὸν ἀνθρωποκεντρισμὸ καὶ τὴν ἀτομοκεντρικότητά της. Πίστεψε στὴν κοινοτικὴ Ὀρθοδοξία, στὴν παράδοση, στὴν ἁπλότητα τοῦ λαοῦ, στὴν οἰκειότητά του μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ ἔχουν ἐπίγνωση τῆς ταυτότητός του. Ἀπαντώντας σ' ἐκείνους ποὺ βάζουν ξένους ὅρους συγκρίσεως γιὰ τὸν ἑαυτό τους, θὰ πεῖ: *«Ὁμοιάζω μὲ τὸν ἑαυτό μου. Τοῦτο δὲν ἀρκεῖ;»*. Καὶ ἀλλοῦ θὰ

εἰρωνευθεῖ ἐκείνους πού, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴ δυτικὴ κουλτούρα, θὰ ξεγράψουν μὲ μιὰ μονοκονδυλιὰ τὸ Βυζάντιο: *«Ὅλα τὰ χριστουγεννιάτικα καὶ τὰ πασχαλινὰ διηγήματα δὲν πρέπει πλέον νὰ βλέπωσι τὸ φῶς. Μή, θρησκευτικά, πρὸς Θεοῦ! Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶναι βυζαντινόν! Ἐννοήσατε; Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες εἶναι κατ' εὐθεῖαν διάδοχοι τῶν ἀρχαίων. Ἔπειτα ἐπολιτίσθησαν, ἐπροώδευσαν καὶ αὐτοί! Συμβαδίζουν μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη».*

Δὲν θὰ διστάσει νὰ ἔλθει σὲ ῥήξη μὲ τοὺς ὑλιστὲς τοῦ καιροῦ του, ποὺ πάσχιζαν νὰ στεριώσουν τὴ νέα ζωὴ τοῦ τόπου πάνω στὴν ἀθεΐα. Θὰ τοὺς ἀποδείξει πόσο σαθρὰ εἶναι τῆς ἀθεΐας τὰ βάθρα: *«Πρὸ τῶν σήμερον ὑλιστῶν, δαρβινιστῶν καὶ θετικιστῶν ὑπῆρξαν οἱ ἀπαισιόδοξοι, οἱ ὀρθολογισταὶ καὶ οἱ κριτικισταί. Ἀλλὰ παρῆλθον! Πρὸ αὐτῶν ἦσαν οἱ πανθεϊσταί, ἀλλὰ ἐξέλιπον! Παρέρχονται, κρύπτονται ἐν τῇ σκιᾷ, ἀφανίζονται, ἀφοῦ ἐπὶ βραχὺ τέρψωσι τοὺς φιλοκαίνους καὶ τοὺς φιλαναγνώστας διὰ περιέργου συναυλίας λέξεων καὶ γνωμῶν. Ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἔμεινε καὶ θὰ μένῃ».* Δὲν συγχωρεῖ στὸν Ἕλληνα κάθε ἐποχῆς τὴ διολίσθησή του στὸ χάος τῆς ἀπιστίας. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἐξεζητημένη πολυτέλεια γιὰ τὸν εὐρωπαῖο, ποὺ στερεῖται προβλημάτων καὶ παράδοσης. Ὁ Ἕλληνας ὅμως, σὰν ξιπασμένος δικαιολογεῖται νὰ προσφεύγει στὸν ὑλισμὸ καὶ νὰ προσποιεῖται τὸν ἄθεο: *«Ἄγγλος ἢ γερμανὸς ἢ γάλλος δύναται νὰ εἶναι κοσμοπολίτης ἢ ἀναρχικὸς ἢ ἄθεος ἢ ὁ,τιδήποτε. Ἔκαμε τὸ πατριωτικὸν χρέος του, ἔκτισε μεγάλην πατρίδα. Τώρα εἶναι*

ἐλεύθερος νὰ ἐπαγγέλλεται, χάριν πολυτελείας, τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν. Ἀλλὰ Γραικύλος τῆς σήμερον, ὅστις θέλει νὰ κάμῃ δημοσίᾳ τὸν ἄθεον ἢ τὸν κοσμοπολίτην, ὁμοιάζει μὲ νάνον ἀνορθούμενον ἐπ' ἄκρων ὀνύχων καὶ τανυόμενον νὰ φθάσῃ εἰς ὕψος καὶ νὰ φανῇ καὶ αὐτὸς γίγας».

Τοὺς ἥρωάς του θὰ τοὺς ἀναζητήσει στὶς ῥίζες τῆς ἑλληνικῆς μας παράδοσης καὶ θὰ τοὺς διαζωγραφίσει ποικιλόμορφα, χωρὶς μυθοπλαστικὴ φαντασία ποὺ ἐξωραΐζει. Θέλει τὸν ἕλληνα γνήσιο καὶ αὐθεντικό, χωρὶς ψιμύθια. Πιστεύει στὶς ἑλληνορθόδοξες παραδόσεις καὶ τὶς τιμᾶ, δὲν τὶς περιφρονεῖ, δίνοντας ἕνα καλὸ μάθημα σὲ ὅσους τὶς γυρίζουν πίσω σὰν δὲν μποροῦν νὰ τὶς χωρέσουν στὸ παραγεμισμένο ἀπὸ κουλτούρα μυαλό των. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ Ῥωμιοσύνη του. Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ὡς πρὸς τὴν πίστη ὀρθόδοξος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδεολογία ῥωμιός. *«Ἡ Ῥωμιοσύνη ὅπως ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴ Μητέρα Ἐκκλησία εἶναι κάτι εὐρύτερο ἀπὸ τὴν ἑλληνικότητα. Γι' αὐτὸ βλέπει μὲ δυσπιστία τὰ ἐθνικὰ κινήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ προσθέτουν κάποια τετραγωνικὰ χιλιόμετρα στὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτος, ὅμως αὐτὰ τὰ κινήματα ἐξασθενοῦν τὴν Ῥωμιοσύνη, μιὰ καὶ δίνουν τὸ ἔναυσμα τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως σὲ πλῆθος λαούς (βαλκανικούς, ἀραβικούς) ποὺ μέχρι τότε δέχονταν τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Παπαδιαμάντης ἔκρινε -κι ὡς ἕνα μεγάλο βαθμὸ εἶχε δίκηο- πὼς ὁ ἑλλαδίτικος μεγαλοϊδεατισμός, θ' ἀποκόψει τὸ ὀρθόδοξο Γένος ἀπὸ τὶς βάσεις τῆς πολιτικῆς του παιδείας, ποὺ θεματοφύλακές της ἦταν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία τῆς ΚΠόλεως. Ἡ Ἀθήνα*

ἔβλεπε τὸ ἐθνικὸ ζήτημα ἑλλαδικά. Τὸ Πατριαρχεῖο οἰκουμενικά» (Σαρ. Καργάκου: ὅπ.π., σ. 27).

Ἡ θρησκευτικότητά του ἦταν ἁπλοϊκή, λαϊκή, χωρὶς πιετισμὸ καὶ τυπολατρεία. Ἀγκάλιασε τοὺς ἁγνοὺς ἐκφραστικοὺς τύπους της, ὅπως τὸν παπᾶ τοῦ χωριοῦ, τὸν ψάλτη, τὸν κανδηλανάπτη, τὸν νεωκόρο. Μέσα στὴν περιγραφικὴ γραφικότητά του δίνει τὸ στίγμα τῆς ἀληθινῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ προτεσταντικὰ σχήματα, εὐσεβοφάνειας καὶ ὑποκρισίας, ἀλλὰ πάντοτε μέσα στὴν Ἐκκλησία. Σὲ μιὰ ἔξαρση αὐτογνωσίας θὰ διακηρύξει: *«Ἐγὼ εἶμαι τέκνον γνήσιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας»*. Μὰ αὐτὸ δὲν θὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ δεῖ μὲ πόνο καὶ νὰ στηλιτεύσει τά «στραβά» μερικῶν ἐκπροσώπων της, οὔτε νὰ τονίσει τὴν ἀγαθότητα τοῦ παπα-Πλανᾶ, τοῦ ἅγιου ἱερέα τῆς Ἀθήνας ποὺ τελοῦσε ἐπὶ 6 ὧρες κάθε μέρα τὴ Θ. Λειτουργία, μνημονεύοντας χιλιάδες τὰ ὀνόματα τῶν γνωστῶν καὶ ἀγνώστων του. Δυὸ ἄκρα ἀντίθετα ποὺ καὶ τὰ δυὸ δυναμώνουν τὴν πίστη του. Τὰ σκάνδαλα καὶ τότε ὑπῆρχαν, ἀλλ' αὐτὸς ψέγοντάς τα προσκολλόταν περισσότερο στὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, γιατὶ ἤξευρε νὰ διακρίνει τοὺς θεσμοὺς ἀπὸ τοὺς φορεῖς των καὶ γιατὶ πίστευε πὼς ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἵδρυμα ἀνθρώπινο ἢ κρατικό, ἀλλὰ κοσμοσωτήριος ὀργανισμὸς ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν αἰώνια σωτηρία καὶ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Καὶ ἡ Ὀρθοδοξία τὸ μεγάλο καὶ ἀνεκτίμητο δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι διεκήρυσσε χαρακτηριστικά:

«Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐνόσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθη». Γι' αὐτὸν ἡ Ὀρθοδοξία κράτησε ζωντανὸ τὸ λαό μας γιὰ χρόνια καὶ χρόνια, δίνοντάς του τὴν αἴσθηση τῆς ὑπαρκτικῆς του ταυτότητος. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ πολεμήθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλησαν τὸν ἀποπροσανατολισμό του. Μήπως γι' αὐτὸ δὲν πολεμιέται καὶ σήμερα;

Καιροὶ παράλληλοι καὶ οἱ σημερινοί. Καὶ σήμερα τὸ ἑλληνορθόδοξο ἦθος δοκιμάζεται, ἡ ξεπεσμένη κουλτούρα τῆς ἐποχῆς κηρύττει τὴν χειραφέτηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς... θρησκείας, ῥίχνοντάς τον στὴν εἱρκτὴ τῶν παθῶν. Ἡ ἐποχή μας εὐνοεῖ ὄχι τὸν θεάνθρωπο, ἀλλὰ τὸν ἀλήθητο ἄνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο ποὺ αὐτονομημένος καὶ ἀνεξαρτητοποιημένος ἀπὸ τὸν Θεὸ ταλανίζεται μέσα στὴ Βαβὲλ τῆς σύγχυσής του. Χαρακτηριστική, στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ ἐπιστολὴ ποὺ μοῦ ἔστειλε πρὶν καιρὸ ἕνας μαθητὴς Λυκείου τῆς πόλης μας: *«Λέτε νὰ δώσουμε τὴ ζωή μας στὸ Θεό. Ἔ, λοιπόν, ὄχι. Ἡ ζωὴ εἶναι στὰ χέρια μας καὶ καθρεπτίζεται ἀπὸ μᾶς. Ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει, αὐτοαναγνωρίζεται, προβάλλει μέσα στὸν κόσμο καὶ αὐτοκαθορίζεται. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνος, χωρὶς δικαίωση. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ δημιουργεῖ πάντοτε κοινωνικὰ συστήματα, ἐπαναστάσεις, πολέμους, γιατὶ ἔτσι ἐπινοεῖ ἕνα καλύτερο μέλλον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐγκαταλείπε-*

ται σὲ Θεό, γιατὶ εἶναι ἤδη ἐγκαταλελειμμένος στὰ ἔνστικτά του...». Τὰ ἀλαζονικὰ τοῦτα λόγια ἐνὸς παιδιοῦ τοῦ αἰῶνα μας, εἶναι καρποὶ μιᾶς δῆθεν προόδου, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι ὀπισθοδρόμηση. Στὴν παληὰ Ῥωσία ὁ Γκόγκολ καὶ ὁ Ντοστογιέφσκυ, καὶ στὴν Ἑλλάδα ὁ Μακάριος Κορίνθου, ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Παπουλάκος, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Μωραϊτίδης, τὸν ἐπεσήμαναν καὶ ἔκρουσαν ἐγκαίρως τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου.

Καιροὶ παράλληλοι -ἐπαναλαμβάνω- οἱ σημερινοί, ὅπου ἐγκαταλείπεται ἡ γνησιότητα τῶν στοιχείων τῆς ζωῆς μας καὶ κινδυνεύουμε ἀπὸ τὴν ἀλλοτρίωση. Ὁ Παπαδιαμάντης, πάντα ἐπίκαιρος, καὶ σήμερα ὅσον ποτὲ ἄλλοτε ἴσως, μᾶς μαθαίνει πῶς νὰ δεχόμαστε σὰν εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἐκεῖνα ποὺ φαίνεται νὰ μὴ μᾶς συμφέρουν καὶ μᾶς χειραγωγεῖ στὴ διδάσκουσα σιωπή. Θἄθελα, λοιπόν, νὰ κλείσω αὐτὴ τὴ σύντομη ἀναφορά μου σ' αὐτόν, παραθέτοντας, κατ' ἐκλογήν, ἐνδιαφέρουσες ἀποφθεγματικές ῥήσεις του, στοχάσματα ἀληθινὰ ποὺ ἀπευθύνονται σὲ ὅλους μας. Εἶναι λόγια δικά του, τίμια, σωστά, ἀληθινά. Πολύτιμοι μαργαρίτες σοφίας, φωτοδόχες λαμπάδες, πυρσοὶ ἐκρηκτικῆς ἀγάπης καὶ ἀλήθειας. Ἀκοῦστε τον.

«Νὰ κρατήσετε τὴν παράδοση μακρυὰ ἀπ' τοὺς μάγους, τοὺς ῥήτορες καὶ τοὺς φθηνοὺς μοραλιστές. Νὰ τὴν κρατήσετε χωρὶς τυπικότητες, μὰ καὶ ἀνόθευτη ἀπὸ συμβιβασμούς. Μὴ σᾶς συνεπάρει ἡ καταλυτικὴ γοητεία τῶν

καιρῶν σας καὶ τὴν νοθέψετε τὴν καημένη τὴν Παράδοσή μας, ἀλλάξοντάς της πρόσωπο, μορφὴ καὶ οὐσία μὲ ξενισμούς καὶ φράγκικες συνήθειες, κόβοντας στὰ δύο τὴν ψυχή σας.

Μὴ πτωχοπροδρομίζετε ἀνυπόφορα παραμορφώνοντας τὴν νεοελληνική σας ψυχή. Ὕστερα δὲν ἔχει τόση σοφία περισσευούμενη ἡ Ἑσπερία, καλύτερη ἀπὸ τὴ δική σας, νὰ μεταβῆτε ἐκεῖ καὶ νὰ τὴν ἀγοράσετε.

Σταθῆτε τίμιοι ἀναχωρητὲς σ' αὐτὲς τὶς δύσκολες ὧρες καὶ οὐρανόφρονες πάνω καὶ πέρα ἀπ' τὶς ἁμαρτωλὲς Πολιτεῖες ποὺ στήσατε σήμερα ἐν μέσῳ τῆς Κοιλάδος τῆς ματαιότητος.

Μὴ φοβηθῆτε σὰν ἀκούσετε τοὺς βρυχηθμοὺς τῶν μύλων τοῦ Θεοῦ. Δὲν φοβερίζουν ἐσᾶς, μὰ τὸ δαιμονικὸ Πάνδεο τοῦ ἀνθρωποκτόνου Ἀλάστορα. Τοῦ Ἀλάστορα ποὺ σᾶς κάνει πλανερὴ σωτηριολογία δική του καὶ σᾶς καλοπιάνει μὲ τὴ σατανική του πλαστότητα, τὸν τυχοδιωκτισμὸ καὶ τὴν ῥαδιουργία νὰ τὸν ἀκολουθήσετε. Κι ἂν ξελογιαστῆτε καὶ πᾶτε μαζί του, αὐτὸ θὰ σημάνει τὴν Πτώση σας. Καὶ πῶς θὰ ζήσετε ἔκπτωτοι, ἄμοιροι Ἐλευθερίας καὶ Εὐθύνης;

Ἅμα τύχει ἀκόμα καὶ γίνετε παιδιὰ τοῦ Ἀλάστορα θὰ ψηλώσει ὁ νοῦς σας, καθὼς τῆς γραίας μου τῆς Φραγκογιαννοῦς. Εἴτε πόσο ἔκρυβε ἡ φόνισσα Χαδούλα τὴν ἐπικούρεια φιλοσοφία της; Καὶ μὲ τὴν προσποίησή της τὴν ὑποκρισία, τὴν κενὴ ἐπιδεικτικότητά της καὶ τὴν ἐπομβρία τῶν λόγων της ὁ κόσμος τὴν θαρροῦσε καλή, δίκαιη καὶ τίμια. Μάθατε τὸ τέλος της…

Κοιτᾶτε τὸ λοιπόν, μὴν ἔχετε τὰ στερνὰ τῆς Χαδούλας

καὶ δὲν βρίσκετε ἀποκούμπι γλυτωμοῦ ἀπ' τὸν σκοτασμὸ τοῦ Αἰωνίου θανάτου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας κρύβονται στὶς σκιὲς τερπόμενοι στὴ νύχτα τους, μὲ τοὺς φιλοκαίνους καὶ φιλοκένους βαρβαρισμούς τους, σπρῶξτε τους πρὸς τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο τοῦ Κόσμου σας. Θὰ δοῦνε τὸ φῶς τὸ δικό τους. Θὰ τοὺς χαϊδέψει τὸ πρόσωπο σιγανὴ λυσίπνοη αὔρα καὶ θὰ θελήσουν νὰ μείνουν πιστοὶ καὶ ἀνόθευτοι στὸν καθαρὸ νεοελληνικὸ ἑαυτό τους. Καὶ τοῦτο θὰ τοὺς ἀρκεῖ. Καὶ τότες ὅλοι μαζὶ ν' ἀγωνισθῆτε ἐνάντια στὴν ἄγνοια, στὴ ῥαθυμία, στὴν ἀμάθεια καὶ στὴν κακία. Σ' αὐτόν σας τὸν ἀγῶνα θὰ συναπαντήσετε ἀντίξοες περιστάσεις, καὶ σπεῖρες ἀπὸ ἀντίθετους καὶ ἀντίθεους. Θὰ πέσουν ἐπάνω σας νὰ σᾶς κατασπαράξουν, θὰ σᾶς ὁδηγήσουν στὴ βία μὲ σταυρωμούς, σὲ ὀρφάνια καὶ θλίψη οἱ διῶχτες σας, σκύλοι γαυριασμένοι, ἀλάστορες ἄφρονες, συναγωγὴ πονηρευομένων.

Σταθῆτε ψύχραιμοι. Γιατὶ μετὰ τὴ βία θὰ πέσει ἀπάνω σας ἀράχνη φαρμακερὴ ἡ σύγχυση, ποὺ εἶναι ἡ λέπρα τῆς Ψυχῆς καὶ γεννᾶ καὶ ὁρίζει τὴν ἀκηδία. Αὐτὴ τὴ δύσκολη στιγμὴ μὴν τὰ χάσετε θηρεύοντας, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε, τὴν ἀβέβαιη ἀλήθεια καὶ τὴν μάταιη σοφία. Καὶ σπείροντάς τες στὸ χωράφι τῆς ψυχῆς σας θὰ θερίσετε ἀργότερα τὴν ἐγκόσμια πλάνη καὶ τὸν σκοτασμὸ τῆς ἀμάθειας…

Μὴ λιποταχτήσετε σὲ εὐρεῖς ἀστραφτεροὺς καὶ ἀνοιχτοὺς ὁρίζοντες δίχως φτερά. Πρέπο εἶναι ν' ἀτενίζετε μπροστά σας ἕνα πανίσχυρο καὶ γιγάντιο μέλλον στηριγμένο καὶ στὰ περασμένα σας τὰ ζωντανά, ὄχι τὰ πεθαμένα. Μὴ σαλεύετε καὶ ταλαντεύεσθε ἀνάμεσα Καλοῦ καὶ Κακοῦ

ἀναποφάσιστοι ἐκεῖ στὸ μεγάλο οἰκουμενικὸ σταυροδρόμι. Διαλέχτε σωστὰ τὸ δρόμο σας μπαίνοντας μέσα στὸ παντοδύναμο κεφαλάρι τῆς μοίρας σας, μὲ τὴ σκέψη πὼς τὸ καλὸ εἶναι σκηνωμένο παμπάλαια μέσα σας, ἐνῶ τὸ κακὸ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο τὴν ὥρα ποὺ πραγματώνεται.

Ἐγὼ εἶμαι τέκνον γνήσιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπουμένης ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων της. Ἐὰν δὲ τυχὸν πολλοὶ τούτων εἶναι ἁμαρτωλοί, ἁρμοδία εἶναι νὰ κρίνῃ μόνη ἡ Ἐκκλησία καὶ μόνον τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐπικαλούμεθα».

Μετὰ τὴν συμπυκνωμένη αὐτὴ σοφία, τί τάχα θὰ μποροῦσα νὰ προσθέσω ἐγώ; Πρόθυμα παραχωρῶ τὴ θέση μου τώρα στὸ στοχασμό σας, τὸ γόνιμο κατανυκτικὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ στοχασμὸ τῶν νέων ἀνθρώπων ποὺ ἀναζητεῖτε στήριγμα στὴ ζωή σας. Βλέποντας νὰ γκρεμίζονται γύρω σας κόσμοι ὁλόκληροι, ποὺ ἀπειλοῦν νὰ συντρίψουν στὴν πτώση τους καὶ ὅ,τι ἱερώτερο ἔχετε μέσα σας, εἶναι φυσικὸ νὰ σᾶς κυριεύει ἡ ἀγωνία. Μά, *«θαρσεῖτε, μὴ φοβῆσθε. Ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον»* ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Χριστοῦ. Σᾶς καλῶ, λοιπόν, νὰ τὴν ἐνστερνισθῆτε καὶ νὰ ἠρεμήσετε, οἰκοδομώντας τὴ ζωή σας πάνω στὸ μοναδικὸ θεμέλιο ποὺ εἶναι ἡ πίστη σ' Αὐτόν. Σᾶς καλῶ παράλληλα σὲ μιὰ ἐπιστράτευση ἀγάπης γιὰ τὴ συντήρηση αὐτῆς τῆς πίστεως, γιὰ μιὰ ἀληθινὴ ἀλλαγὴ ἐσώτερη καὶ ψυχική, μὲ βάσι τὶς διαιώνιες ἀρχὲς τοῦ Γένους μας. Σ' αὐτὸ τὸν κόσμο ποὺ ζοῦμε χρειαζόμαστε καὶ τὴ δική σας παρουσία. Μιὰ οὐσιαστικὴ καὶ καθοριστικὴ παρουσία.

Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων*

Ἡ ὀργάνωση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία κάθε χρόνο τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς εἶναι μιὰ ἐπὶ πλέον ἀπόδειξη τοῦ στοργικοῦ της ἐνδιαφέροντος γιὰ σᾶς, τοὺς νέους τῆς Ἐπαρχίας μας πού, μὲ τὴ δημιουργική σας ἀνησυχία γιὰ κατάκτηση τῆς ζωῆς, σπουδάζετε στὰ διάφορα ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα τῆς χώρας μας ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ὁραματίζεσθε νὰ συμβάλετε καὶ σεῖς μὲ τὴ σειρά σας στὴν ἀνόρθωση τοῦ τόπου μας καὶ στὴν ἰσότιμη μὲ τὶς ἄλλες χῶρες ἄμιλλα καὶ τὸν συναγωνισμὸ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος. Σᾶς ὑποδεχόμαστε λοιπὸν μὲ χρηστὲς ἐλπίδες ἐπανακάμψαντας στὴν πόλη σας καὶ στὶς οἰκογένειές σας μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ἁγίων ἑορτῶν, καὶ σᾶς εὐχόμαστε νὰ ἔχετε πλούσιο τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ στὴ ζωή σας, ἰδίως στὴ διάρκεια τοῦ νέου ἔτους 1990, ποὺ μᾶς εἰσάγει στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰῶνα μας.

---

* Ὁμιλία ποὺ ἔκανε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μας πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τὴν δεξίωση ποὺ ἔδωσε πρὸς τιμήν τους ἡ Ἱ. Μητρόπολις τὴν 4-1-1990.

Πολὺς ἄρχισε ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες καὶ πληθωρικὸς κατήντησε ὁ λόγος γιὰ τὸ 1922 καὶ γιὰ τὸ 2000, ὅπου ἀκοῦμε ἀπὸ διάφορες κατευθύνσεις γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν δομῶν τῆς οἰκονομίας μας καὶ γιὰ τὴν ἐπαναδραστηριοποίηση τοῦ ἐργατικοῦ μας δυναμικοῦ προκειμένου νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγικότητα καὶ νὰ καλυφθοῦν τὰ ἐλλείμματα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Οἱ κάθε φορὰ ὁμιλητὲς ἐπισείουν τὸν κίνδυνο τῆς ἀποτυχίας μας, ὅταν ἀπὸ τὶς συνθῆκες θὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συμβιώσουμε μὲ τοὺς ξένους ὑπὸ ὅρους ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ σύντονες καταβάλλονται προσπάθειες γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν δυσκολιῶν ποὺ παρεμβάλλονται καὶ ἀπειλοῦν τὴν ἐθνική μας ἐπιβίωση. Εἶναι πιὰ σαφές, ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ 1993 θὰ δοκιμασθῇ ἡ ἀντοχή μας καὶ θὰ κληθοῦμε νὰ ἄρουμε τὶς συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν μας. Γι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ διερωτῶνται ἤδη ἀπὸ τώρα ἂν τελικὰ τὸ 1992 θὰ εἶναι γιὰ μᾶς χρυσὴ ἐλπίδα ἢ μεγάλη ἀπειλή. Ἔχουν δὲ ἐπισημανθῇ ἀπὸ ἁρμόδιους ἐρευνητὲς οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες ποὺ θὰ ἀσκήσουν πίεση, κυρίως ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, σὲ βάρος μας μὲ στόχο τὴν οὐσιαστική μας ὑποδούλωση στὰ συμφέροντα ποὺ αὐτὲς ἐκπροσωποῦν, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ καταστοῦμε μιὰ εὔπλαστη μάζα στὰ χέρια τῶν μελλοντικῶν μας ἐπικυριάρχων, γιὰ νὰ τοὺς διακονήσουμε πρόθυμα καὶ ἐξυπηρετήσουμε τὶς ἀνάγκες τους.

Ἔχω καὶ ἐγὼ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν πτυχὴ αὐτοῦ τοῦ προβλήματός μας ποὺ ὁριοθετεῖ μιὰ πραγματικὴ ἀπειλὴ σὲ βάρος μας, ἀλλὰ ὑπὸ προϋποθέσεις, ποὺ δυστυχῶς φοβοῦμαι ὅτι συντρέχουν ἤδη, ὄχι ἐξ αἰτίας ὅσων μᾶς ἐπιβουλεύονται ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας συμπεριφορᾶς,

ποὺ καὶ αὐτὴ εἶναι καρπὸς καὶ ἀπαύγασμα τῆς νοοτροπίας μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπεφάσισα ἐφέτος νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὶς διαστάσεις ποὺ ἔχει ἡ νέα αὐτὴ ἀπειλὴ ποὺ δὲν προέρχεται πλέον ἀπὸ τοὺς ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ποὺ μόνοι μας προετοιμάζουμε τὴ νέα σὲ βάρος μας βαβυλώνια αἰχμαλωσία καὶ μεθοδεύουμε τὴ νέα οὐσιαστικότερη καὶ πιὸ ἐπικίνδυνη ἀπὸ κάθε περασμένη φορὰ συρρίκνωση τοῦ ἑλληνισμοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ μέσα στὴν ἑστία του. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπέγραψα τὴν ὁμιλία μου αὐτή: *«Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων»*[1] θέλοντας νὰ ἀποδείξω ὅτι, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος *«τὸν μὴ ἀδικοῦντα ἑαυτὸν οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται»*. Κανεὶς δηλ. δὲν μπορεῖ νὰ βλάψει ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ μόνος του δὲν βλάπτει τὸν ἑαυτόν του. Κι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες μοιάζουμε νὰ στοχεύουμε στὴν ἰδίαν μας βλάβη καὶ ζημία, μὲ ὅσα κάνουμε καὶ ὅπως σκεπτόμαστε καὶ ἐνεργοῦμε, ἰδίως αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια.

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989).

Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε καλύτερα τὴ σημασία τῶν ἰδικῶν μας ἐπιλογῶν κρίνω ἀπαραίτητο νὰ σᾶς ξεναγήσω σὲ μιὰ σύντομη περιγραφὴ τῶν κατευθύνσεων τῶν ἐξωτερικῶν ἀπειλῶν ἐναντίον τοῦ τόπου μας, ποὺ δὲν εἶναι φρόνιμο οὔτε νὰ ἀγνοοῦμε, οὔτε νὰ ὑποτιμοῦμε. Ἄλλωστε οἱ ἐξωτερικὲς αὐτὲς ἀπειλὲς προσδιορίζουν καὶ τὶς πελώριες εὐθύνες μας ἀπέναντι στὸν τόπο μας, στὴν περίπτωση ποὺ θὰ τὶς ἀντιπαρέλθουμε μὲ ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία. Γιατὶ εἶναι πιὰ βέβαιο ὅτι αὐτὴ τὴ χώρα τὴν ἐποφθαλμιοῦν πολλοί, ποὺ σχεδιάζουν γι' αὐτὴν σύμφωνα μὲ τὶς σκοτεινές τους ἐπιδιώξεις. Ἂς κάνουμε μαζὶ μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση καὶ ἐπιστασία στὴν ἱστορία.

Κοιτάξτε πρὸς ἀνατολάς. Ποῦ εἶναι οἱ πάλαι ποτὲ ἀνθοῦσες ἑλληνικὲς παροικίες τῆς Μικρασίας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Πόντου, τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ Ρωμυλίας, τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου; Ποιός δάκτυλος μᾶς ἐξερρίζωσε ἀπὸ τὶς προαιώνιες αὐτὲς ἑστίες καὶ κοιτίδες μας, ὅπου ἐπὶ αἰῶνες ὁ ἑλληνισμὸς ἐθριάμβευσε; Εἶναι τάχα μόνο οἱ δικές μας ἁμαρτίες, μικρὲς ἢ μεγάλες, ἡ αἰτία τῆς θεαματικῆς αὐτῆς συρρίκνωσης ἢ μήπως καὶ ἡ ἔντεχνη ἐκμετάλλευση τῶν λαθῶν μας ἀπὸ ὅσους ὑπομονετικὰ καιροφυλακτοῦν κάθε φορὰ γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν ἰδικῶν μας ματαιοδοξιῶν, διχασμῶν, φανατισμῶν καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν; Μελετῆστε τὸ φαινόμενο τοῦ ἰσλὰμ μὲ τὶς ἐπεκτατικές του διαστάσεις, πού, ἀφοῦ ἐξετόπισε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ κάθε χριστιανικὸ στοιχεῖο, μὲ τελευταῖο ὑπόλειμμα ὑπὸ ἐκκαθάρισιν, τὸν χριστιανικὸ πληθυσμὸ τοῦ Λιβάνου, τώρα προχωρεῖ ἀκάθεκτο γιὰ τὴν κατάκτηση καὶ τῆς Δύσης, στὴν ὁποία

ὑψώνονται μεγαλόπρεπα τὰ τζαμιὰ καὶ τὰ ἱδρύματα ἰσλαμικῶν μελετῶν, στὰ ὁποῖα φοιτοῦν χιλιάδες δυτικῶν χριστιανῶν ποὺ ἑτοιμάζονται νὰ προσχωρήσουν στὴν ἰσλαμικὴ θρησκεία, ἂν δὲν τὸ ἔχουν κάνει ἀκόμη. Τὸ ἰσλὰμ ἐκπροσωπεῖ μιὰ μακροπρόθεσμη ἀπειλὴ γιὰ ὅλη τὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη καὶ ὄχι μόνο γιὰ μᾶς, ἐπειδὴ διαπνέεται ἀπὸ ἄσβεστο μῖσος ἐναντίον παντὸς μὴ ἰσλαμικοῦ, καὶ κατευθύνει τὴ σκέψη καὶ τὶς ἐνέργειες τῶν ὀπαδῶν του στὸν διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισμὸ παντός «ἀπίστου». Θὰ ἐμάθατε πιστεύω αὐτὸ ποὺ ἀνέγραψαν πρὸ μηνός περίπου οἱ ἐφημερίδες. Ὁ σημερινὸς τοῦρκος ὑπουργὸς Προεδρίας ἐδήλωσε ὅτι εὐθὺς ὡς ἡ Τουρκία γίνει μέλος τῆς ΕΟΚ τὸ πρῶτο ποὺ θὰ ἐπιδιώξει θὰ εἶναι ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν ἐλαχίστων χριστιανῶν ποὺ ζοῦν στὴ χώρα του!! Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτό. Οἱ πάγιες διεκδικήσεις ἀπὸ τὴν Τουρκία τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ τοῦ Αἰγαίου συνιστοῦν μιὰ ἀπειλὴ πού, ὅσο περνᾶ ὁ καιρός, γίνεται καὶ πιὸ εὐδιάκριτη. Οἱ τοῦρκοι διαπαιδαγωγοῦν τὴ νέα γενιά τους μὲ τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν ἑλλήνων, οἱ ἀνδριάντες τοῦ Κεμὰλ εἶναι προσανατολισμένοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ στρατιὰ τοῦ Αἰγαίου εἶναι μιὰ διαρκὴς πρόκληση στὰ μικρασιατικὰ παράλια.

Τὸ *ἰσλὰμ* ἤδη ἐκπροσωπεῖ ἕνα ὑπαρκτὸ κίνδυνο γιὰ τὴν Εὐρώπη, ἐπειδὴ μὲ τὶς ἐπεκτατικές του τάσεις καὶ τὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξή του εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπιζητεῖ διεξόδους πρὸς ἄλλες χῶρες, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν φανατικὴ προβολὴ μέσῳ ἱεραποστόλων καὶ ἱεραποστολῶν τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ εἰς τὰ χριστιανικὰ περιβάλλοντα, μὲ πακτωλὸν χρημάτων ποὺ διατίθενται ἀπὸ τὰ πλέον φανα-

τικὰ ἰσλαμικὰ κράτη τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, εἶναι μία ἀπειλὴ τῆς ὁποίας ἐπίγνωση δὲν ἔχουν ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῆς γηραιᾶς μας ἠπείρου. Εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ ἀνησυχητικὴ αὔξηση τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεως τῶν λεγομένων ἰσλαμικῶν κομμάτων σὲ ὅλες τὶς ἰσλαμικὲς χῶρες καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμη ποὺ μέχρι τώρα εἶχαν «λαϊκιστικό» χαρακτῆρα ὅπως π.χ. ἡ Τουρκία, γεγονὸς ποὺ προοιωνίζεται δεινὰ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, μιὰ καὶ ἡ τελικὴ ἐπικράτηση τῶν ἀκραίων στοιχείων τοῦ ἰσλὰμ θὰ συνεπιφέρει μιὰ δυναμικὴ ἀναμέτρησή του μὲ τὸν χριστιανισμὸ καὶ τὴν πολιτιστική του παράδοση. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι γιὰ ὅλα αὐτά, ἐμεῖς ἐφησυχάζουμε ἀναλισκόμενοι σὲ κοντόφθαλμες καὶ μικροπρεπεῖς κομματικὲς ἀντιπαραθέσεις.

Μετ' ἐπιτάσεως διαδίδεται ὅτι διανύουμε ἤδη τὴν μεταχριστιανικὴ ἐποχή. Ἡ λεγομένη *«Νέα Ἐποχή»* ἢ *«Ἐποχὴ τοῦ Ὑδροχόου»* ἐπιδιώκει νὰ ἐγκαθιδρύσει στὸν κόσμο μιὰ παγκόσμια καὶ οἰκουμενικὴ ἑνότητα χωρὶς ὅρια καὶ περιορισμούς, σύνορα καὶ γένη. Στὸ σχέδιο αὐτὸ ἐντάσσεται καὶ ἡ ἕνωση ὅλων τῶν θρησκειῶν, ὥστε οἱ θρησκευτικὲς διαφορὲς νὰ μὴ στέκονται ἐμπόδιο στὴν προσέγγιση τῶν λαῶν. Πάνω ἀπὸ 70.000 ὀργανώσεις σήμερα σὲ ὅλο τὸν κόσμο ἐργάζονται γιὰ τὴν πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ σχεδίου. Τὴν κορυφὴ τοῦ παγόβουνου εἴδαμε στὸ παγκόσμιο συνέδριο θρησκειῶν ποὺ ἔγινε τὸν περασμένο Ἰούνιο στὴ Σεοὺλ μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν στόχο. Οἱ συγκρητιστικὲς αὐτὲς τάσεις εἶναι μέρος ἑνὸς καλοσχεδιασμένου σχεδίου, ποὺ ἐξωτερικὰ ἐμφανίζεται μὲ τὴν ἐλκυστικὴ ἐπιδίωξη τῆς ἑνότητος ὅλων τῶν λαῶν, μὲ πρώτη

τὴν Εὐρώπη, ποὺ ἑτοιμάζεται ἤδη γιὰ τὴν πολιτική, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστική της ἕνωση, ἐνῶ ἐσωτερικὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀπαγκίστρωση τῶν λαῶν ἀπὸ τὶς θρησκευτικές τους καταβολὲς καὶ ῥίζες. Μπορεῖτε νὰ ἀντιληφθῆτε τί αὐτὸ σημαίνει γιὰ ἐμᾶς ἰδιαίτερα τοὺς Ἕλληνες; Ποιά ἰδιαιτερότητα μποροῦμε νὰ διατηρήσουμε ἂν μᾶς λείψει ὁ συνεκτικός μας δεσμὸς ποὺ εἶναι ἡ ὀρθόδοξη παράδοση καὶ πῶς θὰ ἀντισταθοῦμε χωρὶς ἀντισώματα στὴν ἐπερχόμενη ἀφομοιωτικὴ τῶν πάντων δύναμη;

Ἂς στραφοῦμε τώρα πρὸς βορρᾶν. Παρὰ τὶς διπλωματικὲς διαβεβαιώσεις τῆς πολιτικῆς μας ἡγεσίας, νομίζετε εἰλικρινὰ ὅτι δὲν κινδυνεύει ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὴν κατεύθυνση αὐτή; Δὲν θὰ ἐκινδύνευεν ἂν τὸ πανσλαυιστικὸ ὅραμα εἶχε ὑποχωρήσει καὶ λησμονηθῆ καὶ ἐγκαταλειφθῆ, ἀλλὰ θὰ ἦτο κανεὶς ἔξω τῆς πραγματικότητος ἂν ἤθελε ποτὲ ὑποστηρίξει μιὰ τέτοια πρόταση. Δὲν μισοῦμε κανένα ἀλλὰ καὶ δὲν ἐχάσαμε τὴ μνήμη μας, οὔτε δεχόμαστε νὰ ὑποθηκεύουν τὴ λειτουργία τῆς νοήσεώς μας οἱ πρόσκαιρες καὶ συνήθως πρόχειρες ἐπιδιώξεις τῶν ὀψίμων ὑπερασπιστῶν τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων μας, ὅταν εἶναι ἡλίου φαεινότεροι οἱ μακροπρόθεσμοι στόχοι τῶν βορείων γειτόνων μας σὲ βάρος μας. Νὰ ὑπενθυμίσω τὴν πολιτικὴ τῶν Σκοπίων γιὰ δημιουργία Μακεδονικοῦ κράτους, διαφορετικοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν προσάρτηση ἐδαφῶν ἀπὸ Ἑλλάδα, Γιουγκοσλαυία καὶ Βουλγαρία, ἢ νὰ ὑπογραμμίσω τὴ συστηματικὴ γενοκτονία ποὺ συντελεῖται σὲ βάρος 400.000 ἑλλήνων βορειοηπειρωτῶν στὴν Ἀλβανία,

ἡ ὁποία θρασύτατα σήμερα ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλλήνων ποὺ ζεῖ σ' αὐτὴ τὴ χώρα εἶναι μόνο 57.758 ψυχές; Νὰ σᾶς θυμίσω ἀκόμη τὴν ἀνακίνηση μειονοτικοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴν Τουρκία γιὰ τοὺς μουσουλμάνους τῆς Δυτικῆς Θρᾴκης ποὺ μακροπρόθεσμα ἀποβλέπει στὴν προσάρτησή της στὴν Τουρκία, πρᾶγμα διόλου ἀπίθανο, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ μεθοδικὴ τουρκικὴ διπλωματία καὶ ἡ δυνατότητα ποὺ ἔχει ἡ γειτονικὴ χώρα νὰ ἐλέγχει ἀπόλυτα τὸ ἑλληνικὸ μουσουλμανικὸ στοιχεῖο στέλλοντας μάλιστα καὶ ἀνεξάρτητο βουλευτή του στὸ ἑλληνικὸ Κοινοβούλιο; Ἡ Ἑλλάδα, ἔχει γραφῆ, θὰ φθάσει κάποτε στὴ Λάρισα! Ὅσο κι ἂν κάτι τέτοιο φαίνεται ἀπίθανο, ἐν τούτοις ἔχει γραφῆ καὶ λεχθῆ. Εἴμαστε στὴν καρδιὰ ἑνὸς κυκλώνα, *«ὅτι πολλοὶ κυκλόδεν οἱ ἐχδροὶ ἡμῶν»*.

Κοιτάξτε τώρα στὰ δυτικά. Εἶναι ἡ Εὐρώπη τῶν ἐθνῶν, τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων. Εἴμαστε μέλη τῆς ΕΟΚ ἰσότιμα μὲ τὰ ἄλλα κράτη, θεωρητικὰ βέβαια. Γιατὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶναι μεγάλος καὶ οὐσιαστικὰ θὰ πρέπει νὰ νικήσουμε στὸν ἀνταγωνισμὸ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐπιβιώσουμε. Ὅμως ποιός δὲν ἀμφιβάλλει σήμερα γιὰ τὴν ἱκανότητά μας νὰ ἀνταγωνισθοῦμε τοὺς ἄλλους; Εἴμαστε ἐμεῖς σὲ θέση νὰ προβάλουμε τὴν τεχνολογία μας, τὴ βιομηχανία μας, τὴν ἐπιστήμη μας; Ὄχι μόνο αὐτὰ δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ παρουσιάσουμε, ἀλλὰ ἀντίθετα δείχνουμε μιὰ ἐξοργιστικὴ δεκτικότητα στὴν ἀποδοχὴ ξενότροπης ζωῆς, δηλ. συστημάτων ξένων πρὸς τὴν παράδοσή μας. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι ὁ πακτωλὸς τῶν πράσινων δραχμῶν ποὺ τρέχει ἀπὸ

τὰ διαρθρωτικὰ ταμεῖα τῆς Κοινότητος καὶ γεμίζει τὰ θυλάκια τῶν ἀγροτῶν μας καὶ τῶν βιομηχανιῶν μας ἐκεῖνος ποὺ θὰ μᾶς ἐξασφαλίσει ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ τὰ πνευματικά μας ὑποστρώματα ποὺ θωρακίζουν τὴν ὑπόστασή μας καὶ ὡς ἑλλήνων καὶ ὡς ὀρθοδόξων. Βλέπω μὲ ἀνησυχία τὴν ἐπερχόμενη ἀνάμειξη στὴ μέχρι τώρα σχεδὸν ὁμοιόμορφη καὶ ὁμοιογενῆ ἐξ ἐπόψεως θρησκευτικῆς καὶ πολιτιστικῆς πατρίδα μας ξένων στοιχείων ἀλλοδόξων, ἀλλοπίστων, ἀπίστων ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πλεονάζουν στὴν Εὐρώπη, μὲ συνέπεια τὴ σταδιακὴ ἀλλοίωση τῆς παραδοσιακῆς μορφῆς τῆς ζωῆς μας, τῆς κοινωνίας μας μὲ κίνδυνο τὸν τραυματισμὸ τῆς ἐθνικῆς μας ὁμοψυχίας καὶ ἑνότητος, κύριος συντελεστὴς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ Ὀρθοδοξία μας.

Ἡ σταδιακὴ ἐγκατάσταση στὴ χώρα μας, σὲ συνεχῶς αὐξανόμενους ρυθμούς, προσώπων ξένων πρὸς τὴν παράδοσή μας ποὺ θέλουν νὰ ζήσουν ἐδῶ μόνιμα, νὰ δημιουργήσουν οἰκογένειες κ.λπ. ἀνοίγουν νέες προοπτικὲς κατὰ κύριον λόγον δυσμενῶν ἐξελίξεων γιὰ ὅλους μας. Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ξένους ἐρχόμενος ἐδῶ μεταφέρει καὶ τὴ θρησκεία του, καὶ τὶς παραδόσεις του, καὶ τὰ ἤθη του, καὶ τὰ ἔθιμά του, καὶ τὴ γλῶσσα του. Θὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ ἐδῶ ὠργανωμένες ὁμάδες πιέσεως ποὺ θὰ διεκδικοῦν, ἐν ὀνόματι τῶν ἀρχῶν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, δικαιώματα μὲ βάση τὸ θρήσκευμα, τὴ γλῶσσα, τὶς συνήθειες τῶν μειονοτήτων. Μὴ ἐκπλαγῆτε ἂν δῆτε σὲ λίγο νὰ ὑψώνονται τζαμιὰ μέσα στὶς πόλεις μας ἢ καὶ κέντρα ἰσλαμικῶν σπουδῶν, ὅπου αὐτὸ θὰ κριθῇ ἀναγκαῖο. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρω ὅτι στὴν Ἀθήνα διαβιοῖ ἤδη πολυπληθὴς ὁμάδα ἀράβων, ποὺ ἦλθαν κυρίως ἀπὸ τὸν Λίβανο ἢ καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ. Αὐτοὶ οἱ

ἄνθρωποι ποὺ εἶναι μωαμεθανοὶ θὰ παντρευθοῦν ἐδῶ μὲ ἑλληνίδες, θὰ ἀνοίξουν σπίτια, θὰ κτίσουν τὰ τεμένη τους, θὰ ἀλλοιώσουν σιγά-σιγὰ τὸν ἀμιγῆ χαρακτῆρα τῆς ζωῆς μας. Τὸ ἴδιο γίνεται σιγά-σιγὰ μὲ τοὺς εὐρωπαίους ποὺ κατακλύζουν τὸν τόπο, ἀγοράζοντας τὴ γῆ μας σὲ ἐξευτελιστικὲς τιμές, καὶ μετατρέποντας τὸν τόπο σὲ προτεκτοράτο τους. Μὴ νομίσετε ὅτι εἶμαι μισαλλόδοξος ἢ σωβινιστής. Ἁπλούστατα σκέπτομαι αὐτὰ ποὺ θέλω τώρα στὴ συνέχεια νὰ σᾶς πῶ, γιὰ νὰ δικαιώσω καὶ τὸν τίτλο τῆς ὁμιλίας μου. Ἂν σᾶς περιέγραψα μὲ λίγα λόγια τοὺς κινδύνους καὶ τὶς ἀπειλές, εἶναι γιατὶ θέλησα νὰ σᾶς ἐπισημάνω τὶς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἴμαστε πλέον ἀναγκασμένοι νὰ ζήσωμε. Καὶ κυρίως γιὰ νὰ προσδιορίσω στὴ συνέχεια τήν ἰδική μας εὐθύνη, γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἐξελίξεις.

Ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι μᾶς ἀπειλοῦν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὅτι ἀνέκαθεν ὑπήρξαμε ἔθνος «μονῆρες καὶ ἀνάδελφον», ἄλλο τόσο εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἴμαστε ἐν πολλοῖς ἄξιοι αὐτῆς τῆς τύχης καὶ μᾶς πρέπουν δεινὰ καὶ δοκιμασίες ἀκόμη μεγαλύτερες ἐφ' ὅσον τὰ παθήματα δὲν μᾶς γίνονται μαθήματα καὶ ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος δὲν μᾶς διδάσκει. Ἔτσι καταλήγω στὸ ὅτι ἡ Ἑλλάδα οὐσιαστικὰ δὲν ἀπειλεῖται τόσο ἐκ τῶν ἔξω, ὅσο ἐκ τῶν ἔσω, καὶ δὲν βρίσκεται -ὅσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται ὕστερα ἀπὸ ὅσα προηγουμένως σᾶς εἶπα- στὸ στόχαστρο τῶν ξένων, ὅσο στὸ δικό μας στόχαστρο. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴμαστε οἱ ἴδιοι αἴτιοι τῆς κακοδαιμονίας μας καὶ τῶν περιπετειῶν μας, ὅπως θὰ προσπαθήσω νὰ ἀποδείξω στὴ συνέχεια.

Καὶ εἴμαστε αἴτιοι ἁπλούστατα διότι ἐνῶ βλέπουμε τοὺς κινδύνους αὐτοὺς ἐμεῖς ἀντιθέτως μοιάζουμε νὰ ζοῦμε ἀνέμελα καί «*τῶν οἰκιῶν ἡμῶν ἐμπιπραμένων, ἡμεῖς ᾄδομεν*». Ναί, δὲν μᾶς ἔχει ἐγγίσει μέχρι στιγμῆς ὁ κίνδυνος ποὺ μᾶς ἔχει πλησιάσει καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀνησυχοῦμε ποὺ οἱ φλόγες ἤδη «γλύφουν» τὰ πόδια μας. Καιγόμαστε, κι ἐμεῖς περὶ ἄλλα μεριμνῶμεν καὶ τυρβαζόμεθα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό. Ἂν ἦταν μόνο αὐτὸ ἴσως νὰ ὑπῆρχε κάποια ἐλπίδα σωτηρίας. Ἐμεῖς, ἀντιθέτως, κάμνουμε τὸ πᾶν γιὰ νὰ ξηλώσουμε, νὰ καταστρέψουμε τὸ ἀνοσοποιητικό μας σύστημα, γκρεμίζουμε τὰ ἐρείσματά μας ποὺ θὰ μᾶς προφύλασσαν ἀπὸ τὴν ἔφοδο τῶν ἐχθρῶν μας, καὶ ἀποθωρακιζόμαστε, λὲς καὶ δὲν διατρέχουμε κανένα κίνδυνο. Ζοῦμε τὴ σχιζοφρένεια τῆς αὐταπάτης σὲ ὅλη της τὴ μεγαλοπρέπεια. Ἀπορροφημένοι στὸν εὐδαιμονισμό, ἐγίναμε τρόφιμοι τῶν νυκτερινῶν κέντρων, στὰ ὁποῖα πρωταγωνιστοῦν οἱ πολιτικοί μας, καὶ οἱ νεόπλουτοι, ποὺ σπάζουν πιάτα τὰ βράδια, ποὺ σκορποῦν χιλιάδες δραχμὲς προκλητικά, ποὺ χορεύουν καὶ κορυβαντιοῦν δίνοντας καὶ στὸ λαὸ τὸ χείριστο παράδειγμα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μᾶς καλοῦν σὲ λιτότητα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ζοῦν οἱ ἴδιοι σκανδαλώδη ζωή, μὲ ἐκδηλώσεις νεοπλουτισμοῦ καὶ μὲ πλήρη περιφρόνηση πρὸς τὶς παραδόσεις αὐτοῦ τοῦ τόπου. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι τὸ λιγότερο.

Ἂς ἀρχίσω *ἀπὸ τὴν Παιδεία.* Μίλησα προηγουμένως γιὰ τὸν ἀνταγωνισμὸ μὲ τοὺς ἄλλους λαούς. Λοιπὸν χωρὶς ἐφόδια, χωρὶς ἐπιστημονικὴ κατάρτιση, χωρὶς τὰ πτυχία μας νὰ ἔχουν ἀντίκρυσμα σὲ γνώσεις σύγχρονης ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας τί θὰ κάνουμε; Ἡ Παιδεία

μας συνεχῶς ὑποβαθμίζεται, τὰ πανεπιστήμια ὑπολειτουργοῦν, τὰ παιδιὰ δὲν μαθαίνουν γράμματα. Ἔχει διατυπωθῆ ἡ ἀπειλὴ ὅτι τὰ πτυχία μας δὲν θὰ ἀναγνωρίζονται στὶς ξένες χῶρες. Καὶ ὅσοι ἀπὸ σᾶς σπουδάζετε στὸ ἐξωτερικὸ γνωρίζετε ἀσφαλῶς τὴν ποιότητα καὶ τὴν ὑψηλὴ στάθμη τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἐκεῖ, τὴν ὑπευθυνότητα τῶν πανεπιστημιακῶν, τὴν ἐργατικότητα τῶν φοιτητῶν. Μοιάζουμε νὰ μὴ ἔχουμε ἐπίγνωση τῶν καιρῶν. Πῶς ἀλλοιῶς νὰ ἐξηγήσω τὸ φαινόμενο κατάληψης τῶν κτιρίων τοῦ Πανεπιστημίου πρὸ μηνὸς ἀπὸ φοιτητὲς διαμαρτυρομένους γιατὶ δὲν τοὺς ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα... ἀντιγραφῆς; Ἔτσι θὰ συναγωνισθοῦμε τοὺς ξένους, μὲ τὰ ψέματα καὶ τά... κόλπα; Καὶ ποιός θὰ βγεῖ ζημιωμένος τελικά, οἱ ξένοι ἢ ἐμεῖς καὶ ἡ πατρίδα μας; Θὰ ἔχουν ἄδικο ὕστερα οἱ ξένοι νὰ μᾶς συμπεριφέρονται χωρὶς ἐκτίμηση καὶ νὰ μᾶς δακτυλοδεικτοῦν σὰν παράδειγμα πρός ἀποφυγήν; Μᾶς φταίνει λοιπὸν οἱ ξένοι;

Θὰ θίξω καὶ τὸ πρόβλημα *τῆς γλῶσσας μας*. Ἡ γλωσσική μας ἔκπτωση καὶ πενία εἶναι πρωτοφανεῖς. Συνιστᾶ μιὰ ἐκούσια λιμοκτονία ποὺ τὴν γεύεται καθημερινὰ ὁ λαός μας, ἀνυποψίαστος ἐμπρὸς στὴν ἐγκληματικὴ ἀδράνεια τῶν πολλῶν καὶ τὴν ἀπίθανη δραστηριοποίηση τῶν ὀλίγων. Πολλοὶ γραικύλοι, ἀποστάτες, τερμίτες, μίσθαρνα ὄργανα τίς οἶδε ποίων σκοτεινῶν δυνάμεων προσεπάθησαν καὶ ἐπέτυχαν νὰ καταλύσουν τὸ λαμπρὸ οἰκοδόμημα πολλῶν αἰώνων γλωσσικῆς πλαστικότητος, πλούτου ἐκφραστικοῦ καὶ θησαυροῦ ἀδαπανήτου, ποὺ συνιστᾶ ἡ γλῶσσα μας. Ἀφοῦ καθιέρωσαν μὲ νόμο τὴ δημοτική, τῆς ἐπέβαλαν τὸ μονοτονικὸ σύστημα καὶ ἀκούεται καὶ

μέσα στὴ Βουλὴ ἀκόμη ὅτι ἐπίκειται ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Διερωτῶμαι, ἄραγε ἐξέστημεν τῶν φρενῶν; Ποῖος λογικὸς ἄνθρωπος θὰ ἔκαμνε τέτοιες κουτουράδες; Μᾶς περιγελοῦν οἱ ξένοι, ποὺ σπουδάζουν τὴν ἀρχαία γλῶσσα μας. Πηγαίνουμε ἔξω καὶ ἀκούουν ὅτι εἴμεθα ἕλληνες καὶ οἱ ἐπιστήμονες καὶ μορφωμένοι εὐρωπαῖοι ἀρχίζουν νὰ ἀπαγγέλλουν Ὅμηρον. Καὶ οἱ σημερινοὶ νέοι εἶναι σὰν νὰ ἀκοῦνε μιὰ ξένη γλῶσσα καὶ ὄχι τὴν δική τους. Ἐγίναμεν περίγελως μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν μας, μὲ τὴν ἀγραμματωσύνην μας, μὲ τοὺς βαρβαρισμούς μας. Ἡ γλῶσσα μας ἔφθασε τώρα νὰ συντηρεῖται μὲ νεολογισμοὺς καὶ μὲ χρήση ξένων λέξεων ποὺ ἐξελληνίζονται ὡς ἐὰν ἐμεῖς ἐδῶ νὰ ὡμιλούσαμε μέχρι τώρα τὴν γλῶσσα τῶν Ζουλοὺ καὶ ὄχι τὴν πλουσιώτατη ἑλληνικὴ ποὺ διαθέτει πληθὺν λέξεων γιὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. Τὰ νέα παιδιά μας δὲν μποροῦν νὰ ἐκφρασθοῦν, δὲν μποροῦν νὰ διατυπώσουν τὶς ἰδέες των στὸ χαρτί. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ μάθημα τῆς Ἐκθέσεως εἶναι τὸ Βατερλώ των, ὅπου συντρίβονται τὰ ὄνειρα τῶν περισσοτέρων γιὰ πρόοδο καὶ ἀνέλιξη στὴν ἐπιστήμη. Ὁ Χρ. Μαλεβίτσης θὰ γράψει πρόσφατα πὼς ἡ, μὲ ἀπόφαση τῶν 300 ἀσχέτων τῆς Βουλῆς, κατάργηση τῶν τόνων μᾶς ἀτιμάζει ὡς ἱστορικὸ λαό (Βλ. *«Καθημερινήν»*, 30-9-1989). Ἂς σημειωθῆ ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ ἐμπνευστὲς τῆς γλωσσικῆς μεταρρύθμισης, ἔχουν οἰκτρὰ μετανοήσει γι' αὐτὴν καὶ ἀναζητοῦν προσχήματα γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν. Ἔτσι καταστρέψαμε τὸ ἐκφραστικό μας ὄργανο, γιὰ νὰ χάσουμε στὴ συνέχεια τὴν ἄμεση ἐπαφή μας μὲ τὴν ἀρχαία κλασσικὴ παράδοση, καὶ γιὰ νὰ πτωχεύσουμε πνευματικά.

Ἡ Ὀρθοδοξία εἶναι ὁ συνεκτικός μας δεσμὸς ὡς ἔθνους καὶ ὡς λαοῦ. Καὶ βαλθήκαμε νὰ τὴν καταδιώκωμε, νὰ τὴν ἐχθρευώμεθα, νὰ τὴν κυνηγοῦμε. Λὲς καὶ μᾶς κατατρέχει μιὰ κατάρα σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ὅπου μᾶς σπρώχνει νὰ ἀφαιροῦμε ἕνα-ἕνα τὰ πνευματικά μας ἐρείσματα γιὰ νὰ μένουμε ἀκάλυπτοι στὴ διάθεση τῶν ἐχθρῶν μας. Δέν ὑπάρχει σ' αὐτὸ τὸν τόπο ἄλλος θεσμὸς γιὰ τὸν ὁποῖον νὰ ἔχει χυθῆ τόση κίτρινη μελάνη καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο νὰ μὴ ἐλύσσαξαν τόσο πολὺ οἱ καλοθελητές. Γκρεμίζουμε τὴν πίστη ἀπὸ τὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν μας, καταπατοῦμε τὴν ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου, στεροῦμε τὴ ζωή μας ἀπὸ τὰ ὑπαρξιακά της ἐρείσματα. Ἔτσι μαζὶ μὲ τὴν Ἐκκλησία φεύγει ἀπὸ μέσα μας ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἐγίναμε ὄχι μόνο ἀθεόφοβοι, ἀλλὰ καὶ ἀδίστακτοι. Ζοῦμε μὲ τρόπο προκλητικὰ σκανδαλώδη, οἱ ἠθικές μας ἀντιστάσεις ἔχουν ἀμβλυνθῆ. Ἀνεχόμαστε τὰ πάντα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σκάνδαλα. Στὴν Εὐρώπη πρωθυπουργὸς παραιτεῖται διότι ἐταξίδευσε στὸ Παρίσι μὲ ἀεροπλάνο σὲ πρώτη θέση καὶ ἐξόδευσε περισσότερα καὶ στὴν Ἑλβετία γυναίκα ὑπουργὸς παραιτεῖται γιατὶ ἐκοινολόγησε στὸν ἄνδρα της ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου πρὶν αὐτὴ δημοσιευθῆ. Καὶ ἐδῶ ἐπιβραβεύουμε τὰ σκάνδαλα μὲ ὑψηλότερο ποσοστὸ ψήφων. Θέλουμε νὰ φανοῦμε προοδευτικοὶ καὶ προδίδουμε τὰ πιστεύματά μας καὶ ἀρνιόμαστε μὲ εὐκολία τὶς παραδόσεις μας. Τὸ πράσινο δολλάριο ἠλεκτρίζει τοὺς ἐπιχειρηματίες μας, ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ τουρισμοῦ μέχρι τὶς βιομηχανίες. Θεὸς γιὰ πολλοὺς ἔγιναν τὰ χρήματα καὶ πουλᾶν στὸ διάβολο τὴν ψυχή τους γι' αὐτά. Ῥίξτε μιὰ ματιὰ στὰ τουριστικὰ μέρη ποὺ κατακλύζονται

τὰ καλοκαίρια ἀπὸ τουρίστες. Ἡ ἀλλοτρίωση ἔχει ἐπικίνδυνα προχωρήσει διαβρωτικά, οἱ ἄνθρωποι ἔχασαν τὴν ἐπαφή τους μὲ τὴν οἰκογένεια, μὲ τὴν Ἐκκλησία. Τίποτε δὲν ἔμεινε ὄρθιο.

Παραπονούμεθα ὅτι οἱ ξένοι θὰ μᾶς παρασύρουν στὸ κακό, ἀλλὰ ἐμεῖς ξεπερνᾶμε τοὺς ξένους σὲ ἀναισχυντία καὶ ἀποστασία ἀπὸ τὶς ἀρχές μας. *Ἡ οἰκογένειά* μας τείνει νὰ διαλυθῇ καὶ *ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος* ἀδυνατίζει ἐπικίνδυνα. Τὰ νέα παιδιὰ δείχνουν νὰ μὴ συγκινοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες. Οἱ γείτονες καλλιεργοῦν τὸ μῖσος ἐναντίον μας κι ἐμεῖς συχνάζουμε στὶς καφετέριες καὶ ἀσχολούμεθα μὲ τὴν ντόλτσε-βίτα καὶ τὸ ποδόσφαιρο. Γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν συγκινούμεθα καὶ δὲν ξεσηκωνόμαστε εἰ μὴ μόνο γιὰ τὴν ὁμάδα μας καὶ γιὰ τὸ ἡμερομίσθιό μας. Ἐγίναμε λαὸς καταναλωτικὸς ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει τό *«φάγωμεν, πίωμεν...»*. Ἀφοῦ ξεγυμνώσαμε τὶς ψυχὲς τῶν νέων μας ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ καὶ ἀφοῦ ἐγκρεμίσαμε μέσα τους κάθε ἱερὴ ἀρχή, τώρα δῆθεν κοπτόμεθα καὶ κλαῖμε γιὰ τὸν κατήφορο μερίδος τῆς νεολαίας μας ποὺ σπρώχνεται στὰ ναρκωτικά, στὸν παρασιτισμὸ καὶ στὴν ἀδιαφορία. Πρὸ μηνὸς συγκλονίστηκε ὁ Βόλος ἀπὸ τὸ σκάνδαλο τῆς παιδεραστίας καὶ ξεσηκώθηκαν ἄνθρωποι ποικίλων προελεύσεων, μαθητές, ἐργάτες, νοικοκυρές, γονεῖς, ἐκπαιδευτικοί. Ἔχω τὴν αἴσθηση ὅτι ὑποκριτικὲς ὑπῆρξαν οἱ φωνὲς ποὺ ζητοῦσαν τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Ὅμως μήπως οἱ ἴδιοι οἱ διαμαρτυρόμενοι μαθητὲς δὲν καταπατοῦν κάθε βράδυ τὶς ἑλληνορθόδοξες ἠθικὲς ἀρχὲς μὲ τὴ ζωή των μέσα στὰ μπὰρ καὶ στὶς γκαρσονιέρες; Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ δὲν εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔδιωξαν τὴν Ἐκκλησία

ἀπ' τὸ σχολεῖο, ὅπου εἴχαμε εὐεργετικὲς προσβάσεις; Οἱ γονεῖς δὲν εἶναι αὐτοὶ ποὺ βλέπουν στὰ σπίτια τους ταινίες πορνὸ κρυφὰ τάχα ἀπὸ τὰ παιδιά των; Ἡ κρατικὴ τηλεόραση δὲν μάχεται τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα καὶ δὲν προβάλλει τὸ ἔγκλημα καὶ τὸν ἐκφυλισμό; Στὰ περίπτερα δὲν κρέμονται εἰς κοινὴν θέαν τὰ πορνοπεριοδικά; Γιατί κανεὶς δὲν διαμαρτυρήθηκε ποτὲ γιὰ ὅλα αὐτά; Τώρα τοὺς ἐπῆρεν ὁ πόνος; «Κακὰ τὰ ψέματα» ἔχουμε τελείως ἐγκαταλείψει τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ. Μόνον ὅταν τραυματισθοῦμε ἀπὸ τὸ κακὸ συνερχόμεθα ἐπ' ὀλίγον καὶ κατόπιν ἐπανερχόμεθα στὰ ἴδια. Ἡ κοινωνία μας σαπίζει, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀχαλίνωτος καὶ ἐπικίνδυνος.

Θὰ πεῖ ὁ Γ. Μαρῖνος, Διευθυντὴς τοῦ *«Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου»*: *«Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα εἴχαμε πεισθεῖ ὅλοι ὅτι ἀρκεῖ νὰ ἔχεις τὴν πολιτικὴ βούληση γιὰ νὰ γεμίσεις λεφτὰ τὸν λαό, μὲ ἐλάχιστο κόπο, μὲ πλῆθος προνόμια καὶ λίγο χρόνο ἀπασχόλησης, χωρὶς συνέπειες ἂν δὲν εἶσαι ἄξιος, χωρὶς κυρώσεις, ἂν εἶσαι τεμπέλης, χωρίς τιμωρία ἂν εἶσαι ἀπατεώνας»*. Ποιός ὅμως εἶναι ὁ αἴτιος; Ποιός ἄνοιξε τοὺς λάκκους καταμεσὶς τοῦ δρόμου, ὥστε νὰ πέσουν ἐκεῖ μέσα ἀνυποψίαστα τὰ παιδιά μας; Μήπως ἐμεῖς δὲν εἴμαστε οἱ μεγάλοι φταῖχτες; Καὶ ὅμως χύνουμε κροκοδείλια δάκρυα τώρα γιὰ τὰ παιδιὰ μὲ τὴν πρόωρη ἐγκληματικότητα, μὲ τὰ χαμένα ὄνειρα, μὲ τὶς φροῦδες ἐλπίδες. Τὰ ναρκωτικά, ὁ ἐκφυλισμός, ἡ ποδοσφαιρομανία, ὁ νόμος τῆς ἥσσονος προσπαθείας, ὅλα μαζὶ μᾶς μαστιγώνουν καθημερινά. Δὲν μποροῦμε πιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἄκρη τοῦ μίτου τῆς Ἀριάδνης γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸν λαβύρινθο τῆς ἀνομίας μας.

Ἡ πατρίδα μας *γηράσκει ἐπικίνδυνα*. Οἱ γεννήσεις μειώνονται, οἱ θάνατοι αὐξάνουν. Σὲ 20 χρόνια ὁ πληθυσμός μας θὰ κατέβει ἀπὸ τὰ 10 στὰ 8 ἑκατομμύρια. Οἱ τοῦρκοι ἀπὸ 50 θὰ φθάσουν τὰ 80 ἑκατομμύρια. Οἱ ἕλληνες μουσουλμάνοι τῆς Δυτ. Θρᾴκης ἀπὸ 150.000 θὰ γίνουν 500.000. Κι ἐνῶ πολλοὶ γράφουν, διαμαρτύρονται, κρούουν κώδωνες, ἐμεῖς ἐνομιμοποιήσαμε τὶς ἀμβλώσεις γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουμε τὴν ὑπογεννητικότητα, δὲν δίνουμε κίνητρα πολυτεκνίας, καὶ ἐφαρμόζουμε οἰκογενειακὸ προγραμματισμό. Δηλαδὴ ἐπαυξάνουμε τὸ πρόβλημα ἀντὶ νὰ τὸ μειώσουμε. Μᾶς φταίνει οἱ ξένοι ποὺ συρρικνωνόμαστε;

Καὶ ἀπὸ πάνω ποιός σήμερα ἔχει διάθεση νὰ πολεμήσει γιὰ τὴν πατρίδα ὅταν κινδυνεύσει; Ἐφροντίσαμε νὰ χαρακτηρίσουμε ἀπόβλητους τῆς κοινωνίας ὅσους πίστευαν στὰ ἰδανικὰ ποὺ ἐκφράζονταν μὲ τὸ τρίπτυχο: θρησκεία, πατρίδα, οἰκογένεια. Οἱ «προοδευτικοί» νέοι σήμερα δὲν δέχονται τέτοια συνθήματα. Δὲν εἶναι αὐτὰ γι' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ τοὺς καθυστερημένους. Ἔτσι ὅμως δὲν ἔμεινε τίποτε ὄρθιο καὶ ὁ δρόμος ἀνοικτὸς εἶναι γιὰ τὸν κάθε ἐπίβουλο ἐπιδρομέα. Ποιός ἀκόμη εἶναι σὲ θέση νὰ ἀνορθώσει τὰ γκρεμισμένα ὁράματα τῶν νέων μας, ὅταν αὐτὰ γκρεμίσθηκαν μεθοδικὰ ἐπὶ χρόνια τώρα, ὅταν ἡ νέα γενιὰ ἀνδρώθηκε μέσα σ' ἕνα κλῖμα ἔντονης ἀμφισβήτησης τῶν πάντων, καὶ πλήρους ἐξαχρείωσης καὶ κατασπίλωσης τῶν ἀρετῶν; Ζοῦμε σὲ μιὰ χώρα ὅπου συμβαίνουν σχιζοφρενικὰ πράγματα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ πλέκουμε διθυράμβους στὴν ἀρετὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν καταπατοῦμε προκλητικὰ καὶ δημόσια. Ἀπὸ τὴ μιὰ χτίζουμε ἐκκλησιὲς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑψώνουμε εἴδωλα καὶ τὰ

προσκυνοῦμε. Ἀπὸ τὴ μιὰ μιλᾶμε στοὺς πανηγυρικοὺς γιὰ ἰδανικὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ θάβουμε κάτω ἀπὸ τοὺς ὄγκους τῶν προσωπικῶν μας ἀδυναμιῶν. Ἐπλεόνασαν στὴν κοινωνία μας οἱ ἀδίστακτοι, οἱ κερδοσκόποι, οἱ ἀπατεῶνες, οἱ ληστές, οἱ ἀμοραλιστές, οἱ ἀλαζόνες, οἱ νεόπλουτοι, οἱ ἀνήθικοι. Αὐτοὶ ἀνέρχονται στὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὁ τόπος φτωχαίνει. «Δὲν ὑπάρχουν σήμερα ἱεραπόστολοι» διεκήρυξε πρόσφατα τὸ παγκόσμιο ψυχιατρικὸ συνέδριο ποὺ συνῆλθε στὴν Ἀθήνα, ἐπισφραγίζοντας τὴ μεγάλη ἀλήθεια ὅτι ἡ ζωή μας κατευθύνεται ἀπὸ τὸ συμφέρον, ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸ καὶ ἀπὸ τὴν χρησιμοθηρία.

Καὶ ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ μιὰ παγερὴ ἀδιαφορία βασιλεύει παντοῦ, θὰ ἔλεγα μιὰ σιωπὴ νεκροταφείου, μιὰ ἀφασία. Κανεὶς δὲν διαμαρτύρεται, κανεὶς δὲν ἀνησυχεῖ ἐκτὸς ἐλαχίστων. Στὸν κόσμο γίνονται κοσμογονικὲς ἀλλαγὲς κι ἐμεῖς ἐδῶ ἀσχολούμεθα μὲ τὶς μετεγγραφὲς τῶν ποδοσφαιριστῶν. Ἡ οἰκονομία καταρρέει κι ὁ καθένας βλέπει τὸ δικό του πορτοφόλι καὶ μένει ἱκανοποιημένος! Ἡ ἠθικὴ πυρπολεῖται καὶ ἐμεῖς κοιταγόμαστε. Ἦλθεν ἴσως ἡ τελευταία μας ὥρα. *Οἱ ἕλληνες εἴμεθα οἱ νεκροθάπτες τῆς Ἑλλάδος!* Ὁ Χρ. Γιανναρᾶς σχολιάζοντας τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τελευταίων ἐκλογῶν θὰ γράψει: *«Εἶναι σκληρὸ μὰ πρέπει, μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν, νὰ ποῦμε: εἶναι ἕνα σύμπτωμα τοῦ ἱστορικοῦ μας τέλους»* (*«Ἔθνος»*, 9-11-1989).

Δὲν μᾶς φταίει κανεὶς ξένος, ἔστω κι ἂν αὐτὸς ὁ ξένος μᾶς μισεῖ ἢ μᾶς ἐπιβουλεύεται. Ἐμεῖς φταῖμε, ὅταν ἐνῶ πε-

ριβαλλόμεθα ἀπὸ ἐχθρούς, δὲν ἀνησυχοῦμε, δέν λαμβάνουμε τὰ μέτρα μας, δὲν ὀργανώνουμε τὴν ἄμυνά μας, δὲν ἐξοπλιζόμεθα. Ἀλλὰ τί λέγω. Ἀντίθετα ἐμεῖς ἀποβάλλουμε τὰ ὅπλα μας, ἀφοπλιζόμεθα, γκρεμίζουμε τὰ ὀχυρά μας, ῥίχνουμε κάτω τὰ προστατευτικὰ τείχη, ἀχρηστεύουμε τὶς ἀντιστάσεις μας, καταπνίγουμε τὸν ἐνθουσιασμό μας, σκοτώνουμε τὸν ζῆλο μας, ναρκώνουμε τὸ νεῦρο μας. Αὐτοκαταδικαζόμαστε σὲ θάνατο σιγανό, σιωπηλό, ἀναπόφευκτο. Εἴμαστε ἄξιοι τῆς τύχης μας. Τί μᾶς φταίει ὁ ἄλλος κόσμος; Στὸ κάτω-κάτω ἐκεῖνος ξέρει νὰ κάνει τὴ δουλειά του, νὰ ἐργάζεται μεθοδικά. Ἐδῶ χρειάζεται νὰ ἔλθει κάποιος μὲ βούρδουλα γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ δουλέψουμε, γιατὶ ἔχουμε μάθει στὸ καθισιό, δὲν διαβάζουν οἱ φοιτητές, δὲν ἐργάζονται οἱ ἐργάτες, δὲν ἀποδίδουν οἱ ὑπάλληλοι. Ἡ δημόσια μηχανὴ δὲν κινεῖται καὶ ὁ καθένας κοιτάζει νὰ βολευθῇ στὸ δημόσιο γιὰ νὰ μὴ ἐργάζεται. Μὲ τέτοια μυαλὰ εἶναι κοντὰ ἡ ὑποδούλωσή μας. Θὰ γίνουμε ὑπηρέτες τῶν εὐρωπαίων, γκαρσόνια καὶ ὑπάλληλοί των.

Ὁ Ἡσίοδος ἐδῶ καὶ 28 αἰῶνες εἶχε πεῖ ὅτι τὸ κοινωνικὸ κακὸ διορθώνεται ὅταν ἐπικρατήσουν ἡ Αἰδὼς καὶ ἡ Νέμεσις. Δηλ. ἡ ντροπή, ὁ αὐτοσεβασμός, ἡ ἐκτίμηση ὅλων στὸν νόμο, ὁ φόβος τῆς θείας τιμωρίας. Ἂν δὲν ἐπικρατήσουν αὐτές, τότε κυριαρχεῖ ἡ ἀναρχία, ἡ λεηλασία, ἡ ἀναξιοκρατία καὶ θὰ ἔλθει ἡ καταστροφή. Ὁ ἀχρεῖος θὰ ἐξουθενώνει τὸν τίμιο καὶ ὁ θρασὺς θὰ ἀπωθεῖ τὸν ταπεινό. Τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου θὰ ἐπικρατεῖ καὶ ἡ ἀνηθικότητα θὰ κυβερνᾶ. Σήμερα στὸν τόπο μας δὲν ἐπικρατεῖ ἐν πολλοῖς οὔτε ἡ Αἰδώς, οὔτε ἡ Νέμεσις. Ἀντ' αὐτῶν οἱ ἕλληνες μεθοδεύομε τὴν καταστροφήν μας. Ὑπὸ τὰ βλέμ-

ματα τῶν ἐπιβούλων τῆς εὐτυχίας μας. Εἴμεθα ἀναπολόγητοι καὶ ἀδικαιολόγητοι. Ἔχουμε ἤδη μπεῖ σὲ μιὰ ζώνη κινδύνου, ἐξισωτική, ἰσοπεδωτική. Βέβαια ὁ καθένας μπορεῖ νὰ θεωρῆται ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοκτονήσει· ὅμως ἡ ἐπιλογὴ αὐτὴ σαρώνει τὸν τόπο, ὅταν τὴν προτιμᾶ ἕνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῆς κοινωνίας.

Λυποῦμαι γιατὶ ἤμουν σκληρός. Δὲν νομίζω ὅτι ὑπερέβαλα σὲ τίποτε τὴν πραγματικότητα. Καὶ σεῖς ὅλοι εἴσθε νέοι, μὲ ὄνειρα, μὲ πυργωμένες ἐλπίδες. Ἐσεῖς κυρίως θὰ πληρώσετε καὶ μάλιστα ἀκριβὰ τὶς ἐπιλογὲς τὶς ἰδικές μας ποὺ σᾶς κληροδοτοῦμε. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντιδράσετε. Σκεφθῆτε καὶ πράξατε.

Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των*

Μόνο δύο χρόνια πλέον μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸ ἔτος - ὁρόσημο ποὺ ἐγκαινιάζει μιὰ νέα φάση στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Τὸ ὅραμα τῆς ἑνωμένης εὐρωπαϊκῆς μας οἰκογένειας γίνεται πραγματικότητα κι ἐμεῖς, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαούς, θὰ κληθοῦμε νὰ συνεισφέρουμε στὴν ἀντιμετώπιση τῶν κοινῶν μας προβλημάτων καὶ νὰ ἀπολαύσουμε τοὺς καρποὺς τῆς κοινῆς μας προσπάθειας. Εἶναι, ὡστόσο, ἀμφίβολο ἂν ἐμεῖς ἰδιαίτερα οἱ Ἕλληνες ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅσο πρέπει τὰ προβλήματα ποὺ πρόκειται νὰ ἀντικρύσουμε μέσα στὴν ἑνωμένη Εὐρώπη καὶ κυρίως ἂν ἔχουμε ἐπίγνωση τῶν δυνατοτήτων ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ ἑλληνορθόδοξη ταυτότητά μας γιὰ μιὰ ἀποφασιστικὴ παρέμβασή μας στὴ διαδικασία αὐτή.

* Ὁμιλία ποὺ ἔκανε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μας πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τὴν διάρκειαν δεξιώσεως ποὺ ὠργάνωσε πρὸς τιμήν των ἡ Ἱ. Μητρόπολις στὸ Πνευματικὸ Κέντρο Βόλου τὴν 4-1-1991.

Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ἐπέλεξα ἀπόψε σὰν θέμα μου: *«Τὰ προβλήματα τῆς ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των»*. Πιστεύω πὼς τὸ θέμα αὐτὸ ἐγγίζει τὰ ἐνδιαφέροντά σας καὶ προσφέρει ἔναυσμα γιὰ συλλογικὴ διαλεκτικὴ ἀνάλυση, μιὰ ποὺ κάθε χρόνο αὐτὴ ἡ ἐπιδίωξη βρίσκεται στὴ βάσι τῆς ἑορταστικῆς αὐτῆς ἐκδηλώσεως, ποὺ γιὰ 16ο κατὰ σειρὰν ἔτος πραγματώνεται καὶ ὀργανώνεται κι ἐφέτος στὸν ἐκκλησιαστικὸ αὐτὸ χῶρο.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ τόπου σας προβληματίζεται καθημερινὰ ἐπάνω στὶς νέες συνθῆκες ζωῆς ποὺ διαμορφώνονται στὴν ἤπειρό μας καὶ ἐπιδιώκει νὰ δημιουργήσει στοὺς νέους μας εὐκαιρίες στοχασμοῦ γιὰ μιὰ συνειδητὴ συμμετοχὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν προβληματικὴ ποὺ ἀναπτύσσεται τὰ τελευταῖα χρόνια στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο μὲ ἄξονα τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὶς προεκτάσεις της στὸν κοινωνικὸ χῶρο. Πάνω στὸν ἄξονα αὐτὸν κινεῖται καὶ ἡ σημερινή μας ἐκδήλωση, ποὺ προσφέρει τὴν εὐκαιρία αὐτοῦ τοῦ συμπνευματισμοῦ, τῆς ἀνταλλαγῆς εὐχῶν καὶ τῆς καταθέσεως τοῦ προσωπικοῦ μου στοχασμοῦ ἐνώπιόν σας, πρὸς δημιουργικὴ σύνθεση μιᾶς κατὰ τὸ δυνατὸν ὁλοκληρωμένης εἰκόνος, τῆς ἤδη διαμορφωμένης καταστάσεως μέσα στὴν ὁποίαν θὰ ἀνελιχθῇ σύντομα ἡ ζωή μας[1].

---

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης,

Μὲ τὸ τέλος τοῦ 1992 ἡ Εὐρώπη μεταβάλλεται πλέον σὲ μία κοινωνία χωρὶς σύνορα, ὅπως ἄλλοτε, καὶ θεσμοποιεῖται, πέραν τῆς οἰκονομικῆς, καὶ ἡ πολιτική, πολιτιστικὴ καὶ νομισματικὴ ἑνότης, μὲ ἀπώτερο στόχο τὴν ἐπίτευξη τῆς ἑνότητος σὲ ὅλα, εἰ δυνατόν, τὰ σημεῖα. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ καὶ ὡς ἐπιδίωξη καὶ ὡς πραγμάτωση, γεννᾶ τὸν θαυμασμό, ἐνισχύεται ἀκόμη περισσότερο μετὰ τὶς πρόσφατες πολιτικὲς ἀλλαγὲς στὴν ἀνατολικὴ Εὐρώπη καὶ τὴ διαφαινομένη τάση γιὰ εἴσοδο καὶ τῶν χωρῶν τοῦ τ. ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν ΕΟΚ, ὁπότε τὰ σημερινὰ 320 ἑκατομμύρια λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης θὰ ξεπεράσουν τὰ 500, διαμορφώνοντας ἕνα πελώριο πολυεθνικὸ μοντέλλο κοινῶν στόχων, ποὺ ἔχει ἤδη ὀνομασθῆ *«τὸ κοινό μας εὐρωπαϊκὸ σπίτι»* ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸ στὰ Οὐράλια.

Ὡστόσο ἡ νέα αὐτὴ πραγματικότητα συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα πλῆθος προβλημάτων, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία γίνεται ὁλοένα καὶ περισσότερον αἰσθητή, ἀξιώνουσα λύση. Τὰ προβλήματα αὐτά, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι νέα, τώρα πλέον εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἐκταθοῦν σιγά-σιγὰ καὶ στὰ πιὸ μακρυνὰ σημεῖα τοῦ ἡνωμένου σώματος τῆς ἠπείρου μας ἐφ' ὅσον, ὅπως εἶναι φυσικόν, ὁ νόμος τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων, μεταφέρει τὶς προβληματικὲς αὐτὲς κυρίως τῶν ἐπὶ μέρους ἐθνῶν, σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς

χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990).

πολυεθνικῆς κοινότητος. Καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀναμένουμε νὰ ἔλθουν καὶ στὴν πατρίδα μας ἀργὰ ἢ γρήγορα τὰ προβλήματα αὐτὰ μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μεγαλύτερη ἐπιβάρυνση τοῦ ἤδη βεβαρυμένου περιγύρου μας. Εἶναι, ὡστόσο, ἀνάγκη νὰ δοῦμε μὲ ῥεαλισμὸ τὴν κατάσταση καὶ νὰ ἐπιστρατεύσουμε τὶς δυνάμεις μας γιὰ μιὰ σωστὴ ἀντιμετώπισή των, πρὶν μᾶς ἐπιβληθοῦν λύσεις δεδομένες, ποὺ θὰ μᾶς προκαταλάβουν. Φιλοδοξία πρέπει νὰ εἶναι ἡ συμβολή μας, ὡς Ἑλλήνων καὶ εἰδικότερα ὡς ὀρθοδόξων, στὴν ἐπίλυσή των, μιὰ ποὺ ἡ Ὀρθοδοξία αὐτὴ τὴν ὥρα ἐμφανίζεται στὸν εὐρωπαϊκὸ ἀλλὰ καὶ στὸν εὐρύτερο ὁρίζοντα μὲ ἀναβαθμισμένο ῥόλο καὶ δεδομένη ὑπευθυνότητα. Καὶ βεβαίως τὸ μεγαλύτερο βάρος αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς πέφτει στοὺς ὤμους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας, ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ στρατευθῇ σὲ μιὰ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια προβολῆς τῶν θέσεων τῆς Ἐκκλησίας, ὅμως κανεὶς ὀρθόδοξος δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν εὐθύνη νὰ προβληματισθῇ καὶ νὰ συμβάλει εἴτε σὰν ἄτομο, εἴτε σὰν ὁμάδα στὴ σωστὴ ἀντιμετώπιση, κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, αὐτῶν τῶν προβλημάτων. Ἰδιαίτερα οἱ χριστιανοὶ νέοι, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὀφείλουν αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ συστρατευθοῦν στὴν ἀναζήτηση καὶ ἀξιοποίηση τῶν δυνάμεων ἐκείνων ποὺ διαθέτουν ἀξιοπιστία καὶ δυνατότητα ὑπέρβασης τῶν δυσκολιῶν.

Ὅμως ποιές εἶναι αὐτὲς οἱ δυσκολίες καὶ ποιά εἶναι τὰ συγκεκριμένα προβλήματα τῆς ἡνωμένης Εὐρώπης; Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν εἶναι εὔκολη. Διότι δὲν πρόκειται γιὰ προβλήματα ἑνὸς τύπου, μιᾶς ἐποχῆς ἢ καιρικῆς σημασίας καὶ μόνον. Εἶναι προβλήματα ζωῆς, ποιό-

τητός της, ἠθικῆς καὶ πνευματικότητος, παιδείας καὶ πολιτισμοῦ, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς μορφῆς. Ἐγὼ ὅμως θὰ ἀπομονώσω ἀπόψε 10 ἀπὸ αὐτά, τά, κατὰ τὴν ἐκτίμησή μου, σπουδαιότερα καὶ θὰ σᾶς τὰ παραθέσω πρὸς συνειδητοποίησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς βαρύτητός των καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς σημασίας τῆς ἐπ' αὐτῶν ὀρθοδόξου προβληματικῆς.

1. Ὁ σταδιακὸς ἀποχριστιανισμὸς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, συνιστᾶ μεῖζον πρόβλημα τοῦ χώρου, ποὺ ἡ σημασία του ἔχει προσλάβει διαστάσεις ἀπειλῆς, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ λαοὶ τῆς ἀπελευθερωθείσης ἀνατολικῆς Εὐρώπης μετριάζουν, μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ μέχρι τώρα καταπιεσμένου θρησκευτικοῦ των βιώματος, τὴν ἔνταση καὶ τὴν ἔκταση τοῦ φαινομένου. Ἡ ἀλλοτριωμένη ἑτερόδοξη χριστιανωσύνη τῆς Δύσεως, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προβολὴ τοῦ προτύπου ζωῆς μὲ ἀνθρωποκεντρικὴ προοπτικὴ μέσα στὴν κοινωνία τῆς ἀφθονίας καὶ τοῦ καταναλωτισμοῦ, ὡδήγησε σὲ ἀδιέξοδα χωρὶς τὴ δυνατότητα τῆς ἀντίστασης. Ἔτσι οὐσιαστικὰ ἡ ἐμβέλεια τῆς θρησκευτικῆς πίστεως περιωρίσθηκε καὶ μαζί της καὶ ἡ ἐπιρροή της στὸν τρόπο ζωῆς ποὺ φέρει ἐμφανῆ τὰ σημάδια τοῦ πρακτικοῦ ὑλισμοῦ. Σήμερα ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ζῆ, ὅπως ἔχει γραφῆ, μιά «μετα-χριστιανική» ἐποχὴ πρᾶγμα ποὺ βέβαια εἶναι ὑπερβολή, ἀνταναλῶσα, ὡστόσον, τὴν ὑπὸ διαμόρφωση νέα πραγματικότητα.

Ἡ νέα αὐτὴ πραγματικότητα σταδιακὰ καὶ ἀργὰ τείνει νὰ ἐμφανισθῆ καὶ σὰν προάγγελος ριζικῶν ἀμφισβητήσεων στὸν τομέα τῆς θρησκείας, μὲ ἀνάλογη προώθηση νέων πίστεων ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ὅπως π.χ. τοῦ ἰσλαμισμοῦ, τοῦ ἰνδουϊσμοῦ καὶ τοῦ βουδδισμοῦ μὲ τὶς προεκτάσεις των.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀνησυχοῦν ἀπὸ τὶς μεταφυσικές των ἀγωνίες, ὅμως δὲν ἀναπαύονται καὶ δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τὸν δυτικὸ χριστιανισμό, ὅπως ἐμφανίζεται στὴν πρακτικὴ ζωή. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἤδη ἐμφανῆ τὰ σημεῖα ἀφ' ἑνὸς μὲν μιᾶς κόπωσης τῆς ἑτερόδοξης χριστιανωσύνης ἀφ' ἑτέρου δὲ μιᾶς διείσδυσης νέων πίστεων ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ καταλάβουν τὴ θέση τῆς ὑποχωρούσης χριστιανικῆς παραδόσεως. Ἄλλωστε ἡ ἐπιδίωξη τοῦ Βατικανοῦ, τὸν τελευταῖο ἰδίως καιρό, νὰ ἀποκαταστήσει διάλογο μὲ τὶς πίστεις αὐτὲς ἴσως καὶ νὰ ἀποβλέπει στὴν ἐξασφάλιση τῆς εἰρηνικῆς τῶν πάντων συνύπαρξης.

2. Ἡ προστασία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔχει ἐνταθῆ σὲ σημεῖο ἐκρηκτικὸ ἅπαξ καὶ ἡ νομιμοποίηση τῶν ἀμβλώσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ διαφαινόμενες τάσεις γιὰ ἐμπορικὴ ἐκμετάλλευση τῶν κατακτήσεων τῆς βιογενετικῆς τεχνολογίας ἀφ' ἑτέρου θέτουν σὲ ἄμεσο κίνδυνο τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἤδη ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρώϊμη ὕπαρξή της. Πέραν αὐτῶν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ὡς δώρου τοῦ Δημιουργοῦ, ἀποβαίνει ὁλοὲν καὶ περισσότερον ἀμφίβολος, ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν του τὶς συνεχῶς ἐντεινόμενες προσπάθειες στὶς ὁποῖες προεξάρχουν οἱ Ἐκκλησίες γιὰ τὴν προβολὴ τόσον τῆς θείας προέλευσης τῆς ζωῆς, ὅσον καὶ τῆς ἀτίμητης ἀξίας της. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνώπιον τῆς διαπίστωσης ὅτι ἡ ὑλιστικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ κυρίως οἱ πρακτικές της προεκτάσεις βρίσκονται στὴ βάση τῆς κακοδαιμονίας τῆς δυτικῆς κοινωνίας τῶν ἀνέσεων, τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ἀπόλαυσης.

3. Ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια περνοῦν σήμερα μιὰ μεγάλη κρίση στὴ Δύση. Δὲν εἶναι μόνον ὁ ῥυθμὸς τοῦ αὐξανόμενου δείκτη διαζυγίων, οὔτε μόνον ἡ χαλαρότητα τῶν δεσμῶν μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογένειας ποὺ σημαδοτοῦν τὴν κρίση αὐτή. Εἶναι ἀκόμη ἡ πρὸς τὶς ἐλεύθερες συμβιώσεις τάση πολλῶν νέων, ἡ τέλεση μικτῶν γάμων χωρὶς καμμιὰ συμμετοχὴ ἢ παρέμβαση τῆς Ἐκκλησίας καθὼς καὶ ἡ ὄξυνση τοῦ προβλήματος τῶν παιδιῶν διεζευγμένων γονέων ἢ ἀγνώστων μὲ ὅλη τὴν ἐξ αὐτοῦ ὑψηλὴ κοινωνικὴ ἐπιβάρυνση. Οἱ παραδοσιακοὶ οἰκογενειακοὶ θεσμοὶ τῆς μεσοαστικῆς κοινωνίας φαίνεται νὰ ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὴν ἐπέλαση τοῦ πνεύματος τοῦ ἀμοραλισμοῦ, τοῦ εὐδαιμονισμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικισμοῦ, ποὺ ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξη εἰλικρινῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων κοινωνίας ἀγάπης καὶ αὐτοπροσφορᾶς, παρ' ὅλες τὶς βαθύτατα θλιβερὲς ἐπισημάνσεις στὶς ὁποῖες καταλήγουν οἱ ἐρευνητές, ἀνησυχοῦντες γιὰ τὴν διολίσθηση τῶν σχέσεων αὐτῶν στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐγωιστικῆς ἀνευθυνότητος καὶ τῆς ἀπάνθρωπης καὶ ἐγκληματικῆς χρησιμοθηρίας.

4. Ἡ Παιδεία ἐξ ἄλλου, καίτοι ἀναγνωρίζεται ὡς ἀναγκαία προϋπόθεση γιὰ τὴ διαμόρφωση χρηστῶν χαρακτήρων καθὼς καὶ γιὰ τὴν προετοιμασία τῶν αὐριανῶν κοινωνικῶν στελεχῶν, ἐν ὄψει τοῦ ῥαγδαία μετασχηματιζομένου κόσμου μας σὲ πολλὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης ἀντιμετωπίζει προβλήματα λειτουργικότητος ἐξ αἰτίας τῆς ἀπειθαρχίας τῶν μαθητῶν, τῆς μονόπλευρης κατεύθυνσης τῶν σπουδῶν, τοῦ παραμερισμοῦ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ τοῦ ἀλογίστου καταμερισμοῦ τῆς παιδευτικῆς προσπάθειας με-

ταξὺ στόχων καθαρὰ ἐγκοσμιοκρατικῶν καὶ ἀφόρητα μονοσήμαντων. Τὰ αἴτια αὐτά, μαζὶ μὲ ἄλλα, συνθέτουν τὸ πλέγμα τῶν προβλημάτων τῆς παιδείας, ποὺ ἐπεκτείνονται φυσιολογικὰ στοὺς νέους, ποὺ μὴ μπορώντας νὰ ἀντιδράσουν δυναμικά, ὑποκύπτουν στὶς ἀμφίβολες ἐπιλογὲς τοῦ σχολείου, ἐνῶ καὶ οἱ γονεῖς, ἰδίως οἱ χριστιανοί, ἀνησυχοῦν βαθειὰ γιὰ τὴ χαμηλὴ ποιότητα τῆς παρεχόμενης στὰ δημόσια σχολεῖα μόρφωσης, ξένης ὁπωσδήποτε πρὸς τὶς πνευματικὲς ἀξίες, μὲ τὶς ὁποῖες μεγάλωσαν ἐκεῖνοι.

5. Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλιση ἐπίσης βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο ἑνὸς προβληματισμοῦ ἐξ αἰτίας τῶν περικοπῶν ποὺ ὀφείλονται στὴν οἰκονομικὴ κρίσι καὶ στὸ μεγαλύτερο ἄνοιγμα τῆς ψαλίδας μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν. Καθὼς δὲ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἔχει κατακλυσθῆ ἀπὸ ἑκατομμύρια ξένων, προερχομένων εἴτε ἀπὸ χῶρες τοῦ τρίτου κόσμου, εἴτε ἀπὸ ἄλλες πτωχὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης πρὸς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης, τὸ δυναμικὸ αὐτὸ ποὺ διαστρωματίζει τὶς δυτικοευρωπαϊκὲς κοινωνίες, εἶναι ἀπὸ πλευρᾶς κοινωνικῆς ἀσφάλισης σὲ μειονεκτικὴ θέσι, ἀφοῦ τὸ εἰσόδημά του φαλκιδεύεται ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῶν πολυμελῶν, κατὰ κανόνα, οἰκογενειῶν του καὶ ἀπὸ τὴν ἀναλογικὴ συμμετοχή του στὶς κοινωνικὲς δαπάνες ποὺ εἶναι ἀνελαστικές. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι νὰ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο μιᾶς λαϊκῆς ἀναιμίας, ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς κράτους δικαίου μὲ κοινωνικὲς κατακτήσεις.

6. Ἡ μάχη κατὰ τῆς ἀνεργίας εἶναι κοινὸ πεδίον ἀγῶνος σὲ ὅλα τὰ κράτη ποὺ βλέπουν τοὺς δεῖκτες της

νὰ πιέζουν ἀσφυκτικὰ τὰ περιθώρια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ πλήττει ἰδιαίτερα τοὺς νέους, ποὺ εἶναι δίκαιο νὰ ἀναζητοῦν μιὰ θέσι ὑπὸ τὸν ἥλιον. Παρὰ ταῦτα ἀντικρύζουν κλειστὲς θύρες καὶ τρέπονται σὲ ἀλλότρια ἔργα αὐτοαναιρούμενοι. Ἡ ἀνεργία μαστίζει πολλὲς οἰκονομίες χωρῶν τῆς Δύσεως, ποὺ ἄρχισαν ἤδη νὰ μὴ δέχονται, ἐξ αἰτίας της, ξένους προκειμένου νὰ διατηρήσουν τὶς ἐργασιακὲς σχέσεις καὶ εὐκαιρίες στὴ διάθεση τῶν ἐντοπίων. Αὐτὸ ὅμως ὁδηγεῖ σὲ ἀλυσσιδωτὲς ἀντιδράσεις οἰκονομικοῦ, πολιτικοῦ, πολιτιστικοῦ καὶ διαπροσωπικοῦ χαρακτῆρος, τῶν ὁποίων ὁ ἀντίκτυπος ἐπηρεάζει ὅλον τὸν κοινωνικὸ περίγυρο.

7. Μὲ τὸ προηγούμενο πρόβλημα συνάπτεται καὶ ἐκεῖνο τῶν προσφύγων καὶ αὐτῶν ποὺ ζητοῦν πολιτικὸ ἄσυλο φεύγοντες ἀπὸ τὶς χῶρες των ὅπου ὁλοκληρωτικὰ καὶ ἀνελεύθερα καθεστῶτα δυναστεύουν τοὺς πολίτες καὶ εὐτελίζουν τὴ ζωή. Ἡ ὑποδοχὴ καὶ τακτοποίηση τῶν προσφύγων αὐτῶν, ποὺ κατὰ κύματα κατακλύζουν τὴ δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι μέριμνα καὶ τοῦ ΟΗΕ καὶ τῶν ἐθνικῶν κυβερνήσεων. Στοιχεῖα σχετικὰ ποὺ ἔχουν δημοσιευθῆ ὁμιλοῦν γιὰ 7 περίπου ἑκατομμύρια σοβιετικῶν πολιτῶν ποὺ εἶναι ἕτοιμοι νὰ μεταναστεύσουν καὶ ἀναζητοῦν τὴν κατάλληλη πρὸς τοῦτο εὐκαιρία, προκειμένου νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ μιζέρια καὶ τὴν πεῖνα. Ἀλλὰ ἡ λύση αὐτὴ χρονίζει μὲ ἀποτέλεσμα τὴ διόγκωση τοῦ προβλήματος, καθὼς τὰ κράτη προσανατολίζονται στὴν υἱοθέτηση πιὸ αὐστηρῆς νομοθεσίας σὲ βάρος τῶν προσφύγων.

8. Συναφὲς ἐπίσης μὲ τὰ δύο προηγούμενα εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ξενοφοβίας καὶ τοῦ ῥατσισμοῦ. Σὲ ὡρισμένες περιπτώσεις τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔχει προσλάβει διαστάσεις ἐπιδημίας, ἀντιπαράθεσης, ἐνίοτε δὲ καὶ δυναμικῆς ἀντίδρασης σὲ βάρος τῶν ξένων μειονοτήτων ποὺ ζοῦν σὲ εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Ὁ παροξυσμὸς τοῦ μίσους, ἐπενδεδυμένος μὲ τὸν μανδύαν τοῦ ἐνδιαφέροντος δῆθεν γιὰ τὴ διάσωση τοῦ αὐτόχθονος πληθυσμοῦ καὶ τῆς παραδόσεώς του ἀπὸ τὴν εἰσόρμηση ξένων στοιχείων εἶναι στίγμα τῆς ἐποχῆς μας ποὺ ἀναβιώνει καταστάσεις παρωχημένες καὶ καταδικασμένες. Ἤδη, μὲ ἀπόφαση τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς τὸ 1995 ὁρίζεται ὡς *«εὐρωπαϊκὸ ἔτος φυλετικῆς ἁρμονίας»* ὥστε νὰ ἐπεκταθῇ σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους κάθε κράτους-μέλους τὸ δικαίωμα διαμονῆς καὶ ἐγκατάστασης στὰ ἄλλα κράτη-μέλη τῆς Κοινότητος. Ἐπίσης ὡριμάζει συνεχῶς ἡ ἰδέα νὰ ὑπογράψει τὸ Εὐρωπαϊκὸ Συμβούλιο τὴ σύμβαση τοῦ ΟΗΕ γιὰ τὴν ἐξάλειψη τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καθὼς καὶ τὴ σύμβαση τῆς Γενεύης τοῦ 1951 γιὰ τοὺς πρόσφυγες.

9. Ἡ ἐπέκταση τοῦ ἰσλαμισμοῦ στὴ Δύση εἶναι μιὰ μορφὴ εἰρηνικῆς ἐπέλασης ἑνὸς κόσμου ποὺ εἶναι ξένος πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό. Ἡ Εὐρώπη ἄργησε νὰ ἀντιληφθῇ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ ἔχει ἡ ἐξάπλωση αὐτὴ τόσο στὴ θρησκευτικὴ καὶ πολιτιστική της ταυτότητα, ὅσο καὶ στὶς προοπτικὲς εἰρηνικῆς συνύπαρξης. Ὅσο οἱ φανατικοὶ ἰσλαμιστὲς πληθαίνουν στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἀποκτοῦν καὶ πολιτικὰ ἐρείσματα, τόσον ὁ κίνδυνος ἀλλοτρίωσης στὴ Δύση γίνεται περισσότερον ὁρατός.

10. Τέλος τὸ οἰκολογικὸ εἶναι τὸ πρόβλημα αὐτὴ τὴν ὥρα. Οἱ τραγικὲς συνέπειες τῆς ἀσέβειας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φύση καὶ τὸ Δημιουργὸ γενικώτερα εἶναι τώρα ὁρατὲς καὶ φοβίζουν. Ἡ ῥύπανση τῆς ἀτμόσφαιρας, ἡ τρύπα τοῦ ὄζοντος, ἡ ἔλλειψη τῶν πόρων τῆς ζωῆς στὸν πλανήτη, ἡ ἀδυναμία τῆς γῆς νὰ ἀνταποκριθῇ πιὰ στὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες εἶναι εὐθεῖα ἀπειλὴ κατὰ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς μας. Οἱ ἄνθρωποι σήμερα συνειδητοποιοῦν τὸν κίνδυνο καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν, παρ' ὅτι ἡ εὐαισθητοποίηση ἔναντι αὐτοῦ τῆς εὐρύτερης κοινῆς γνώμης πολὺ ἀπέχει ἀκόμη ἀπὸ ἕνα ἱκανοποιητικὸ σημεῖο.

Αὐτὰ εἶναι τὰ 10 ἀπὸ τὰ θανάσιμα προπατορικὰ ἁμαρτήματα τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἡ ἡνωμένη Εὐρώπη θὰ κληρονομήσει καὶ μαζί της καὶ ὅλοι ἐμεῖς. Καὶ βέβαια μιὰ πρώτη ἀντίδραση μπορεῖ νὰ εἶναι ὅτι οἱ πολιτικοὶ πρέπει νὰ σκεφθοῦν, νὰ ἐπιληφθοῦν καὶ νὰ ἐνεργήσουν. Ὅμως, νομίζω ὅτι ὅλοι μας ἔχουμε εὐθύνες καὶ ἰδιαίτερα οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης. Τί, λοιπόν, σὰν χριστιανοὶ καὶ σὰν χριστιανοὶ νέοι μάλιστα, θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε σχετικά;

Ἤδη ἡ χριστιανική μας εὐθύνη μέσα σ' ἕνα κόσμο ποὺ ἀλλάζει ἔχει γίνει, στὸ ἐξωτερικό, ἀντικείμενο ἀνάλυσης, προκειμένου νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀνάγκη ἐπανατονισμοῦ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν ποὺ ἐκφράζει ὁ εὐρωπαϊκὸς χριστιανικὸς πολιτισμός. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅπως ἤδη ἐπεσημάναμε, ὁ ἀποχριστιανισμὸς τῆς Εὐρώπης συζητεῖται εὐρέως καὶ τονίζεται μάλιστα ὅτι Χριστιανισμὸς καὶ Εὐρώπη δὲν ταυτίζονται πλέον καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέονται, ἐν τούτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Εὐρώπη χωρὶς τὸν Χρι-

στιανισμὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ Εὐρώπη τῆς ἱστορίας οὔτε κἂν ἡ σημερινὴ Εὐρώπη. Οὔτε ἄλλωστε τὸ ἄνοιγμά της πρὸς τὸν τρίτο κόσμο ἢ τοὺς ἄλλους πολιτισμοὺς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαργυρωθῇ μὲ τὴν ἀπάρνηση ἀπὸ μέρους της τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς παράδοσής της. Ἀντιθέτως, ἡ εἰρηνικὴ συμβίωση καὶ συνύπαρξη μέσα στὸν ἴδιο χῶρο ἀνθρώπων διαφορετικῶν προελεύσεων δὲν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὸ σεβασμὸ ὡρισμένων θεμελιωδῶν ἀξιῶν ποὺ τυγχάνουν γενικῆς ἀναγνώρισης καὶ ἀποδοχῆς. Καὶ οἱ ἀξίες αὐτὲς ἀπορρέουν βασικὰ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστι, αὐτὴ ποὺ διασάλπισε τὴν ἀτίμητη ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καὶ ἐγγυήθηκε, μὲ τὴ θεία ἐνσάρκωση, τὸν ἀπεριόριστο σεβασμὸ πρὸς αὐτό. Ἀπὸ τὸν σεβασμὸ αὐτὸν ἀπορρέουν καὶ ὅλες οἱ ἄλλες πανανθρώπινες ἀξίες, ὅπως ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀνοχή. Ἡ ἐπιβίωση, ἡ ἀνάπτυξη, ἡ περαιτέρω ἀνέλιξη καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας καὶ κοινωνίας τῆς αὔριον δὲν ἐξασφαλίζονται παρὰ μόνον ἂν οἱ παραπάνω ἀξίες, χριστιανικῆς ὅλες προελεύσης ἐπανακάμψουν ἀπὸ τὴν ἐξορία, στὴν ὁποία τὶς κατεδίκασεν ὁ ἄθεος ὑλισμὸς καὶ ὁ πρακτικὸς εὐδαιμονισμός. Ἡ Ἁγ. Γραφὴ βεβαιώνει: *«οὗ ἐὰν εἰσέλθῃ ὕβρις, ἐκεῖ καὶ ἀτιμία»*, θέλοντας νὰ τονίσει ὅτι ὅπου ὁ Θεὸς χλευάζεται καὶ ἀποδοκιμάζεται, ἐκεῖ καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἀναξιόπιστοι καὶ ἀναιδεῖς.

Οἱ πνευματικὲς ἀξίες, μὲ τὴν ἀπουσίαν των ἀπὸ τὴ ζωή μας, ἐμορφοποίησαν τὴν ἀπρόσωπη καταναλωτική μας κοινωνία καὶ περιωρίσθησαν στὸ νὰ ἐπιβιώνουν λεκτικὰ στὸ λεξιλόγιό μας ὡς διατυπώσεις χωρὶς οὐσιαστικὸ ἀντίκρυσμα. Ἔτσι οἱ εὐρωπαϊκὲς κοινωνίες ζοῦν μέσα σὲ μιὰ ψευδαίσθη-

ση αὐτάρκειας, ἐνῶ ἡ κρίσι ἐγγίζει τὰ θεμέλιά των καὶ ἀπειλεῖ νὰ καταλύσει ὅλο τὸ ψευδεπίγραφο οἰκοδόμημα τῆς ἀνομίας. Ὁ εὐρωπαῖος ἄνθρωπος βιώνει τὴν πνευματική του φτώχεια καὶ ἀνεστιότητα, ποὺ εἶναι ἔννοιες ἀντιστρόφως ἀνάλογες πρὸς τὴν ὑλικὴ εὐμάρεια καὶ τὴν ἐνδοκοσμικὴ ἐξασφάλιση. Γι' αὐτὸ καὶ παράλληλα δοκιμάζει τὴν πικρὴ γεύση καὶ ἐμπειρία τῆς αὐτοαναίρεσής του καὶ τῆς ἀποτυχίας του νὰ οἰκοδομήσει τὸ μέλλον του μὲ ἀνθεκτικὰ στὶς ἐπερχόμενες ἀναταράξεις ὑλικά. Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε, οἱ εὐρωπαῖοι συνειδητοποιοῦν ὅτι αὐτὸ ποὺ τοὺς λείπει δὲν εἶναι τόσο τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, ἀλλὰ ὁ ἐσωτερικὸς πλοῦτος τῶν καρδιῶν, ποὺ εἶναι μέγεθος πνευματικό. Καὶ ἀπὸ τὴ διαπίστωση αὐτὴ προέρχεται ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῆς πνευματικῆς πορείας τῆς ἑνωμένης Εὐρώπης καὶ τῆς σημασίας ποὺ ἔχει γιὰ τὴν πορεία αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, καθὼς ἔχει διαφυλαχθῆ ἀμόλυντη, ἀλώβητη καὶ ἀκεραία ἀπὸ τὴν ἐκκοσμίκευση καὶ τὸν λαϊκισμό, χρυσὴ οὕτως εἰπεῖν, ἐφεδρεία τῆς ἀνατολῆς, ποὺ τώρα καλεῖται νὰ ἀναλάβει πρωτοποριακὸ ρόλο στὴν καταρρέουσα πνευματικὰ Δύση. Ὁ ὀρθόδοξος πολιτισμὸς δὲν ἔχει φθαρῆ. Διατηρεῖ ἀκόμη τὴ ζωντάνια καὶ τὸν δυναμισμό της. Ἰδιαίτερα μάλιστα μὲ τὸν μυστικισμό, τὴν ἐσωτερική του πνευματικότητα, τὸν ἀσκητικό του χαρακτῆρα, ἀναπαύει πολὺ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ κουράσθησαν ἀπὸ τὴν ἐξωστρέφεια καὶ τὸ ἄγχος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Ἡ εὐθύνη ὅλων τῶν χριστιανῶν εἶναι μεγάλη μέσα στὴν ἡνωμένη Εὐρώπη. Κυρίως βέβαια τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν. Ἡ εὐθύνη αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν τρανὴ ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει ἄμεση συνάρτηση μεταξὺ τοῦ

σεβασμοῦ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὅπου ὁ Θεὸς δὲν τιμᾶται ἐκεῖ, οὔτε ἡ ἐπίγεια καὶ ἔμψυχη εἰκόνα Του, δηλ. ὁ ἄνθρωπος, ἀπολαμβάνει τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ προσώπου του καὶ τὰ δικαιώματά του. Ἔτσι καὶ χάριν τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλουμε νὰ σεβόμαστε τὸ Θεὸ καὶ νὰ δίνουμε τὴ μαρτυρία τῆς πίστεώς μας σ' Αὐτόν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ εἶναι καθῆκον μας, ἐν ὄψει τῶν συνθηκῶν ποὺ ἔχουν δημιουργηθῆ στὴν Εὐρώπη μεταπολεμικά. Πράγματι, μετὰ τὸν β΄ παγκόσμιο πόλεμο οἱ εὐρωπαϊκὲς κοινωνίες παρεσύρθησαν ἀπὸ τὸ ῥεῦμα τῆς ὑλομανίας καὶ ἐλησμόνησαν τὴ χριστιανική τους καταγωγή, ἐπρόδωσαν τὶς ῥίζες των καὶ οἰκοδόμησαν τὴ ζωή των μὲ βάσι πρότυπα ξένα πρὸς τὶς θρησκευτικές των παραδόσεις. Τώρα ἡ λύση τοῦ δράματος σηματοδοτεῖται μόνο μὲ τὴν ἐπιστροφὴ στὸ ἀρχικὸ σημεῖο ἐκκίνησης, πρὶν εἶναι ἀργά. Ἡ πρόοδος τῆς τεχνολογίας ἔφερε στὸν εὐρωπαῖο τὴν αἴσθηση τῆς αὐτάρκειας καὶ τῆς παντοδυναμίας ποὺ ὥρισαν καθαρὰ ἀνθρωποκεντρικὰ τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ τὸν πόλο ἕλξεως κάθε δραστηριότητος. Τελικὰ ὁ εὐρωπαῖος ἄνθρωπος ἀρνήθηκε στὴ πράξη τὸ Θεὸ καὶ ἐπανέλαβε τὸ παλιὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα. Αὐτοῦ τοῦ ἁμαρτήματος καρποὶ εἶναι ὅσα σήμερα ἰχνηλατοῦμε ὡς διαμαρτυρίες περὶ τὴν ζωὴν τοῦ προσώπου καὶ τὴν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὴ δραματική «κάθαρση» εἶναι μονόδρομος ποὺ περνᾶ καὶ πάλιν ἀπὸ τὶς πάντοτε ἐπίκαιρες, δημιουργικὲς καὶ εὐεργετικὲς χριστιανικὲς ἀξίες τῆς πίστεως. Καὶ ὁ τονισμὸς αὐτῆς τῆς καθαρῆς ἀλήθειας εἶναι τὸ καθῆκον μας σήμερα, μαζὶ μὲ τὴν ταυτόχρονη βίωσή των ἀπὸ μέρους μας.

Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο βέβαια οἱ νέοι ἔχουν τὸ δικό τους μερίδιο, οἱ χριστιανοὶ νέοι ποὺ δὲν ἀλλοτριώθηκαν κατὰ τὴν πίστι καὶ δὲν ἔχασαν τὸν πνευματικόν τους προσανατολισμόν. Οἱ νέοι σήμερα σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη ζοῦν ἔντονα τὰ σημεῖα τῆς παρακμῆς τοῦ πνευματικοῦ σκέλους τοῦ πολιτισμοῦ καὶ βιώνουν τὸν ἀγώνα καὶ τὴν ἀγωνία ποὺ συνεπάγεται ἡ παρουσία τόσων προβλημάτων στὴ ζωή των. Καὶ εἶναι φυσικόν, μὲ τὴν παρορμητικότητα ποὺ τοὺς διακρίνει, νὰ ἀναζητοῦν, οἱ ἐξ αὐτῶν χριστιανοί, στὶς πηγὲς τῆς πίστεώς των τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων των. Ἡ ἡνωμένη Εὐρώπη τῶν 500 ἐκατομμυρίων θὰ παρουσιάσει ἐντονώτερα τὰ προβλήματα αὐτὰ καὶ θὰ ἀπαιτηθοῦν θυσίες γιὰ νὰ ὑπάρξουν λύσεις. Οἱ χριστιανοὶ ὅμως νέοι γνωρίζουν ὅτι *«οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία»* ἐκτὸς τοῦ Χριστοῦ. Ζῶντες οἱ ἴδιοι πρῶτα τὴν πίστι των καὶ δίδοντες δυναμικὰ τὴν χριστιανικήν των μαρτυρία στὸν κόσμο, μποροῦν νὰ γίνουν οἱ σημαιοφόροι τῆς ἀλλαγῆς ποὺ ὅλοι ἀναμένουν καὶ παράλληλα οἱ ἐκφραστὲς τοῦ πνεύματος τῆς ἀνανέωσης τόσο μέσα στὴν Ἐκκλησία ὅσο καὶ στὴν κοινωνία, δηλ. σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Διότι ἡ χριστιανικὴ πίστι δὲν εἶναι θεωρία, οὔτε γνωσιολογία. Εἶναι βιωματικὴ ἐμπειρία, τρόπος ζωῆς καὶ ὕπαρξης, ἕνα συνεχιζόμενο μέσα στοὺς αἰῶνες πείραμα θεανθρωποκεντρικότητος, ποὺ ἐγγυήθηκε μὲ τὴν ἐνσάρκωσή Του ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Πρὶν λίγο καιρὸ ἐδιάβασα σὲ ἕνα ἄρθρο γραμμένο ἀπὸ μιὰ νέα στὴν ἡλικία δημοσιογράφο, τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα: *«Ἡ γενιά μου, ὅσοι δηλ. ἔχουμε γεννηθῆ λίγο πρὶν καὶ λίγο μετὰ τὸ '60, εἶναι μιὰ γενιὰ ποὺ*

δὲν κουβαλάει κανένα φορτίο, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὰ φορτία τῶν γονιῶν της. Εἶναι μιὰ γενιὰ μὲ τὶς μικρὲς ἱστορίες της, ἀλλὰ χωρὶς ἱστορία. Ἀκόμη χειρότερα, μιὰ γενιὰ ποὺ μεγάλωσε μὲ τὴν ἱστορία τῶν ἄλλων καὶ δὲν ἔφτιαξε τὴ δική της. Κι αὐτὸ τὸ εἴχαμε πάρει ἀπόφαση: θὰ ζήσουμε χωρὶς ἱστορία καὶ ἐκτὸς ἱστορίας. "Χειριστές" μιᾶς πραγματικότητας καὶ μιᾶς κοινωνίας ποὺ εἶχε ἀποκλείσει τὰ ὁράματα ἀπ' τὸν ὁρίζοντά της» («*Καθημερινή*», 29-11-1990). Ἴσως τώρα νὰ ἔφθασε ἡ ὥρα γιὰ νὰ γράφετε κι ἐσεῖς, μὲ τὴ σειρά σας, τὴ μεγάλη σας ἱστορία μέσα στὴν ἡνωμένη Εὐρώπη, ὅλοι οἱ χριστιανοὶ νέοι, οἱ ὀρθόδοξοι. Πιστεύω ὅτι ὁ κόσμος τῆς Δύσεως ἔχει πιὰ ὡριμάσει γιὰ νὰ ἀποδεχθῇ αὐτὴ τὴν προσφορά σας, πολὺ περισσότερο ὅταν αὐτὴ θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη Ἀνατολή μας, ποὺ διεφύλαξε ἀπαραχάρακτη τήν «ἅπαξ παραδοθεῖσαν πίστιν» καὶ διαθέτει ἕνα θησαυρὸ ἀδαπάνητο ποὺ μπορεῖ νὰ γίνει κοινὸ κτῆμα τῶν λαῶν της. Μετὰ δὲ ἀπὸ τὶς ἀλλαγὲς στὴν ἀνατολικὴ Εὐρώπη, ἡ παρουσία τῆς Ὀρθοδοξίας στὸν ἑνωμένο εὐρωπαϊκὸ χῶρο εἶναι πλέον ἐντυπωσιακὴ καὶ ἀπὸ ἐμᾶς, τοὺς ὀρθοδόξους, θὰ ἐξαρτηθῇ ἂν θὰ εἴμαστε σὲ θέση ὄχι μόνο νὰ ζοῦμε, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἰσότιμα, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρουμε τὴν πίστι μας σωσσίβιο σωτηρίας. Τώρα πιὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ὥρα τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ ὥρα μας.

Ἐκκλησία: Ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς*

Μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς νέας χρονιᾶς καὶ πάλιν ἐφέτος ἡ Ἐκκλησία μας σᾶς ὑποδέχεται στὸν φιλόξενο τοῦτο χῶρο μὲ ἀγάπη μητρική, σᾶς καλωσορίζει στὶς ἑστίες σας καὶ σᾶς εὔχεται τὴ νέα χρονιὰ εὐλογημένη, λιγότερο προβληματικὴ καὶ περισσότερο δημιουργική. Τὸ ἐφετεινό μας θέμα ἄντλησα ἀπὸ τὴ διαφαινόμενη ἀνάγκη μεγάλης μερίδος τῆς νέας γενιᾶς νὰ βρεῖ τρόπο ἔκφρασης, μετὰ τὴν κατάρρευση τῶν εἰδώλων, στὰ ὁποῖα εἶχε πιστεύσει. Μαρξισμός, πολιτικαντισμός, ἰδεολογοκρατία, ὑλισμός, καπιταλισμός, ἐπιστημονισμός, στὰ ὁποῖα κάποτε οἱ νέοι μας, μαζὶ μὲ τοὺς νέους ὅλου τοῦ κόσμου, εἶχαν στηρίξει ἐλπίδες, σήμερα φαίνονται μεγέθη ξεπερασμένα καὶ ἀνίκανα νὰ ἱκανοποιήσουν τὴ βαθύτερη καὶ οὐσιαστικότερη

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τήν, πρὸς τιμήν των, δεξίωση τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ποὺ ἐδόθη στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τὴν 4-1-1992.

δίψα τῶν νέων ἀνθρώπων γιὰ αὐθεντικὴ ζωὴ καὶ ὕπαρξη.

Ἡ ὑπαρξιακὴ ἀνεστιότητα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀνυπαρξία ἰσχυροῦ πνευματικοῦ περίγυρου καθιστοῦν τὴ ζωὴ τῶν νέων μας ἀποσπασματική, καθὼς ἡ ὀρθὴ θεώρηση τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ κόσμου καταπνίγεται μέσα στὸν ὀρυμαγδὸ τῆς βοῆς τοῦ λαϊκισμοῦ, τῆς παραπληροφόρησης καὶ τῆς ἀναξιοπιστίας, εἰδῶν ἐν ὑπερεπαρκείᾳ στὴν ὑπὸ πτώχευση χώρα μας, ὅπου ἀνθίζει μόνον ὅ,τι τρέφεται ἀπὸ τὴν ἐγωπάθεια, τὴ συμφεροντολογία καὶ τὸν ἀμοραλισμό. Τὰ θύματα τῆς ἰδιόμορφης αὐτῆς *«νέας τάξης πραγμάτων»* εἶναι, κατὰ βάση, οἱ νέοι, ποὺ καταδικάζουν σὲ παροπλισμό, ἂν θελήσουν νὰ προβάλουν ἀρχὲς ζωῆς, ἐνῶ ἡ κατεστημένη ἐξουσία εὐνοεῖ ἀνέκαθεν τοὺς προσαρμοζόμενους πρὸς τὶς δικές της ἐπιλογές, τοὺς συμβιβασμένους καὶ ἀναιμικούς, ποὺ διαθέτουν εὐλύγιστη μέση, τούς *«ὀσφυοκάμπτες»*, ὅπως χαρακτηριστικὰ τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ ἁπλοϊκὸς λαός. Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις, οἱ ἄξιοι καὶ ἱκανοὶ ἀπογοητεύονται καὶ ἢ τρέπονται πρὸς τὴν ἀλλοδαπή, ὅπου τοὐλάχιστον, ὑπάρχουν ἐλπίδες εὐδοκίμησης τῶν ἀξιῶν, ἢ, τὸ χειρότερο, ἀπωθοῦνται στὸ περιθώριο, γιὰ νὰ βλέπουν ἀπὸ ἐκεῖ, τοὺς ἐπιτήδειους νὰ καταλαμβάνουν τὰ πόστα, κορδακιζόμενοι μάλιστα γιὰ τὴν αἰλουροειδῆ ἱκανότητά των, νὰ ὑπερφαλαγγίζουν τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ καταπατοῦν τὴν ἀξιοκρατία, ὑπὲρ τῆς ὁποίας βέβαια κόπτονται μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Ὁ ἀπελπιστικὰ στενὸς ὁρίζοντας τοῦ μέλλοντος ἐπιτείνει τὸ πρόβλημα καὶ δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ στοχασμὸ καὶ καλλιέργεια τῆς σκέψεως, μιὰ καὶ τὸ σύστημα ἀποβλέπει στὴ δημιουργία ἀνθρώπων-φυτῶν, χωρὶς θέληση,

χωρὶς ἐφόδια καὶ χωρὶς πνευματικότητα. Προσωπικοτήτων ἐξηρτημένων ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ναρκωτικά, ποὺ διαβρώνουν ψυχικὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς κάθε φορὰ ἐπιλογὲς τῶν κρατούντων, ποὺ δὲν εἶναι πάντοτε θεάρεστες καὶ ἰδανικές. Ἔτσι ἔχουμε φθάσει σὲ ὁριακὲς καταστάσεις, ὅπου ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίσταση εἶναι γνώρισμα τῶν ὀλίγων, ἐνῶ οἱ πολλοὶ ὑποκύπτουν καὶ ἁλίσκονται, γιὰ νὰ μεταβληθοῦν σὲ ἄβουλα ὄντα. Ὅμως τὸ τίμημα εἶναι βαρὺ καὶ τὸ ἔθνος σηκώνει τὸ βάρος τῆς ἀπουσίας τῶν ἐλεύθερων πολιτῶν του, καταδικασμένο σὲ μαρασμὸ καὶ ἀφανισμό. Καὶ καθὼς ἔχουν ἤδη γκρεμισθῆ τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἐρείσματα αὐτοῦ τοῦ ἔθνους, τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀνακύπτει εἶναι: *«Καὶ ἡ Ἐκκλησία; Τί τάχα μπορεῖ νὰ δώσει στοὺς νέους σήμερα ἡ Ἐκκλησία;»*. Στὸ καίριο αὐτὸ ἐρώτημα, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ δώσω ἀπάντηση[1].

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990), ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991).

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ μεγάλη πλειονότητα τῶν νέων στὴν πατρίδα μας σήμερα δὲν διατηρεῖ συνειδητὴ σχέση μὲ τὴν Ἐκκλησία. Σὲ μεγάλο σχετικὰ ποσοστὸ ποὺ φθάνει τὸ 76% οἱ νέοι ἡλικίας 16-25 ἐτῶν δηλώνουν ὅτι πιστεύουν στὸ Θεό. Οἱ ἴδιοι ὅμως σὲ ποσοστὸ 68% δηλώνουν ἐπίσης ὅτι δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Ἔτσι παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο οἱ νέοι μας νὰ δέχονται μὲν τὴν πίστη, νὰ ἀπορρίπτουν δὲ τὴν Ἐκκλησία. Κι αὐτὸ γιατὶ ἐλάχιστα συνήθως γνωρίζουν περὶ Ἐκκλησίας, τὴν συγχέουν μὲ τοὺς κληρικούς, τῶν ὁποίων τὰ ὑπαρκτὰ ἢ διαθρυλούμενα ἀνομήματα διασαλπίζονται καὶ προβάλλονται προκλητικὰ ἀπὸ τὴν ἀντιεκκλησιαστικὴ προπαγάνδα, τὴν ἐκλαμβάνουν ὡς ἐξάρτημα τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ ὡς κοινωνικὸ κατεστημένο, τῆς προσάπτουν δίκαια ἢ ἄδικα μομφές, τὴν ἀντιμετωπίζουν ὄχι ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ κοινωνία ἁγίων, ἀλλὰ ὡς ἰδεολογία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία, παρ' ὅλη τὴ φιλότιμη στράτευση τῶν πιὸ ἄξιων στελεχῶν της, δὲν ἔχει ἐπιτύχει νὰ ἐξουδετερώσει τὴν ἀντίδραση καὶ νὰ ἀλλάξει τό «προφίλ» της ὥστε νὰ ξεπεράσει τὶς ἀδυναμίες τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ πείσει ὅτι δὲν εἶναι κειμήλιο ἀπηρχαιωμένης κληρονομιᾶς ἀλλὰ μιὰ ζωντανὴ πραγματικότητα ποὺ μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν κουρασμένο καὶ προβληματισμένο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας στὴν ὑπέρβαση τῆς κρίσεως μὲ τὸν φερέγγυο λόγο της καὶ τὶς θεανθρώπινες διαστάσεις τῆς ἀποστολῆς της. Τὰ παιδιά μας εἶναι, τὶς περισσότερες φορές, ἐγκλωβισμένα σὲ μιὰ ῥηχὴ πολιτικολογία πού, ἐπειδὴ δὲν ἔχει καμμιὰ σοβαρὴ πνευματικὴ ὑποδομή, δὲν μπορεῖ νὰ καλύψει τὶς ἐσώτερες ἀνάγκες των.

Ἡ ἱστορικὴ ὅμως συγκυρία, κατὰ τὴν ὁποίαν, μετὰ τὶς κοσμογονικὲς ἀλλαγὲς στὸ πολιτικοκοινωνικὸ σκηνικὸ τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Βαλκανίων, ἀναδύεται ἡ Ὀρθοδοξία ὡς σωσσίβιο ἐλπίδος γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὰ τυραννικὰ μαρξιστικὰ καθεστῶτα, ἐπιβάλλει στὴν Ἐκκλησία τὴν ἀναθεώρηση λανθασμένων τακτικῶν καὶ τὴν υἱοθέτηση μιᾶς ἐκσυγχρονισμένης ἐπαφῆς μὲ τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο καὶ ἰδίως τὸν νέο, προκειμένου τὸ μήνυμά της νὰ ἀκουσθεῖ εὐπρόσδεκτα καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ἀποκαλύψεως νὰ λειτουργήσει ἀνακαινιστικά, μακρυὰ ἀπὸ τὴ σκουριὰ ποὺ ἐπικαλύπτει τοὺς μαργαρίτες καὶ τὴν πεπαλαιωμένη μέθοδο τῆς αὐτάρκειας ποὺ ἀδικεῖ τὸν πλοῦτο τὸν ἀκένωτο καὶ τὸν θησαυρὸ τὸν ἀδαπάνητο τῆς πίστεώς μας. Ἤδη, συγκλονιστικὲς μαρτυρίες ποὺ καταφθάνουν ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ τέως ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ, κάνουν λόγο γιὰ μαζικὴ στροφὴ τῶν ἀνθρώπων κάθε ἡλικίας, ἰδίως ὅμως τῶν νέων, πρὸς τὴν Ἐκκλησία, σὲ μιὰ ἐντυπωσιακὴ προσπάθεια νὰ ξαναβροῦν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, μὲ ἔντονο τὸ συναίσθημα ὅτι ἔπεσαν θύματα μιᾶς βάρβαρης καὶ οἰκτρῆς παραπλάνησης καὶ ἑνὸς χυδαίου καὶ ὑλιστικοῦ προτύπου, τὸ κέντρο τῆς ἐσωτερικῆς των ἰσορροπίας.

Οἱ ἐπὶ δεκαετίες ἄοκνες προσπάθειες τῶν ἀθέων μαρξιστικῶν καθεστώτων νὰ καταπνίξουν τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, ἐπέτυχαν τὸ ἀντίθετον τοῦ ποθουμένου. Ἡ Τατιάνα Γκορίτσεβα ζώντας τὴν πρώιμη ἀκόμη ἀτμόσφαιρα τῆς *«Περεστρόϊκα»* τὸ ἔτος 1986, ἐσημείωνε: *«Ὁ χριστιανισμὸς ἔχει γίνει μόδα στὴ Ῥωσία. Ἂν εἶσαι ἄθεος, ἔρχεσαι ἀπὸ τὴν ἐπαρχία… Στὴ Ῥωσία γνωρίζουν τὸ χριστιανὸ ἀπὸ τὸ χαρούμενο πρόσωπό του: εἶναι ἄνθρωπος*

καινούργιος. Ἐδῶ στὴ Δύση καὶ ἰδιαίτερα στὴ Γερμανία οἱ ἄνδρωποι φοβοῦνται μήπως πεθάνουν. Στὴ Ῥωσία τὸ ν' ἀποδάνει κανεὶς γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι μεγάλη τιμή. Ἡ ἐλπίδα εἶναι ἡ μυστικὴ ἐμπειρία ὅποιου τολμᾶ τὸ ἀδύνατο» (Βλ. ἐφημ. «*Καθολική*», 1-4-1986). Σήμερα ἡ κατάσταση ἔχει ἐξελιχθεῖ ἐπὶ τὰ βελτίω. Στὴ Ῥωσία ἡ ἀναζήτηση τῆς πνευματικῆς της ταυτότητος ἐπανέφερε στὸ προσκήνιο τὴν αὐθεντικὴ ὀρθόδοξη κουλτούρα, ὅπως τὴν ἐκφράζουν συγγραφεῖς σὰν τὸν Ντοστογιέφσκυ, τὸν Πούσκιν, τὸν Γκόγκολ, τὸν Σολόβιεφ κ.λπ. Μιὰ νέα ἐπανάσταση πιὸ ἐκρηκτικὴ καὶ πιὸ βίαιη ἀπὸ τὴν ὀκτωβριανὴ βρίσκεται σὲ ἐξέλιξη στὸ πνευματικὸ πεδίο. Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὶς ἄλλες χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης.

Ἐπικεντρώνοντας τώρα τὸ ἐνδιαφέρον μας στοὺς νέους τῆς πατρίδος μας, θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι τὰ παιδιὰ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας περνοῦν μιὰ πολὺ σοβαρότερη ἀπ' ὅ,τι ἐπιτρέπει ἡ ἡλικία τους, κρίση, ποὺ ὀφείλεται στὶς καλπάζουσες μεταλλαγὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνία μας, μὲ τὶς ἰδεολογικὲς ἀνακατατάξεις, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ σύγχυση ποὺ κυριαρχεῖ, τὴν ἀμφισβήτηση καὶ τὴν ἀμφιβολία. Ὕστερα ἀπὸ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους τοῦ αἰῶνα μας καὶ τὶς ψυχολογικὰ εὐεξήγητες ἀντιδράσεις ποὺ τοὺς συνώδευσαν, οἱ παλιὲς παραδοσιακὲς ἀξίες ἔπαθαν καθίζηση στὶς καρδιὲς τῶν νέων μας, ἐνῶ στὸ προσκήνιο ἀνέβηκαν καὶ στέκουν καλὰ ἄλλες ἀξίες ὅπως εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἡ εἰρήνη. Ὁ κύκλος τῶν καιρῶν ἔδωσε στὶς πανανθρώπινες αὐτὲς ἀξίες παγκόσμια

διάσταση, ἐνῶ οἱ δαιμονικές δυνάμεις καὶ τὸ φορτισμένο ἀπὸ τὰ ἐωσφορικὰ ρεύματα κλῖμα τῆς ἐποχῆς, συντηροῦν τὶς ἑστίες τῶν πολέμων στὸν πλανήτη μας, καταδικάζουν ἑκατομμύρια ψυχῶν σὲ λιμοκτονία, δημιουργώντας ἀγχωτικὲς καὶ ἀβέβαιες καταστάσεις, ποὺ οἱ νέοι ἄνθρωποι πληρώνουν ἀκριβά, ἐντασσόμενοι στὴ μόνιμη πελατεία τῶν ψυχιάτρων ποὺ συνεχῶς διογκώνεται. Ἡ ἀνεργία, ὁ ἐκφυλισμός, καὶ ὁ ἐκχυδαϊσμὸς τῆς δημόσιας ζωῆς, ὁ ἀμοραλισμός, ὁ παρασιτισμὸς καὶ ὁ εὔκολος πλουτισμός, ἡ προκλητικὴ περιφρόνηση τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν στὶς ἡμέρες μας πλήττουν εὐρέα στρώματα τῆς νεολαίας, ποὺ ἄπειρη ὅπως εἶναι καὶ εὐχείρωτη, παρασύρεται σὲ τρόπους ζωῆς ποὺ τὴν ὑπονομεύουν καὶ μεταβάλλεται σὲ ἀκριβὲς ἀντίγραφο τῆς γενιᾶς τῶν πατέρων της.

Οἱ διαπιστώσεις μας αὐτὲς δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ὁδηγήσουν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ νεολαία ἔχει ὅλο τὸ μερίδιο τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν προβληματική της κατάσταση. Ὄχι! Εἶναι ἄδικο νὰ ῥίπτουμε τὸν λίθο τοῦ ἀναθέματος στὸ ἀντίγραφο, ἀμνηστεύοντας τὸ πρωτότυπο. Καὶ τὸ πρωτότυπο εἶναι ἡ σημερινὴ ἄρχουσα τάξη, ποὺ ἔστρωσε τὸ δρόμο στὴ σημερινὴ νεολαία. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος τὸ εἶχε ἐπισημάνει: *«Ὅταν τὰ ἀρχέτυπα ἠφάνισται, τότε οὐδὲ οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί»*. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῆς σημερινῆς νεολαίας εἶναι νὰ ἀπεγκλωβισθεῖ ἀπὸ τὶς πρακτικὲς ποὺ ἐδιδάχθη καὶ διδάσκεται ἀπὸ τοὺς πατέρες της, νὰ τάμει νέους δρόμους ἀνάταξης καὶ νὰ υἱοθετήσει ἕνα νέο τρόπο ζωῆς, ἐντασσόμενη μέσα στὸ σύστημα ἐκεῖνο ποὺ ἐγγυᾶται τὴν αὐθεντικότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴ γνησιότητα τῆς ποιότητος. Χωρὶς δόση ὑπερ-

βολῆς καὶ μὲ ἐπίγνωση τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐκκλησιαστικῶν στελεχῶν, ἰσχυρίζομαι μετὰ λόγου γνώσεως ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο σύστημα καὶ ἄλλη διέξοδος γιὰ νὰ βγοῦμε ὅλοι μας ἀπὸ τὸ σημερινὸ τέλμα τῆς ἀπόγνωσης, παρὰ μόνον ἡ Ἐκκλησία μας ὡς θεανθρώπινος ὀργανισμὸς καὶ ὡς σῶμα Χριστοῦ.

Προβλήματα νεανικὰ ὅπως ἡ μοναξιά, ἡ λογοκρατία, ἡ ἰδεολογία, ὁ ψυχισμός, ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐλευθερία, ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη, μόνο διὰ καὶ μέσα στὴν Ἐκκλησία μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν. Γιατὶ μόνο αὐτὴ κατέχει τὸ κλειδὶ τῆς ἀποκαλύψεως γιὰ νὰ μυήσει τοὺς νέους στὴ μέθεξη τῶν δρόμων τῆς θεώσεως. Παραπονοῦνται σήμερα οἱ νέοι ὅτι τοὺς λείπει ἡ ἀγάπη. Κι ἐμεῖς εἴμαστε πρόθυμοι νὰ τοὺς ὑπενθυμίσουμε τό *«ἀγαπᾶτε ἀλλήλους»*. Κι αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο. Ὅμως, τί προσφέρουν τάχα μόνον οἱ συμβουλές, ὅταν δὲν συνοδεύονται ἀπὸ πρακτικοὺς τρόπους ἐφαρμογῆς; Δὲν πρέπει καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὸν πειρασμὸ τῆς λογοκοπίας ποὺ μεσουρανεῖ σήμερα. Ὀφείλει αὐτὴ τοὐλάχιστον, μὲ τὴν μεσολάβηση τῶν πιὸ ἄξιων πατέρων της, νὰ δείξει ἔμπρακτα τί ἐννοεῖ μιλώντας γιὰ ἀγάπη.

Στούς *«Ἀδελφοὺς Καραμάζωφ»* ὁ στάρετς Ζωσιμᾶς, ἀπευθύνοντας τὸ λόγο στὴν κυρία Χοχλάκοβα, ποὺ δὲν ἔχει πολλὴ πίστη, λέγει γιὰ τὴν ἀγάπη, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν πίστη: *«Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ -γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ- μολονότι εἶναι δυνατὸν νὰ πεισθῇ κανείς»*. *«Πῶς, μὲ ποιό τρόπο;»*, ἐρωτᾶ ἡ κυρία. Καὶ ὁ στάρετς τῆς ἀπαντᾶ:

«Μὲ τὴν πεῖρα τῆς ἐνεργητικῆς ἀγάπης. Προσπαθῆστε νὰ ἀγαπήσετε τὸν πλησίον σας δραστήρια καὶ ἀκούραστα. Ὅσο περισσότερο δὰ προοδεύετε στὴν ἀγάπη, τόσο καὶ σταθερότερα δὰ πείθεσθε γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς» (Μέρος Α΄, βιβλ. ΙΙ, κεφ. 4).

Ἡ ἀγάπη, γιὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ ἡ Ἐκκλησία, δὲν εἶναι σκέτος συναισθηματισμός, οὔτε ἐπιπόλαιη ἔκφραση παροδικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη εἶναι αὐτὴ ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἐπεκτείνεται στὸν ἄνθρωπο. Μόνο ἡ Ἐκκλησία ταυτίζει τὸ διπλανό μας μὲ τὸν Θεό. *«Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου; Εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου»*. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγάπης δὲν μπορεῖ νὰ θεαθεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν πίστη. Γιατὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν ἀλλοτριώνεται, γίνεται ἐγωισμός, κατακυρίευση, καταδυνάστευση, ἐπίπλαστη εὐγένεια, πρόσχημα ποὺ καλύπτει ἀνομολόγητους στόχους. Μόνο ἡ αὐθεντικὴ ἀγάπη, ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ Χριστό, μπορεῖ σήμερα νὰ συγκινήσει τοὺς νέους, ποὺ ἔχουν μπουχτίσει ἀπὸ τὰ ῥομάντσα, τὶς γλυκανάλατες συνθέσεις καὶ τοὺς χυδαίους ἐκτραχηλισμούς. Καὶ ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ βιώνεται καθημερινὰ μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν κοινωνία τῶν προσώπων, μὲ τὴ μέθεξη στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν μυστηρίων, ποὺ εἶναι ἡ ἐκπεφρασμένη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ζωὴ τῶν νέων μας εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνέραστη, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐκκλησιαστική. Δὲν ἔμαθαν νὰ ἀγαποῦν γιατὶ δὲν ἔμαθαν νὰ ζοῦν ἐκκλησιαστικά, δηλ. μὲ ταπείνωση καὶ ἀλληλοπροσφορά. Ἡ ταπείνωση εἶναι προϋπόθεση τῆς ἀγάπης. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πρότυπο τῆς ἀγάπης γιατί *«ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θα-*

νάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Ἀγαπᾶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μὴ τὰ θέλει ὅλα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη περνάει μέσα ἀπὸ τὴν αὐταπάρνηση. Τότε γίνεται ἀναπλαστικὴ καὶ μεταμορφωτική. Ἔτσι ἐγκαθιδρύεται καὶ ἡ ἰσότητα ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀδελφοσύνη. Χωρὶς τὴ χριστιανικὴ ἀγάπη εἶναι χίμαιρα καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δικαιοσύνη. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πολιτικὲς διακηρύξεις ποὺ ἀπέρριψαν τὴ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ ἀπελευθέρωσαν τὰ ἄλλα παράγωγά της ἀπ' αὐτήν, στὴν πραγματικότητα ματαιοπονοῦν γιατὶ ἂν δὲν ἀγαπᾶς μὲ δύναμη, μὲ πεῖσμα, μὲ πάθος, δὲν μπορεῖς νὰ γευθεῖς τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία, τὴν ἀληθινὴ ἰσότητα, τήν ἀληθινὴ δικαιοσύνη. Ὅλα αὐτὰ παραμένουν τότε ὄμορφα συνθήματα χωρὶς ἀντίκρυσμα. Πῶς, λοιπόν, νὰ μὴ νοιώσουν οἱ νέοι μας προδωμένοι, ὅταν μὲ τὰ λόγια τούς διδάσκουμε τὴν ἀγάπη, ἐνῶ τὰ ἔργα μας εἶναι καρποὶ ἐγωισμοῦ καὶ ἀτομισμοῦ; Ὁ στάρετς Ζωσιμᾶς στὸν Ντοστογιέφσκυ ἐρωτᾶ ὅλους ἐκείνους τοὺς ἐπίδοξους κοινωνικοὺς ἀναμορφωτὲς ποὺ κατηγοροῦν τοὺς χριστιανοὺς ὡς αἰθεροβάμονες: «*Ἂν ἐμεῖς πραγματικὰ εἴμαστε ὀνειροπόλοι, ὅπως λέτε, πέστε μας τότε, πότε σεῖς θὰ κτίσετε τὴν οἰκοδομή σας καὶ πότε θὰ ὀργανωθῆτε δίκαια μὲ τὸ λογικό σας μόνο, χωρὶς Χριστό;*» (Μέρος Β΄, βιβλ. VI, κεφ. 2). Σήμερα ξέρουμε τὴν μονολεκτικὴ ἀπάντηση: Ποτέ!!

Ἐλευθερία στὸ χριστιανισμὸ σημαίνει λύτρωση. Καὶ αὐτὴ τὴ λύτρωση μόνο τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ προσφέρει. Ἡ ἐλευθερία μαζὶ μὲ τὴν ἰσό-

τητα καὶ τὴ δικαιοσύνη ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' οἱ ἔννοιες αὐτὲς ξέφυγαν ἀπὸ τὸ ἀρχικό τους πλαίσιο, διαστρεβλώθηκαν στὴν πολιτικὴ κονίστρα καὶ ἔχασαν τὴν πραγματική τους διάσταση. Ἔτσι ἔπαψε πιὰ γιὰ τοὺς πολλοὺς ἡ ἐλευθερία νὰ σημαίνει ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὰ πάθη, τή «σταύρωση τοῦ σώματος» ὅπως διδάσκει ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀσκητικοὶ πατέρες. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη αὐτή, ἡ παράδοση τοῦ ἀνθρώπου στὰ πάθη του εἶναι ἡ χειρότερη μορφὴ δουλείας, ὅπως καὶ ἀντίθετα, ἡ ἐπικυριαρχία ἐπὶ τῶν παθῶν συνιστᾶ τὴν πιὸ αὐθεντικὴ ἔκφραση τῆς ἐλευθερίας.

Ἂς ξαναθυμηθοῦμε κι ἐδῶ τὸν Ντοστογιέφσκυ: Κάποτε τόν ἐπεσκέφθη ὁ νεαρὸς ἄθεος φοιτητὴς τῆς Θεολογίας Α. Σελενέτσκι γιὰ νὰ τὸν συμβουλευθεῖ. Τὴ στιχομυθία ποὺ διαμείφθηκε μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, τὴν διέσωσε ὁ φοιτητὴς σὲ μιὰ συγκλονιστικὴ ἀφήγηση γιὰ τὸ πῶς ὕστερα ἀπὸ τὴ συνάντηση ἐκείνη, ἀπὸ ἄθεος μετεστράφη σὲ πιστό. Κατὰ τὴν ἀφήγηση λοιπὸν αὐτὴ ὁ Ντοστογιέφσκυ εἶπε στὸ φοιτητή: «*Στὴν ἐποχή μας ἐξισώνουν τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ἀποχαλίνωση τῶν παθῶν, ἐνῶ ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία βρίσκεται στὴν κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἑαυτό του καὶ στὴ θέλησή του. Ἔτσι ποὺ στὸ τέλος νὰ μπορέσει νὰ ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος ἠθικὴ τελείωση καὶ νὰ γίνει ἀληθινὸς κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του*» (Μιχ. Μακράκη: «*Ὁ Ντοστογιέφσκυ καὶ ἡ ἐπανάσταση τῶν νέων*», σ. 27).

Ὡστόσο ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας δὲν περιορίζεται μονάχα σ' αὐτό. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἂν δὲν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ ποὺ τὸν δεσμεύουν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν χρησιμοποιεῖ ἁπλῶς τὰ ἀγαθά του

μέσα στὰ πλαίσια τῆς ζωάρκειας, ἀλλὰ ὑποτάσσεται σ' αὐτὰ καὶ εἴτε τὰ λατρεύει, εἴτε ἐξαρτᾶ ἀπὸ αὐτὰ τὴν εὐτυχία του, τότε ἡ οἰκονομικὴ ἀσφάλεια ποὺ αὐτὰ τοῦ παρέχουν μεταβάλλεται σὲ μιὰ ἐπαίσχυντη δουλεία τῆς ὁποίας οἱ ἐκδηλώσεις εἶναι ταπεινωτικές. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μας πρὸς τὸν νεανίσκον τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι ἂν θέλει νὰ γίνει τέλειος πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ Τόν ἀκολουθήσει. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ συσσώρευση πολλῶν ἀγαθῶν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὶς περισσότερες φορὲς προϋποθέτει χρήση ἀνέντιμων μεθόδων ἀπόκτησης, συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ φτώχεια ποὺ πασχίζει νὰ καλυφθεῖ κάτω ἀπ' τὸν μανδύα τῆς κοσμικότητος. Καταντᾶ εἰδωλολατρία καὶ αἰχμαλωσία.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀνέπτυξαν μιὰ πλατειὰ διδασκαλία περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς κοινωνικῆς του διάστασης, ποὺ κανένας σοσιαλισμὸς ἢ κομμουνισμὸς δὲν κατώρθωσε νὰ προσεγγίσει. Οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε δέσμιοι τῶν ὁλονὲν αὐξανομένων ἀναγκῶν μας καὶ ἔχουμε γίνει κατ' ἐξοχὴν καταναλωτικοί. Ποιός μίλησε στὰ παιδιά μας γιὰ τὴ σωστὴ διάσταση τοῦ χρήματος; Καὶ ποιός ποτὲ τοὺς ἀνέλυσε τὴν εὐρεῖα ἔννοια τῆς ἐλευθερίας ποὺ βέβαια δὲν εἶναι οὔτε ἀσυδοσία, οὔτε αὐθαιρεσία. Ἐλευθερία χωρὶς Χριστὸ εἶναι οὐτοπία.

Ἡ πρότασή μου, ποὺ τὴν ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν τώρα, εἶναι ὅτι *μόνο μέσα στὴν Ἐκκλησία μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνακαλύψει τὶς ἀληθινὲς διαστάσεις τοῦ προσώπου του καὶ τῶν στοιχείων ποὺ τὸ ἀπαρτίζουν. Μόνο μέσα στὴν*

Ἐκκλησία διασώζεται ἡ αὐθεντικότητα τῶν ὅρων τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν πιὸ ἱερῶν της συμβόλων. Ἀλλὰ βέβαια δὲν ἐννοῶ τὴν Ἐκκλησία ὡς μιὰ ἰδεολογία οὔτε ὡς ἕνα φιλοσοφικὸ σύστημα, ἀλλὰ σὰν μιὰ βιωματικὴ ἐμπειρία πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης. Ὁ π. Ἀλ. Σμέμαν γράφει χαρακτηριστικά: *«Ἡ πνευματικὴ τραγωδία τῆς ἐκκοσμικεύσεως εἶναι ἐκείνη ποὺ μᾶς σπρώχνει σὲ μιὰ πραγματικὴ θρησκευτική "σχιζοφρένεια", ἕνα σπάσιμο δηλ. τῆς ζωῆς μας σὲ δυὸ κομμάτια: τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ κοσμικό, ποὺ ἔχουν ὅλο καὶ λιγότερη ἀλληλεξάρτηση».*

Αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὴ χώρα μας. Ἕνας ὀρθόδοξος λαός, ὅπως ὁ δικός μας, ποὺ φέρνει μέσα του τὶς ὀρθόδοξες καταβολὲς τῆς παράδοσης, βίαια ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸ μαστὸ τῆς μάννας του καὶ ῥίπτεται ἄσπλαχνα στὸν Καιάδα τῆς ἐκκοσμίκευσης. Μέσα του βιώνει τὴ βυζαντινὴ πραγματικότητα τῆς ἑλληνορθοδοξίας καὶ ἔξω στὸ δρόμο, στὸ σχολεῖο, στὴν τηλεόραση ζεῖ μιὰν ἄλλη πραγματικότητα ποὺ ἐπιδιώκει νὰ τοῦ ξερριζώσει ὅ,τι παραδοσιακὸ ἔχει συντηρήσει μέσα του. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τραγικό: *«Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει καλὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία* -τονίζει πάλιν ὁ π. Ζωσιμᾶς- *εἶναι σωσμένος γιὰ ὅλη του τὴ ζωή».*

Πόσα ὅμως σημερινὰ παιδιά, αὐριανοὶ νέοι, μεθαυριανοὶ ἡγέτες αὐτῆς τῆς χώρας ἔχουν τέτοια ἅγια βιώματα ποὺ κάποτε θὰ ἀναδειχθοῦν σὲ σωτήρια ἐρείσματα τῆς ζωῆς των; Νὰ γιατὶ πολλοὶ νέοι σήμερα αὐτοκτονοῦν, ἄλλοι τρέπονται στὰ ναρκωτικὰ καὶ ἄλλοι στὸν αὐταρχισμὸ τῆς βίας. Καὶ καθὼς τὸ στεγανὸ τῆς οἰκογένειας ἔχει πρὸ πολλοῦ ἁλωθεῖ ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς τηλεόρασης,

ἐλάχιστες ἐλπίδες ὑπάρχουν γιὰ ἀνάκαμψη, ἐκτὸς κι ἂν θελήσουν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας νὰ προβάλουν τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ὡς ἐλπίδα σωτηρίας. Γιὰ νὰ τὸ κάνουν ὅμως αὐτὸ χρειάζεται προηγουμένως νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἐφησυχασμὸ τῆς αὐτοασφάλειας μὲ τὸν ὁποῖο τοὺς ἔχει ἐφοδιάσει ἡ ἐμπορευματικότητα τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων στὴν ὁποίαν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς διαπρέπουν. Καὶ χρειάζεται ἀκόμη νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὸν ὀμφάλιο λῶρο ποὺ τοὺς συγκρατεῖ σὲ ἁμαρτωλὴ συνάφεια μὲ τὰ κοινωνικοπολιτικὰ κατεστημένα τῆς πατρίδος μας, πρᾶγμα ποὺ μοῦ φαίνεται ἐξόχως δυσχερὲς νὰ συμβεῖ ἰδίως τώρα ποὺ ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας ἀναβαθμίζεται καὶ οἱ ἄνδρες τῆς πολιτικῆς ἀναγκάζονται νὰ στραφοῦν πρὸς αὐτὴν ἀναζητοῦντες σ' αὐτὴν μερίδιο δόξης πρὸς πολιτικὴν ἐπιβίωσιν.

Κι ὅμως ἡ Ἐκκλησία, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς ὁποιουσδήποτε ποιμένες της, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι *«ἁγία καὶ ἄμωμος»*. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ποὺ αὐτὴ προβάλλει εἶναι διαφοροποιημένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους τρόπους ζωῆς ποὺ μᾶς περισφίγγουν, γιατὶ εἶναι ἀσκητικός, θεανθρώπινος, κοινωνικός, εὐχαριστιακός. *«Χιλιάδες ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι οἱ ἀπαραίτητες ἀλλαγὲς ἔρχονται μόνο ἀπ' ἔξω, μὲ τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν ἀλλαγὴ στὶς ἐξωτερικὲς συνθῆκες. Στὸ χέρι τους εἶναι ν' ἀποδείξουν οἱ χριστιανοὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα κάθε τι ξεκινάει ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴ ζωὴ σύμφωνα μὲ τὴν πίστη. Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μπῆκε στὸν ἑλληνορωμαϊκὸ κόσμο, δὲν κατήγγειλε τὴ δουλεία, δὲν ξεσήκωσε σὲ ἐπανάσταση. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πίστη της, ἡ νέα θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς εἶναι ἐκείνη ποὺ*

προοδευτικὰ καταργεῖ τὴ δουλεία. Ἕνας "ἅγιος" -καὶ ἅγιος ἐδῶ σημαίνει πολὺ ἁπλὰ κάθε ἄνθρωπο ποὺ παίρνει πάντοτε στὰ σοβαρὰ τὴν πίστη του- *δὰ κάνει πολὺ περισσότερα γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου παρὰ χιλιάδες τυπωμένα προγράμματα. Ὁ ἅγιος εἶναι ὁ μόνος ἀληθινὸς ἐπαναστάτης σ' αὐτὸ τὸν κόσμο»* (Ἀλ. Σμέμαν: *«Μεγάλη Σαρακοστή»*, σ. 119).

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἐπανάσταση, αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ καὶ αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, αὐτὴ τὴν πράξη ζωῆς, αὐτὸ τὸ βίωμα καὶ αὐτὴ τὴν πραγματικότητα μπορεῖ σήμερα νὰ προσφέρει στὴ νεολαία μας ἡ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ μιὰ Ἐκκλησία ἀνανεωμένη, ἐλεύθερη, ζωντανή, ἱκανὴ νὰ ἀνταποκριθεῖ δυναμικὰ στὰ προβλήματα καὶ στὶς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ διαφορὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐνδοκοσμικὰ ἀνθρώπινα συστήματα εἶναι ὅτι αὐτὴ δὲν διδάσκει μιὰ θεωρία, οὔτε ἕνα σύστημα ἰδεῶν. Αὐτὴ προβάλλει ἕνα νέο μοντέλλο ποὺ σαρκώνεται καθημερινὰ στὸ μοναστήρι, στὴν ἐνορία, στὴ θεία λατρεία, στὴν κοινωνία τῶν προσώπων, στὴν ἀγαπητικὴ διάθεση, στὸ ἄνοιγμα τῶν καρδιῶν, στὴν κένωση τῆς ἀγάπης. Προβάλλοντας τὴ σοφία τῶν Πατέρων ἡ Ἐκκλησία προβάλλει αὐτὸ ποὺ ζητοῦν σήμερα οἱ νέοι, δηλ. τὴν αὐθεντικότητα τοῦ βίου.

Οἱ κοινωνικὲς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς στὴν ἐποχή μας, στεροῦν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολαμβάνει τὴ ζωή του σὲ ὅλες της τίς πτυχές, καὶ τὸν ἔχουν μεταβάλει σὲ θλιβερὸ κομπάρσο, ποὺ ἁπλῶς θεᾶται ἢ συμμετέχει σὲ δευτερεύοντες ρόλους στὸ

μεγάλο δράμα τῆς ἀπάνθρωπης καὶ σκληρῆς ζωῆς μέσα στὴ μηχανοποιημένη κοινωνία μας. Καὶ εἶναι ὄντως τραγικὸ γιὰ τοὺς νέους μας, νὰ ἀναζητοῦν τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸν Μινώταυρο τῆς σημερινῆς μας ἀνεπάρκειας, σὲ χιμαιρικὲς ἐπιδόσεις χωρὶς δικαίωση. Οἱ καιροί μας ἀξιώνουν τώρα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νὰ χειραγωγήσει τὴν ἀνθρωπότητα. Δὲν μᾶς ἔχει ἀπομείνει κανένα ἄλλο ἔρεισμα. Ὅλα ἔχουν γκρεμισθεῖ μὲ πάταγο, συμπαρασύροντας καὶ τοὺς νοσταλγικοὺς θιασῶτες των. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὡς μοναδικὴ πιὰ ἐλπὶς τοῦ κόσμου, καλεῖται νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν ἀνάγκη γιὰ ζωή, μὲ μιὰ δυναμικὴ ἔξοδο ἀπὸ τὸν ἐφησυχασμὸ πρὸς τὴν οἰκουμένη. Ὁ λόγος της πρέπει νὰ ἀκουσθεῖ παντοῦ. Καὶ πρὸς τοῦτο χρειάζεται νὰ ἐκσυγχρονισθεῖ, νὰ κινηθεῖ στὸ μῆκος κύματος τῆς σημερινῆς γενιᾶς.

Συχνὰ μιλοῦμε διαφορετικὴ γλῶσσα ἀπὸ ἐκείνην ποὺ μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ καιροῦ μας. Ἔτσι τὰ μηνύματα τῆς σωτηρίας μένουν ἀναξιοποίητα. Τὸ χρέος γιὰ σωτηρία καὶ ὑποβοήθηση τῶν νέων, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀνασυγκροτηθοῦμε γρήγορα, νὰ ἀναλάβουμε τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νὰ διαδώσουμε τὴν ἀλήθεια ποὺ σώζει. Ὁ Σολζενίτσιν ἔλεγε πρὸ καιροῦ: *«Τὸ μυστικὸ γιὰ τὴ θεραπεία τῶν πληγῶν τοῦ αἰῶνα μας δὲν βρίσκεται στὰ πολιτικὰ συστήματα καὶ στὶς ὑλικὲς σκοπιμότητες, ἀλλὰ στὴν κλίση τῆς ψυχῆς κάθε ἀνθρώπου γιὰ τὸ καλὸ ἢ τὸ κακό. Βρίσκεται στὴν ἀνάκτηση τῆς χαμένης μας πίστης… Ἀπέναντι στὶς φροῦδες ἐλπίδες τῶν περασμένων αἰώνων δὲν ἔχουμε νὰ ἀντιτάξουμε παρὰ μόνο τοῦτο: μιὰ ἀποφασισμένη ἀναζήτηση γιὰ νὰ ἀγγίξουμε καὶ πάλι τὸ ζεστὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο τόσο ἀπερί-*

σκεπτα καὶ ἐγωιστικὰ ἀπαρνηθήκαμε. Μόνο ἔτσι μποροῦμε νὰ ἀνοίξουμε τὰ μάτια μας καὶ νὰ ἀντικρύσουμε τὰ λάθη αὐτοῦ τοῦ δυστυχισμένου 20οῦ αἰῶνα καὶ νὰ ὁδηγήσουμε τὰ χέρια μας σωστά, ὥστε νὰ τὰ διορθώσουμε. Ὁ κόσμος μας παρασύρεται σ' ἕνα ἀνεμοστρόβιλο. Ἀλλὰ μόνο στὶς ὧρες τέτοιων δοκιμασιῶν ἐκδηλώνονται καὶ τὰ ὑψηλότερα χαρίσματα τοῦ ἀνδρωπίνου πνεύματος».

Στήν *«ἀνάκτηση τῆς χαμένης μας πίστης»* καὶ στὴν οἰκείωση τοῦ νέου μοντέλλου ζωῆς ποὺ προβάλλει ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας βρίσκεται τὸ μυστικὸ γιὰ τὴν ἐπιβίωσή μας. Ἐλᾶτε λοιπόν, ὅσοι ποθεῖτε τὴ ζωή, βγῆτε ἀπὸ τὸ τοῦννελ τῆς μικρόψυχης θαλπωρῆς ποὺ προσφέρει ἡ ἀντιφατικὴ πορεία σας, ἀγκαλιᾶστε μὲ ἐμπιστοσύνη τὴν ἐλπίδα ποὺ διαθέτει ἡ Ἐκκλησία. Ἡ νέα γενιὰ πρέπει νὰ ζήσει καὶ νὰ προκόψει. Κυρίως πρέπει νὰ καταξιωθεῖ μέσα στὴν εἰρηνικὴ ἐπαναστατικότητα τῆς Ὀρθοδοξίας, ποὺ τόσο τῆς ταιριάζει, μακρυὰ ἀπ' τὴ χαμοζωὴ τῆς λάσπης καὶ τὴν ὑποκρισία τῆς συμβιβασμένης γενιᾶς ποὺ διοικεῖ. Παιδιά μου, ἔχετε μπροστά σας τὴ λύση στὸ πρόβλημα. Ἐπαληθεύσατέ την ὁ καθένας στὴ δική του ζωή, γιὰ ν' ἀνοίξει ὁ δρόμος πρὸς τὴν τελείωση, ποὺ εἶναι προϋπόθεση τῆς εὐτυχίας.

Ὁ ἀνάνθρωπος ἀνθρωπισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς τῆς Ὀρθοδοξίας*

Μιὰ ἀντιπαράθεση σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ντοστογιέφσκυ

Διανύουμε τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰῶνα μας καὶ βιώνουμε καθημερινὰ τὸ ἀδιέξοδο στὴν πορεία τοῦ κόσμου, ἰδιαίτερα στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο. Σήμερα ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὸ μεταίχμιο τῶν πολιτισμῶν, τοῦ ὁποίου δοκιμάζουμε τὶς ἀναταράξεις καὶ ἄλλοι γιὰ τὴν μεταχριστιανικὴ ἐποχὴ ποὺ ἀνατέλλει μὲ ἀπροσδιόριστες ἀκόμη τὶς ἐπιπτώσεις στὴ ζωή μας. Μιὰ παρακμὴ κάνει ὅλο καὶ περισσότερο ἐμφανῆ τὴν παρουσία της στὶς διανθρώπινες σχέσεις, ἐνῶ μόλις τώρα ἀρχίζουν οἱ πολλοὶ νὰ συνειδητοποιοῦν τὴν κο-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, κατὰ τήν, πρὸς τιμήν των, δεξίωση τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ποὺ ἐδόθη στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τὴν 4-1-1994.

σμογονικὴ ἀλλαγὴ ποὺ συντελεῖται στὴν γηραιά μας ἤπειρο, μιὰ ἤπειρο ποὺ σημαδεύθηκε ἀπὸ μιὰ πρωτόγνωρη καὶ καλπάζουσα ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ θανάσιμη καὶ ἀπάνθρωπη ἐμπειρία ὀδύνης καὶ πόνου, ἰδιαίτερα στὸν αἰῶνα ποὺ ἐκπνέει σὲ λίγο. Οἱ ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις καὶ τὰ καταπληκτικὰ ἄλματα τῆς τεχνολογίας δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς δύο φονικότατους παγκοσμίους πολέμους καὶ δεκάδες ἄλλων μικροτέρων, ποὺ ἔβαψαν τὴ γῆ μὲ αἷμα καὶ ὕψωσαν ἑκατόμβες θυμάτων, προικοδοτώντας τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴ φρίκη τῆς καταστροφῆς καὶ μὲ τὸν ἐφιάλτη τοῦ ὀλέθρου, δίδοντας ταυτόχρονα καὶ τὸ στίγμα τῆς ἀπανθρωπιᾶς, τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς δαντικῆς κολάσεως στὴν ὁποίαν μπορεῖ νὰ φθάσει ὁ ἄνθρωπος ὅσο πολιτισμένος καὶ ἂν λογίζεται...

Ὅσο κι ἂν φαίνεται παράδοξο οἱ παρατηρήσεις ἔχουν ἀποδείξει ὅτι βασικὴ αἰτία τῆς κρίσεως ὑπῆρξε τὸ σκάνδαλο τοῦ διανοουμένου ἀνθρώπου **μὲ τὴν ὑπετροφικὴ λογικότητα καὶ αὐτάρκεια**. Ὁ πολιτισμός μας ὑπέκυψε στὸν πειρασμὸ τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ καὶ ἀπώθησε μακρυὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά του τὴν ὑπερβατικὴ πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ, τοποθετώντας στὴ θέση του τὸν θεοποιημένο ἄνθρωπο τῶν καιρῶν μας. Ἡ δυτικὴ κουλτούρα ἐξέθρεψε τὸν θάνατο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θεοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπηρέασε καὶ τὴ σκέψη τοῦ λαοῦ μας ποὺ βρέθηκε ἐγκλωβισμένος στὰ δυτικὰ πρότυπα ζωῆς, ὅπως κατ' ἐπανάληψιν ἔχουμε τονίσει[1]. *«Ὁ λαός μας* -παρατηρεῖ

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ.

ἕνας Γέροντας ἁγιορείτης- *δὲν ἐγνώρισε τὴν ἀληθινὴ ζωή, τὴν Πατερικὴ Θεολογία καὶ λιμοκτονώντας πνευματικὰ ἦταν ἕτοιμος σὰ σφουγγάρι νὰ ῥουφήξει ὅ,τι ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Δύση. Πολλὰ τέτοια ῥεύματα μαστίζουν τὸ λαό μας. Πρῶτα - πρῶτα τὸ ἀμερικανικὸ πνεῦμα, ποὺ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὑλιστικὸ πνεῦμα. Σχεδὸν παράλληλο εἶναι καὶ τὸ εὐρωπαϊκό. Αὐτὸ εἶναι κάπως ἐκλεπτυσμένο, ἀλλὰ στὸ βάθος εἶναι τὸ ἴδιο πνεῦμα. Εἶναι ὁ οὐμανισμός, ὁ ἀνθρωποκεντρισμός, ὁ ὑλισμός. Εἶναι ἡ ἐξορία τοῦ Θεανδρώπου ἀπὸ τὴ ζωή μας. Αὐτὸ εἶναι στὸ βάθος τὸ πνεῦμα καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα λοιπὸν καὶ στὴν καλύτερή του ἔκφραση ἀκόμη, εἶναι πνεῦμα ποὺ ἀποξενώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀκόμη καὶ τά "καλά" καί "ἀνθρωπιστικά" ἔργα ποὺ δείχνει ἡ ἀμερικανίζουσα τηλεόρασίς μας, κατὰ βάθος προβάλλουν ἕνα μήνυμα ποὺ χωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ Θεό. Διότι καλλιεργοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ ἠδικισμοῦ, τῆς αὐταρ-*

π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990), ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991), ιζ) Ἐκκλησία: ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς (1992), ιη) Συνέλληνες, πῶς ἐφθάσαμεν ἐδῶ; (1993).

κείας, δηλ. ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ σωθῇ μὲ τὴν ἠθική του καὶ ὄχι μὲ τὴ Χάρι τοῦ Θεοῦ» (Ἀρχιμ. Γεωργίου Καψάνη: *«Ὀρθοδοξία καὶ Οὐμανισμός»*, σ. 48).

Ἡ στροφὴ αὐτὴ τῆς σκέψεως τοῦ κόσμου δὲν ἔμεινε χωρὶς πρακτικὲς προεκτάσεις. Οἱ μὴ χριστιανικὲς ἀνθρωπολογίες δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζουν σὲ βάθος τήν ἀρρώστια τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπεραπλουστεύουν τὰ πράγματα. Ἔδωσαν πρωταρχικὴ καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ σημασία στὴ βελτίωση τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν διαβίωσης, ἀφήνοντας ἀτροφικὸ τὸ σκέλος τῆς πνευματικότητος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτύχουν στὴ πράξη, χωρὶς νὰ μπορέσουν νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ἐπερχόμενη θύελλα, ποὺ τώρα σαρώνει ἄτομα καὶ κοινωνίες. *«Οὔτε οἱ ὑλιστικοκαπιταλιστικὲς κοινωνίες μὲ τὴν ἀφθονία τους, οὔτε οἱ ὑλικοσοσιαλιστικὲς μὲ τὴν ἀδυναμία τους νὰ ἰδοῦν βαθύτερα τὴν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἠμποροῦν νὰ βοηθήσουν τὸν ἄνθρωπο οὐσιαστικὰ νὰ ξεπεράσει τὴν ἀρρώστια του καὶ νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἀληθινὴ θεανθρώπινη κοινωνία τῆς ἀγάπης»* (ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 14-15).

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ δέος καὶ τὸ φόβο ἐμπρὸς στὰ ἔργα τῶν ἰδίων του χειρῶν. Ὁ μεγάλος ἑλβετὸς ψυχίατρος Paul Tournier σὲ μιὰ τελευταία μελέτη του πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ἔγραφε ἐμφαντικά: *«Χωρὶς Θεὸ βασιλεύει ὁ φόβος. Ὁ φόβος μὲ δύο εἰδῶν ἀντιδράσεις: τὶς δυνατές, βία, ἐπιθετικότητα, ἀδικίες. Τὶς ἀδύνατες, πανικό, δειλία, φυγή. Εἶναι ἕνας παγκόσμιος πόλεμος. Γνωρίζομε ὅτι ἡ ἐπιστήμη, κατὰ μέγα μέρος, προσπαθεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ φόβο. Νὰ τιθασσεύσει τὴ φύση, νὰ καταλαβαίνει γιὰ νὰ μὴ φοβᾶται πιά, νὰ διώχνει*

τὸ μυστήριο, αὐτὰ ζητεῖ ἡ ἐπιστήμη. Ἀκοῦστε, λοιπόν, τὰ λόγια ἑνός ἐπιστήμονος, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται στὴν ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐποποιίας, τοῦ Harold Vren (βραβεῖο Νόμπελ)*, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς φυσικούς, ποὺ οἱ ἐργασίες του ὡδήγησαν στὴν ἀτομικὴ βόμβα. "Γράφω γιὰ νὰ σᾶς τρομάξω. Εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἕνας ἄνθρωπος ποὺ φοβᾶται. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης ποὺ γνωρίζω φοβοῦνται"»* («*Ἀκτῖνες*», τ. 411 σ. 131).

Καὶ αὐτὸς ὁ φόβος συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ ζωή μας. Πάσχισε ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος νὰ ἐξοβελίσει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸ δρόμο του, αὐτοαναγορεύθηκε «*ἀνθρωποθεός*» σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Θεανθρώπου καὶ ἔκανε σπονδὲς πανηγυρίζοντας τὴν ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τὰ δεσμά, ὅπως πίστευε, τῆς θρησκείας. «*Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ; ἐρωτᾶ ὁ φιλόσοφος τοῦ Ὑπερανθρώπου. Πῶς ἠμπορῶ νὰ ἀνεχθῶ τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ εἶμαι ἐγὼ Θεός; Καὶ ἔπειτα, ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ, λέγουν, περιορίζει τὴν ὀντολογικὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ θρησκευτικὴ πίστις μεταφέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεὸν δημιουργὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀξιοῖ ὅπως ὑπάρχη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτὸν κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς Ἀλλοτριώσεως. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἀναμένει τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ αὐτὸς μετασχηματίζει τὴν γῆν διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ κατευθύνει ἑαυτὸν ὅπου αὐτὸς καὶ ὅπως θέλει»* (Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Μαξίμου: «*Ἡ πνευματικὴ κρίσις τῆς ἐποχῆς μας*» στὸ περιοδικὸ «*Στάχυς*», τ. 40-51 σ. 45).

Ὁ ἴδιος αὐτὸς φόβος ἐκτρέφεται ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς μοναξιᾶς ποὺ καλύπτει τὴ ζωὴ ἑκατομμυρίων σημερινῶν

ἀνθρώπων. *«Εἴμαστε μόνοι, ἀσυγχώρητα μόνοι»* κραυγάζει ὁ P. Sartre ἐκφράζοντας τὴν τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου, πού, ἔχοντας ἀρνηθῆ τὸ Θεό, εἶναι τώρα ὑποχρεωμένος νὰ τραβᾶ ἕως τὴν ἄκρη τὶς συνέπειες αὐτῆς τῆς κατάστασης. Ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ὁδήγησε μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὴν ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου. *«Ἡ ἐκμηδένιση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος εἶναι ἡ τελευταία συνέπεια τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀπορρίψεως κάθε πνευματικῆς ἀρχῆς»* (Χρυσοστόμου Ντάμ: *«Ἑκατομμύρια ῥῶσοι πιστεύουν στὸ Θεό»*, σ. 13). Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ εἶναι στὴ βάση του θάνατος τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ σᾶς θυμίσω τὰ γεμάτα ἄγχος καὶ ἑρμητισμὸ μυθιστορήματα τοῦ Κάφκα καὶ τοῦ Σάρτρ. Θὰ σᾶς παραπέμψω στὰ κινηματογραφικὰ ἔργα τοῦ Φελλίνι καὶ τοῦ Μπέργκμαν, στὰ γλυπτὰ τοῦ Τζιακομέττι καὶ τοῦ Ῥισιέρ. Ὑλικές, πηχτὲς ἐπιφάνειες χωρὶς πλαστικότητα, μιὰ στυγνὴ ἄρνηση τοῦ προσώπου. Μόνο μιὰ ἀγωνία, ἡ ἀγωνία τοῦ ὄγκου, ὁ ἄνθρωπος σκέτο πρόβλημα βαρύτατης ὕλης. Ὀρθὰ ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ὅλοι οἱ «-ισμοὶ» ἔχουν πεθάνει πιά. Οὔτε ὁ καπιταλισμός, οὔτε ὁ κομμουνισμός, οὔτε ὁ σοσιαλισμός, ὅπως τοὺς ζήσαμε ἀποτελοῦν πιὰ συναρπαστικὰ ὁράματα γιὰ τὴ νέα γενιά. Σὲ ἀντικατάστασή τους προτείνεται τώρα ἕνας νέος οὐμανισμός, διορθωμένος ἀπὸ τὰ σφάλματα τῶν προηγηθέντων καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα, αὐτὸς πιὰ νὰ φέρει τὴν ποθητὴ λύτρωση.

Ἀλλὰ ἐμεῖς ἐμάθαμε νὰ εἴμαστε δύσπιστοι σὲ ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὸν ὑπερτροφικὸ ἐγωισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πατέρες μας γεύθηκαν τὶς αἱματηρὲς συνέπειες τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου κι ἐμεῖς τώρα πνιγόμαστε μέσ' στὶς ἀσυγκράτητες ῥοπὲς ἑνὸς αὐταρχισμοῦ ποὺ μᾶς καταπιέ-

ζει καὶ βάζει σὲ κίνδυνο καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴ βιολογική μας ὑπόσταση. Εἴμαστε παιδιὰ τῆς ὀργῆς, γι' αὐτὸ καὶ κυριευόμαστε ἀπὸ τὸ σαρωτικὸ πάθος τῆς καταστροφῆς. Ὅ,τι προηγεῖται δὲν μᾶς ἐκφράζει καὶ ὅ,τι ἔρχεται δὲν μᾶς ταιριάζει. Βλέπουμε τὸ σημερινὸ ἀδιέξοδο καὶ ζητᾶμε χειραγωγὸ γιὰ νὰ τὸ ξεπεράσουμε. Ὁ κίνδυνος ἔχει φθάσει σὲ ὁριακὸ σημεῖο καὶ ἐπιβάλλει νὰ βρεθῇ ἀμέσως ὁ μίτος ποὺ θὰ μᾶς βγάλει ἀπὸ τὸν λαβύρινθο. Στὸ αἴτημα αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθήσει ὁ μεγάλος ῥῶσος συγγραφεὺς ὁ Φ. Ντοστογιέφσκυ, ἕνας γνήσιος ὀρθόδοξος, ποὺ ἀντιπαρατέθηκε στὴν ἐποχή του, μιὰ ἐποχὴ ποὺ μοιάζει μὲ τὴ δική μας, ἐποχὴ ὅπου ἡ λαίλαπα τοῦ δυτικοῦ διαφωτισμοῦ εἶχε εἰσελάσει στὴν ὀρθόδοξη χώρα του, ἀνατρέποντας ὅλες τὶς παραδοσιακὲς ἀξίες. Ὅ,τι συνέβαινε τότε στὴ Ῥωσία, συνέβη ἀργότερα καὶ στὴν Ἑλλάδα, ποὺ καὶ αὐτὴ εἶχε μιὰ πλούσια ὀρθόδοξη παράδοση. Τί ἔγινε δηλαδή; *«Οἱ γραμματισμένοι καὶ οἱ πολιτικοί μας, κατὰ κανόνα, δὲν ἔσκυψαν μὲ ταπείνωση νὰ σπουδάσουν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν παράδοση καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου ἐνεργοῦσαν. Ἀντίθετα, μὲ τὴν ἔπαρση τοῦ μορφωμένου ἀνθρώπου θέλησαν νὰ ἐπιβάλουν στὸ λαό μας τὶς δυτικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ξένες πρὸς τὸ ἦθος του κοσμοθεωρίες τους. Ὅλων τῶν ἀποχρώσεων οἱ κοσμοθεωρίες στὸ βάθος συναντῶνται στὸν δυτικισμό τους, στὸ χάσμα ποὺ τὶς χωρίζει ἀπὸ τὴν ἑλληνορθόδοξη ψυχή»* (Ἀρχιμ. Γεωργίου Καψάνη: ἔνθ' ἀνωτ., σ. 34). Ἡ λύση τοῦ δράματος βρίσκεται στὸν ἀντίποδα τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ποὺ ἐξέθρεψε τὴ σημερινὴ κρίση. Βρίσκεται γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ἰδιαίτερα στὴν Ὀρθοδοξία μας, στὴν πίστη

μας δηλ. καὶ τὴν σημασία της γιὰ τὴ ζωή μας ἔρχεται νὰ τονίσει τώρα σὲ ὅλους μας ὁ Ντοστογιέφσκυ, ἕνας φανατικὸς πιστὸς καὶ ἀκέραιος παραδοσιακός.

Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ (1821-1881) ἡ Εὐρώπη δὲν εἶναι χριστιανική! Ὁ καθολικισμὸς ὑπέκυψε στὸν τρίτο πειρασμὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ κοσμικοποιήθηκε, ἐνῶ ὁ προτεσταντισμός μετέβαλε τὸ χριστιανισμὸ σὲ σκέτη ἠθική. Μόνο ἡ ὀρθόδοξη Ῥωσία κατέχει τὴν ἀληθινὴ ἀλήθεια τοῦ χριστιανισμοῦ γι' αὐτὸ καὶ διαθέτει καὶ τὰ κριτήρια γιὰ τὴ γνώση τῆς Ἀλήθειας. Ἡ Εὐρώπη ζεῖ μέσα στὴν ψευδαίσθηση μιᾶς ἄχρωμης χριστιανωσύνης, ποὺ οὐσιαστικὰ ἔχει συμβιβασθῆ μὲ τὴ λογοκρατικὴ δομὴ τῆς κοινωνίας καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀνίκανη νὰ δώσει ἕνα χέρι βοηθείας στὸν ἀπεγνωσμένο ἄνθρωπο τοῦ καιροῦ μας μιὰ καὶ ἡ ἴδια εἶναι βουτηγμένη στὸν ὠκεανὸ τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀμφισβήτησης. Ἔτσι *«γιὰ νὰ συνειδητοποιήσεις τὴν κρίση πρέπει νὰ ἀπορρίψεις τὴν ψευδαίσθηση, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὴν ἀναπληρώσεις μὲ τὴν πίστη. Χωρίς ὀρθόδοξα κριτήρια δὲν μπορεῖς νὰ ἑρμηνεύσεις σωστὰ τὴν κρίση, μπορεῖς ὅμως νὰ συνειδητοποιήσεις τὴν κρίση, ὅταν ἀπορρίψεις τὴν αὐτάρκεια τῶν ψευδαισθήσεων. Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡ ἀθεΐα μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει πρὸς τὴν ἀλήθεια»* (Χρ. Γιανναρᾶ: *«Ἡ κρίση τῆς προφητείας»*, σ. 188). Ὁ Ντοστογιέφσκυ, ἀναλύοντας τὴν κρίση φθάνει στὴν καρδιὰ τοῦ προβλήματος, στούς *«Δαιμονισμένους»* του. Τὸ καίριο ἐρώτημα ποὺ τίθεται ἐμπρός του εἶναι ἂν πιστεύει στὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄχι ἁπλῶς ἂν πιστεύει στὸ Θεό.

Καὶ αὐτὴ ἡ πίστη ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ τὴν ἀπάντηση τόσο στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ Θεό, ὅσο καὶ στὸ ἐρώ-

τημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. *Ἂν ὁ εὐρωπαῖος ἀρνηθῆ τὴν ἀπάντηση τῆς πίστεως, χρειάζεται κάποια ἄλλη ἀπάντηση, ποὺ νὰ τοῦ δίνει μιὰ ἐξήγηση τοὐλάχιστον στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐδῶ ἔρχεται ὁ Ντοστογιέφσκυ νὰ προφητεύσει ὅτι στὸ ἄμεσο μέλλον ἡ Εὐρώπη θὰ ζητήσει αὐτὴ τὴν ἄλλη ἀπάντηση στὸ σοσιαλισμό. Ἡ ἀρχὴ θὰ γίνει φυσικὰ ἀπὸ τὴ Ῥωσία. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τῶν «Δαιμονισμένων»* (Χρ. Γιανναρᾶ: ἔνθ' ἀνωτ., σ. 189)*. Ὁ Ντοστογιέφσκυ μὲ τὴν προφητική του ἐνόραση βλέπει τὸ ῥόλο τῆς Ὀρθοδοξίας καίριο μέσα στὴ δίνη τῶν καιρῶν.* Θὰ ὁμολογήσει ὁ Albert Camus*: «Ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶχε γράψει ὅτι τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀθανασία εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ ἐρωτήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ μόνο ἀπὸ ἕνα ἄλλο πρῖσμα κοιταγμένα, ἤξερε ὅτι μὲ αὐτὸ τὸ πρῖσμα ὁ πολιτισμός μας θὰ ἀπαιτοῦσε γιὰ ὅλους ἢ γιὰ κανέναν αὐτὴ τὴ σωτηρία, ἀλλὰ ἤξερε ταυτόχρονα ὅτι αὐτὴ ἡ σωτηρία δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μοιρασθῆ σὲ ὅλους, ἂν ξεχνοῦσαν ἔστω καὶ ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου τὰ βάσανα. Μὲ ἄλλα λόγια δὲ μποροῦσε νὰ δεχθῆ μιὰ θρησκεία ποὺ νὰ μὴν εἶναι σοσιαλιστική, μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ δεχθῆ καὶ ἕνα σοσιαλισμὸ ποὺ νὰ μὴν εἶναι θρησκευτικός, μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου. Ἔτσι ἔσωσε ὁ Ντοστογιέφσκυ τὸ μέλλον τῆς ἀληθινῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἀληθινοῦ σοσιαλισμοῦ, ἂν καὶ ὁ κόσμος μοιάζει σήμερα νὰ τοῦ δίνει ἄδικο καὶ στὶς δύο περιπτώσεις».*

Ὅπως καὶ ἄλλοι ῥῶσοι διανοούμενοι, ἔτσι καὶ ὁ Ντοστογιέφσκυ εἶναι ἀντίπαλος τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὑπέρμαχος ἑνὸς χριστιανικοῦ ὀρθοδόξου σοσιαλισμοῦ ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ

καὶ ἁπλώνεται μέσα στὶς κοινωνίες καταξιώνοντας τὴν ἀγάπη, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀνθρωπιὰ καὶ τελευταία τὴ θέωση. Ὁ Ντοστογιέφσκυ ὡστόσο προχωρεῖ σὲ βάθος. Ἡ τραγικὴ μοναχικότητα τῆς ἀπολυτοποιημένης ἀνθρώπινης φύσης, τῆς ἀτομικῆς δομῆς, εἶναι γι' αὐτὸν ἡ κόλαση. Μᾶς ἔδωσε τὸν θεολογικώτερο ὁρισμό της. Κόλαση εἶναι τὸ μαρτύριο τοῦ νὰ μὴν ἀγαπήσει κανείς. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς βεβαιώνει ὅτι στὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ ζήσουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κοντὰ στὸ Θεό, πιστοὶ καὶ ἄπιστοι. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι γιὰ τοὺς πιστοὺς αὐτὴ ἡ ἕνωση μὲ τὸ Θεὸ θὰ εἶναι ἀφορμὴ χαρᾶς καὶ πληρώματος ζωῆς, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀπίστους μιὰ βασανιστικὴ τιμωρία. Σ' αὐτὴ τὴν τιμωρία ἔχει καταδικάσει τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο τὸ σύστημα τῆς ζωῆς του, ποὺ θέλει νὰ ἀγνοεῖ τὴ θεοκεντρικότητα. Ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸς πρέπει νὰ ζῇ θεοκεντρικά, γιατὶ τότε ἀναπτύσσει τὸν ἑαυτό του καὶ ὁλοκληρώνεται μέχρι τὴν αἰωνιότητα (Βλ. Π. Νέλλα: *«Ζῶον θεούμενον»*, σ. 45). Ἀλλὰ καὶ ἀκόμη οὐσιαστικότερα. Ὁ ἄνθρωπος μόνο ἂν βάλει τὸ Χριστὸ κέντρο τῆς ζωῆς του καταξιώνεται. Ὁ Ντοστογιέφσκυ λατρεύει τὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Σπάνια ἄνθρωπος πολέμησε τὸ Χριστό, ὅσο αὐτός, ἀλλὰ καὶ σπάνια ἄνθρωπος ἀγάπησε τὸ Χριστὸ ὅσο αὐτός.

Γράφει ὁ π. Ἰουστῖνος Πόποβιτς: *«Ἂν μνημονευθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μπροστὰ στὸν Ντοστογιέφσκυ, αὐτὸς ἀρχίζει νὰ τρέμει ἀπὸ συγκίνηση καὶ ἐνθουσιασμό»*. Ὁ Ντοστογιέφσκυ ἀδυνατεῖ νὰ ζήσει χωρὶς τὸ Χριστό. Νὰ τί γράφει ὁ ἴδιος: *«Μερικὲς φορὲς μοῦ χαρίζει ὁ Θεὸς στιγμὲς τέλειας γαλήνης. Στὶς στιγμὲς αὐτὲς ἀγαπῶ καὶ πιστεύω ὅτι καὶ ἐγὼ ἀγαπιέμαι. Τότε διεπίστωσα καὶ τὸ πιστεύω μου…*

Ἰδοὺ αὐτό: πιστεύω ὅτι τίποτε ὀμορφότερο, τίποτε βαθύτερο, συμπαθέστερο καὶ τελειότερο ὑπάρχει ἀπὸ τὸ Χριστό. Μὲ ζηλότυπη ἀγάπη λέω στὸν ἑαυτό μου: ὅμοιος μὲ Αὐτὸν ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε θὰ ὑπάρξει ποτέ. Πολλῷ δὲ μᾶλλον δηλώνω τὰ ἑξῆς: ἂν ἦταν δυνατὸν κάποιος νὰ μοῦ ἀποδείξει ὅτι ὁ Χριστὸς βρίσκεται ἔξω τῆς ἀληθείας, ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ μείνω μὲ τὸ Χριστὸ καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀλήθεια». Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ ἡ Ὀρθοδοξία ἀντιπροσωπεύει τὴ μοναδικὴ σωτηρία τοῦ κόσμου καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παραμένει ὁ μοναδικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος Λυτρωτὴς τῶν ἀνθρώπων. Ὅποιος θὰ τὸ παραδέχεται αὐτό, θὰ σώζεται. Οἱ ἄλλοι θὰ ἐξακολουθοῦν τὴν περιπλάνηση στὸ ἄγνωστο χωρὶς ἐλπίδα καὶ χωρὶς ζωή.

Ὁ Χριστός, κατὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ, ἀποκαλύπτεται στὴ δυστυχία. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας πέρασε στὴ ζωή του πολλὴ δυστυχία. Βρέθηκε στὸ ἀπάνθρωπο κάτεργο τοῦ Ὄμσκ (1850-1854), ὅπου γνώρισε στὰ πρόσωπα τῶν συγκαταδίκων του, τοὺς ἀληθινοὺς ῥώσους τοῦ λαοῦ, ποὺ πίστευαν στὸ Θεό, ὅπως οἱ χωρικοί, χωρὶς δηλαδὴ ἐμπιστοσύνη ἢ προσφυγὴ στὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὀρθολογιστῶν, στήθηκε στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα ὡς πραξικοπηματίας κατὰ τοῦ τσάρου, γεύθηκε τὴ χολὴ τῆς κοινωνικῆς ἀπάρνησης. Πάμπολλα ὑπῆρξαν τὰ θλιβερὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του: ἡ δολοφονία τοῦ πατέρα του, οἱ στερήσεις στὰ χρόνια τῶν σπουδῶν του, ἡ ἀνάμειξή του στὸ κίνημα τοῦ Πετρασέφσκυ, ἡ ἐξορία του στὴν Σιβηρία. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του νέα δεινὰ συντάραξαν τὴ ζωή του διχάζοντας τὸν ἐσωτερικό του κόσμο. Ὅμως μέσα στὴ δυστυχία του γνώρισε τὸ Χριστὸ καὶ βγῆκε λυτρωμέ-

νος μέσα ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς δοκιμασίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια δὲν ἀποχωρίσθηκε τὸ Εὐαγγέλιο ποὺ τοῦ ἦταν ἡ μεγαλύτερη παρηγοριὰ στὰ χρόνια τῆς ἐξορίας του, καὶ ὕστερα γιὰ ὅλη τὴ ζωή του. Καὶ λίγο πρὶν πεθάνει παρεκάλεσε τὴ γυναίκα του νὰ τοῦ διαβάσει μία περικοπὴ ἀπὸ αὐτό. Δυὸ μέρες πρὶν κλείσει τὰ μάτια του δέχθηκε μὲ γαλήνη τὸν Πνευματικό, ἐξομολογήθηκε καὶ κοινώνησε γιὰ νὰ πάρει τὸ Χριστὸ μαζί του.

Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ ὁ Χριστὸς εἶναι ῥῶσος, ποὺ μάλιστα εὐλόγησε τὴ ῥωσικὴ γῆ καὶ τὴν διέσχισε ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον βαστάζοντας στὸν ὦμο του τὸν βαρὺ σταυρό του, ὅπως εἶπε στὸν περίφημο λόγο του στὸν Πούσκιν. *Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Χριστὸς εἶναι ὀρθόδοξος.* Δὲν βρίσκει καμμία σχέση τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ τῶν Εὐαγγελίων οὔτε μὲ τὴν ἐκκοσμικευμένη παπικὴ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως, οὔτε μὲ τὰ πολιτικὰ σχήματα τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Ὅλα αὐτὰ κινοῦνται στὸν περίγυρο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχουν προδώσει τὸ Χριστό. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς σοσιαλιστές, ποὺ εἶναι ἄθεοι. Γιατὶ ὁ κάθε ἄθεος ἀρνούμενος τὸ Θεό, ἀρνεῖται καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἑπομένως δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πραγματικὴ καὶ σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις της σύλληψη τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος μέσα ἀπὸ διαδικασίες ποὺ προϋποθέτουν τὴν ἀπάρνηση τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, μὲ αὐτὴ τὴ λογική, ἡ δυτικὴ κουλτούρα ἔστω κι ἂν ἔχει ἐπικάλυμμα χριστιανικό, κατὰ βάσιν εἶναι ἀντιχριστιανικὴ καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀπάνθρωπη. Ὁ ἄθεος ἄνθρωπος, κατὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ, ἀποτελεῖ ἀναίρεση τοῦ ἰδίου του τοῦ ἑαυτοῦ ὡς ἀνθρώπου, καὶ καταντᾶ ἀπάνθρωπος γινόμενος προδότης τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αἰωνιότητος. Ἡ ζοφερὴ αὐτὴ κα-

τάσταση περιγράφεται στούς *«Δαιμονισμένους»* του. Στὴν ἀθεϊστικὴ κοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία. Ὅποιος δὲν ἀγαπᾶ τὸ Θεό, δὲν ἀγαπᾶ οὔτε τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Ἰβὰν Καραμαζὼφ εἶναι ἄθεος καὶ διακηρύσσει κυνικὰ ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον εἶναι ἀνέφικτη καὶ οὐτοπική. Ἡ ἀγάπη στὰ ὅρια τοῦ ἀθεϊσμοῦ, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχει, εἶναι ψευδώνυμη, μιὰ γελοία καρικατούρα τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης. Οἱ *«Δαιμονισμένοι»* εἶναι ἕνα προφητικὸ βιβλίο ποὺ πολλὰ χρόνια πρὶν προανήγγειλε τὸν ἐπερχόμενο ὁλοκληρωτισμὸ στὸ ὄνομα τοῦ χωρὶς Θεὸ σοσιαλισμοῦ. Στὸ μεγαλειῶδες κεφάλαιο *«ὁ μέγας Ἱεροεξεταστής»* θίγονται μὲ δυναμικὸ τρόπο τὰ πιὸ οὐσιώδη προβλήματα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθουμε στὸ Χριστὸ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ Ντοστογιέφσκυ θεωρεῖ τὸν Καθολικισμὸ χειρότερο ἀπ' τὸν ἀθεϊσμό, γιατὶ φρονεῖ ὅτι ἀπὸ τὰ σπλάχνα του ξεπήδησε ὁ εὐρωπαϊκὸς σοσιαλισμὸς ποὺ μεταφυτεύθηκε στὴ Ῥωσία καὶ ποὺ γι' αὐτὸν εἶναι τελείως ξένος πρὸς τὸ ὀρθόδοξο ῥωσικὸ πνεῦμα. Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Καθολικισμὸ ποὺ στηρίζεται πάνω στὴν παγκόσμια κρατικὴ ἐξουσία καὶ βία ὁ Ντοστογιέφσκυ βλέπει ἕνα παραμορφωμένο Χριστό, τὸν ἴδιο τὸν Ἀντίχριστο, ποὺ βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τοῦ ῥώσου Χριστοῦ. *«Ἡ Εὐρώπη, μὲ τὸν ἑτοιμοθάνατο καθολικισμό της καὶ τὸν ἠλίθια ἀντιφατικὸ λουθηρανισμό της»* δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσει τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας. Στόν *«Ἠλίθιό»* του ὁ Ντοστογιέφσκυ προσωποποιεῖ τὸ Χριστὸ στὸν Μίσκιν πού *«συνδυάζει τὴν ἀφέλεια μὲ τὴ μέγιστη ἐσωτερικὴ ἁρμονία»*. Αὐτὸς εἶναι ὁ ῥῶσος Χριστός, ἡ *«ἐνσάρκωση τῆς πνευματικῆς ὁμορφιᾶς»*, *«τὸ*

ἰδεῶδες τῆς ὀμορφιᾶς» ποὺ ἀποκτᾶται μὲ τὴν ταπείνωση. «*Ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἠθικῆς ὀμορφιᾶς εἶναι ἡ ταπείνωση*». Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς ὑπάρχει στὸν ἴδιο τὸ Χριστό. Καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πιὸ βαθὺ καὶ τέλειο ἀγαθό, ἡ πιὸ μεγάλη ἀλήθεια, ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια.

Σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Ντοστογιέφσκυ, γιὰ νὰ πάει μπροστὰ ἡ Ῥωσία ἔπρεπε οἱ διανοούμενοί της νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ὑποδούλωση στὸ δυτικὸ πολιτισμὸ καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὸ ἔδαφος καὶ στὸ λαὸ τῆς πατρίδας τους, τόν «*θεοφόρο*». Ἡ σωτηρία λοιπὸν βρίσκεται στὸ λαό «*ποὺ στὸ πλευρό του ἦταν πάντα τὸ ῥωσικὸ μοναστήρι. Ὁ λαὸς θὰ ἀντιμετωπίσει τὸν ἀθεϊστὴ καὶ θὰ τὸν νικήσει καὶ μιὰ ἑνιαία χριστιανικὴ Ῥωσία θὰ ἐμφανισθῇ κάτω ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Ῥωσικὴ Ἐκκλησία*» (Βλ. Μιχ. Μακράκη: «*Ὁ Ντοστογιέφσκυ καὶ ἡ ἐπανάσταση τῶν νέων*», σ. 57). Ἔτσι ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία γίνεται ἡ μοναδικὴ ἐλπίδα σωτηρίας ποὺ ἀπομένει τώρα στοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ στάρετς Ζωσιμᾶ, ὁ Ντοστογιέφσκυ θὰ διακηρύξει: «*Ὁ λαός μας θὰ φωτίσει ὁλόκληρο τὸν κόσμο*» καὶ τότε θὰ ἐπικρατήσει ἡ παγκόσμια ἁρμονία, ἡ ὁριστικὴ ἀδελφικὴ συμφωνία ὅλων τῶν φυλῶν τῆς γῆς κάτω ἀπὸ τὸν εὐαγγελικὸ νόμο τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ «*ῥωσικὸς σοσιαλισμός*» μὲ μιὰ παλλαϊκὴ καὶ οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία ἐξαπλωμένη σ' ὅλη τὴ γῆ. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνει ὅταν -ὅπως λέει ὁ π. Παΐσιος στὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Ντοστογιέφσκυ- «*τὸ κράτος ἐξαφανισθῇ καὶ γίνει Ἐκκλησία καὶ μόνο Ἐκκλησία. Καὶ οὕτω γενήσεται*». Κατ' ἀντίθεση μὲ τὸν καθολικισμό, ὅπου ἡ Ἐκκλησία γίνεται κράτος, ἐνῶ στήν Ὀρθοδοξία τὸ

κράτος γίνεται Ἐκκλησία καὶ διαμορφώνεται ἕνας *«ἐθνικὸς μεσσιανισμός»* ποὺ δὲν εἶναι τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν παγκόσμιο ἀνθρωπισμὸ ποὺ ἀποβλέπει σὲ μιὰ παγκόσμια συμφιλίωση, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Κ. Γεωργούλης (Κ. Γεωργούλη: *«Ντοστογιέφσκυ Θεόδωρος»*, στὴ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 9 στ. 625). Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ ὁ συγγραφέας στούς *«Ἀδελφοὺς Καραμαζώφ»* δηλώνει ἐμφαντικὰ ὅτι *«ἀνάμεσα στοὺς σοσιαλιστὲς ὑπάρχουν καὶ μερικοί, ὄχι πολλοί, ἐξαιρετικὰ ἰδιόρρυθμοι ἄνθρωποι. Αὐτοὶ πιστεύουν στὸ Θεό, εἶναι χριστιανοὶ καὶ ταυτόχρονα εἶναι καὶ σοσιαλιστές. Αὐτοὺς τὸ ἄδικο καθεστὼς τοὺς φοβᾶται περισσότερο. Ὁ χριστιανὸς σοσιαλιστὴς εἶναι φοβερώτερος γιὰ τὸ καθεστὼς ἀπὸ τὸν ἄθεο σοσιαλιστή»*.

Οἱ ἀρχὲς αὐτὲς τοῦ Ντοστογιέφσκυ τὸν κατέστησαν ἴνδαλμα τῆς νεολαίας τῆς ἐποχῆς του, ποὺ προσέτρεχαν σ' αὐτὸν ὅπως ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Καὶ αὐτὸ ἀπεδείχθη καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας του, ὅταν τὸ φέρετρό του τὸ σήκωσαν ἀπὸ τὸ σπίτι του στοὺς ὤμους των οἱ φοιτητὲς καὶ πλημμύρισαν τὴν λεωφόρο Ἀλεξανδρόφσκαγια τῆς Ἁγίας Πετρούπολης κατὰ χιλιάδες, καὶ τὸν ξενύχτησαν μέσα στὴ Μητρόπολη, διαβάζοντας ὅλη νύχτα αὐτοὶ τοὺς ψαλμοὺς καὶ γονατίζοντας γιὰ ὧρες, προσευχόμενοι ἐνώπιον τῆς σοροῦ του. Ὁ τότε Μητροπολίτης Πετρουπόλεως προσῆλθε στὸ ναὸ ἀπὸ μιὰ μυστικὴ εἴσοδο καὶ στάθηκε μπροστὰ σ' ἕνα παράθυρο στὸ ὕψος τοῦ γυναικωνίτη παρακολουθώντας μέσα στὴν ἐκκλησία, καὶ ἔμεινε ἐμβρόντητος. Ὁ ἴδιος διηγήθη ἀργότερα: *«Μοῦ εἶχαν πῆ πὼς αὐτὰ τὰ παιδιὰ ἦταν ἄθεοι καὶ πὼς μισοῦσαν τὴν*

ἐκκλησία μας. Τί μαγικὴ δύναμη πρέπει νά 'χε ὁ Ντοστογιέφσκυ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τοὺς φέρει τόσο κοντὰ στὸ Θεό». Κι αὐτὸ βέβαια γίνεται κάθε φορὰ ποὺ οἱ νέοι συναντοῦν κληρικοὺς ἕτοιμους νὰ ἔλθουν σὲ ῥήξη μὲ τὸ κατεστημένο χάριν τῆς ἀληθείας καὶ χάριν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται σαφὲς πὼς μιὰ ἄλλη διάσταση ξεπροβάλλει ἐμπρός μας, καθὼς ἀναζητοῦμε τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Εἶναι ἡ νέα διάσταση τῆς Ὀρθοδοξίας ποὺ εἶναι ἐξ ἴσου *«καινὴ καὶ παλαιά»* ὅπως καὶ ἡ Ἐκκλησία. Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας δὲν εἶναι ἕνα συνηθισμένο ἵδρυμα ἢ ταμεῖο ποὺ χορηγεῖ τὴ θεία Χάρι, ἀλλὰ ἕνας χῶρος ὅπου τὰ πρόσωπα ἑνώνονται μὲ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγ. Τριάδος διὰ τοῦ θεανθρωπίνου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μέσα στήν Ἐκκλησία ὁ ἄνθρωπος θεοῦται καὶ ὁ θεούμενος ἄνθρωπος, καθαιρούμενος ἀπὸ τὰ πάθη, ἐκδηλώνεται θετικά. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει σὰν σκοπό της νὰ κατακτήσει τόν κόσμο, ἀλλὰ νὰ τὸν διακονήσει καὶ νὰ τὸν μεταμορφώσει ἀπὸ τὴν διάσταση τοῦ ἀνθρωπίνου στὴ διάσταση τοῦ θεανθρωπίνου, ἀπὸ τὸν ἐγωισμὸ στὴν ἀγάπη, ἀπὸ τὴ μοναξιὰ στὴν ἑνότητα, ἀπὸ τὴν ἀπελπισία στὴν ἐλπίδα, ἀπὸ τὸ ἄγχος στὴν ἐλευθερία, ἀπὸ τὴν καταπίεση στὴν ἀπελευθέρωση, ἀπὸ τὸ σκοτάδι στὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή. Οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ διχασμένες προσωπικότητες, σχιζοφρενικές, νὰ ζοῦν δηλαδὴ ἄλλα μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ ἄλλα ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Ὅλη ἡ ζωὴ ἐδῶ γίνεται Ἐκκλησία, λειτουργία, ἀναφορὰ στὸ Θεό.

Σήμερα ποὺ ἡ κρίση κορυφώνεται ἔχουμε κάθε συμφέρον νὰ ἀκοῦμε τὶς προφητικὲς φωνὲς τῆς ἀλήθειας. Ἰδίως

σεῖς οἱ νέοι ὀφείλετε νὰ τὶς ἀκοῦτε μὲ προσοχή. Γιατὶ ἡ κρίση ἐσᾶς ἐγγίζει περισσότερο. Σὰν ἕλληνες ὀρθόδοξοι ἔχουμε τὴν ἀνεκτίμητη κληρονομιὰ τῆς Ὀρθοδοξίας μας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινωνία ἁγαπώντων καὶ ἁγαπωμένων προσώπων. Καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἡ μοναδικὴ ὁδὸς διαφυγῆς ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Σήμερα τοὺς νέους μας δὲν τοὺς ἱκανοποιεῖ ἕνας ἁπλῶς ἠθικιστικὸς χριστιανισμός. Αὐτὸς εἶναι ἤδη ξεπερασμένος. Οἱ νέοι θέλουν κάτι οὐσιαστικότερο, ποὺ βρίσκεται πέραν ἀπὸ τὶς αὐταπάτες τοῦ εὐδαιμονισμοῦ καὶ τοῦ οὐμανισμοῦ. Ἡ γνήσια παράδοση τοῦ λαοῦ μας βρίσκεται μέσα στὴν Ὀρθοδοξία ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνοίξει καὶ τώρα πάλιν καὶ πάντοτε τὸν ὁρίζοντα στὴ μέθεξη τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ θείου. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ζήτημα περιγραφῆς. Εἶναι θέμα ζωῆς καὶ βίωσης. *«Ἔρχου -λοιπόν- καὶ ἴδε»*. Αὐτὸ καὶ μόνο μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀντίδοτο στὸν ἀπάνθρωπο *«ἀνθρωπισμό»* ποὺ σήμερα μᾶς διαφεντεύει.

AIDS: «Ἀληθεύοντες ἐν Ἀγάπῃ»*

Γιὰ μιὰ στάση εὐθύνης συλλογικῆς καὶ ἀτομικῆς

Ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους μᾶς εὑρίσκει καὶ πάλιν ὅλους ὄρθιους ἐπὶ τῶν ἐπάλξεών μας, ἀγωνιζομένους γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ζωῆς. Ἐσᾶς ἰδιαιτέρως σᾶς εὑρίσκει μαχομένους τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς μάθησης, προκειμένου νὰ ἀποκτήσετε τὰ ἐφόδια ποὺ θὰ σᾶς ἐπιτρέψουν νὰ συμβάλετε αὔριο ὡς ἐπιστήμονες στὴν εὐημερία τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ τόπου μας. Εὐχή μου διάπυρος εἶναι νὰ σᾶς ἀξιώσει ὁ Θεὸς νὰ μορφωθῆτε καλά, καὶ παράλληλα νὰ διαμορφώσετε χαρακτῆρα μὲ ἀρχὲς ἠθικές, συμβατὲς μὲ τὴν ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσία τῆς ἐξασφάλισης τῆς διάρκειάς μας ὡς Γένους μέ-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας τὴν 4-1-1995 στὸ Βόλο, στὰ πλαίσια δεξιώσεως ποὺ ὠργάνωσε γι' αὐτούς ἡ Ἱ. Μητρόπολις.

σα στὴν πανσπερμία τῶν ἐθνοτήτων καὶ τῶν λαοτήτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης. Καὶ γι' αὐτὸ ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς εὐχηθῶ, νὰ εἶναι καὶ ὁ νέος χρόνος μεστὸς ἀπὸ ἄνωθεν εὐλογίες σὲ σᾶς καὶ στὶς οἰκογένειές σας. Τὶς χρειαζόμαστε τώρα περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, καθὼς τὰ προβλήματα τῆς πατρίδος μας συνεχῶς ὀξύνονται καὶ ὁ ὁρίζοντας σκυθρωπιάζει ἀπειλητικὰ καὶ ἐπικίνδυνα. Ζοῦμε σὲ ἡμέρες δύσκολες καὶ σεῖς ἰδιαίτερα οἱ νέοι θὰ πρέπει νὰ ἀνησυχεῖτε γιὰ τὰ τεκταινόμενα ποὺ σᾶς ἀφοροῦν ἄμεσα. Ἡ ἐλπίδα μας στηρίζεται στὸ Θεό. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρώπινη συμβολὴ δὲν πρέπει νὰ εἶναι καταφρονητέα. Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μυαλὸ γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὸ καλό, τὸ δικό μας καὶ τῶν ἄλλων. Ἂν ἐμεῖς τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὸ κακό, εἶναι δικό μας τὸ φταίξιμο. Ἀλλὰ οἱ συνέπειες πρόκειται νὰ εἶναι δραματικὲς γιὰ ὅλους μας.

Τὰ προβλήματα στὰ ὁποῖα γενικῶς καὶ ἀορίστως ἀνεφέρθην πιὸ πάνω εἶναι βέβαια ὑπαρκτὰ καὶ συνωθοῦνται ἀναμένοντα λύσεις. Τὶς ἔχουμε ἐμπιστευθῆ στὴν πολιτική μας ἡγεσία καὶ ἔτσι ξενοιάζουμε. Ὅμως ἀπὸ τὸν καθένα μας ἐξαρτᾶται πάντοτε ἡ ἀποτελμάτωσή μας καὶ ἂς μὴν ἀποσείσουμε τὶς εὐθύνες μας, μικρὲς ἢ μεγάλες. Οἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦν ὑπεύθυνη στάση ὅλων μας ἀπέναντι στὰ διαλυτικὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ μας καὶ ἔντιμη διαχείριση τῆς πνευματικῆς μας δυνάμεως, μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἐπροίκισε ὁ Θεός. Σ' αὐτὲς ἄλλωστε τὶς ἐτήσιες συνάξεις μας ἐπιχειροῦμε κάθε φορὰ[1] τὴν ὑπεύθυνη προσέγγιση, μὲ τὴ δύ-

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ

ναμη τοῦ ὀρθοδόξου πνεύματος τῶν χώρων τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὴν ἀναζήτηση τῶν εὐκταίων λύσεών του. Ἐφέτος ἐπέλεξα ὡς θέμα συζητήσεώς μας τὴν ἀπειλὴ τοῦ AIDS, ποὺ ἐπιθυμῶ νὰ τὴν θεωρήσω ἀπὸ ἔποψη ὀρθόδοξο ἐξετάζοντας μυστικὲς πνευματικὲς πτυχές της, ποὺ συνήθως διεκφεύγουν τῆς προσοχῆς τῶν ἀσχολουμένων. Ἔτσι ἐπιλαμβάνομαι τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ ἐκδιπλώσω τὶς σκέψεις μου ἐπὶ τῆς, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἀντιμετώπισης τῆς νέας αὐτῆς μάστιγος τῆς ἀνθρωπότητος ποὺ ἀπειλεῖ ὅλον τόν κόσμο. Τὰ τελευταῖα στατιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν πορεία καὶ ἐξέλιξη τῆς νόσου εἶναι καὶ ἀνησυχητικὰ καὶ ἀποκαρδιωτικά. Ἀνησυχητικὰ μὲν διότι ἀποδεικνύουν τὴν συνεχῆ καὶ σταθερὴ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θυμάτων, ποὺ πεθαίνουν, καὶ τῶν φορέων, ποὺ ἔχουν τὸν θανατηφόρο ἰὸ στὸ αἷμα των καὶ κρατοῦν τὸ

τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990) ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991), ιζ) Ἐκκλησία: ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς (1992), ιη) Συνέλληνες, πῶς ἐφθάσαμεν ἐδῶ; (1993), ιθ) Ὁ ἀπάνθρωπος ἀνθρωπισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Μιὰ ἀντιπαράθεση σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ντοστογιέφσκυ (1994).

εἰσιτήριο τῆς ἀποδημίας των μὲ ἀνοικτὴ τὴν ἡμερομηνία λήξεως. Ἀποκαρδιωτικὰ δὲ διότι, παρὰ τὶς φιλότιμες προσπάθειες τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, ἡ ἐπιστήμη φαίνεται, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, ἀδύνατη νὰ ἀντιμετωπίση τὴν ἀνηλεῆ μάστιγα. Ἡ Ἀφρικὴ ἀντιμετωπίζει σήμερα τὸν κίνδυνο ἐξαφανισμοῦ της (βλ. *«Τὸ Βῆμα»*, 27-11-1994, σ. Α36-37), ἐνῶ καὶ στὶς ἄλλες ἠπείρους, σὲ μικρότερο βέβαια βαθμό, οἱ συνέπειες τῆς ἐξάπλωσης τῆς νόσου εἶναι τραγικὲς γιὰ νέους ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλη τὴν κοινωνία. Στὴν πατρίδα μας τὰ τελευταῖα στοιχεῖα ποὺ ἔγιναν γνωστά (Σεπτέμβριος 1994) ἀναβιβάζουν, γιὰ τὴ δεκαετία 1984-1994, σὲ 994 τὰ κρούσματα τῶν μολυσμένων καὶ ἀσθενούντων, ἐνῶ ἔχουν δηλωθεῖ 389 θάνατοι (βλ. Εἰδικὸ Δελτίο τοῦ Κέντρου Ἐλέγχου Εἰδικῶν Λοιμώξεων, τεῦχος Ὀκτωβρίου 1994). Ὁ θάνατος φαίνεται καὶ πάλιν παντοδύναμος καὶ περιπαίζει σαρκαστικὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ πίστευε (ὁ ἄνθρωπος) ὅτι ἔφθανε στὸ τέρμα μιᾶς κοπιαστικῆς προσπάθειας, ποὺ θὰ σημαδευόταν ἀπὸ τὴ θριαμβευτική του νίκη κατὰ τοῦ προαιώνιου ἐχθροῦ του. Τὰ κράτη βέβαια καὶ οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ ἔχουν ἀποδυθῆ σὲ τιτάνιο ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀρρώστειας καὶ τῶν συνεπειῶν της, ἐνῶ συνεχίζονται παράλληλα καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς ἔρευνες, ποὺ ἀποβλέπουν στὴν ἰατρική, ψυχολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξιχνίαση τῶν αἰτίων ποὺ προκαλοῦν τὴ νόσο καὶ τῶν τρόπων γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν ἀνθρώπων.

Ὅμως ἡ ἐξέταση τῆς νόσου μόνον ἀπὸ τὶς παραπάνω πλευρὲς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἐξαντλεῖ τὴ σφαιρικότητα τοῦ φαινομένου, δεδομένου ὅτι ἡ σοβαρότητα τῆς

ἀπειλῆς ποὺ διαγράφεται πάνω ἀπὸ τὶς κεφαλές μας, ἀξιώνει μιὰ σὲ βάθος οὐσιαστικότερη ἀντιμετώπιση πολλῶν, ἀγνώστων ἴσως στοὺς πολλούς, πτυχῶν τοῦ προβλήματος ποὺ συνιστοῦν ὅμως βασικὲς παραμέτρους του. Ἄλλωστε θὰ εἶναι, ὑποθέτω, ἐνδιαφέρον νὰ ἀκουσθῇ καὶ ἡ ἄποψη ἑνὸς ἀνθρώπου τῆς Ἐκκλησίας πάνω στὸν γενικὸ προβληματισμὸ γύρω ἀπὸ τὸ AIDS. Καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ἡ παρέμβασή μου αὐτή, ἐφ' ὅσον ἀποβλέπει στὴ διαφώτιση ὡρισμένων σκοτεινῶν πτυχῶν τοῦ προβλήματος, μὲ τὸ φῶς τῆς ὀρθοδόξου πατερικῆς παραδόσεως, μπορεῖ νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ καὶ καθοδηγητικὴ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων στὴ σφαῖρα τῆς σεξουαλικῆς των ζωῆς, καθὼς καὶ στὴ σφαῖρα τῶν διαπλεκομένων σχέσεών των μὲ μολυσμένους συνανθρώπους των. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴν ἀνάγκη διαμόρφωσης, καὶ μάλιστα κατεπειγόντως, μιᾶς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς ἀπέναντι στὸ πρόβλημα, τόσον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸ ἔχουν, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ τὸ συναντοῦν στὴν καθημερινή τους πορεία. Ἄλλωστε κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο, στὸ Χριστιανισμό *«καὶ νόσος φιλοσοφεῖται»*, δηλ. σπουδάζεται τὸ φαινόμενό της μὲ φιλοσοφικὴ διάθεση καὶ μὲ προοπτικὴ ἄθλησης καὶ ἄσκησης, ποὺ ἀποκαλύπτει τοὺς μυστικοὺς κόσμους τῆς γόνιμης καὶ δημιουργικῆς διαπάλης ἀνάμεσα στὸ φθαρτὸ καὶ στὸ αἰώνιο, στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο.

1. Τὸ AIDS δοκίμασε τὴν ἠθικὴ ἀντοχὴ τῆς κοινωνίας μας καὶ ἀπέδειξε πὼς αὐτὴ ἡ λεγομένη χριστιανικὴ κοινωνία δὲν διαθέτει τὴ δύναμη προσέγγισης στὸν πόνο

τοῦ ἄλλου μὲ κατανόηση καὶ ἀγάπη. Δὲν μπορεῖ νὰ βιώσει τὴν ἀνθρώπινη ἀλληλεγγύη σὲ ὅλη της τὴ διάσταση. Τὸ ἴδιο φαινόμενο ἐμφανίσθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ σὲ ἄλλα ἐπίπεδα, π.χ. στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προσφύγων, τῶν ναρκομανῶν κ.λπ., γεγονὸς ποὺ μᾶς προβληματίζει στὰ σοβαρά, ἐπειδὴ μέχρι τώρα πιστεύαμε καὶ διακηρύσσαμε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἴμεθα ξένοι πρὸς κάθε ἐκδήλωση κοινωνικοῦ ἀποκλεισμοῦ σὲ βάρος ὁποιουδήποτε ξένου ἢ δικοῦ μας. Στὴν περίπτωση τοῦ AIDS ὁ φόβος τῆς μόλυνσης ἀπὸ τὸν ἁπλὸ συγχρωτισμό, πρᾶγμα ποὺ κατὰ τὴν διαβεβαίωση τῶν ἰατρῶν δὲν εὐσταθεῖ, ὡδήγησε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὑγιεῖς σὲ ἐκδηλώσεις ἀτομιστικῆς ἀποστροφῆς, ἐλεεινοῦ ῥατσισμοῦ καὶ ἐγωκεντρικῆς συμπεριφορᾶς. Καὶ τὰ τρία εἶναι ἀπόβλητα ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως καὶ δὲν μᾶς συνιστοῦν οὔτε ὡς χριστιανούς, οὔτε κἂν ὡς πολιτισμένους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία μας ἐπειδὴ εἶναι ἐγωιστική, ἔμαθε νὰ ἀντιμετωπίζει ἐπώδυνα καὶ ἀπάνθρωπα τὰ δράματα τῶν ἄλλων, νὰ ἀναζητεῖ ἐξιλαστήρια θύματα γιὰ νὰ τοὺς φορτώσει τὶς ἀνομίες της καὶ νὰ αἰσθανθεῖ κατόπιν ἀνακουφισμένη ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς. Οἱ συνάνθρωποί μας ποὺ πάσχουν ἀπὸ AIDS οὔτε καταραμένοι εἶναι, οὔτε ἐγκληματίες. Εἶναι ἀδελφοί μας ποὺ ἔχουν ἀνάγκη τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης μας. Εἶναι τραγικὸ τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς πῶς σὲ τέτοιες ὧρες μποροῦμε νὰ βροῦμε τὸ κουράγιο νὰ κατακεραυνώνουμε τούς «ἐνόχους» ἐμεῖς οἱ δῆθεν «ἀθῶοι». Στ' ἀλήθεια *«ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω»*. Ὅλοι εἴμεθα ἔνοχοι, ἔστω κι ἂν δὲν ἔχουμε φταίξει στὴ συγκεκριμένη τραγωδία. Διότι, ὅπως γράφει ὁ Ντοστογιέφσκυ, μόνον

ἂν πάρουμε στὴν πλάτη μας τὰ σφάλματα καὶ τὶς ἀνομίες τῶν ἄλλων καὶ θελήσουμε νὰ ξεπεράσουμε τὸν ἐγωισμό μας αὐτοπροσφερόμενοι μὲ ἀγάπη, μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι στὸ ἐξωτερικὸ ὑπάρχουν ἰδιωτικὲς ἢ καὶ ἐκκλησιαστικὲς προσπάθειες περίθαλψης τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ AIDS, συμπαράστασης πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ ὁμάδες ἐθελοντῶν διακονίας, καὶ γενικὰ ἀντιμετώπισής των μὲ χριστιανικὰ κίνητρα, ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴ χώρα μας. Πρόκειται γιὰ παράλειψη ποὺ πρέπει νὰ μᾶς προβληματίσει καὶ ὡς Ἐκκλησία καὶ ὡς Πολιτεία. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ καταδεικνύει τὶς ἀτομιστικὲς τάσεις ποὺ κυριαρχοῦν στὴν κοινωνία μας καὶ τὴν ἀπουσία τῆς γνήσιας χριστιανικῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο *«οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»*.

Σὲ μᾶς, ἐπὶ πλέον τῆς ἀδιαφορίας καὶ τοῦ φόβου ἐμφανίσθηκε καὶ τὸ φαινόμενο τοῦ κοινωνικοῦ στιγματισμοῦ τῶν μολυσμένων μὲ τὸν θανατηφόρο ἰό, πρᾶγμα ποὺ συνέβη μὲ περισσὴ εὐκολία. Αὐτὴ ἡ εὔκολη καταδίκη τῶν «ἐνόχων» ἀπὸ ἐμᾶς τούς «ἀθώους» μὲ ἀνηλεῆ εἰσαγγελικὴ διάθεση, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸν ἀποκλεισμὸ γι' αὐτοὺς κάθε πρόσβασης στὴν ἐπαγγελματική, κοινωνικὴ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν οἰκογενειακὴ ζωή. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἀναλογίζεται κανεὶς τί θηρίο κρύβουμε μέσα μας, ποιά ὕαινα μοχθηρὴ καὶ αἱμοβόρα ὑπάρχει στὶς καρδιές μας, ὅταν αὐτὲς δὲν ἔχουν ἀναγεννηθῆ ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἔχουν μεταμορφωθῆ σὲ ἔμψυχα θυσιαστήρια στὸ βωμὸ τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης. Εἶναι πιὰ κατάδηλο ὅτι μάθαμε νὰ ζοῦμε μόνοι μας, μὲ τὴ δυστυχία μας καὶ μὲ τὶς ψευδαισθήσεις μας. Δὲν μᾶς ἀφορᾶ -λέμε- τὸ πρόβλη-

μα τοῦ ἄλλου. Ἀρκεῖ ἐμεῖς νὰ μὴ θιγόμαστε. Μιὰ τέτοια ὅμως ἀντίληψη εἶναι ὄχι μόνον ἀναιρετικὴ τῆς κοινωνικότητος, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς μας.

Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους αὐτοὺς καθὼς ἀντιμετωπίζουν τὸν ἐπικείμενο θάνατό των, ἔχουν μεταβληθῆ σὲ ἀληθινοὺς φιλοσόφους τῆς ζωῆς ποὺ μᾶς διδάσκουν. Λίγο πρὶν πεθάνει ἀπὸ AIDS (13-9-1992) ὁ γνωστὸς ἀμερικανὸς ἠθοποιὸς Antony Perkins εἶπε: *«Πολλοὶ νομίζουν ὅτι τὸ AIDS εἶναι μιὰ ἐκδίκηση τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι μᾶς στάλθηκε γιὰ νὰ μάθει ὁ κόσμος νὰ ἀγαπάει καὶ νὰ ἔχει κατανόηση καὶ συμπάθεια ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον. Ἔμαθα περισσότερα γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἀλτρουϊσμὸ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ συνάντησα σ' αὐτὴν τὴ μεγάλη περιπέτεια τοῦ AIDS, παρὰ στὸν ἀνηλεῆ καὶ ἀνταγωνιστικὸ κόσμο ὅπου πέρασα τὴ ζωή μου».* Τὰ λόγια αὐτὰ ἐκφράζουν τὴν ἀληθινὴ ἀλληλεγγύη καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ ποὺ ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ προκάλεσε σὲ μερικοὺς εὐαισθητοποιημένους ἀνθρώπους ἐνώπιον τοῦ πόνου καὶ τοῦ θανάτου, καὶ μαστιγώνουν τὴν ὑποκρισία ἐκείνων ποὺ σπεύδουν νὰ σταυρώσουν τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ μὴν ἀμφισβητηθῆ ἡ δική των τιμιότης καὶ ἐπάρκεια.

2. Αὐτὴ ὅμως ἡ ὑποκριτικὴ τοποθέτησή μας, ποὺ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἠθικὴ σήψη τῆς κοινωνίας μας καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς διαφθορᾶς ποὺ διέπει τὴ ζωή μας καὶ τὶς ἐκδηλώσεις της, σύντομα μᾶς ἐκδικήθηκε. Οἱ νεώτερες ἔρευνες ἀπέδειξαν ὅτι ἦταν ἐσφαλμένη ἡ ἀρχικὴ ἄποψη, ὅτι τὸ AIDS ἦταν ἡ νόσος μόνον τῶν ὁμοφυλοφίλων. Σήμερα ἀπὸ τὴν νόσο αὐτὴ κινδυνεύουν καὶ οἱ ἀμφι-

φυλόφιλοι, καὶ οἱ ἑτερόφυλοι ἔστω σὲ μικρότερα ποσοστὰ ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἐφ' ὅσον ἐπιδίδονται σὲ ἀσύδοτη σεξουαλικὴ ζωή, μὲ ἐναλλασσόμενους ἐρωτικοὺς συντρόφους. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι κατὰ βάσιν τὸ τί εἶσαι, ἀλλὰ τὸ πῶς διάγεις. Καὶ σ' αὐτό, λίγη σημασία ἔδωσαν οἱ ἄνθρωποί μας καὶ μάλιστα θέλησαν νὰ τὸ παρακάμψουν. Τὸ κορυφαῖο ὅμως θέμα, ποὺ ὡς ὀγκόλιθος ὀρθώνεται μπροστά μας, εἶναι ὅτι τὸ AIDS ἐμφανίζεται νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σεξουαλικῆς διαστροφῆς ποὺ ὁ πολιτισμένος αἰῶνας μας ἀποδέχθηκε μὲ τὸ παραπλανητικὸ σύστημα τῆς «σεξουαλικῆς ἀπελευθέρωσης», ἐνῶ οὐσιαστικὰ ἐπρόκειτο εἴτε γιὰ ἀντιστροφὴ τῶν ὅρων τῆς φύσεως, εἴτε γιὰ παραβίαση κανόνων ἐρωτικῆς συμπεριφορᾶς διαχρονικῆς ἀξίας. Καὶ τὰ δύο ἐκδικοῦνται τοὺς παραβάτες των, ὄχι γιατὶ πταίει ὁ Θεός, ἀλλὰ διότι ἡ παράβαση τῶν φυσικῶν νόμων ἐνέχει μέσα της τὴν κύρωση, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει σήμερα καὶ στὴν οἰκολογικὴ ἀνισορροπία, ποὺ εἶναι καρπὸς τῆς οἰκολογικῆς ἀνευλάβειας καὶ ἀσυδοσίας μας.

3. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀρνεῖται τὸν ἔρωτα, διότι τὸν θεωρεῖ θεόσδοτο δῶρο στὸν ἄνθρωπο. Ὅμως τὸ ζήτημα εἶναι τί εἶναι ἔρωτας. Φοβοῦμαι ὅτι ὅλοι ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη αὐτὴ δὲν ἐννοοῦν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ὁ ἀληθινὸς ἔρωτας δὲν εἶναι ἀποσπασματικὸ στοιχεῖο τῆς ὕπαρξής μας, οὔτε στιγμιαία ἱκανοποίηση τῆς σάρκας. Δὲν μπορεῖ οὔτε στὸν ἔρωτα νὰ διαχωρισθοῦν τὰ δύο ὑπαρκτικά μας συστατικὰ στοιχεῖα: ψυχὴ καὶ σῶμα. Ὁ ἔρωτας, ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν διπολικὴ αὐτὴ ἔκφραση τοῦ ἀνθρώ-

που, εἶναι εἴδωλο τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ Ἐκκλησία, σὲ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι φρονοῦν σήμερα οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι, βλέπει τὸν ἔρωτα σὰν ἑνωτικὴ δύναμη τῶν ὑπαρξιακῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὰν μέσο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση μέσα του τῶν στοιχείων τῆς ἐσωτερικῆς του ἑνότητος, ποὺ τὸν θεραπεύει καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ ἀνακαλύψει τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Χωρὶς νὰ ἀπολυτοποιοῦμε τὴν ἐρωτικὴ σχέση, πιστεύομε ὅτι ἡ ἐρωτικὴ πράξη δὲν ἐξαντλεῖται σὲ μιὰ ἐπαναλαμβανόμενη πράξη ἡδονικοῦ χαρακτῆρα καὶ μόνον, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὴ σύνολη προσωπικότητα καὶ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἀληθινὴ μέθεξη τῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο προσώπων, ὥστε νὰ ἀπαρτισθῇ διὰ τῆς ψυχικῆς πρῶτα καὶ τῆς σαρκικῆς ὕστερα μίξεως ἡ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ ὅλου, ποὺ εἶναι ἡ τελειότης. Ὁ ἄλλος, ὁ σαρκικὸς ἔρωτας, εἶναι ἔκπτωση ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ καὶ πραγματώνει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐπανάληψη τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ταντάλου: μιὰ ἀνικανοποίητη δίψα γιὰ ζωὴ καὶ δημιουργία, ποὺ ἐξαντλεῖται σὲ μονομέρειες καὶ δυσαρμονίες, χωρὶς τὴν παραμικρὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, μέσα στὸν ἐγωιστικὸ ρυθμὸ τῆς ἐπιταγῆς γιὰ μία συνεχῆ λήψη, χωρὶς τὴν ἀνάλογη προτεραιότητα τῆς δόσεως.

Τὸ AIDS κατὰ ταῦτα εἶναι καρπὸς τῆς ἀπομόνωσης τοῦ ἔρωτα ἀπὸ τὶς ἄλλες βασικὲς πτυχὲς τῆς ζωῆς. Ἡ κοινωνία μας βέβαια διευκολύνει καὶ ἀνέχεται καὶ μᾶλλον ἀμνηστεύει τὶς ἐφήμερες σεξουαλικὲς σχέσεις ἐξωσυζυγικοῦ ἢ καὶ ἐξώγαμου χαρακτήρα. Θὰ προδίδαμε τὴν ἀποστολή μας ἂν θὰ ἠθέλαμε νὰ εὐθυγραμμισθοῦμε μὲ τὴν ἀντίληψη αὐτὴ καὶ ἂν δὲν ἐτονίζαμε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ἀγάπης μέσα στὸ γάμο καὶ στὴν ἀμοιβαία πι-

στότητα τῶν συζύγων, καὶ ἂν δὲν καλούσαμε τὸν καθένα σὲ μιὰ ἐφικτὴ ἐγκράτεια καὶ σὲ ἕνα σεβασμὸ τοῦ σώματός του, ποὺ εἶναι κατοικητήριο τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

4. Δυστυχῶς ὁ λαός μας παραπλανᾶται συνεχῶς μὲ τὴν προβολὴ τρόπων ζωῆς, ποὺ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς πατροπαράδοτες ἑλληνορθόδοξες καταβολές του. Βεβαίως ἡ εὐθύνη δὲν ἔγκειται στὴν ὕπαρξη καθ' ἑαυτὰς τῶν νέων ἰδεῶν ποὺ διασταυρώνονται πάνω ἀπὸ τὶς κεφαλές μας. Ἡ εὐθύνη ὅλων μας, καὶ μάλιστα τῆς παντοειδοῦς ἡγεσίας μας, εἶναι ὅτι ἔχουν ἀδυνατίσει ἐπικίνδυνα τὰ ἠθικὰ καὶ παραδοσιακά μας ἐρείσματα καὶ ἡ κριτικὴ ἱκανότητα τοῦ λαοῦ νὰ ἐλέγχει μὲ τὸ κριτήριο τῆς παράδοσης τὰ εἰσαγόμενα «φροῦτα» καὶ νὰ ἐπιλέγει τὰ ἐξ αὐτῶν συνάδοντα μὲ τὴν παράδοσή του. Ἀπὸ παντοῦ βομβαρδίζεται ὁ λαός μας μὲ ἐρεθίσματα ἡδονιστικὰ καὶ ἄλλα, ποὺ εἶναι καταλυτικὰ τῶν ἠθικῶν ἀναστολῶν καὶ προωθοῦν τὸν ἐκφυλισμὸ καὶ τὴ διαφθορά. Καὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ παρασύρονται νὰ πιστεύουν ὅτι αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι καὶ ὁ σωστός, ἂν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι δὲν εἶναι οὔτε τόσον ἔκφυλοι, οὔτε τόσον εἰκονοκλαστικοί, ὅσον τοὺς θέλει ἡ διαφήμιση. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἐδῶ κλονίζονται συνεχῶς ὅλα τὰ βάθρα καὶ τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς παράδοσής μας, καὶ ὁδηγοῦνται σὲ διάλυση, μὲ ἀργοὺς βέβαια ἀλλὰ πάντως σταθερούς ρυθμούς, θεσμοί, ὅπως ἡ οἰκογένεια, ποὺ παραμένουν ἀστήρικτοι καὶ συκοφαντοῦνται ὡς ξεπερασμένοι.

Φαίνεται ὅμως ὅτι τελικὰ τὸ AIDS μᾶς καλεῖ ὅλους νὰ ἐπιστρέψουμε στὴν παραδοσιακὴ ἠθικὴ καὶ στὴν οἰκογένεια. Ὁ πανσεξουαλισμός, μὲ ὅλες τὶς ποικίλες ἐκδηλώ-

σεις του, δὲν εἶναι πιὰ λύση κανενὸς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα. Δὲν εἶναι λύση, εἶναι διάλυση τῆς προσωπικότητος. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς παραδοσιακῆς μορφῆς τῆς οἰκογένειας, μὲ ὄχι ἁπλῶς μονογαμικὸ χαρακτῆρα ἀλλὰ καὶ μὲ σωφροσύνη, ἐπανέρχεται σὰν ἡ λύση τοῦ δράματος ποὺ μᾶς τρομοκρατεῖ. Καὶ βέβαια εἶναι τώρα ὁ φόβος ποὺ ἀναγκάζει πολλοὺς νὰ ἀλλάζουν ἐρωτικὴ συμπεριφορὰ καὶ νὰ κάνουν ἐντυπωσιακὴ στροφὴ στὶς σεξουαλικές των προτιμήσεις. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δύσκολα μετανοεῖ εἰλικρινά. Ἐμπρὸς στὸν κίνδυνο σκύβει τὸ κεφάλι καὶ προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὰ βόλια συμμορφώνεται ἀναγκαστικὰ μὲ τὸν ἠθικὸ νόμο. Αὔριο ὅταν θὰ βρεθῇ, σὺν Θεῷ, τὸ ἐμβόλιο, πάλιν ὁ κόσμος θὰ ξαναδοκιμάσει τὴν παράβαση καὶ πάλιν θὰ διακηρύξει τήν... ἀπελευθέρωσή του. Ἕως ὅτου μιὰ νέα πληγὴ τοῦ Φαραὼ μᾶς ἐπισκεφθῇ καὶ μᾶς συνετίσει. Διερωτῶμαι ἂν εἶναι αὐτὴ τακτικὴ λογικῶν καὶ ὑπεύθυνων ἀνθρώπων, ἐντίμων μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ ἐλεύθερων ἀπὸ πάθη καὶ ἀδυναμίες. Μόνον τὸ κνοῦτο τάχα στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ φοβόμαστε;

5. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση ἔχει ἀπαγορεύσει τοὺς ὑποχρεωτικοὺς ἐλέγχους στὰ σύνορα καὶ τὶς ἐξετάσεις αἵματος τῶν ἐπισκεπτομένων τὶς χῶρες της, φρονοῦσα ὅτι ἕνα τέτοιο μέτρο προσκρούει στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἀντίθετα στὴ Ῥωσία ἡ Βουλὴ ψήφισε πρὸ ἡμερῶν σχεδὸν μὲ παμψηφία (281 ψῆφοι ἐπὶ συνόλου 284 βουλευτῶν) νόμο ποὺ ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐξέταση γιὰ AIDS παντὸς ξένου ποὺ εἰσέρχεται στὴ χώρα αὐτή. Αὐτὸ μέλλει βεβαίως νὰ ἔχει τρομακτικὲς ἐπιπτώσεις στὸν

τουρισμό, μιὰ καὶ θὰ ὑπάρξουν πολλοί, ἰδίως ἀμερικανοὶ καὶ εὐρωπαῖοι ποὺ θὰ προτιμήσουν νὰ ματαιώσουν τὸ ταξίδι των παρὰ νὰ ὑποστοῦν μιὰ τέτοια ἐξέταση. Παρεμφερὲς μέτρο ἔχει ληφθῆ καὶ σὲ ἄλλες χῶρες, ὅπως στὴν Τυνησία, στὸ Βιετνὰμ κ.λπ. ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν ἐπισήμανση τῶν φορέων καὶ στὴν ἀχρήστευσή των, ἢ στὴν γκετοποίησή των. Πρόκειται γιὰ σκληρὸ μέτρο αὐτοάμυνας. Ἀλλὰ ἡ λύση τοῦ προβλήματος περνᾶ μέσα ἀπὸ τὴν καλλιεργημένη ἀτομικὴ εὐθύνη κάθε προσώπου. Τὰ μὴ μολυσμένα ἄτομα ὀφείλουν νὰ ἐπιβάλουν στὸν ἑαυτόν τους ἐρωτικὴ συμπεριφορὰ ποὺ θὰ ἀποκλείει τὴν μόλυνση.

Καὶ βέβαια δὲν θὰ πρέπει τὰ ἄτομα αὐτὰ νὰ στηρίζονται στὸ ἀπατηλὸ σύνθημα *«Ναὶ στὸν ἔρωτα, ὄχι στὸ AIDS»* ποὺ προβάλλει ὡς μοναδικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ μέθοδο προφύλαξης τὴ χρήση τοῦ προφυλακτικοῦ. Τὸ προφυλακτικὸ δὲν εἶναι οὔτε ἡ μοναδικὴ λύση, οὔτε ἡ πιὸ ἀσφαλὴς καὶ ἀκίνδυνη. Ἡ ἀλήθεια μαζὶ μὲ τὴν ὑπευθυνότητα μᾶς ἐπιβάλλουν νὰ διαλαλήσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ παραπλανητικὴ διαφήμιση ποὺ παρασύρει. Ἡ μοναδικὴ ἀσφάλεια εἶναι ἡ ἐγκράτεια τῶν νέων μας, πρᾶγμα καὶ ἐφικτὸ καὶ ἀζήμιο. Καὶ κατόπιν ἡ μονογαμικὴ σχέση μέσα στὸ γάμο. Σὰν τελευταία ἐπιλογή, στὴν περίπτωση ποὺ καμμία ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες δὲν μπορεῖ νὰ ἀκολουθηθῇ ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένο ἄτομο, θὰ μποροῦσα νὰ δεχθῶ τὴν χρήση τοῦ προφυλακτικοῦ, προκειμένου νὰ μειωθοῦν στὸ ἐλάχιστο, χωρὶς καὶ νὰ ἀποκλείονται παντελῶς, οἱ κίνδυνοι μόλυνσης.

Αὐτὴ τὴν τοποθέτηση ἔχει πάρει καὶ ἡ Παγκόσμια Ὀργάνωση Ὑγείας διατυπώνοντας τὴν πρότασή της:

«Τὰ πιὸ ἀποτελεσματικὰ μέσα γιὰ νὰ ἀπαλλαγῆ κανεὶς ἀπὸ τὴ μετάδοση τοῦ AIDS διὰ τῆς σεξουαλικῆς ἐπαφῆς, εἶναι νὰ διατηρεῖ σχέση μὲ ἕναν πιστὸ μὴ μολυσμένο σύντροφο ἢ νὰ μὴν ἔχει καθόλου σεξουαλικὴ ἐπαφή. Διαφορετικὰ θὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγει τὴ σεξουαλικὴ ἐπαφὴ μὲ πόρνες καὶ μὲ ἄλλους ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν πολλοὺς σεξουαλικοὺς συντρόφους. Ὁποτεδήποτε ἔχει κανεὶς σεξουαλικὲς σχέσεις μὲ κάποιον ὁ ὁποῖος εἶναι προσβεβλημένος ἀπὸ AIDS, θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται προφυλακτικὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος τῆς σεξουαλικῆς πράξεως». Ἡ πρόταση αὐτὴ ἐκφράζει τὶς σωστὲς νέες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ θέμα τῆς προφύλαξης. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἕναν καὶ πιστὸ σύντροφο, περνᾶ στὴν ἐγκράτεια γιὰ νὰ φθάσει στὸ τέλος, ὅταν ἀπευθύνεται σὲ ἄτομα μειωμένης ἀντίστασης ποὺ δὲν διαθέτουν αὐτοκυριαρχία καὶ αὐτοσυγκράτηση ἐμπρὸς στὶς ὁρμές, νὰ συστήσει τὴ χρήση τοῦ προφυλακτικοῦ. Ὅσοι ἐνθαρρύνουν τοὺς νέους νά «κάνουν ἔρωτα» μὲ χρήση προφυλακτικοῦ, αὐτοὶ παρασύρουν τὰ παιδιὰ στὴν πορνεία καὶ τοὺς κρύβουν τὴν ἀλήθεια. Ἐπὶ τέλους εἶναι καιρὸς νὰ ποῦμε στοὺς νέους τὴν πλήρη καὶ ὄχι τὴν ἀποσπασματικὴ ἀλήθεια: Ἡ πρώτη καὶ δοκιμασμένη μέθοδος ἀσφάλειας εἶναι ἡ ἐγκράτεια καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς σεξουαλικῆς δραστηριότητος μέσα στὸ γάμο.

Σὲ τελικὴ ἀνάλυση τὴν ἀποτελεσματικότερη προφύλαξη δίνει ἡ πνευματικὴ ὡρίμανση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ χαλιναγωγεῖ τὰ πάθη του, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ βλέπει στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου τὴν ἀξιοσέβαστη εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἡ διαφήμιση τοῦ προφυλακτικοῦ, ὅπως γίνεται, πληγώνει τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ προσώ-

που διότι παραβιάζει τὸ αὐθεντικὸ νόημα τῆς σεξουαλικότητος καὶ συνιστᾶ ἁπλὸ καταπραϋντικὸ στὸ ἄλγος τῆς ἀνέραστης ζωῆς μας. Εἶναι λάθος, ὅπως λέγει στὸν πλατωνικὸ Χαρμίδη ὁ Σωκράτης, τὸ νὰ προσπαθοῦν τινὲς νὰ ἀσκοῦν τὴν Ἰατρικὴ διαχωρίζοντάς την ἀπὸ τὴν Σωφροσύνη. Τὰ μεγέθη εἶναι ἀλληλένδετα καὶ εὐθέως ἀνάλογα. Δὲν θὰ πρέπει νὰ παίζομεν ἐν οὐ παικτοῖς.

6. Ἀλλὰ καὶ τὰ μολυσμένα ἄτομα ὀφείλουν νὰ δεχθοῦν μὲ καρτερία τὴν δοκιμασία τους καὶ νὰ συμπεριφερθοῦν μὲ ἐντιμότητα καὶ ὑπευθυνότητα. Εἶναι φοβερὸ τὸ περιστατικὸ ποὺ ἀνεγράφη στὸν τύπο, γιὰ τὸν φορέα ἐκεῖνον ποὺ ἐν γνώσει του ἐμόλυνε τοὺς εὐκαιριακοὺς σεξουαλικούς του συντρόφους, προκειμένου νὰ ἐκδικηθῇ τὴν κοινωνία. Ἡ παιδεία ποὺ ὁ καθένας μας ἔχει, τὸ πολιτιστικό του ἐπίπεδο καὶ κυρίως ἡ χριστιανική του ἰδιότητα ἐπιβάλλουν τὴν στάση εὐθύνης ἀπὸ ὅλους καὶ πρὸς ὅλους.

Εἶναι εὐτύχημα τὸ ὅτι μέσα στὴ γενικότερη ἀδιαφορία ἢ καὶ ἐχθρότητα μὲ τὴν ὁποία ἡ κοινωνία μας ἀντικρύζει τὸ πρόβλημα τῶν φορέων τοῦ AIDS, ὑπάρχουν λαμπρές ἐξαιρέσεις ἰατρῶν, νοσοκόμων καὶ ἁπλῶν ἰδιωτῶν ποὺ τιμοῦν τὴν ἀνθρωπιὰ στὴν ἐποχή μας καὶ ξεπλένουν τὴν ντροπὴ ὅλων μας γιὰ τὴν ἀπαράδεκτη ἀπάνθρωπη στάση τῶν περισσοτέρων ἀπὸ ἐμᾶς. Τὸ AIDS ἂς μᾶς ἀναγκάσει ὅλους νὰ μάθουμε νὰ ἀγαπιόμαστε, νὰ συμπάσχουμε, νὰ σεβόμαστε τὸν διπλανό μας, νὰ ζοῦμε μὲ ἀλληλοκατανόηση. Ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ μεταβάλουμε τὴν κατάρα σὲ εὐκαιρία ἀναδείξεως τῆς πνευματικότητός μας καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς μας.

Τὸ Ὀρθόδοξο Ἦθος

Προοπτικὲς ποιοτικῆς ἀναβάθμισης τῆς ζωῆς μας*

Σᾶς καλωσορίζω καὶ πάλιν ἐφέτος στὴ γνώριμη τούτη σύναξή μας καὶ σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἀνταπόκρισή σας στὴν πατρικὴ πρόσκληση τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τόπου σας. Πρόκειται γιὰ μιὰ κίνηση στοργῆς καὶ ἀγάπης μας πρὸς σᾶς, τοὺς νέους, ποὺ ἀγωνίζεσθε γιὰ νὰ κατακτήσετε τὴ ζωή, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ τὴ διαμόρφωση χρηστοῦ χαρακτῆρα. Τιμοῦμε τὸν ἀγῶνα σας καὶ προσβλέπουμε μὲ χρηστὲς ἐλπίδες σὲ σᾶς, τοὺς αὐριανοὺς ἡγέτες αὐτοῦ τοῦ τόπου, τοῦ ποτισμένου ἀπὸ τὰ αἵματα ἡρώων, τὰ δάκρυα ἁγίων καὶ τοὺς ἱδρῶτες τιμίων ἐργατῶν. Καὶ σᾶς εὐχόμεθα, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου ἔτους, νὰ διανύσετε μὲ ἐπιτυχία τὸ στάδιο τῶν σπουδῶν σας, ὥστε νὰ φθάσετε στὴν πνευματικὴ ὡρίμανση καὶ ὁλοκλήρωσή σας. Τότε

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, ποὺ ἔγινε τὴν 4-1-1996 στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευμ. Κέντρου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως στὸ Βόλο.

θὰ εἴσθε χρήσιμοι καὶ στοὺς ἑαυτούς σας καὶ στὸν τόπο σας. Καὶ χαίρω διαβλέπων ὅτι διαθέτετε σώφρονα νοῦν γιὰ νὰ σταθῆτε μὲ ἐπίγνωση μπροστὰ στὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, καθὼς ὁ λαός μας ἀλλοτριώνεται καθημερινὰ καὶ διολισθαίνει ἤδη σὲ πρακτικὲς ξένες πρὸς τὴν παράδοσή του, ποὺ τοῦ κοστίζουν τὴν βαθειὰ ἀλλοτρίωση καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς πνευματικῆς, κυρίως, μὰ καὶ τῆς ἐθνικῆς ταυτότητός του. Καὶ βέβαια παρήγορη ὁπωσδήποτε καὶ ἐλπιδοφόρος εἶναι ἡ διαπίστωση προσφάτου δημοσκοπήσεως ποὺ φέρει τοὺς νέους νὰ θρησκεύονται σὲ αὐξημένο ποσοστό, ἀποδεικνύοντας πὼς μεγάλο τμῆμα τῆς σημερινῆς νεολαίας ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει πιστὴ στὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς ταυτότητός μας, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ θρησκευτικότης.

Ὡστόσο σήμερα πυκνώνουν οἱ φωνὲς ποὺ κρούουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ διατυπώνονται φόβοι ὅτι σὲ λίγα χρόνια οἱ Ἕλληνες θὰ εἴμαστε ἱστορικὸ ἀξιοπερίεργο (Βλ. Δημ. Ἀθανασοπούλου, ἄρθρο στόν *«Οἰκον. Ταχυδρόμο»*, 14-9-1995).

Δὲν διεκδικῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου τὸν ρόλο τῆς Κασσάνδρας καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ σπείρω φόβους καὶ ἀπογοήτευση. Ὅμως ἡ ἀνάγκη γιὰ αὐτογνωσία καὶ ἡ αὐτοκριτικὴ εἶναι -πρέπει νὰ εἶναι- εὐπρόσδεκτη ἀπὸ ὅσους ἐνδιαφέρονται εἰλικρινὰ γιὰ τὴν Διάρκεια τῆς φυλῆς μας. Καὶ ἡ ἀρχὴ κάθε χρόνου εἶναι ἕνας συμβατικὸς σταθμὸς στὴν ἱστορία ἀνθρώπων καὶ λαῶν, ποὺ εὐνοεῖ τὸν αὐτοέλεγχο καὶ τὴν αὐτομεμψία[1]. Συνάδουν ἄλλωστε αὐτὰ μὲ τὴ φυσικὴ τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐλπίζει γιὰ κάτι καλύτερο, ποὺ ἐκπορεύεται

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας

ἀπὸ μιά, ἔστω καὶ περιοδική, ἀναθεώρηση τῆς πορείας του. Ἰδίως ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸν ὑποχρεώνει νὰ συνειδητοποιεῖ τοὺς τριγμοὺς ἀνασφάλειας καὶ τὰ διαλυτικὰ φαινόμενα ποὺ τὸν ἀπειλοῦν ὁλονὲν καὶ περισσότερο.

Σήμερα στὴν Ἑλλάδα βιώνουμε τὸ τραγικὸ σύνδρομο τῆς ἔκπτωσης καὶ τῆς παρακμῆς θεσμῶν καὶ ἀξιῶν, στὶς ὁποῖες πρὶν ἀπὸ λίγα μόλις χρόνια ὁ λαός μας πίστευε δυναμικά. Ἀναφέρομαι σὲ μιὰν ἄλλη δημοσκόπηση ποὺ δείχνει πόσο ἐντυπωσιακὰ ἐλάχιστα ὁ λαός μας ἐμπιστεύεται τοὺς πολιτικούς, τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καλλιτέχνες, τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς διανοούμενους ἐν γένει, σημειώνοντας μιὰ ἀξιοπρόσεκτη ἐκτίμηση μόνο γιὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ἀξιωματικούς.

γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990), ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991), ιζ) Ἐκκλησία: ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς (1992), ιη) Συνέλληνες, πῶς ἐφθάσαμεν ἐδῶ; (1993), ιθ) Ὁ ἀπάνθρωπος ἀνθρωπισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Μιὰ ἀντιπαράθεση σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ντοστογιέφσκυ (1994), κ) AIDS: «Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ». Γιὰ μία στάση εὐθύνης συλλογικῆς καὶ ἀτομικῆς (1995).

Δὲν εἶναι βέβαια χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς ὅτι τόσον οἱ κληρικοί, ὅσο καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὑπηρετοῦν θεσμοὺς μὲ κατ' ἐξοχὴν ἑνότητα, πειθαρχία, εὐθύνη ποὺ εὐνοοῦν τὴν ἀξιοπρέπεια, τὸν αὐτοπεριορισμό, τὸ ξεχωριστὸ ἦθος, ποὺ διακρίνει τοὺς ὑπεύθυνους ἀπὸ τοὺς ἀνεύθυνους, τοὺς σοβαροὺς ἀπὸ τοὺς γελοίους, τοὺς ἐνσυνείδητους ἀπὸ τοὺς ἀσυνείδητους. Τὸ ἦθος ἀποτελεῖ τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ τῶν προσώπων, ποὺ συμβάλλει σημαντικὰ στὴ διάκρισή των. Ἀπωθημένο στὶς ἡμέρες μας στὸ περιθώριο ἰδιαίτερα τὸ ἦθος, ἀπὸ τὴ γενικὴ παραθεώρηση ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν, ἐπηρεάζει ἀρνητικὰ μὲ τὴν ἀπουσία του τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς μας, ἐξακολουθεῖ ὅμως, παρὰ ταῦτα, νὰ ἀρδεύει ζωτικὰ τὴ ζωὴ ὅσων τὸ ἀποδέχονται. Ἡ ἀπουσία του γίνεται ὀδυνηρή, ἀφοῦ μᾶς ἀναγκάζει νὰ παρακολουθοῦμε συμπεριφορὲς καὶ πράξεις ἢ παραλείψεις ἀπὸ πρόσωπα τῆς δημόσιας ζωῆς τοῦ τόπου, ποὺ μᾶς πικραίνουν καὶ μᾶς ἀπογοητεύουν, ἐνῶ παράλληλα διαπιστώνουμε πόσο τὸ ἦθος εἶναι ἀναντικατάστατο μέγεθος στὴ ζωή μας. Ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ χαρακτηρίζει ἔντονα τὴν ἐποχή μας, εἶναι κατ' οὐσίαν κρίση πνευματικῶν ἀξιῶν, κρίση ἤθους. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα κρίση ὀρθόδοξου ἐκκλησιαστικοῦ ἤθους.

Κατόπιν τούτου ἐπιτακτικὴ προβάλλει ἡ ἀνάγκη διερευνήσεως καὶ ἐπισημάνσεως τῶν στοιχείων ποὺ ἀπαρτίζουν αὐτὸ τὸ ἦθος, προκειμένου νὰ γίνουν σαφεῖς οἱ συνθῆκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε νὰ ἀσκοῦμε τὸ ἦθος αὐτό, ἂν θέλουμε νὰ ζήσουμε τὴν ἀνάκαμψη τῶν ἀξιῶν καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μας ὑπόστασης.

Ἡ ὁριοθέτηση τῆς ἐννοίας τοῦ ὀρθοδόξου ἤθους προβάλλει ἐπιτακτικὴ πρὸς ὀρθὴ καὶ σαφῆ διάκρισή του ἀπὸ ὁποιο-

δήποτε ἄλλο ἦθος. Γιατὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἠθικὴ γενικὰ σήμερα μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι σύστημα κανόνων ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς μὲ βάση ὄχι ἀπαραιτήτως τὰ θρησκευτικὰ δόγματα ἢ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ αὐτὲς τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ νέα αὐτὴ χωρὶς Θεὸν Ἠθικὴ ἐγκωμιάζει μὲν καὶ ἀποδέχεται τὸ δίκαιο, τὴν ἀρετή, τὴ θυσία, τὸ χρέος, τὴν αὐταπάρνηση, μόνον ὅτι δίδει σ' αὐτὰ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐγνώρισαν στὶς παλαιότερες ἐποχές, μὲ βάση κυρίως χρησιμοθηρικὰ κριτήρια καὶ στόχους. Κατὰ συνέπειαν ὅταν ὁμιλεῖ κανεὶς περὶ Ἠθικῆς, ἐξαρτᾶται περὶ ποίας Ἠθικῆς καὶ περὶ ποίου ἤθους πρόκειται, ὥστε νὰ προσδώσει στοὺς ὅρους αὐτούς τὴν ἀνάλογη βαρύτητα καὶ σημασία. Ἑπομένως κάθε ἦθος ἔχει τὸ εἰδικὸ βάρος ποὺ τοῦ προσδίδει τὸ ἐννοιολογικό του περιεχόμενο, καὶ μὲ βάση τὸ περιεχόμενο αὐτὸ πρέπει νὰ κριθῇ καὶ νὰ ἀξιολογηθῇ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ὀρθόδοξο ἐκκλησιαστικὸ ἦθος εἶναι κάτι πέραν ἀπὸ μιὰ ἁπλὰ κοσμικὴ ἠθικὴ ποὺ βοηθάει τοὺς ἀνθρώπους ἁπλῶς νὰ βελτιώσουν τὸν χαρακτῆρα τους γιὰ νὰ ἀποβοῦν ὠφέλιμοι καὶ χρήσιμοι στὴν κοινωνία. Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος ἔχει ἄμεση ἐξάρτηση ἀπὸ τὸν Λόγο Χριστὸ καὶ γι' αὐτὸ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι «ἡ καινὴ κτίσις», ἡ βίωση τῶν νέων δεδομένων τῆς ἀγάπης ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. *«Τὸ ἦθος ποὺ μᾶς ἀπεκάλυψεν ὁ Χριστὸς εἶναι ἦθος κοινωνίας, ἦθος ἐκκλησιαστικό, ὄχι ἀτομοκεντρικό. Μέσα στὴν Ἐκκλησία ὁ ἄνθρωπος δὲν φροντίζει μεμονωμένα ἀτομικὰ γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἑαυτοῦ του. Αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του ἠθικό, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν βλέπει ἑνωμένο μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα στὸ πρόσω-*

πο τοῦ Θεοῦ. Σώζεται ὄχι ἀτομικά, ἀλλὰ μέσῳ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του. "Ἐκ τοῦ πλησίον ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος" (Ἅγ. Ἀντώνιος)» (Ἀρχιμ. Νεκταρίου Ἀντωνοπούλου: *«Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος τοῦ χριστιανοῦ νέου τῆς ἐποχῆς μας ὀντολογικά»* στὸ περιοδικὸ *«Ἄμπελος»*, 1994, σ. 18).

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ὀρθοδόξου ἤθους θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπικεντρωθοῦν στὰ ἑπόμενα:

1. Ὡς πρῶτο γνώρισμα τοῦ ὀρθοδόξου ἤθους εἶναι ὅτι **ἔχει ἐκκλησιαστικὸ χαρακτῆρα**, ποὺ ἀποκτᾶται καὶ βιώνεται μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς τὴν προϋπόθεση αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπόκτηση τοῦ ἤθους αὐτοῦ, δηλ. ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ὀρθόδοξο ἦθος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Ἠθικοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν γίνονται ἂν δὲν γίνουν προηγουμένως ἐκκλησιαστικοὶ ἄνθρωποι. Καὶ βέβαια πρέπει νὰ διευκρινίσουμε ὅτι τό «ἠθικοί» ἐδῶ δὲν σημαίνει ἁπλῶς καλοὶ ἄνθρωποι. Ὁ στόχος αὐτὸς δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὸν ἐκκλησιαστικὸ τρόπο ζωῆς. Γιατὶ καλοὶ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ γίνουν ἢ νὰ εἶναι καὶ μὴ χριστιανοὶ καὶ ἄθεοι ἀκόμη. Τὸ ἦθος τῆς Ἐκκλησίας διαφέρει ῥιζικὰ ἀπὸ τὸ ἦθος ὁποιασδήποτε θρησκείας, φιλοσοφίας ἢ συστήματος. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχουν ἁπλῶς καλοὶ ἢ κακοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι καλοὶ στρατιῶτες Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέλη τίμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ ζωοποιοῦνται ἀπὸ τὸν ἐγωκεντρισμό τους στὴν καλλιέλαιον τοῦ Χριστοῦ, ζοῦν δηλ. ἐκκλησιαστικά.

Σήμερα πληθωρικὸς ἀκούεται ὁ λόγος περὶ Ὀρθοδο-

ξίας. Ἀλλὰ πολὺ ὀλίγοι ἐξ ἐκείνων ποὺ ὁμιλοῦν περὶ Ὀρθοδοξίας ἔχουν στενὴ καὶ συνειδητὴ σχέση μὲ τὴν Ἐκκλησία. Ἔχουν τὴν ἐντύπωση ὅτι μποροῦν νὰ εἶναι ὀρθόδοξοι χωρὶς νὰ εἶναι ἐκκλησιαστικοί. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀποκτοῦν καμία γεύση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἤθους. Πολλοὶ ἐξ ἄλλου νέοι σήμερα συνηθίζουν νὰ περπατοῦν στὸ δρόμο μὲ ἕνα κομποσχοίνι στὸ χέρι, νὰ ἐπισκέπτονται τὸ Ἅγ. Ὄρος, νὰ μελετοῦν βιβλία πατερικῆς θεολογίας, νὰ πηγαίνουν σὲ ἀγρυπνίες, νὰ μιλᾶνε γιὰ τὴν Παράδοση. Εἶναι ὅμως ὅλα αὐτὰ ἀπὸ μόνα τους ἐκκλησιαστικὴ ζωή; Ἔχουν οὐσιαστικὴ σχέση μὲ τὸ ὀρθόδοξο ἦθος; Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ὑπῆρξε μιὰ ἐντυπωσιακὴ στροφὴ πρὸς τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, πρὸς τὴ θεολογικὴ μελέτη τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς. Αὐτὸ ὅμως ἐδημιούργησε ἕνα χάσμα ἀνάμεσα στὴ θεολογικὴ ἀριστοκρατία τῆς διανόησης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικὰ ὑποβαθμισμένης μάζας. Ἔτσι ἡ θεολογία ἔγινε ἀκαδημαϊκὸ θέμα καὶ ὄχι τρόπος ζωῆς. Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος δὲν βρίσκεται ἐκεῖ, βρίσκεται ἐκεῖ ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζοῦν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μιλοῦν ἁπλῶς γι' αὐτήν.

Στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων συναντοῦμε τὴν πρώτη ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, ὅπου *«τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία μία»*. Αὐτὸ τὸ ἦθος τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητος, ὅπου κανεὶς δὲν ἔλεγε ὅτι εἶχε κάτι δικό του, ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ ἰδέα τῆς κοινωνίας, ἡ χριστοκεντρικὴ δηλ. ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ ὄχι ἡ ἀτομοκρατική, εἶναι καὶ σήμερα τὸ ζητούμενο.

Ὅπως γίνεται σαφές, τὸ ἦθος αὐτὸ εἶναι ἐπὶ πλέον ἦθος κοινωνίας, δὲν ἀποβλέπει δηλ. στὴ βελτίωση ἁπλῶς

τῶν ἀτομικῶν ἢ κοινωνικῶν σχέσεων, ἀλλὰ τείνει πρὸς τὴν ἑνότητα *«ἥτις κέκτηται διδάσκαλον τὴν Ἁγ. Τριάδα»* (ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος). Ἐκτυλίσσεται μέσα στὸ κλῖμα τῆς εὐχαριστιακῆς ἑνότητος, μέσα στὴ θαλπωρὴ τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία παραγγέλει στοὺς πιστοὺς νὰ φανερώσουν στὸν κόσμο τὸ καινούργιο ἦθος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ποιός δὲν ὁραματίζεται μιὰ κοινωνία ὅπου ἕνα τέτοιο ἦθος ἐπικρατεῖ; Ἕνα τέτοιο ἦθος βρίσκεται σὲ διαρκῆ ἕνωση καὶ διάλογο μὲ τὸν κόσμο. Δὲν τὸν ἀντιμετωπίζει μὲ ἕνα ἀδιάλλακτο ἀρνητισμό, δὲν ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ὁ κόσμος εἶναι κακός. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐμπιστεύεται, ὅπως ἀκριβῶς ἐνεργοῦσαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, ποὺ ἔβλεπαν τοὺς ἀνθρώπους ὅλους καλοὺς καὶ δὲν θεωροῦσαν κανένα βέβηλο καὶ ἀκάθαρτο. Καθὼς τὸ μάτι τους ἦταν καθαρό, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἐμπαθεῖς σκέψεις, ἄδολο καὶ ἀνυποψίαστο, ἔβλεπε τὶς καλὲς πλευρὲς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἐνῶ παρέβλεπε τὶς κακές, ἀγνοώντας τες. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἤθους αὐτοῦ, θεωρεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰκόνες τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἀποδέχεται ὅπως εἶναι καὶ ὄχι ὅπως θὰ ἤθελε νὰ εἶναι. Πρόκειται γιὰ μιὰ στάση ζωῆς καὶ μιὰ κίνηση ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς θείας Χάριτος καὶ τῆς Εὐχαριστίας στὴ ζωὴ τῆς πτώσεως καὶ τῆς ἀποτυχίας, ποὺ εἶναι ἡ καθημερινὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἕνα γεγονὸς δυναμικὸ ἡ πάλη γιὰ τὴ μεταμόρφωση κάθε πτυχῆς τῆς ζωῆς σὲ Εὐχαριστία, ἡ δυναμικὴ πορεία τῆς μεταμόρφωσης τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ βίωση τοῦ Πάσχα τῆς Κ. Διαθήκης. Γιατὶ τὸ ἦθος αὐτὸ εἶναι ἀναστάσιμο, καταλάμπεται ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Κενοῦ Μνημείου.

2. Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος **εἶναι ἦθος μετάνοιας**. Ἡ βασικὴ διάκριση τῶν ἀνθρώπων κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας δὲν γίνεται μὲ κριτήρια ἀνάλογα πρὸς τὶς ἀρετὲς ἢ τὰ ἐπιτεύγματά των, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή των νὰ μετανοοῦν ἢ ὄχι. Τὸ ἦθος αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐκκλησιαστικό, γι' αὐτὸ εἶναι καὶ αὐτοκριτικό, συμβάλλον στὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου μὲ γνώμονα τὸ ἐκπεφρασμένο θέλημα τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἐπαναβιώνει τὸ ἀδαμιαῖο δράμα καὶ ἐξελίσσεται σὲ τραγικὴ μορφὴ ποὺ ἐπιδιώκει τὴν αὐτοδικαίωση.

Οἱ διαθέτοντες ὀρθόδοξο ἦθος ἄνθρωποι μαθαίνουν νὰ συμπεριφέρονται μὲ ταπείνωση καὶ αὐτογνωσία, ποὺ εἶναι καρποὶ τῆς μετάνοιας, καὶ ταυτόχρονα προϋποθέσεις της. Ξεκινᾶ κανεὶς τὸν δύσκολο δρόμο πρὸς τὴ μετάνοια, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξοπλισθῆ μὲ ταπείνωση καὶ αὐτομεμψία. Οἱ δύο αὐτὲς ἀρετὲς μονιμοποιοῦνται εὐθὺς ὡς ἡ μετάνοια φέρει τοὺς καρπούς της. Γι' αὐτὸ ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἀεὶ μετανοῶν, ὁ ἀπαρνούμενος τὴν φαρισαϊκὴ αὐτοδικαίωση, ὁ βιώνων καθημερινὰ τὴ γοητεία τῆς θείας ἐπιφανείας, τῆς ἀποκαλύψεως δηλ. τῶν θείων ἐνεργειῶν στὴν ζωή του. Αὐτὸ τὸ ἦθος τῆς διαρκοῦς μετανοίας ἐπιβάλλει στὸν κάτοχό του νὰ ζητεῖ εὔκολα συγγνώμη γιὰ τὰ σφάλματά του, καθὼς καὶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, ποὺ τὰ θεωρεῖ ἰδικά του. Μὲ τὴν ἴδια εὐκολία παρέχει τὴν συγγνώμη πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ ἤθους δὲν θίγεται ἀπὸ κανέναν, οὔτε πληγώνει κανέναν. Ἐμμένει ἀνυποχώρητα στὸ δόγμα καὶ στὴν ἀλήθεια τῆς Πίστεως, ἀλλὰ ἀποτινάσσει τὴν μισαλλοδοξία καὶ τὸν φανατισμό, τὴ σκληρότητα καὶ τὴν

ἀδιαλλαξία. Ὑπακούει εὔκολα καὶ δὲν δυσκολεύεται νὰ ἀπαρνηθῇ τὸ ἴδιον θέλημα.

3. Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος **εἶναι δυναμικὸ καὶ ἀνανεωτικό**. Δὲν ἔχει καμία σχέση τὸ ἦθος αὐτὸ μὲ τὴν ὑποκριτικὴ αὐταπάτη τοῦ πνευματικοῦ ναρκισσισμοῦ ποὺ ἐπαναπαύεται πάνω στὶς δάφνες τῶν ὁποιωνδήποτε, ἔστω καὶ φανταστικῶν του, κατακτήσεων, ἀλλὰ ἐπιδιώκει μὲ θερμουργὸ ζῆλο καὶ πρωτόφαντη ἀγωνιστικότητα τὴν συνεχῆ, σταδιακὴ ἀλλὰ καὶ συστηματικὴ κατάκτηση ὁλονὲν καὶ νέων στόχων στοὺς εὑρεῖς ὁρίζοντες τῶν πνευματικῶν προοπτικῶν τοῦ ἀνθρώπου. Πρόκειται γιὰ μιὰ πορεία «ἐν δυνάμει», ποὺ ἐξελίσσεται καὶ κατακτᾶ, μέσα ἀπὸ τὴ μυστικὴ διαδικασία τῆς συνεχοῦς ἀναμέτρησης μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ μὲ τὸν ἀντίδικο. Δυναμικὸ καὶ ἀνανεωτικὸ τὸ ἦθος αὐτό, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐσώτερη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη τῶν δυνατοτήτων του πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν». Πρόκειται, μὲ ἄλλα λόγια, γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ θεϊκοῦ σπινθήρα ποὺ ἐνυπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς μέσα στὸν ἄνθρωπο, ἕλκοντάς τον πρὸς τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἱεροῦ ἐφετοῦ, καὶ πρὸς τὴν πραγμάτωση τοῦ ἱεροῦ πόθου τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως.

Τὸ ἦθος τῆς ἀστικῆς κοινωνίας βρίσκεται στὸν ἀντίποδα τοῦ ὀρθοδόξου ἤθους. Γιατὶ τὸ ἦθος ἐκεῖνο βιώνει τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἐπιτευγμάτων του καὶ βυθίζεται μέσα στὸ τέλμα τῆς ἐγωπάθειάς του. Θητεύοντας ἀπαράτρεπτα στὸν ἠθικὸ μινιμανισμὸ τὸ ἦθος τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴν καλβινικὴ ἔκδοση τοῦ

πιστοποιητικοῦ χρηστοήθειας, παρὰ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση, ποὺ εἶναι καρπὸς ἀκατάπαυστου ἀγῶνα καὶ συμμετοχὴ σὲ ἀκήρυκτο καὶ ἀμείλικτο πόλεμο γιὰ τὴ φυλακὴ τῶν αἰσθήσεων. Τὸ κλῖμα τοῦ ὀρθόδοξου ἤθους εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀγάπης, τῆς προσφορᾶς, τῆς θυσίας, ἐπιβάλλοντας στὸν κάτοχό του νὰ κάνει ὄχι ὅ,τι θέλει, ἀλλὰ ὅ,τι πρέπει, ὑποτάσσοντας τὰ πάντα στὴ νομοτέλεια τῆς θέωσης.

4. Ἀκόμη, **τὸ ὀρθόδοξο ἦθος, διασώζει τὴν ἀξία τοῦ προσώπου**. Ἡ ἐποχή μας μετέτρεψε τὸ πρόσωπο σὲ μάζα καὶ ὁ κόσμος συνήθισε στὴ νέα αὐτὴ τακτική. Μιλᾶμε γιὰ Μ.Μ.Ε. καὶ δὲν ὑποψιαζόμαστε ὅτι χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε ἀναγνωρίζουμε καὶ ὑποτασσόμαστε στὴ νέα δικτατορία ποὺ ἀπαρνεῖται τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἀντικαθιστᾶ μὲ τὴν ἀπρόσωπη μάζα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀδυσώπητη πάλη τῆς ποσότητος κατὰ τῆς ποιότητος, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ θηρίου ποὺ κρύβεται μέσα μας καὶ ἀπειλεῖ τὴν ὑπόστασή μας. Ποιός σήμερα προβληματίζεται γιὰ τὸ κατάντημα αὐτό; Ἡ ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία ἀντιμετωπίζει τὸν ἄνθρωπο σὰν ἔμψυχη εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῦ καταφάσκει ἀξία μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη. Πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν συναντᾶ κανεὶς τὴν πρωτόφαντη αὐτὴ σημασία τοῦ ἀνθρώπου. Παράλληλα ἡ ἴδια θεωρητικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀναγνωρίζει τὸ αὐτεξούσιο καὶ προειδοποιεῖ πὼς ὅταν ὁ ἄνθρωπος χάσει τὸ αὐτεξούσιο, θὰ χάσει ταυτόχρονα καὶ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τὸ αὐτεξούσιο εἶναι συνώνυμο τοῦ ἐλεύθερου, τοῦ προσδιορίζοντος τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ. Μέσα ἀπὸ τὴν καταξίωση τοῦ ἀνθρώπου, προβάλ-

λει ἡ θέα τοῦ Θεοῦ, γιατὶ τὸ ὀρθόδοξο ἦθος ἀναφερόμενο στὸν ἄνθρωπο, ἐννοεῖ τὸν θεούμενο ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἁπλῶς τὸν ἠθικὸ ἄνθρωπο. Τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀξία μόνον ὅταν στρέφεται πρὸς τὸ ἀρχέτυπό του τὸν Θεό. Καὶ ἡ στροφὴ αὐτὴ δὲν εἶναι ἠθική, εἶναι ἐρωτική.

Ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ Θεὸ εἶναι ὅπως ἡ σχέση τῶν ἁγίων μὲ τὸ Θεό: Ἐρωτική. *«Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται»* θὰ πῆ ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, προδίδοντας τὶς διαστάσεις τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου σὲ συνάφεια μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀξία του δὲν βασίζεται στὴν ἠθικὴ δραστηριότητα, ἀλλὰ στὴν ἐνέργεια τῆς ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἀρνούμενος τὸν θεάνθρωπον Ἰησοῦ, ἀρνεῖται τὴν πληρότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὴν δυνατότητα τῆς θεώσεως.

5. Τέλος, τὸ ὀρθόδοξο ἦθος **εἶναι ὑπεύθυνο ἦθος**. Ἡ ἔννοια τῆς εὐθύνης εἶναι παρεξηγημένη στὴν ἐποχή μας. Πολλοὶ μιλοῦν γι' αὐτήν, ἀλλὰ ἐλάχιστοι τὴν ἀσκοῦν. Τὸ κλῖμα τῆς ἀνευθυνότητος κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ἀλλοτριώνοντας τὴ ζωή μας. Ἀντίθετα, ἡ ὑπευθυνότητα προϋποθέτει ὁλοκληρωμένες προσωπικότητες, ἱκανὲς νὰ σταθμίζουν σωστὰ τὶς καταστάσεις καὶ νὰ παίρνουν θέση ἀπέναντι στὰ προβλήματα. Οἱ πολλοὶ ἀρέσκονται σὲ ἀνεύθυνες τακτικές, γιατὶ πιστεύουν πὼς ἔτσι μποροῦν νὰ ἐπιβιώσουν. Ὅμως ὁ κόσμος πορεύεται μόνο μὲ τοὺς ὑπεύθυνους καὶ σοβαροὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἀξίζει νὰ ἐμπιστεύεται κανείς. Ἂν στὶς ἡμέρες μας ἐξέλιπεν ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη καὶ κανεὶς δὲν ἐμπιστεύεται κανένα, τοῦτο κατὰ βάση ὀφείλεται στὴν ἀπουσία τῆς εὐθύνης.

Τὸ ὀρθόδοξο ἦθος τῆς εὐθύνης ὀφείλει ἀκόμη νὰ μᾶς διδάξει ὅτι ἡ ἐμμονή μας σ' αὐτὸ δὲν ἔχει ἀναποφεύκτως ἄμεση ἢ ἔμμεση σχέση μὲ τὴν κατὰ κόσμον ἐπιτυχία μας. Ἀπὸ μικροὶ ἐμάθαμε πὼς ἡ πνευματικὴ ζωὴ θὰ μᾶς ἐξασφαλίσει πρόοδο, ἐπιτυχίες στὴ ζωή, τὴν πρωτειά. Πόσοι ὅμως ἐπεσήμαναν ὅτι ὁ Χριστὸς μίλησε κυρίως γιὰ τοὺς ἐσχάτους, γιὰ τὴ φωτιὰ ποὺ ἦλθε νὰ ἀνάψει, καὶ γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν ἰδικῶν του; Ἡ εὐθύνη μας ὡς ὀρθοδόξων πρέπει νὰ μᾶς προσανατολίσει στὴν πιστότητά μας στὸ γνήσιο Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι στὶς παραχαραγμένες ἀπομιμήσεις του, ποὺ ἀναφέρονται στὴν χρησιμοθηρία τῆς ἐγκοσμιότητος καὶ στὶς μάταιες ἐπιδόσεις τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μετασχηματίσαμε στὸν Χριστὸ σὲ πράκτορα τῶν κοσμικῶν μας συμφερόντων, ἀντὶ νὰ ὑποταχθοῦμε ὑπεύθυνα σ' Αὐτόν.

Οἱ νέοι ἰδιαίτερα ζητοῦν σήμερα νὰ ζοῦν χωρὶς εὐθύνες, νὰ ἔχουν ἀπόλυτες ἐλευθερίες, ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι αἰχμαλωσίες. Ζητοῦν συνεχῶς χωρὶς νὰ εἶναι διατεθειμένοι νὰ δίδουν. Ἀλλὰ τὸ λαβεῖν εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένο μὲ τὸ δοῦναι, καὶ δὲν νοοῦνται δικαιώματα χωρὶς τὶς ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις. Οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουν διδαχθῆ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τους πρῶτον μὲν ὅτι εἶναι προτιμώτερο νὰ δίδει κανεὶς καὶ μάλιστα μὲ ἱλαρότητα παρὰ νὰ παίρνει, δηλ. τὸ ἀντίθετο μέσα στὸ ὁποῖο μεγαλώνει τὰ παιδιά της ἡ ἀστική μας κοινωνία καὶ ὕστερα ὅτι ἡ ἐκούσια ὑποταγὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία. Καὶ τὰ δύο συνιστοῦν μιὰ κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνη στάση ζωῆς.

Παραπονούμεθα σήμερα πολλοὶ γιὰ τὴν ἔλλειψη ὑπευθυνότητος ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ἐκδηλώσεις πολλῶν, μι-

κρῶν καὶ μεγάλων. Καὶ δὲν σκεπτόμεθα ὅτι ἡ ἔννοια τῆς εὐθύνης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἤθους. Τὸ κακὸ κατεστημένο τῆς ἐποχῆς μας διεχώρισε τὰ δύο μεγέθη καὶ μᾶς ἔμαθε νὰ ζοῦμε χωρίς εὐθύνες. Καρποὶ αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, ἡ ἀπεμπόληση ἀπὸ πολλοὺς νέους τῶν εὐθυνῶν τοῦ γάμου, μὲ τὴν υἱοθέτηση τῶν ἐλευθέρων συμβιώσεων, ἡ ἀπάρνηση οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς ποιότητος ζωῆς, ἡ ἀξίωση γιὰ προβολὴ καὶ διάκριση χωρὶς τὸν ἀναγκαῖο πνευματικὸ ἢ μορφωτικὸ ἐξοπλισμό, ἡ ἀνάληψη «εὐθυνῶν» ποὺ βρίσκονται πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὶς δυνατότητές των. Τὸ κλῖμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν κοινωνία μας, ἀναγκάζει πολλοὺς νὰ μπαίνουν στὴ μάχη τῆς ζωῆς ὅπως ὁ «ξυπόλητος στ' ἀγκάθια» καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ κυριαρχοῦν οἱ μετριότητες καὶ νὰ διευθύνουν οἱ ἐπιπολαιότητες. Τὰ συνηθίσαμε ὅμως αὐτὰ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπίπεδα ζωῆς καὶ δὲν μᾶς κάνουν πιὰ καμιὰ ἐντύπωση.

Τὸ ὀρθόδοξο, λοιπόν, ἦθος προβάλλει ἐνώπιόν μας ὡς τὸ ἀντίδοτο τῆς παρακμῆς καὶ τῆς κρίσεως. Αὐτὸ τὸ ἄλλο ἦθος, τὸν ἐκκλησιαστικὸ τρόπο ζωῆς, πάντοτε ἀναζητάει ὁ ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα ὁ νέος, σήμερα μάλιστα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Τὸ ἦθος μὲ τὰ 5 χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ποὺ ἀναπτύξαμε. Μέσα ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἀναστατώσεις (ἔκτροπα Πολυτεχνείου, βιαιότητες, καταστροφές) οἱ νέοι φαίνεται νὰ ἐπαναστατοῦν κατὰ τοῦ κατεστημένου τῆς ἀνομίας καὶ νὰ ἀναζητοῦν μιὰ γνησιότερη καὶ αὐθεντικότερη ἔκφραση ζωῆς. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ

Χριστοῦ προβάλλει πάντοτε μέν, σήμερα ὅμως ὅλως ἐπικαίρως, τὸ δικό της σύστημα ζωῆς, τὸ δικό της θεανθρώπινο ἦθος. Ὅμως χρειάζεται καὶ ἐδῶ νὰ ἀσκήσουμε τὴν αὐτοκριτική μας, μὲ ἐπίγνωση καὶ εὐθύνη.

Αὐτὸ ποὺ ἐμφανίζεται σήμερα σὰν Ἐκκλησία καὶ αὐτὸ ποὺ προσφέρει στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο εἶναι μιὰ καθαρὰ κοσμικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωὴ μ' ἕνα ἐκκλησιαστικὸ προσωπεῖο. Ἡ συνάθροιση ἐπὶ τὸ αὐτό, ἡ «καρδιὰ καὶ ἡ ψυχὴ μία», τό «ἅπαντα κοινά», ἡ χαρὰ τῆς προσφορᾶς, τὸ μοίρασμα ὄχι μόνο τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν προβλημάτων, τῶν καημῶν, τοῦ πόνου, τῆς χαρᾶς, τῶν χαρισμάτων, τῶν διακονημάτων, ἡ κοινὴ ζωή, μὲ ἄλλα λόγια τὸ γνήσιο ὀρθόδοξο ἐκκλησιαστικὸ ἦθος φαίνονται πολὺ ἀπόμακρα σήμερα. Ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησιαστική μας ἡγεσία καὶ ὁλόκληρη ἡ πυραμιδωτὴ δόμησή της τόσο στὸ διοικητικό, ὅσο καὶ στὸ πνευματικό της ἐπίπεδο, φαίνεται, κατὰ μεγάλο ποσοστό, ἀγκυλωμένη στὰ δίκτυα ἐγκοσμιοκρατικῶν στόχων καὶ προτεσταντικῶν πρακτικῶν ἀλλοτρίωσης. Μὲ ἐλάχιστες ἐπαινετὲς ἐξαιρέσεις ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία ἔχει περιορίσει τὸ βελῆνεκές της στὸ κυνήγι χρησιμοθηρικῶν ἐπιδόσεων, μὲ ἁπτὰ δείγματα ἐπιτυχίας στὴν κοινωνικὴ προαγωγὴ καὶ καταξίωση. Ποῦ καιρὸς γιὰ θέωση, γιὰ χαρισματικὴ λειτουργία τῆς Εὐχαριστίας, γιὰ τὸ θαῦμα τῆς μεταμόρφωσης. Τί ἔχει ἀπομείνει ἀπ' αὐτὸ τὸ ἦθος στὶς ἡμέρες μας; Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο ὅτι τὸ ἦθος μας ἔχει ὑποστῆ μιὰ δραματικὴ ἀλλοίωση (Ἀρχιμ. Νεκτ. Ἀντωνοπούλου: ἔνθ' ἀνωτ., σ. 19).

Ἡ πρώτη ἀλλοίωση ἐπέφερε τὴν ἀποσύνδεση τοῦ ἤθους ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωή. Ἔτσι τὸ ὀρθόδοξο ἦθος διε-

στράφη σὲ μιὰ ἁπλὴ ἠθικολογία καὶ καθηκοντολογία μὲ νομικίστικο πνεῦμα. Δηλ. ὡραῖα λόγια χωρὶς ἀντίκρυσμα στὴν πράξη. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐπεξετάθη καὶ στὸ πλήρωμα. Μπορεῖς σήμερα νὰ δεῖς ἀρκετοὺς νέους νὰ διαβάζουν τὸν ἀββᾶ Ἰσαάκ, καὶ νὰ πίνουν οὐΐσκυ στὰ μπαράκια, νὰ μαλλώνουν γιὰ τὴ νεοορθοδοξία, νὰ ὁρκίζονται γιὰ τὶς ἰδέες τοῦ Γιανναρᾶ ἢ τοῦ τάδε ἁγιορείτη Ἡγουμένου, νὰ γνωρίζουν γιά «ἀλληλοπεριχώρηση» καὶ γιά «μέθεξη», γιὰ τό «ἄκτιστο φῶς» καὶ τίς «θεῖες ἐνέργειες», ἀλλὰ ὅλοι αὐτοὶ νὰ μὴ κάνουν καμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ βιώσουν, νὰ ζήσουν ἐμπειρικὰ τὶς ἀλήθειες ποὺ διαβάζουν καὶ συζητοῦν, νὰ μὴ διατηροῦν καμιὰ σχέση μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωή, νὰ μὴ ὑφίστανται τὴν καλὴ ἀλλοίωση. Ἔτσι παραμένουν ξένοι πρὸς τὴ θαλπωρὴ ποὺ χαρίζουν οἱ ἀνταύγειες τῆς θείας ζωῆς καὶ αἰχμάλωτοι στὸν ἐγωκεντρισμό τους καὶ στὴν καταναλωτική του βουλιμία.

Ὑπῆρξε μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ νέοι ἀναζητοῦσαν τὴν ὑπαρξιακή τους ἔκφραση στὰ πολιτικὰ κόμματα. Γρήγορα ἀπογοητεύθηκαν μόλις διεπίστωσαν τὴ διαφορὰ λόγων καὶ ἔργων. Μεγάλα καὶ παχειὰ λόγια ὡς περικάλυμμα ἀνομολόγητων στόχων. Καὶ ἔφυγαν. Πῆγαν ὕστερα στὴν ἀναρχία, ὅσοι ἤθελαν κάτι νὰ ποῦν ἢ νὰ κάνουν. Οἱ ἄλλοι κλείσθηκαν στὸ καβούκι τους. Καὶ ἡ ἀναρχία τὸ μόνο ποὺ τοὺς προσφέρει εἶναι ἡ διέξοδος στὸ πάθος τῆς ἐκδίκησης. Ἡ ψυχὴ ταλανίζεται, δὲν μεταμορφώνεται. Καὶ τώρα ξαναέρχεται ἡ ὥρα τῆς Ἐκκλησίας. Ποιᾶς ὅμως Ἐκκλησίας; Ἐκείνης τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ, τῆς ἀδιαφορίας, τῶν σκανδάλων καὶ τῆς ἀπραξίας; Ἀσφαλῶς ὄχι. Οἱ ἄνθρωποι καὶ μάλιστα οἱ νέοι ἀναζητοῦν τὴν Ἐκκλησία ποὺ

λειτουργεῖ ὡς οἰκογένεια, ἐκεῖ ὅπου ὁ καθένας μοιράζεται τὸν πόνο του, τὴ χαρά του, τὰ προβλήματά του μὲ τοὺς ἄλλους. Τὴν Ἐκκλησία ὡς Σῶμα Χριστοῦ, ὅπου τὰ μέλη της νιώθουν τὸν Θεὸν ὡς κοινὸν Πατέρα καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὡς ἀδελφούς. Αὐτὴ εἶναι ἡ γνήσια Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση οὔτε μὲ τοὺς κατὰ πλάσμα δικαίου -ἀναγκαίους- νομικισμούς, οὔτε μὲ τὶς διαστρεβλώσεις της. Ἡ Ἐκκλησία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων μᾶς χρειάζεται σήμερα καὶ πάλιν, γιὰ νὰ στηρίξει τὶς καταρρέουσες ἐλπίδες μας. Καὶ ὀφείλουμε πρῶτα ἐμεῖς οἱ ἔχοντες ἀναδεχθεῖ τὴν εὐθύνη τῆς διοίκησης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁλκάδος καὶ τὴν ποιμαντική της διακονία, νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποκαταστήσουμε τὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, κατὰ τὰ πρότυπα τῆς γνησιότητος. Πρέπει καὶ πάλι νὰ λειτουργήσει ἡ ἐνορία, τὸ μοναστήρι, ὁ ἱερέας, ὁ ἀρχιερέας ὡς πόλοι ἕλξεως φιλανθρωπικῆς ἐκφορᾶς μηνυμάτων ἐλπίδος γιὰ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Πρέπει νὰ δείξουμε στοὺς νέους τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατρός, ποὺ προσδέχεται τοὺς μετανοοῦντες ἁμαρτωλοὺς μὲ φιλάνθρωπη διάθεση ἀφέσεως, πρέπει νὰ ξαναδώσουμε στὴν Ἐκκλησία τὸ πρόσωπο τῶν ψυχικῶν ἰαμάτων ποὺ ἀνέκαθεν εἶχε, ἀποβάλλοντες τὶς ξενότροπες θεωρήσεις τῆς ἁμαρτίας καὶ ξαναφέρνοντας στὴν ἐπιφάνεια τὴν πατερικὴ ἁπλότητα καὶ οἰκειότητα ποὺ τείνουν νὰ ἐκλείψουν.

Καὶ ὕστερα πρέπει ὅλοι ἐσεῖς, καὶ ἰδίως οἱ νέοι, ποὺ ἀναζητεῖτε τὸ γνήσιο καὶ τὸ αὐθεντικό, νὰ πλησιάσετε μὲ ἐμπιστοσύνη τὴν Ἐκκλησία, νὰ διδαχθῆτε τὸν τρόπο ζωῆς ποὺ αὐτὴ εἰσηγεῖται, νὰ ἀποκτήσετε τὸ ὀρθόδοξο

ἐκκλησιαστικὸ ἦθος μὲ ὅλες του τὶς παραμέτρους, νὰ ἐγκολπωθῆτε ὡς τρόπον ζωῆς τὴν ἰδιότητα τοῦ ὀρθοδόξου πιστοῦ. Πλησιάσατε τοὺς πνευματικούς σας Πατέρες μὲ ἐμπιστοσύνη, ἀκουμπῆστε ἐπάνω τους τὰ προβλήματά σας, ἠρεμεῖστε κοντὰ στὸ πετραχήλι του, ἀναπνεύστε τὸν ἀέρα τῆς πορείας πρὸς τὴ θέωση, ξαναβρῆτε τὸν ἀληθινό σας ἑαυτό. Γνωρίστε τὴν ἐκκλησιαστική μας οἰκογένεια καὶ δὲν θὰ μετανοήσετε. Ὁ ἐπερχόμενος 21ος αἰῶνας θὰ εἶναι αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ὀρθοδοξίας. Καὶ σὲ σᾶς, τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνες ὀρθοδόξους νέους, ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ ὑποστασιάσετε στὴ ζωή σας τὶς ἐμπειρίες τῆς νέας ὀρθόδοξης βιωματικῆς ἐπιλογῆς σας. Αὐτῆς ποὺ θὰ δικαιώσει τὸ ὀρθόδοξο ἦθος, τὴν καθολικὴ ἀναγνώριση τῆς εὐεργετικῆς του ἐπιρροῆς πάνω στὴ ζωὴ τὴ δική σας καὶ τοῦ τόπου μας.

Ἡ σύγχρονη θεωρία τοῦ Huntington καὶ ἡ δική μας θέση*

Γνώριμη πιὰ αὐτή μας ἡ ἐτήσια συνάντηση, ποὺ ἐκφράζει τὸν ἀμοιβαῖο πόθο μας γιὰ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν ἐπανάκαμψή σας στὶς οἰκογενειακές σας ἑστίες μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν Ἑορτῶν τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου. Καὶ ὁ καρποί της ἀγλαοὶ καὶ εὔχυμοι, κάθε φορὰ ποὺ μᾶς δίδεται ἡ δυνατότητα νὰ τοὺς γευόμαστε, δοξάζοντας τὸν Σαρκωθέντα Λόγο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν εὐεργεσία αὐτή, ποὺ μᾶς ἔχει ἐπιφυλάξει, νὰ γνωριζόμαστε, νὰ ἀναπαυόμαστε σ' αὐτὴ τὴ γνωριμία καὶ νὰ νιώθουμε μιὰν ἀλληλεξάρτηση, μέσα σ' ἕνα κόσμο ἀλλοτρίωσης καὶ ἐκκοσμίκευσης, ποὺ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴ χαρά, τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἱκανοποίηση καὶ πληρότητα. Μὲ πολλή, λοιπόν, πατρικὴ ἀγάπη σᾶς ὑποδεχόμαστε σήμερα ἐδῶ καὶ σᾶς εὐχόμαστε νὰ ἔχετε πλού-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου ποὺ ἔκανε κατὰ τὴν εἰδικὴ ἐκδήλωση πρὸς χάριν τῶν κ.κ. Φοιτητῶν καὶ Φοιτητριῶν τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, τὴν ὁποίαν διωργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις τὴν 4-1-1997 στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Βόλου.

σιες τὶς εὐλογίες τοῦ Θεοῦ στὴ ζωή σας, καὶ ἐκπλήρωση κάθε ἀγαθῆς σας ἐπιθυμίας στὴ διάρκεια τοῦ νέου Χρόνου ποὺ μόλις ἐγκαινιάσθηκε. Εἶναι φυσικὸ ἡ ἀρχὴ τῆς νέας χρονιᾶς νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὶς χρηστότερες ἐλπίδες. Τὶς στηρίζουμε στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴ δική μας θετικὴ συμβολὴ στὴν ἐπίτευξη τῶν κοινῶν μας στόχων, ποὺ εἶναι ἡ παγίωση τῆς εἰρήνης στὸν πλανήτη, τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς χρηστότητος. Εἴθε μέσα στὴ νέα χρονιὰ νὰ κάνουμε ὅλοι μας βήματα πρὸς τὸ Χριστό. Μόνον ἔτσι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ θὰ μᾶς ἐπισκιάσει καὶ οἱ καρποὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος θὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ συντελέσουμε στὴν πρόοδο τῆς κοινωνίας μας καὶ στὴν ποιοτικὴ ἀναβάθμιση τῆς ζωῆς μας, ποὺ ἀποτελεῖ κοινὸ αἴτημα ὅλων τῶν σκεπτομένων ἀνθρώπων. Σήμερα στὴν Ἑλλάδα βιώνουμε ὅλοι μας τὴν ἔκπτωση τοῦ ἤθους καὶ τὴν παρακμὴ τῶν ἀξιῶν. Ζοῦμε τὴ δραματικὴ ἀπουσία τους ἀπὸ τὴ ζωή μας καὶ πληρώνουμε τὴν ἄφρονα τακτικὴ τῶν περισσοτέρων, ποὺ ἀντάλλαξαν τὸν χρυσὸ μὲ τὴν λαμαρίνα καὶ πίστεψαν σὲ ψεύτικες ἐπαγγελίες.

Τὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀπεφάσισα νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐφέτος[1] φέρει τὸν τίτλο: *«Ἡ σύγχρονη θεωρία τοῦ Huntin-*

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριά-

gton καὶ ἡ δική μας δέση». Ὁ Σάμιουελ Χάντινγκτον εἶναι καθηγητὴς στὸ ἀμερικανικὸ Πανεπιστήμιο Ὄλμπερτ Γουώτερχεντ καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Σπουδῶν Ὄλιν τοῦ Κέντρου Διεθνῶν Ὑποθέσεων τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Χάρβαρντ. Γιὰ δύο χρόνια (1977-1978) ἐργάσθηκε στὸ Λευκὸ Οἶκο ὡς Συντονιστὴς τοῦ Σχεδιασμοῦ Ἀσφαλείας γιὰ τὸ Συμβούλιο Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας. Τὸ 1993 ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίο του *«Ἡ σύγκρουση τῶν πολιτισμῶν»* ποὺ ἐνῶ δέχθηκε ἐπιθέσεις γιὰ τὴν ὑπερβολικὰ ἁπλουστευμένη μέθοδο ποὺ χρησιμοποιεῖ στὴν ἀξιολόγηση τῶν σημερινῶν πολιτισμῶν, ἐν τοῦτος οἱ «θέσεις» του ἔχουν υἱοθετηθῆ ἀπὸ τὰ σύγχρονα ΜΜΕ καὶ διαφημισθῆ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατοῦν σήμερα στοὺς πολιτικοὺς κυρίως κύκλους Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης.

Στὸ βιβλίο του αὐτὸ ὁ Huntington ὑποστηρίζει ὅτι μετὰ τὴν κατάρρευση τῶν ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων ἡ ἀντιπαράθεση μεταξὺ τῶν μέχρι τότε δύο κόσμων, πρόκειται νὰ συνεχισθῆ, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὸ ἐπίπεδο. Τὸ κενὸ ποὺ ἄφη-

---

τη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990), ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991), ιζ) Ἐκκλησία: ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς (1992), ιη) Συνέλληνες, πῶς ἐφθάσαμεν ἐδῶ; (1993), ιθ) Ὁ ἀπάνθρωπος ἀνθρωπισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Μιὰ ἀντιπαράθεση σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ντοστογιέφσκυ (1994), κ) AIDS: «Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ». Γιὰ μία στάση εὐθύνης συλλογικῆς καὶ ἀτομικῆς (1995), κα) Ὁ 4ος Πυλῶνας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης (1996).

σαν οἱ καταρρεύσασες ἰδεολογίες δὲν θὰ παραμείνῃ ἀνοικτό. Γρήγορα θὰ καλυφθῇ. Ἐφεξῆς ἡ μία καὶ μοναδικὴ ἰδεολογικὴ σύγκρουση μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (καπιταλισμὸς ἐναντίον μαρξισμοῦ) θὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ πολλαπλές ἀντιπαραθέσεις, ποὺ θὰ βασίζονται στὸν πολιτισμὸ καὶ στὴ θρησκεία. Κατὰ συνέπειαν ὁ ἐπόμενος παγκόσμιος πόλεμος, ἂν γίνει, θὰ εἶναι πόλεμος ἀνάμεσα σὲ πολιτισμοὺς καὶ ὄχι σὲ ἰδεολογίες. Ἡ θέση αὐτὴ βέβαια εἶναι ἀπαισιόδοξη γιατὶ πολλοὶ εἶχαν ἐλπίσει ὅτι ὁ θρίαμβος τῆς φιλελεύθερης δημοκρατίας δυτικοῦ τύπου θὰ ἐσήμαινε τοὐλάχιστον τὸ τέλος τῶν ἐνόπλων συγκρούσεων. Γιὰ τὶς ΗΠΑ ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπαισιόδοξη προοπτικὴ εἶχε καὶ τὰ θετικά της ἀποτελέσματα. Οἱ ἐξοπλιστικοὶ ἢ ἀμυντικοὶ θεσμοί, ποὺ στὴ διάρκεια τοῦ ψυχροῦ πολέμου εἶχαν ἀναλάβει πελώριο ἔργο, τώρα εὕρισκαν στὴ θεωρία τοῦ Huntington λόγο συνεχίσεως τῆς ὑπάρξεώς των. Ἐπειδὴ δέ, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἡ θεωρία τοῦ Huntington διακρίνει τοὺς πολιτισμοὺς σὲ 8 ἑνότητες, ἀλλὰ βασικὰ σὲ δύο ἄξονες (δυτικό - ἀντιδυτικό), τώρα τὸ πρόγραμμα ποὺ τίθεται σὲ ἐφαρμογὴ εἶναι νὰ συσπειρωθῇ ἡ Δύση ἀπέναντι στὴν Ἀντι-δύση. Στὰ ἑπόμενα χρόνια ὁ πολιτισμὸς πρόκειται νὰ ἀποτελέσῃ τὸν κύριο ἄξονα πέριξ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνελίσσεται ἡ καθοριστικὴ δύναμη στὶς παγκόσμιες ὑποθέσεις. Κατὰ τὸν Huntington *«ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἡ ὑψηλότερη πολιτισμικὴ συγκέντρωση ἀνθρώπων καὶ τὸ εὐρύτερο πεδίο πολιτιστικῆς ταυτότητος ποὺ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ξεχωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ἄλλα εἴδη»*.

Οἱ 8 σύγχρονοι πολιτισμοὶ εἶναι κατὰ τὸν Huntington οἱ ἑξῆς: ὁ δυτικός, ὁ κομφουκιανός, ὁ ἰαπωνικός, ὁ ἰσλαμικός, ὁ

ἰνδικός, ὁ σλαβορθόδοξος, ὁ λατινοαμερικανικός καὶ πιθανὸν ὁ ἀφρικανικός. Οἱ πολιτισμοὶ αὐτοὶ χωρίζονται μεταξύ τους σὲ γεωγραφικὲς ζῶνες ἐπιρροῆς, ποὺ διαχωρίζουν καὶ τοὺς λαοὺς ποὺ κατοικοῦν σ' αὐτές. Παράλληλα μὲ τὴν κυκλοφορία τοῦ βιβλίου του ὁ Huntington ἐδημοσίευσε τὸ 1993 δύο ἄρθρα του στὸ ἔγκυρο περιοδικό «*Foreign Affairs*» μὲ τὰ ὁποῖα ὑπεστήριζε ὅτι στὴν Εὐρώπη ἡ πόλωση τῶν πολιτισμῶν ὑλοποιεῖται σὲ δύο πάλιν ἄξονες μὲ βάση τὶς θρησκεῖες: ὁ ἕνας περιλαμβάνει τοὺς λαοὺς ποὺ ἀνήκουν στὸ ῥωμαιοκαθολικὸ καὶ προτεσταντικὸ δόγμα καὶ συνιστᾶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη καὶ ὁ ἄλλος, εἶναι αὐτὸς ποὺ ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξία καὶ τὸν ἰσλαμισμό, καὶ εἶναι ἡ ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Αὐτὸς ὁ δεύτερος ἄξονας εἶναι πολιτιστικὰ ἀσύμβατος μὲ τὸν ἄλλο, δηλ. μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς εὐρωπαϊκῆς νεωτερικότητας, τὰ ἀνθρώπινα δηλ. δικαιώματα, τὴν ἀπουσία τοῦ φανατισμοῦ, τοὺς θεσμοὺς τῆς δημοκρατίας.

Κατὰ τὸν Huntington ἡ ὀρθόδοξη παράδοση καὶ ὁ ἰσλαμικὸς φονταμενταλισμὸς μὲ τὸ ἀποτρόπαιο πρόσωπο μπαίνουν στὸ ἴδιο τσουβάλι καὶ ἀντιμετωπίζονται σὰν πολιτισμικὰ ἀπόβλητα ποὺ συντηροῦν τὶς ἐθνικιστικὲς ἐντάσεις, τὴν τρομοκρατία καὶ τὶς αὐταρχικὲς κοινωνίες. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ μὲν ἰσλαμισμὸς ἐμφανίζεται ὡς μέγας κίνδυνος γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ὀρθοδοξία ὡς σκοταδιστικὴ καὶ μισαλλόδοξη. Καὶ ὅλα αὐτὰ σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀμερικανικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ δύση (δυτικὸς πολιτισμός) ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὴν πρόοδο, τὴ δημοκρατία, τὸν φιλελευθερισμό. Στὰ Βαλκάνια ἡ ὁριοθετικὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ τῶν δύο πολιτισμῶν ἀρχίζει ἀπὸ τὴ Ῥωσία καὶ τὴ Φινλανδία, περνάει μέσα ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Βαλτικῆς,

τὴν Οὐκρανία καὶ τὴ Ῥουμανία, μετὰ στρίβει μέσα ἀπὸ τὰ Βαλκάνια. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχαία γραμμὴ τοῦ ῥήγματος ἀνάμεσα στοὺς Καθολικοὺς καὶ τοὺς Ὀρθοδόξους.

Στὴ βάση τῆς θεωρίας εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ πολιτισμοὶ διαμορφώνουν τὴ νοοτροπία τῶν λαῶν ποὺ ἐπηρεάζονται ἀπ' αὐτούς. Ἔτσι εὐρωπαῖοι καὶ ἀμερικανοὶ πιστεύουν ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ δὲν εἶναι σὰν αὐτούς. Βέβαια δὲν διευκρινίζεται ποιός εἶναι καλύτερος, διότι δὲν εἶναι αὐτονόητο ὅτι οἱ λαοὶ τῆς δύσεως εἶναι καλύτεροι ἀπὸ ὡρισμένους τοὐλάχιστον ἀνατολικοὺς στοὺς ὁποίους κατατασσόμεθα κι ἐμεῖς οἱ ἕλληνες. Ὁ Huntington ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἰσλαμισμὸς ἐκφράζει κοινωνίες ὁλοκληρωτικὲς καὶ αὐταρχικές. Καὶ ἐπικαλεῖται τὸ παράδειγμα τοῦ Χομεϊνισμοῦ καὶ τοῦ γνωστοῦ Σάλμαν Ῥασντί, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἔχουν ἐκστρατεύσει τὰ στίφη τῶν ἰσλαμιστῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἴδιος ἐπιστήμων ἀπορρίπτει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ συχνότερη ἐπικοινωνία τῶν λαῶν, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχή μας, θὰ ἀμβλύνει σταδιακὰ τὶς διαφορὲς μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ θὰ ἀπαλύνει τὴν ἀπόσταση ποὺ τοὺς χωρίζει. Ἀντίθετα ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἐπιστήμων φρονεῖ ὅτι μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου οἱ ἀντιθέσεις θὰ γίνουν ὀξύτερες, παρὰ τὴν ἀλληλογνωριμία μεταξὺ τῶν λαῶν, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀγωνίζονται νὰ διατηρήσουν τὴν πολιτισμική τους ταυτότητα ἀπέναντι στὶς παγκοσμιοποιητικὲς τάσεις τοῦ σύγχρονου κόσμου. *«Οἱ ἀλληλεπιδράσεις ἀνάμεσα σὲ λαοὺς διαφορετικῶν πολιτισμῶν* -λέγει ὁ Huntington- *αὐξάνουν τὴν πολιτιστικὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία μὲ τὴ σειρά της ἐνισχύει διαφορὲς καὶ ἐχθρότητες ποὺ ἀνάγονται ἢ πιστεύεται ὅτι ἀνάγονται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας».*

Σὲ συνέντευξή του στὴ γαλλικὴ ἐφημερίδα *«La Croix»* (21-22 Ἰαν. 1966) ὁ Huntington ὑπεστήριξεν ὅτι μεταξὺ Ἰσλὰμ καὶ Μεταρρύθμισης ὑπάρχουν πολλὲς ἀναλογίες, ἐνῶ ἡ δημογραφικὴ ἔκρηξη ποὺ παρατηρεῖται στὶς ἰσλαμικὲς χῶρες κατ' ἀντίθεση μὲ τὴ στασιμότητα ἢ καὶ ὑποχώρηση τῶν σχετικῶν δεικτῶν στὴν Δύση, συνιστᾶ μιὰ πραγματικότητα. Τὸ ποσοστικὸ αὐτὸ μέγεθος συνδυαζόμενο μὲ τὸν ἀντιδυτικισμό, ποὺ καλλιεργεῖται συστηματικὰ στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἀποτελεῖ κατάλοιπο τῶν ἰμπεριαλιστικῶν ἀποικιοκρατικῶν ἐπιδόσεων τῆς Δύσης σὲ βάρος τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ποὺ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς δυτικοὺς ξεπερασμένος, ἐκφράζουν μιὰν ἀπειλὴ τῆς Ἀσίας κατὰ τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἀσιάτες δὲν ξεχνοῦν τὶς ταπεινώσεις ποὺ ὑπέστησαν ἀπὸ τοὺς δυτικοὺς καὶ θὰ ἐκδικηθοῦν. Στὴ βάση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ παρατηρούμενη οἰκονομικὴ ἀνάκαμψη τῶν ἀσιατῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποκτοῦν αὐτοπεποίθηση καὶ βλέπουν τὸ βιοτικό τους ἐπίπεδο νὰ ἀνυψώνεται.

Ἕνας σημερινὸς κορεάτης π.χ. εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ βλέπει πὼς δὲν ὑπολείπεται καὶ πολὺ ἑνὸς εὐρωπαίου στὸν οἰκονομικὸ τομέα. *«Ἡ Δύση πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς δυτικῆς ἐπικυριαρχίας στὸν κόσμο, ποὺ ἄρχισε τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἔφθασε στὸ ἀπώγειό της τὸν 20ό, φθάνει προοδευτικὰ στὸ τέλος της»* φρονεῖ ὁ Huntington. Καὶ συνεχίζει: *«Ὁ δυτικὸς πληθυσμὸς ἀντιπροσωπεύει σήμερα τὸ 10% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Καὶ τὸ οἰκονομικὸ βάρος τῆς Δύσεως μειώνεται ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνο τῆς ἀσιατικῆς Ἀνατολῆς»*.

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς τοῦ ἀμερικανοῦ ἐπιστήμονα ἔχουν προκαλέσει καὶ ἀνάλογες ἀντιδράσεις, παρὰ τὴν εὐρύτατη διάδοσή των. Ἔτσι ὁ ἰάπωνας π.χ. Φράνσις Φουκουγιάμα,

στὸ δοκίμιό του *«Τὸ τέλος τῆς Ἱστορίας»* ποὺ εἶχε δημοσιευθῆ τὸ 1989, ὑπεστήριζε τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετη θεωρία. Ὅτι δηλ. ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ συνέκλιναν στὸ ἰδανικὸ τῆς φιλελεύθερης δημοκρατίας. Τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται σήμερα εἶναι ἂν πράγματι ὑπάρχουν στὸν κόσμο τόσο βαθιὲς διαχωριστικὲς γραμμὲς ποὺ ἀντιπροσωπεύουν περισσότερα ἀπὸ τὶς ἁπλὲς οἰκονομικὲς ἢ πολιτικὲς διαφορές. Καὶ ἐπίσης τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ παγκοσμιοποίηση τῶν λαῶν, ποὺ συντελεῖται ἀργὰ ἀλλὰ σταθερά, δὲν θὰ ὁδηγήσει στὴν οὐσιαστική των προσέγγιση. Τὴν ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ τὴ δίδουν ἄλλοι ἐπιστήμονες ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ τοπικοὶ πολιτισμοὶ ἐξασθενίζουν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ ξένων ἐπιρροῶν, ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι ἀμερικανικές. Ἴσως ὁ Huntington νὰ ἔχει δίκιο ὅταν γράφει ὅτι αὐτὴ ἡ παγκοσμιοποίηση θὰ ἐπιφέρει ἕνα εἶδος πολιτιστικῆς παράνοιας, μιὰ ἐπίταση τῆς διαφορᾶς. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνο μιὰ εἰκασία καὶ ὑπάρχουν ἐξ ἴσου ἔγκυρες εἰκασίες ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση.

Ἀλλ' ἂς προσεγγίσουμε τώρα τὴ θεωρία σὲ ὅ,τι μᾶς ἀφορᾶ ἀμεσότερα. Ὁ Huntington, ὅπως εἴδαμε, τοποθετεῖ τὸν πολιτισμὸ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἰσλὰμ σὲ παράλληλη γραμμὴ καὶ τοὺς χαρακτηρίζει ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἀρνητικὰ χαρακτηριστικά. Ἡ ἱστορικὴ προκατάληψη τοῦ ἀμερικανοῦ ἐπιστήμονος εἶναι φανερή, ἂν ἡ σκέψη του δὲν ὀφείλεται σὲ παντελῆ ἄγνοια τῆς Ὀρθοδοξίας. Σὲ πρόσφατο ἄρθρο του στὸ περιοδικὸ *«Foreign Affairs»* (Νοέμ.-Δεκ. 1996) ὁ ἴδιος ἐπανέρχεται στὴ θεωρία του καὶ τὴ συ-

μπληρώνει μὲ μιὰ προκλητικὴ παράθεση πρακτικῶν ὑποδείξεων πρὸς τὶς κυβερνήσεις τῆς Δύσεως, ποὺ θὰ καταστήσουν τὸν θεωρητικὸ διαχωρισμὸ τῶν πολιτισμῶν ἐμφανῆ καὶ αἰσθητό. Ἔτσι στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ Huntington ὑποστηρίζει πὼς ἡ Δύση ὀφείλει νὰ διαφυλάξῃ «ἀμόλυντο» τὸν πολιτισμό της καὶ νὰ καθορίσει τὰ ὅριά της. Αὐτὸ πρακτικὰ σημαίνει ἔλεγχο στὴ μετανάστευση καὶ ἀνάθεση στὸ NATO τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν προάσπιση τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν στρατιωτικὸ αὐτὸ συνασπισμὸ θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν μόνο οἱ χῶρες ποὺ ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴ θρησκεία καὶ τὴν πνευματική τους παράδοση εἶναι δυτικές. Καὶ νὰ ἀποκλεισθοῦν ὅλες οἱ ὀρθόδοξες. Μέριμνα τοῦ Huntington εἶναι νὰ ὁρίσει τὴν ἐσωστρέφεια τῆς Δύσεως μὲ βάση τὴν ὁμοείδεια τοῦ πολιτισμοῦ της. Τὸ γεγονὸς ὅτι σήμερα ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸν ἀμερικανικὸ τρόπο ζωῆς δὲν σημαίνει ὅτι μετέχουν καὶ στὸ δυτικὸ πολιτισμό. *«Ὅσο κι ἂν ἐκσυγχρονισθοῦν πολλὲς ἀπὸ τὶς σημερινὲς κοινωνίες δὲν πρόκειται νὰ ἀποκτήσουν καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν. Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς δὲν θὰ πάψει ποτὲ νὰ ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὶς κοινωνίες ποὺ τὸν παρήγαγαν»* (Βλ. Χρ. Γιανναρᾶ: *«Ἡ δεύτερη πρόκληση Huntington»*, στήν *«Καθημερινή»*, 24-11-1996).

Οἱ τοποθετήσεις βέβαια αὐτὲς εἶναι ἀνέρειστες καὶ ἀνιστόρητες. Προϋποθέτουν τὴν ὑπεροχὴ τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ σὲ σχέση μὲ τὸν ἀνατολικὸ ἐν γένει, καὶ τοῦ καθολικοῦ-προτεσταντικοῦ τρόπου ζωῆς σὲ σχέση μὲ τὸν ὀρθόδοξο. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὸν ἰσλαμισμό, γιατὶ πρόκειται περὶ αὐθαιρέτου συνάφειας, ποὺ μόνον ὁ Huntington ἐπι-

χειρεῖ, ἂν καὶ εἶναι πασίδηλο πὼς ὁ ἰσλαμικὸς πολιτισμὸς τοῦ Κορανίου δὲν ἔχει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν ὀρθόδοξη προοπτικὴ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπαραβίαστη ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ὡς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἰσλάμ, παρὰ τὶς ὁρισμένες ἀντίθετες ἀπόψεις, εἶναι συνώνυμο μὲ τὸ μῖσος κατὰ τῶν «ἀπίστων», μὲ τὴ χρήση βίας σὲ βάρος των, μὲ τὴν ὑποτίμηση τῆς γυναίκας, μὲ τὴ θεοκρατικὴ κοινωνία τοῦ αὐταρχισμοῦ καὶ τῆς αὐθαιρεσίας. Στὸν ἰσλαμισμὸ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι ἀνύπαρκτα καὶ δικαίως ἴσως ὁ Huntington κατατάσσει τὸν ἰσλαμικὸ πολιτισμὸ στὴν ἀρνητικὴ πλευρά. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι βία καὶ τρομοκρατία εὐημερεῖ καὶ στὶς χριστιανικὲς κοινωνίες καὶ στὶς ἀσιατικὲς κ.λπ. θέλοντας νὰ ἀπαλλάξουν τὸν ἰσλαμισμὸ ἀπὸ τὴ μορφὴ ποὺ τοῦ ἀποδίδεται. Αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, ἀλλ' ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι στὸν ἰσλαμισμὸ ἡ βία ἔχει θεσμικὴ θέση, ἐνῶ στὸν χριστιανισμὸ μόνο ὡς ἀπόκλιση μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῇ.

Ποιός σήμερα μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ δυτικὸς κόσμος ἀνήκει σὲ μιὰ τάξη ἀνθρώπων μὲ ὑψηλότερο πολιτισμὸ ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο; Οἱ καθολικοὶ καὶ προτεστάντες δυτικοὶ δὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐταλάνισαν τοὺς ἀσιατικοὺς καὶ ἀφρικανικοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἐπαίσχυντη δουλεία καὶ τὸν ἀδίστακτο ἱμπεριαλισμό τους; Οἱ ἴδιοι λαοὶ δὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐκμεταλλεύτηκαν ὑπανάπτυκτες χῶρες, ὅπως λ.χ. τὴν Ἰνδία καὶ ἐδίδαξαν τὸ ἀπάνθρωπο πρόσωπο τοῦ ὠμοῦ συμφέροντος; Αὐτοὶ δὲν εἶναι ποὺ σήμερα ἐπιβάλλουν τή «νέα τάξη πραγμάτων» στὰ Βαλκάνια, ἀδιαφοροῦντες γιὰ τὴν τύχη τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους αἱματοκυλίουν, γιὰ νὰ κόπτονται ὕστερα ὑποκριτικὰ ὑπὲρ τῶν ἀν-

θρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἐγκληματιῶν πολέμου; Ποιοί μεγαλύτεροι ἐγκληματίες πολέμου ὑπάρχουν ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς γερμανοὺς καὶ ἄγγλους καὶ ἀμερικανοὺς ποὺ ἀπὸ κοινοῦ διεμέλισαν τὰ Βαλκάνια καὶ ἔθρεψαν τοὺς ἐμφυλίους πολέμους μέχρις ὅτου προωθήσουν τὰ πολιτικά των σχέδια; Οι δυτικοὶ δὲν εἶναι αὐτοί, ποὺ μὲ τὸν πολιτισμό τους, ἐφεῦρον τὴν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο, ὥστε νὰ δώσουν ὅπλα στὸν Μὰρξ νὰ τοὺς πολεμήσει μὲ τὴ θεωρία του;

Ὁ Huntington ἰσχυρίζεται ἀκόμη ὅτι οἱ δυτικοὶ εἶναι κληρονόμοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κλασικοῦ πνεύματος, τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. *«Ὁ ἰσλαμικὸς καὶ ὁ ὀρθόδοξος πολιτισμὸς* -γράφει- *κληρονόμησαν ἐπίσης στοιχεῖα τῆς κλασικῆς παράδοσης, ἀλλὰ οὔτε κατὰ προσέγγιση στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὴ Δύση».* Πρόκειται γιὰ ἰσχυρισμὸ ποὺ γεννᾶ τὴν ἀγανάκτηση. Ποιός ἄλλος λαὸς ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ρωμηοὺς τοῦ Βυζαντίου ἀξιοποίησε περισσότερο τὸ θησαυρὸ τῆς ἀρχαίας κλασικῆς παιδείας καὶ ποιός ἄλλος χῶρος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔνδοξο Βυζάντιο ὑπῆρξεν ὁ νόμιμος συνεχιστὴς τῆς παράδοσης αὐτῆς; Ξενίζει ὄντως ὁ αὐθαίρετος αὐτὸς ἰσχυρισμὸς ποὺ δὲν βασίζεται σὲ ἔγκυρη ἱστορικὴ βάση. Ὁ διάσημος ἀμερικανὸς καθηγητὴς φαίνεται νὰ ἀγνοῆ παντελῶς τὸ Βυζάντιο, τὸν 4ον αἰῶνα, τὶς κατακτήσεις τῶν βυζαντινῶν σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ χίλια χρόνια. Καὶ ποιός ἐξεπολίτισε καὶ ἐξεχριστιάνισε τὰ ἀπὸ τὸ βορρᾶ ἐγκατασταθέντα μόλις τὸν 4ον αἰῶνα στὴν Εὐρώπη βάρβαρα φύλα τῶν Γότθων, ἂν ὄχι οἱ βυζαντινοὶ Ἕλληνες ἱεραπόστολοι ποὺ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία ἔφθασαν στὴν Λυὼν καὶ στὴ Μασσαλία;

Θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπενθυμίσει κανεὶς στὸν ἀμερικανὸ καθηγητὴ ὅτι τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλη μεταφράσθηκαν στὴ Δύση μόλις τὸν 12ον αἰῶνα, καὶ ὅτι αἰτία τοῦ μεγάλου Σχίσματος, ποὺ ἀπέκοψε τὴ Δύση ἀπὸ τὴν πνευματική της ἄρδευση ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἦταν ἡ ἀδυναμία τῶν ὑπανάπτυκτων τότε λαῶν τῆς Δύσεως νὰ παρακολουθήσουν τὸ ἐπίπεδο τῆς ἑλληνικῆς ἐκφραστικῆς καὶ ἐμπειρίας (βλ. Χρ. Γιανναρᾶ: ἔνθ' ἀνωτ.). Θὰ προσθέσουμε ἐδῶ πὼς οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἀνατολή, μὲ τὸν φιλοσοφημένο λόγο τους, συνέβαλαν ὅσον ὀλίγοι στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὅτι στὴν Ἀνατολὴ οἱ σπουδὲς σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ἐπιστητοῦ ἔφθασαν στὸ ἀπώγειό τους κατὰ τὴν περίοδο ποὺ στὴν Δύση οἱ λαοὶ ζοῦσαν τὴ νηπιακή τους περίοδο καὶ ἐτρέφονταν μὲ τό «γάλα» τοῦ πλάνητος βίου καὶ τῆς βαρβαρότητος. Καὶ ἀργότερα, θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσει κανείς, ὅτι ὁ Μεσαίωνας, μὲ ὅ,τι ἡ λέξη αὐτὴ ὑποδηλοῖ, ὑπῆρξε γέννημα καὶ ἀνάπτυγμα τῆς «πολιτισμένης» Δύσεως, γιατὶ στὴν Ἀνατολὴ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ Μεσαίωνας.

Ἡ δὲ Ἀναγέννηση, ποὺ διεδέχθη τὸν Μεσαίωνα στὴ Δύση ὑπῆρξε καρπὸς κυρίως τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καταφυγόντων στὴ Δύση λογίων καὶ ἄλλων ἀνδρῶν τοῦ πνεύματος, ποὺ μετελαμπάδευσαν ἐκεῖ τὰ φῶτα τῆς προόδου, ὅπως τὴν ἐβίωναν οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ ὑπὸ τὸ ἀπηνὲς φάσγανον τῶν ἀράβων καὶ τῶν τούρκων κατακτητῶν δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑποστασιάζουν τὸ θαῦμα τῆς πνευματικῆς των ὑπεροχῆς καὶ οὐσιαστικῆς κυριαρχίας καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν κατακτητῶν. Ἀκόμη δὲν εἶναι οἱ δυτικοὶ ἐκεῖνοι ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη ἔχουν εἰσαγάγει σὲ ὅλο τὸν κόσμο τὴ χρήση τῶν ναρκωτικῶν, τὴν γενίκευση τῶν ἐκτρώσεων, τὴν εὐθα-

νασία καὶ κάθε ἄλλη ἀπειλὴ κατὰ τῆς ζωῆς; Εἶναι ἐπομένως ὄχι μόνο αὐθαίρετο, ἀλλὰ καὶ ἄδικο τὸ συμπέρασμα τοῦ Huntington ποὺ θὰ πρέπει νὰ συναγείρει ὅλο τὸν Ἑλληνισμὸ σὲ διάτορη κραυγὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὴν ἐπιχειρούμενη ἐλεεινὴ ἐπιχείρηση ὑποτίμησης ἑνὸς ὁλοκλήρου κόσμου, ποὺ ἔχει προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ δὲν διεκδικεῖ εἰ μὴ μόνον τὴν τίμια ἀναγνώριση αὐτῆς του τῆς προσφορᾶς ἀπὸ τὴν ἀδέκαστη Ἱστορία.

Εἶναι εὐνόητο ὅτι οἱ πρακτικὲς συνέπειες τῆς θεωρίας τοῦ Huntington μέλλουν νὰ εἶναι πολὺ ὀδυνηρὲς γιὰ ὅλους ἐμᾶς τοὺς σημερινοὺς καὶ τοὺς αὐριανοὺς Ἕλληνες. Ἂν πρόκειται κάτι νὰ συγκρουσθῇ στὸ ἄμεσο μέλλον, αὐτὸ δὲν θὰ εἶναι οἱ πολιτισμοί, ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῶν «πολιτισμένων» ἀνθρώπων ποὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ πείσουν τοὺς ἑαυτούς των, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κατέχουν μία θέση πάνω στὸν πλανήτη αὐτόν. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν πολιτισμῶν, ὅπως τὸν ἐπιχειρεῖ ὁ Huntington, καθὼς καὶ ἡ ποιοτικὴ ἀξιολόγησή των σὲ ὅ,τι μᾶς ἀφορᾶ εἶναι ἄδικη καὶ ἀνιστόρητη. Ὑπηρετεῖ ἄλλου εἴδους συμφέροντα. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἐμεῖς θὰ μείνουμε ἀνοχύρωτοι καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀναμείνουμε μοιρολατρικὰ τὴν ἐκδίωξή μας ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ἡ Εὐρώπη καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ὄνομά της τὸ ὀφείλει σὲ μᾶς. Χωρὶς τὴν Ἑλλάδα δὲν νοεῖται. Ἀθήνα, Ῥώμη, καὶ Ἱερουσαλὴμ εἶναι τὰ τρία κέντρα θεμελίωσης καὶ στήριξης τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι *«γιὰ τὸν ἔνδοξό μας βυζαντινισμό»*, γιατὶ στὸ

Βυζάντιο ἔχομε τὴν πρότυπη ἀνάπτυξη παντὸς τοῦ ἐπιστητοῦ, γιατὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξεπορεύθησαν οἱ πολιτιστικὲς ἐξορμήσεις πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, γιατὶ αὐτὸ ὑπῆρξεν ἡ μήτρα ποὺ ἔθρεψε καὶ αὐτὸν εἰσέτι τὸν δυτικὸ πολιτισμό.

Ἡ *«παγκοσμιοποίηση»* τῶν πολιτισμῶν θὰ λειτουργήσει, κατ' ἀντίθεσιν μὲ ὅσα ἰσχυρίζεται ὁ Huntington, ἑνωτικὰ καὶ διαλεκτικὰ γιὰ τοὺς λαούς. Αὐτὸ ὅμως θὰ συμβῇ ἂν οἱ λαοὶ ἀποφασίσουν νὰ ἀντισταθοῦν στοὺς πολιτικοὺς σχεδιασμοὺς τῶν διεθνῶν κέντρων, ποὺ ἀπευθύνονται σὲ καταναλωτικὰ ὄντα καὶ ὄχι σὲ συνειδητοποιημένους πολίτες. Οἱ κατευθυνόμενες ἀντιλήψεις τῆς ἱστορίας καὶ ἡ ὑπονόμευση τοῦ πολιτισμοῦ δὲν θὰ εὐνοηθοῦν μόνον ἂν οἱ λαοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀντιτάξουν στὶς μεθοδεύσεις γενικῶν ἐντυπώσεων σὲ βάρος των τὴ σαφὴ ἀντίδρασή των.

Ἀπὸ διεθνῆ ἀνταγωνισμὸ ἡ τύχη τῶν λαῶν κρίνεται ἀπὸ μεθοδεύσεις τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς ποὺ μὲ τὴν προπαγάνδα ἐξωραΐζει τὶς καταστάσεις καὶ ἐπιβάλλει τὴ θέλησή της μὲ ἀποτελεσματικότητα, ὅπως αὐτὸ ἀποδείχθηκε μὲ τὸν περίφημο πόλεμο τοῦ Κόλπου, μὲ τὸ Κυπριακό, μὲ τὴν κατακραυγὴ ἐναντίον τῶν σέρβων. Ἀντιθέτως ἡ ἴδια πολιτικὴ κρατάει στὸ ἀπυρόβλητο τοὺς τουρκικοὺς αὐταρχισμοὺς σὲ βάρος τῶν κούρδων, τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τῶν ἑλλήνων καὶ ἀρμενίων στὴ διάρκεια τοῦ αἰῶνα μας. Ἡ πρόσβαση κάθε φορὰ στὴ διεθνῆ πληροφόρηση εἶναι βασικὸς παράγων ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Ὁ ἀγὼν φαίνεται ἄνισος, καθὼς οἱ Ἕλληνες δὲν διαθέτουμε τέτοιες προσβάσεις, ποὺ ἐξασφαλίζονται συνήθως μὲ τὴν κοινότητα συμφερόντων μὲ τοὺς ἰσχυρούς. Ὅμως ἡ Ἱστορία διαψεύδει τοὺς βιαστές της.

Ὁ πολιτισμός μας ὁ ὀρθόδοξος εἶναι ἕνα ἀληθινὸ μέγεθος προόδου καὶ τὰ λεγόμενα τοῦ Huntington, θὰ πρέπει νὰ μᾶς ὁδηγήσουν στὸ νὰ ἀγκαλιάσουμε ἀκόμη περισσότερο καὶ μὲ ἐνάργεια τοὺς πνευματικούς μας θησαυρούς, μὲ παράλληλη μεταφορὰ στὴν πράξη τοῦ τρόπου ζωῆς ποὺ ὁ πολιτισμός μας αὐτὸς εἰσηγεῖται. Τὰ πρότυπά μας εἶναι διαχρονικῆς ἀξίας. Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα μὲ τὴν ἁγιοπατερική της θωράκιση εἶναι ἀξεπέραστο εἶδος καὶ μάλιστα ἐν ἀνεπαρκείᾳ. Ὁ πολιτισμός μας πλάθει καὶ ἥρωες καὶ ποιητὲς καὶ ἁγίους καὶ φιλοσόφους. Δὲν δημιουργεῖ καταναλωτές, δὲν προσβλέπει σὲ ἐφήμερες κατακτήσεις. Δημιουργεῖ ὑψηλὲς συνειδήσεις, τιμᾶ τὴν ἀλήθεια, ἀπεχθάνεται τὸ βαρβαρισμό. Ἂν αὐτὰ τὰ βιώσουμε τότε θὰ ἀνθέξουμε στὸν πειρασμὸ τῆς ἀμφισβήτησης καὶ θὰ νικήσουμε. Ἀντίθετα θὰ διακινδυνεύσουμε τὴν ὑπόστασή μας.

Κατὰ τὰ ἄλλα χρειάζεται νὰ δουλέψουμε σκληρὰ καὶ σὰν ἔθνος καὶ σὰν κράτος καὶ σὰν ἄτομα. Νὰ διαλύσουμε τοὺς μύθους ποὺ πλάθει ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία ἐκείνων ποὺ διαμορφώνουν τὴ διεθνὴ πολιτικὴ καὶ εἰσηγοῦνται μέτρα ἐξουθενωτικὰ τῶν λαῶν. Ἂς συνειδητοποιήσουμε ὅτι εἴμαστε στὸ στόχαστρο καὶ ἂς ἀπορρίψουμε τὸν ἐφησυχασμὸ καὶ τὴν αὐτάρκεια. Κινδυνεύουμε ὡς ἔθνος καὶ πρέπει νὰ ἀγωνισθοῦμε σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Τώρα πιὰ ἡ προοπτικὴ σύγκρουσης τῶν πολιτισμῶν, κατὰ Huntington, θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἀφυπνίσει καὶ ὀργανώσει. Ὄχι γιὰ νὰ πολεμήσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ προβάλουμε μὲ σθένος καὶ ἐπίγνωση τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τοῦ δικοῦ μας πολιτισμοῦ, ποὺ σέβεται τὸ Θεό, τιμᾶ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐγγυᾶται τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου ἐν ἀγάπῃ καὶ ἑνότητι.

Μετα-νεωτερικότητα, Ὁλιστικότητα καὶ Παγκοσμιότητα ὑπὸ τὸ Φῶς της Ἑλληνορθοδοξίας*

Τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα καὶ τῆς χιλιετίας βρίσκει τὸν κόσμο σὲ μιὰ πρωτοφανῆ σύγχυση, καθὼς τὴν περίοδο τῆς κατάρρευσης τῶν ἰδεολογιῶν διαδέχθηκε ἡ τωρινὴ μεταβατικὴ περίοδος, γιὰ τὴν ὁποία διατυπώνονται ἀντιφατικὲς θεωρίες καὶ ἀπόψεις ὅπως π.χ. «σύγκρουση πολιτισμῶν» (Χάντινγτον), ἢ «τέλος τῆς ἱστορίας» (Φουκιγιάμα), πού, ἀντὶ νὰ διαλύουν, μᾶλλον ἐπιτείνουν τὴν σύγχυση. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ ἔχει ἤδη ἀρχίσει νὰ διαφαίνεται τὸ νέο κλῖμα μέσα στὸ ὁποῖο θὰ εἴμαστε προσεχῶς ὅλοι ὑποχρεωμένοι νὰ ζήσουμε. Κύρια χαρακτηριστικά

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς κ.κ. Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τοῦ νομοῦ Μαγνησίας κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των ὀργανωθεῖσαν τὴν 4-1-1998 δεξίωσιν εἰς τὸ Πνευματικὸν Κέντρον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ εἰς τὸ Νέον Ἔτος.

του φαίνεται πὼς θὰ εἶναι ἡ ὑποβάθμιση τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἡ ὑποταγή του στὴν ἐξουσία, ἡ ὑποδούλωσή του στὴν ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία. Ἡ κοινωνία τῶν προσώπων ἑτοιμάζεται νὰ παραχωρήσει τὴ θέση της στὴν κοινωνία τῆς πληροφορίας. Ὁ κατακλυσμὸς τῆς πληροφορίας ἐγκυμονεῖ μέγιστα δεινὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ μεθοδεύει τὴν ἐγκαθίδρυση ὁλοκληρωτικοῦ συστήματος διακυβέρνησης τοῦ κόσμου μὲ βάση τὶς πληροφορίες, καὶ τὸ καθεστὼς αὐτὸ δὲν ἔχει καμία σχέση καὶ συμβατότητα μὲ τὴν ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἔντεχνο τρόπο εἰσαγωγῆς στὴ ζωή μας ξένων προτύπων ζωῆς.

Περισσότερο στὴν Εὐρώπη καὶ λιγότερο στὴν πατρίδα μας -ἐπὶ τοῦ παρόντος- συνειδητοποιοῦμε μιὰ νέα τάξη πραγμάτων ποὺ διαμορφώνεται σιγὰ σιγὰ ἀλλὰ σταθερὰ καὶ καθορίζεται κατὰ βάση ἀπὸ τρεῖς ἄξονες: τὴ Μετα-νεωτερικότητα, τὴν Ὁλιστικότητα καὶ τὴν Παγκοσμιότητα. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὅροι ἔχουν γίνει πλέον τοῦ συρμοῦ καὶ τείνουν νὰ σφραγίσουν τὶς ἰδεολογικὲς ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς μας, χρήζουν δὲ βαθιᾶς ἀνάλυσης καὶ σὲ βάθος ἔρευνας γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ τὸ οὐσιαστικό των περιεχόμενο καὶ ὑπάρξει ἡ δυνατότης κριτικῆς τοποθέτησής μας ἔναντί των. Ἡ ἐργασία ὅμως αὐτὴ προσαπαιτεῖ σοβαρὴ ἀνάλυση καὶ μελέτη τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου μας, σὲ μιὰ προσπάθεια προσπέλασης στὸν πυρήνα τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι δὲ φυσικὸ γιὰ τοὺς νέους τῆς ἡλικίας σας νὰ δείχνουν ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἐξελίξεις στὸ χῶρο τῶν ἰδεῶν, προκειμένου νὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παίρνουν ὀρθὲς θέσεις ἀπέναντί των. Καὶ πρὸς τὸ στόχο αὐτὸ ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς

βοηθήσω σήμερα, ἔχοντας ἐπιλέξει ἐφέτος[1] ὡς θέμα τῆς ὁμιλίας μου: *«Μετα-νεωτερικότητα, Ὁλιστικότητα καὶ Παγκοσμιότητα, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἑλληνορθοδοξίας»*. Πρὶν ὅμως παραθέσω τὶς σχετικὲς ἀπόψεις μου, σᾶς ἀπευθύνω τὶς ἀπὸ μέσης καρδίας μου πατρικὲς εὐχὲς γιὰ τὸ Νέον Ἔτος. Εἴθε ἡ πανσθενὴς χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ μᾶς χαρίσει ἕνα ἔτος εὐλογημένο, στὴ διάρκεια τοῦ ὁποίου θὰ κάνουμε ὅλοι μας σταθερὰ βήματα πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ θὰ ἀπολαύσουμε τὴ γλυκύτητα τῆς παρουσίας Του στὴ ζωή μας.

Ἡ **Μετα-νεωτερικότητα** ἔγινε πρόσφατα κυρίαρχο ρεῦμα στὸ ἐπίπεδο τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς μας, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν τέχνη ὡς μετα-μοντερνισμός, καὶ περνώντας σύν-

1. Τὰ θέματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα στὰ περασμένα χρόνια ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ θέση τῆς νέας γενηᾶς ἀπέναντί των (1976), β) Ὀρθοδοξία καὶ Μαρξισμός (1977), ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. π. Δαμασκηνὸ Καζανάκη, γ) «Χριστός-ναί. Ἐκκλησία-ὄχι;» (1978), δ) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα κι ἐμεῖς (1979), ε) Γιὰ σᾶς ποιός εἶναι ὁ Χριστός; (1980), στ) Ἡ ὥρα τῆς Ὀρθοδοξίας (1981), ζ) Ἀνίχνευση τοῦ καιροῦ μας μὲ ὁδηγὸ τὸν Παπαδιαμάντη (1982), η) Ντοστογιέφσκυ καὶ Μακρυγιάννης, χειραγωγοί μας στὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀδιεξόδου (1983), θ) Νηφάλιος μέθη (1984), ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Συμεὼν Γρηγοριάτη, ι) Ἡ κρίση ταυτότητος τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (1985), ια) Ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία καὶ ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία (1986), ιβ) Ὁ ὀρθόδοξος Μυστικισμός (1987), ιγ) Τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς καὶ ἡ κατὰ τοὺς Πατέρες, ὑπέρβασή του (1988), ιδ) Ἐρέθισμα αὐτοσυνειδησίας: ὁ ἀκέραιος καὶ ἐπίκαιρος Παπαδιαμαντικὸς λόγος (1989), ιε) Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόχαστρο τῶν... Ἑλλήνων (1990), ιστ) Τὰ προβλήματα τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης καὶ ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν νέων στὴν ἀντιμετώπισή των (1991), ιζ) Ἐκκλησία: ἡ ἔσχατη ἐλπίδα τῆς νέας γενιᾶς (1992), ιη) Συνέλληνες, πῶς ἐφθάσαμεν ἐδῶ; (1993), ιθ) Ὁ ἀπάνθρωπος ἀνθρωπισμὸς τοῦ κό-

τομα στὶς πιὸ συστηματικὲς μορφὲς λόγου καὶ ἔκφρασης. Ἡ Μετα-νεωτερικότητα ἐκφράζει τὴ φιλοσοφία τοῦ τέλους τῶν πάντων, ἀκόμη καὶ τοῦ Θεοῦ. Τὰ πάντα κατ' αὐτὴν ἰσχύουν σχετικὰ καὶ κανεὶς καὶ τίποτε δὲν δικαιοῦνται νὰ προβάλλουν ἀξιώσεις καθολικῆς ἰσχύος. Ἔτσι οἱ μεγαλεπήβολες θεωρίες, οἱ οὐτοπίες, τὰ προγράμματα συνολικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας ἀπωθοῦνται στὸ περιθώριο καὶ ἐπιζητεῖται ἡ «ἀνοικτὴ κοινωνία» τῆς ἀνοχῆς. Ἐξ ἄλλου ἕνα ἄλλο τέλος, τὸ τέλος τῆς Ἱστορίας ἀνασύρεται ἀπὸ τὴ χεγγελιανὴ προβληματικὴ τοῦ 19ου αἰῶνα γιὰ νὰ ἑρμηνεύσει τὴν κατάσταση τοῦ τέλους τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Συναφὲς εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς Πολιτικῆς, ἕνεκα τοῦ πρωτείου τῆς οἰκονομίας στὴ μεταμοντέρνα ἐποχή. Ἡ κυριαρχία τοῦ οἰκονομικοῦ μοντέλου αὐτονομεῖται ἐντελῶς στὴ διεθνοποιημένη κεφαλαιοκρατικὴ κοινωνία τοῦ τέλους τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ κυριαρχεῖ σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, βάζοντας στὸ περιθώριο τὴ σφαίρα τῆς πολιτικῆς. Σύμφωνα ἄλλωστε μὲ τὶς θεωρητικὲς κατευθύνσεις τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἡ πολιτικὴ πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ἀσθμαίνουσα τὶς ἐπιταγὲς τῆς οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ἐλεύθερου ἐμπορίου, ποὺ μηχανιστικὰ ξεπερνοῦν τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦν καὶ ὁδηγοῦν στὴν παραγωγὴ καὶ ἀναπαραγωγὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

σμου καὶ ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Μιὰ ἀντιπαράθεση σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Ντοστογιέφσκυ (1994), κ) AIDS: «Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ». Γιὰ μία στάση εὐθύνης συλλογικῆς καὶ ἀτομικῆς (1995), κα) Ὁ 4ος Πυλῶνας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης (1996), κβ) Ἡ σύγχρονη θεωρία τοῦ Huntington καὶ ἡ δική μας θέση (1997).

Παράλληλα μέσα στὴ Μετα-νεωτερικότητα κάπως πρόωρα προφητεύεται καὶ τὸ τέλος τοῦ ἔθνους-κράτους, ποὺ πρέπει νὰ ὑποχωρήσει καὶ νὰ ὑποταχθεῖ στὶς ἀνάγκες τῆς διεθνοποιημένης, ἐνιαίας ἀλλὰ καὶ περιφεριοποιημένης οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Στὴ Νέα Τάξη Πραγμάτων οἱ ἐθνικὲς καὶ πολιτισμικὲς διαφοροποιήσεις προκαλοῦν μιὰ πρόσκαιρη ἀναστάτωση ποὺ ὅμως, εἴτε μὲ τὴ βία, εἴτε μὲ τὴ διαδικασία τῆς πολιτισμικῆς ἐνσωμάτωσης στὸ κυρίαρχο μοντέλο, ἐπιλύονται. Καὶ ὁ λόγος περὶ τέλους δὲν ἔχει τέλος. Πρόσφατη προφητεία διαβλέπει τὸ τέλος τῆς ἐργασίας. Τὰ αὐξανόμενα ποσοστὰ ἀνεργίας ποὺ ἐμφανίζονται σὲ ὅλες τὶς ἀναπτυγμένες δυτικὲς κοινωνίες, ὡς παρεπόμενο τῆς ἀναδιάρθρωσης τῶν οἰκονομιῶν καὶ τῆς ἐπανασχεδιοποίησης τῶν ἐπιχειρήσεων, στηρίζουν τὴν ἐκδοχὴ αὐτή. Καὶ ἔρχεται καὶ τὸ τέλος τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ εἶχε ὡς βάση τὸ νευτώνειο-καρτεσιανὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἀναλυτικοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἴσως σ' αὐτὴ τὴ σειρὰ τοῦ τέλους, νὰ μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ καὶ τὸ τέλος τοῦ Θεοῦ.

Γύρω στὰ 1900 ὁ Θεὸς εἶχε περάσει «στὴ συνταξιοδότηση». Τὸ μοντέρνο ἀστικὸ πρόγραμμα εἶχε πλέον καταφέρει νὰ γκρεμίσει τὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας τοῦ μεσαιωνικοῦ-σχολαστικοῦ κοσμοειδώλου καὶ πλέον στοὺς μεταμοντέρνους καιροὺς ὁ Θεὸς καὶ τὸ Ἀπόλυτο δὲ γίνονται κἂν ἀντικείμενο ἀπορίας. Ἔτσι, ἀφοῦ ὁ Λόγος χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ γκρεμίσει τὸ Θεὸ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, γκρεμίζεται τώρα καὶ ὁ ἴδιος καὶ αὐτοκαταστρέφεται. Ὁ Λόγος ὑποσχέθηκε τὴν ἐλευθερία καὶ ἔφερε τὸν ὁλοκληρωτισμό, συνδέθηκε μὲ τὸν πολιτισμὸ καὶ ὁδήγησε στὴ βαρβαρότητα καὶ στὰ πρόθυρα τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ πολι-

τισμοῦ. Οἱ ἀπόλυτες ἀξιώσεις τοῦ Λόγου σχετικοποιοῦνται καὶ ἀντικαθίστανται ἀπὸ τὴ νέα σκέψη. Ἡ ὕψιστη ἔννοια τοῦ Λόγου, ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας καταγγέλεται ὡς μύθος καὶ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λειτουργίας.

Τέλος, ὁ λόγος περὶ τοῦ τέλους φθάνει καὶ στὸ τέλος τοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπινου ὑποκειμένου ὡς ἀνόμοιας, ἀνεπανάληπτης, αὐτοσυνείδητης καὶ ἐλεύθερης προσωπικότητος.... «*Ἂν τὸ 19ο αἰῶνα τὸ πρόβλημα ἦταν ὅτι ὁ Θεὸς πέθανε* -παρατηρεῖ ὁ Erich Fromm- *τὸν 20ὸ αἰῶνα τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι πέθανε ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι νεκρός*». Σήμερα ὁ κάθε ἄνθρωπος τῆς μεταμοντέρνας κοινωνίας βιώνει τὸ τέλος του μέσα στό «σιδερένιο κλουβὶ τοῦ ῥατσιοναλισμοῦ καὶ τῆς γραφειοκρατείας» τῶν κοινωνιῶν τῆς ἀλλοτρίωσης, ποὺ μετατρέπουν τὸν ἴδιο καὶ τοὺς συνανθρώπους του σὲ ἀριθμούς, σὲ στατιστικὰ μεγέθη ἐναλλάξιμα μεταξύ των. Ἔτσι ἡ Μετα-νεωτερικότητα, παρὰ τὸν φανταχτερὸ καὶ πομπώδη τίτλο της, φέρνει μαζί της τὸ γνωστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ τὶς ἀρχαῖες θρησκεῖες θέμα τοῦ τέλους τοῦ κόσμου. Ὁ μεταμοντερνισμός συναντᾶ ἔτσι τὴν ἀρχαία ἐσχατολογία. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ἔχει καὶ τὸν ἀντίλογό του. Ὑπάρχουν διανοούμενοι ποὺ ὑποστηρίζουν τὴ συνέχεια ἔναντι τοῦ τέλους. Ὁ ἀντίλογος αὐτὸς κατευθύνεται τόσο στὸ λόγο γιὰ τὸ τέλος τῶν ἰδεολογιῶν, ὅσο καὶ στὸν ὑπεραισιόδοξο λόγο γιὰ τίς «μαγικές» ἱκανότητες τῆς σύγχρονης τεχνολογίας, οἱ ἐφαρμογὲς τῆς ὁποίας λέγεται ὅτι θὰ ἀποτελέσουν τὴ λύση καὶ τὴν πανάκεια γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νὰ παύσουν ἡ κοινωνία καὶ οἱ ἐποχὲς νὰ προσδιορίζονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώ-

πους. Δηλ. πρέπει νὰ μεταβοῦμε πλέον ἀπὸ τὴ βιομηχανικὴ κοινωνία, ὄχι στὴν κοινωνία τῆς πληροφορίας ἀλλὰ στήν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Μὲ τὴν **Ὁλιστικότητα** ἐπιδιώκεται ἡ ἀναγωγὴ τῶν λεπτομερειῶν σὲ γενικότητες. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ ὑποχωροῦν ἐμπρὸς στὰ γενικὰ καὶ οἱ ἰδιαιτερότητες τῶν παραδόσεων, ποὺ διαπλάθουν τὶς αὐτοσυνειδησίες, παραχωροῦν θέση σὲ γενικὲς ἀρχὲς κοινῶς ἀποδεκτὲς ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ὁλιστικότητα, ὡς φιλοσοφικὸ ρεῦμα, ὁδηγεῖ στὴ σταδιακὴ ἀποσάθρωση κάθε ἰδιαιτερότητος καὶ λυμαίνεται τὴν ἀξία τοῦ προσώπου, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ τὴ μοναδικότητα καὶ μόνο ὑπὸ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς ἀποτελεῖ τὴ βάση κάθε πολιτισμοῦ. Τελικὰ φαίνεται πὼς ἡ νέα φιλοσοφία τῆς ζωῆς μας, ἀφοῦ ἀρνεῖται τὶς λεπτομέρειες, μεθοδεύει τὴ μαζοποίηση, στὴν ὁποίαν ἔχουμε ἤδη ἀρχίσει νὰ συνηθίζουμε. Ἡ ἐξίσωση τῶν πάντων ποὺ ἐπιχειρεῖται εἶναι ἡ ἀναγκαία συνέπεια αὐτῆς τῆς λογικῆς. Οἱ ἄνθρωποι σήμερα κατευθύνονται πρὸς τὸν πνευματικὸ εὐνουχισμὸ καὶ τὸ μόνο ποὺ τοὺς ἀπέμεινε εἶναι νὰ ὁμιλοῦν χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ἀκούει. Ἔχουν μετατραπεῖ σὲ ἑτεροπροσδιοριζόμενα ἄτομα.

Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν **Παγκοσμιότητα** ἀποσύρεται ἴσως ὁριστικὰ ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδιοπροσωπίας τῶν λαῶν καὶ καταργοῦνται τὰ τείχη μεταξὺ ὄχι μόνον τῶν ἰδεῶν, ποὺ ἄλλοτε διεχώριζαν καὶ διέκριναν τοὺς πολιτισμοὺς καὶ τοὺς λαούς, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν κατ'

ἰδίαν χαρακτηριστικῶν των. Ἡ νέα τάση ἐμπεδώνεται ὁλονὲν καὶ περισσότερο καὶ καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα ἰσοπέδωσης τῶν πάντων καὶ δημιουργίας συνθηκῶν ἀπονεύρωσης τῶν ἐπὶ μέρους γνωρισμάτων πολιτισμῶν καὶ ἰδεολογιῶν. Παγκοσμιότης σημαίνει μιὰ κοινὴ ἐνόραση καὶ προοπτικὴ μὲ βάση τὶς ἐπιλογὲς τοῦ ἰσχυροῦ. Ὑποχώρηση καὶ ἴσως καὶ ἐξαφάνιση τῆς τοπικότητος, ποὺ βιώνεται στὴν καθημερινότητα, καὶ τῆς παραδοσιακότητος, ποὺ τρέφει μὲ τοὺς χυμούς της τὸ δένδρο τῆς ζωῆς μας. Ὁλιστικότης, κατὰ ταῦτα, καὶ Παγκοσμιότης ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους παραδόσεις, τὶς θρησκεῖες, τὶς γλῶσσες, τὶς ἐκφραστικὲς μορφὲς κάθε λαοῦ καὶ ἀποβλέπουν στὴν οἰκοδόμηση μιᾶς Νέας Ἐποχῆς, ὅπου τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ μπορεῖ νὰ διακρίνει πιὰ τοὺς λαούς. Πρόκειται γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ συγκρητισμοῦ, τῆς σύγκρασης δηλ. θρησκειῶν, πολιτισμῶν, παραδόσεων, ποὺ ὑπῆρξε στὴν ἱστορία πρόδρομος τῆς κατάλυσης ὁλόκληρων κόσμων. Καὶ βέβαια στὴ βάση τῆς ἐπιδίωξης λέγεται -πρὸς πρόληψιν ἀναμενομένων ἀντιδράσεων- ὅτι βρίσκεται ἡ ἀναζήτηση τῆς ἑνότητος ὅλων σὲ μιὰ ἐνιαία κοινότητα τρόπου ζωῆς καὶ κατανόησης τοῦ κόσμου. Τὸ δέλεαρ τῆς ἑνότητος συνεπαίρνει τοὺς ἀμύητους, ὅμως ἡ παραλυτικὴ ἀπειλὴ κατὰ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας εἶναι προφανής.

Ὅλος ὁ κόσμος γίνεται πλέον ὄχι μόνο μιὰ γειτονιὰ ἐξ ἐπόψεως ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ μιὰ οἰκογένεια ἀπὸ ἔποψη πολιτιστική. Αὐτὸ γιὰ τὴν Εὐρώπη εἶναι ἤδη ἐπιθυμητὴ ἐπιδίωξη μὲ τὴν καθιέρωση τοῦ 4ου Πυλῶνα, μιᾶς γραμμῆς πού, μὲ βάση τὶς πολιτιστικὲς καταβολὲς τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὁριοθετεῖ τὴν κοινή μας εὐρωπαϊκὴ πνευμα-

τικὴ καὶ πολιτισμικὴ προέλευση καὶ πορεία, μὲ ἀπώτερο στόχο τὴν ἐπίτευξη τῆς πνευματικῆς ἑνότητος μέσα στὸ χῶρο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης, ποὺ τώρα ἀπουσιάζει.

Ἡ Εὐρώπη ὅμως σήμερα, καὶ γενικότερα ἡ Δύση, περνοῦν μιὰ βαθιὰ ἠθικὴ κρίση, ποὺ ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὸν θρησκειακὸ συγκρητισμὸ ἢ ῥελατιβισμό. Καθολικισμὸς καὶ προτεσταντισμὸς ἔχουν περάσει ἀπὸ τὴν ἐκκοσμίκευση στὴν ἀλλοτρίωση, ποὺ λεηλατεῖ τὶς ψυχές. Αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν σήμερα στὴ Δύση γεννοῦν μελαγχολικὲς σκέψεις γιὰ τὸ μέλλον τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅταν «χριστιανικά» κράτη ἀπαγορεύουν τὴ δημόσια προσευχὴ σὲ σχολεῖα, γιὰ νὰ μὴ θίγονται οἱ διαφωνοῦντες, ὅταν «χριστιανικά» πανεπιστήμια διδάσκουν τὴ θεολογία μαζὶ μὲ τὸν σατανισμὸ καὶ τὸν ἀποκρυφισμό, ὅταν βλέπει κανεὶς τὴν ἔκταση τῆς παιδικῆς πορνείας στίς «χριστιανικές» κοινωνίες, τότε γίνεται νοητὴ ἡ ἄμεση ἀνάγκη γιὰ μετάγγιση γνησίου αἵματος Χριστιανισμοῦ στὶς ἀλλοτριωμένες κοινωνίες τῆς Δύσεως καὶ μαζὶ καὶ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Μετα-νεωτερικότητα στηρίζεται, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, στὸ τέλος τῶν πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ὁλιστικότητα διευκολύνει τὴ διολίσθηση σὲ ἕνα κλῖμα γενικῶν θεωρήσεων καὶ ἡ Παγκοσμιότητα ἰσοπεδώνει τὰ πάντα ἐν ὀνόματι τῆς ἑνότητος τῶν λαῶν. Αὐτὰ ὅλα σημαίνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν γνωρίζαμε μέχρι τώρα, δὲν ἔχει πολλὲς ἐλπίδες ἐπιβίωσης ἐὰν δὲν ἀντιδράσει. Παρὰ τοὺς διθυράμβους ποὺ ἀκούγονται γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου

στὴν ἐποχή μας, ἐν τούτοις ἡ μεθόδευση ἀντιβαίνει στὴ διατήρηση τῆς ἀνθρώπινης ὀντότητος. Εἶναι βεβαίως γοητευτικὰ τὰ συνθήματα τῶν ῥευμάτων αὐτῶν καὶ εὔκολα παρασύρουν τοὺς πολλούς. Ὅμως ἡ διαχεόμενη ἀντίληψη εἶναι ὅτι ἡ νέα χιλιετία μᾶς θέτει ἐνώπιον νέων προοπτικῶν ὡς πρὸς τὴν διαφύλαξη τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ καὶ θεμελιώδη «θέση» τοῦ Ἑλληνοχριστιανισμοῦ.

Μπροστὰ σὲ αὐτὴ τὴν νεὰ πραγματικότητα ἡ Ἑλλὰς καλεῖται νὰ λάβει θέση. Τὸ ζητούμενο βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ βησσαριωνισμός, δηλ. ἡ ἔνταξη καὶ ἡ ἀφομοίωσή μας ἀπὸ τὴ Δύση. Αὐτό, ἐνῶ θὰ μᾶς ἐξοντώσει, δὲν πρόκειται σὲ τίποτε νὰ ὠφελήσει τὴ Δύση. Αὐτὸ ποὺ καλούμεθα νὰ κάνουμε εἶναι νὰ μείνουμε αὐτὸ ποὺ εἴμαστε, δηλ. Ἕλληνες καὶ Ὀρθόδοξοι καὶ αὐτὸ συμφέρει ὄχι μόνο στὴ Δύση ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς. Εἶναι προϋπόθεση τῆς ἐπιβίωσής μας. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἱστοριογραφία ποὺ διέγραψε τὸν βυζαντινό μας πολιτισμὸ καὶ τὸν διαχώρισε ἀπὸ τὴ φυσική του ῥίζα, «πέρασε» κάποτε καὶ στοὺς δικούς μας ἱστορικούς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ ἐδῶ μιὰ προκατάληψη ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας μας. Τὸ Βυζάντιο καλύφθηκε ἀπὸ τόνους λάσπης ποὺ ἔκρυψαν γιὰ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἐθνική μας μνήμη τόν «ἔνδοξό μας βυζαντινισμό» καὶ δημιούργησαν θλιβερὰ κενὰ στήν «ἑλληνοβυζαντινή» σύνθεση. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε πριονίσαμε οὐσιαστικὰ τὸ κλαδὶ πάνω στὸ ὁποῖο καθόμαστε, καὶ μόνο χάρη στὶς ἐπιστημονικὲς καὶ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες ἑνὸς Παπαρρηγόπουλου, ἑνὸς Ζαμπέλιου, ἑνὸς Ζακυθηνοῦ καὶ ἄλλων, κατορθώθηκε νὰ περισωθοῦν ἡ ἐθνι-

κή μας ὑπερηφάνεια καὶ ταυτότητα. Ἡ ἑλληνικὴ Πολιτεία τραγικὰ ἀνυποψίαστη γιὰ ὅσα τεκταίνονται καὶ σήμερα σὲ βάρος τοῦ Ἀνθρώπου στὴ Δύση, ἀσχολεῖται μονόπλευρα μὲ τὴν ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας καὶ μόνο, στὴν ὁποία στηρίζει ἀποκλειστικὰ τὴν ἐλπίδα γιὰ ἐπιβίωση τοῦ ἔθνους. Ἀγνοώντας προφανῶς ὅτι δὲν εἶναι μόνο τὰ οἰκονομικὰ μεγέθη ἐκεῖνα ποὺ ἐξασφαλίζουν στοὺς λαοὺς τὴν οὐσιαστικὴ ἀκμαιότητα καὶ τὴν ἱστορικὴ διάρκεια.

Μεγάλη εὐθύνη ὅμως γιὰ τὴν πορεία τοῦ τόπου μας καὶ τὸ πρὸς τὴ Δύση «ἄνοιγμά» μας ἔχει καὶ ἡ Ἐκκλησία, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὴν Ὀρθοδοξία. Καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας ὀφείλει νὰ λάβει ὑπεύθυνη θέση μπροστὰ στὸ πρόβλημα, ἀποβάλλουσα τὴ φιλάρεσκη ἐσωστρέφειά της. Ἂν δὲν τὸ πράξει, δὲν θὰ ἔχει αὐτοκαταδικασθεῖ μόνο στὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔχει ἀπαρνηθεῖ μιὰ καίρια διαχρονικὴ ἀποστολή της. Ἡ ἀποχὴ εἶναι ἐπικίνδυνη γιατὶ προδίδει ἔλλειψη ἰσχυρῶν ἀντανακλαστικῶν, αὐτοπεποίθησης, φόβο ἀφομοίωσης, ἀπουσία πίστης. Καὶ ὁδηγεῖ στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας καὶ τῶν συνειδήσεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοποθέτηση εἶναι πρόβλημα. Γιατὶ προϋποθέτει τὴν προηγούμενη ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς ἀγκυλώσεις καὶ τὶς παγιδεύσεις στὶς ὁποῖες ἔχει ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν περιέλθει ἡ αὐθεντικότητα καὶ γνησιότητα τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ καιροὶ ὅμως δὲν περιμένουν καὶ ἡ Πατερικὴ Ὀρθοδοξία ὀφείλει καὶ μπορεῖ νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὸν σύγχρονο κόσμο. Ὄχι μόνο γιὰ χάρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ γιὰ χάρη τοῦ Ἀνθρώπου.

Μὲ διάθεση ῥήξης μὲ τὰ κατεστημένα τῆς σκοπιμότητος γιὰ μιὰ ποιότητα ζωῆς ἔξω ἀπὸ τὴ νοησιαρχία, μακρυὰ ἀπὸ τὴ μαζοποίηση μπορεῖ νὰ στηρίξει τὸν παραπαίοντα ἄνθρωπο τῶν ἡμερῶν μας. Καὶ μὲ τὴν προοπτικὴ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο πού, χωρὶς νὰ εἶναι καινοφανής, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνακαινιστική. Αὐτὸς ὑπῆρξε πάντοτε ὁ ῥόλος τῆς Ἐκκλησίας ἤδη ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα, τότε ποὺ ἦλθε σὲ ῥήξη μὲ τὴν εἰδωλολατρεία, προβάλλοντας τὸ μήνυμα τῆς «καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως». Καὶ ἀργότερα τὸ ἴδιο συνέβη ὅταν ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὴ Δύση, προτείνοντας τὸ ὅραμα τῆς ζωντανῆς ἀνατολικῆς παράδοσης.

Εἶναι πρωτοφανοῦς ὀξύτητος τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος. Καὶ ἀπίστευτης ἀγριότητος καὶ ἰσχύος οἱ δυνάμεις ποὺ ἀπειλοῦν νὰ καταστρέψουν τοὺς νέους, νὰ διαλύσουν τὶς οἰκογένειες, νὰ μετατρέψουν τοὺς λαοὺς σὲ σύνολα χωρὶς ἱστορία καὶ χωρὶς προοπτική. Ἡ σημερινὴ τάση στὸν δυτικὸ κόσμο εἶναι, ὡς ἐλέχθη, ἡ ἀντικατάσταση τῶν κλασσικῶν Γραμμάτων, τοῦ χριστιανισμοῦ, τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, τοῦ δυτικοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὸν συγκρητισμό, ποὺ ἀναμειγνύει τὰ πάντα σὲ ἕνα ἀμάλγαμα, ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸ ὁλοκληρωτισμό, ἀπὸ τὴ φασίζουσα διανόηση. Ἡ Ὀρθοδοξία δὲν εἶναι ῥομαντικὸ ἰδεολόγημα κατάλληλο γιὰ νεφελώδεις ἐρεσχελίες, ἀλλὰ εἶναι μιὰ πρόταση ποὺ σαρκώνει μὲ ταπείνωση τὴν ἐλπίδα τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου τῶν ἡμερῶν. Τὰ στοιχεῖα τῆς οἰκουμενικότητος καὶ καθολικότητος ποὺ τὴ χαρακτηρίζουν δὲν ἔχουν σχέση οὔτε μὲ τὴ Μετα-νεωτερικότητα, οὔτε μὲ τὴν Ὁλιστικότητα ἢ Παγκοσμιότητα, ὅπως τὶς ἐκδέχεται ἡ Νέα Τάξη τοῦ κόσμου. *«Γιὰ νὰ εἶσαι κοσμοπολίτης, πρέπει πρῶτα νὰ γίνεις*

Ἕλληνας» ἔλεγε ὁ Γ. Τσαρούχης. Καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς διασώζεται μέσα στὴν Ὀρθοδοξία. Ἂς τὸ καταλάβουμε ἐπὶ τέλους ὅλοι μας καὶ ἰδίως οἱ νέοι. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει τὰ προβλήματα τοῦ λαοῦ νὰ τὰ υἱοθετήσει δίδουσα τὶς εὐκταῖες λύσεις των. Καὶ σήμερα ἡ Νέα Τάξη καὶ ἡ Νέα Ἐποχὴ ἀποτελοῦν τὰ μεγαλύτερα προβλήματα γιὰ τὴν ἐπιβίωσή μας. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη ὁ λαός μας σήμερα εἶναι ἡ προσεκτικὴ καὶ μὲ πόνο πατρίδος καὶ ψυχῶν προσπάθεια ὅλων μας, νέων, ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων, κληρικῶν, ἐπιστημόνων, ἐργαζομένων νὰ δοῦμε ποιά εἶναι τὰ προβλήματά μας καὶ ποιές οἱ λύσεις των, τί πρέπει νὰ κάνει ἡ Ἐκκλησία ποὺ δὲν μπορεῖ ἢ δὲν πρέπει νὰ κάνει ἡ Πολιτεία. Ἢ τί μποροῦν νὰ προσφέρουν καὶ οἱ δύο μαζὶ σὲ μιὰ ἀγαστὴ συνεργασία γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου μας.

Ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος εἶχε δηλώσει τὴν 1-9-1992 ὅτι *«ἡ Ὀρθοδοξία παρὰ τὶς σημερινὲς δυσκολίες, θὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς τρίτης χιλιετίας»*, ἐμπεδώνοντας μέσα μας τὴν πίστη στὴ διαχρονικότητα τῆς ἀνατολικῆς μας παράδοσης, αὐτῆς ποὺ διακρίνει ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ μᾶς στεφανώνει ἱστορικά. Τὴν ἴδια ἐκτίμηση γιὰ τὴν πίστη μας ἔκανε πρὸ ἐτῶν καὶ ὁ Steven Runciman τονίζοντας ὅτι μετὰ ἀπὸ 50 χρόνια στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο θὰ ὑπάρχει μόνο ἡ Ὀρθοδοξία. Οἱ ἐκτιμήσεις αὐτὲς εἶναι προφητικὲς καὶ μὴ ἀναλώσιμες. Ἡ «τεχνοκρατική» καί «οἰκονομική» καί «μαζική» ἐποχή μας, ὅπου ὁ ἁπλὸς ἄνθρωπος κινδυνεύει ἄμεσα νὰ παύσει νὰ εἶναι μιὰ ἀνεπανάληπτη ἀξία, καὶ νὰ μετατραπεῖ σὲ ἕνα κωδικὸ

ἀριθμό, καὶ καλοῦν ὅλους μας σὲ ἐπαγρύπνηση γιὰ νὰ περισώσουμε τὸ πρόσωπό μας καὶ νὰ τὸ γλυτώσουμε ἀπὸ τὶς ἀναπόφευκτες παρενέργειες τῶν συστημάτων ποὺ διαφεντεύουν τὴ ζωή μας.

Ὁ «μαζάνθρωπος» ἐκφράζεται μὲ μιὰ τυποποιημένη μορφή. Ἀπὸ τὸ ντύσιμο μέχρι τὸ φαγητὸ καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ μέχρι τὴν ἠθικὴ τοποθέτηση, κώδικες σχεδὸν ὁμοιόμορφοι ἀρχίζουν νὰ διέπουν τὸν τρόπο σκέψεως καὶ δράσεως τῶν ἀνθρώπων σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Ὁ ἄνθρωπος χωρὶς σύνορα, ὁ κοσμοπολίτης, κολακεύεται νὰ πιστεύει πὼς ἀνήκει στὴν προοδευτικὴ παράταξη. Κατ' ἀλήθειαν ἀνήκει στὴν ἀνεστιότητα τῶν βαρβάρων, στὶς φανφάρες τῶν συνθημάτων, στοὺς χαμένους ὁρίζοντες. Ὁ ἄλλος, αὐτὸς ποὺ ἔχει θρησκεία καὶ πατρίδα καὶ οἰκογένεια καὶ ἀξίες, αὐτὸς χρειάζεται σήμερα στὸ Γένος μας. Καὶ ἡ Ὀρθοδοξία αὐτὸ τὸν τύπο διαπλάθει καὶ στηρίζει. Τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν αὐτοσυνειδησία καὶ τὴν ταυτότητα. Οἱ καιροὶ ἐπιβάλλουν, ἐν ὄψει καὶ τῶν διαγραφομένων ἐξελίξεων, ἕνα εὐρύτερο ἄνοιγμα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμο μὲ ὅραμα καὶ ἐλπίδα. Τὸ οἰκουμενικὸ καὶ ταυτόχρονα τὸ ἑλληνορθόδοξο ὅραμα.

Τὸ εὐχάριστο εἶναι πὼς οἱ νέοι μας ξύπνησαν πιὰ ἀπὸ τὸν λήθαργο τῆς κομματικῆς κραιπάλης καὶ τῶν ἄλλων παρεκκλίσεων καὶ ἐπιστρέφουν μαζικὰ στὶς παραδοσιακές μας ἀξίες. Δὲν εἶναι μόνο οἱ ἔφηβοι, ποὺ στή «Βουλὴ τῶν Ἐφήβων» ἔδειξαν ἕνα ἄλλο, καινούργιο πρόσωπο τῆς μικρῆς νεολαίας μας, ποὺ κατέπληξε καὶ στήριξε τὶς ἐλπίδες μας. Εἶναι καὶ ἡ ἄλλη νεολαία, ποὺ ἡ πρόσφατη ἔρευνα τῆς Γενικῆς Γραμματείας Νέας Γενιᾶς ἔφερε στὸ προσκήνιο. Ἡ νεολαία αὐτή (15-29 ἐτῶν) ἐξεδήλωσε τὴ συντηρη-

τικὴ στροφή της, δηλ. τὸ ἀγκάλιασμα τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν, τῆς οἰκογένειας, τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος. Οἱ νέοι αὐτοὶ μὲ τὴν ὡριμότητά των δείχνουν πὼς μποροῦμε νὰ τοὺς ἐμπιστευθοῦμε καὶ νὰ στηρίξουμε ἐπάνω τους χρηστὲς ἐλπίδες. Μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις θὰ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε πὼς μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε. Δὲν ἔχει φθάσει τὸ τέλος τῆς ἱστορίας καὶ πολὺ περισσότερο τοῦ κόσμου. Ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ μείνουμε ὄρθιοι. Ἡ Ὀρθοδοξία μας καὶ ἡ Ἑλληνικότητά μας εἶναι δυὸ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐναντίον τῆς μαζοποίησης καὶ τῆς ἰσοπέδωσης τῶν πάντων. Αὐτὸς ὁ λαὸς ἔχει πλούσια ἱστορία καὶ δικαιοῦται νὰ ζήσει εἰρηνικά, χωρὶς νὰ κινδυνεύει νὰ ἀφομοιωθεῖ, χωρὶς νὰ διατρέχει τὸν κίνδυνο ἀποκοπῆς του ἀπὸ τὶς ῥίζες του.

Τὰ σύγχρονα φιλοσοφικὰ ῥεύματα ποὺ διασταυρώνονται ὑπὲρ τὰς κεφαλάς μας δὲν φαίνεται νὰ θίγουν τὴν ἑλληνική μας ψυχὴ καὶ ἰδίως τῶν νέων μας, παρὰ τὶς λυσσαλέες προσπάθειες ἐκείνων, ποὺ σὰν τερμίτες ῥοκανίζουν συστηματικὰ τὰ θεμέλιά μας. Χάριτι Θεοῦ ἡ Ὀρθοδοξία στὴ νέα χιλιετία φαίνεται πὼς θὰ εἶναι ἡ διέξοδος στὰ ἀδιέξοδα καὶ τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τότε ἡ Νέα Τάξη πραγμάτων δὲν θὰ μπορεῖ νὰ προωθήσει τὶς ψευδοπνευματικὲς καταστάσεις καὶ τὶς ἀπάνθρωπες ἐπιλογές της. Σὲ ὅποιον τὸ ἀρνεῖται ἂς τοῦ προτάξουμε τοὺς στίχους τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ: *«Γιὰ τὲς θρησκευτικές μας δοξασίες ὁ κούφιος Ἰουλιανὸς εἶπεν: "Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων". Τάχατες μᾶς ἐκμηδένισε μὲ τό "κατέγνων" του... Τέτοιες ἐξυπνάδες ὅμως πέρασι δὲν ἔχουνε σ' ἐμᾶς τοὺς χριστιανούς. "Ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως. Εἰ γὰρ ἔγνως οὐκ ἂν κατέγνως" ἀπαντήσαμεν ἀμέσως».*

Δεκαπενταύγουστος στήν Τῆνο

Ἀπό τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου στό Ἵδρυμα κατά τήν προσκυνηματική περιήγηση «Στά βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» τόν Ἰούνιο τοῦ 2006. Εἰκονίζονται ὁ Σεβ. Ποιμενάρχης κ. Δωρόθεος, ὁ ἀντιπρόεδρος καί τά μέλη τῆς Διοικούσης ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱδρύματος.

Ἐκδόσεις Πανελληνίου Ἱεροῦ Ἱδρύματος Εὐαγγελιστρίας Τήνου

1. *Ἡ Ἔννοια τῶν θαυμάτων καί τῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.* Ὀκτώβριος 2006.
2. *Ἰησοῦς, ὁ Χριστός* (στήν Ἁγία Γραφή καί στήν Ζωή τῆς Ἐκκλησίας). Ὀκτώβριος 2005.
3. *Ἡ Ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας καί ὁ Ἀποκρυφισμός τῆς νέας ἐποχῆς* (Θεοσοφία, Μαγεία καί φαινόμενα τηλεκίνησης). Ὀκτώβριος 2004.
4. *Ἀκολουθίες ψαλλόμενες στόν Ἱερό Ναό Εὐαγγελιστρίας Τήνου.*
5. *Περιγραφή τῆς Εὑρέσεως τῆς Θαυματουργοῦ Ἁγίας Εἰκόνας τῆς Εὐαγγελιστρίας στήν Τήνο κατά τό ἔτος 1823.* Τῆνος 2008.
6. Ἀλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρᾶ. *Μουσεῖο Τηνίων καλλιτεχνῶν.* Κατάλογος συλλογῆς γλυπτῶν.
7. *Εἰκόνες τῆς Τήνου.*
8. *Ὁ Γύζης στήν Τήνο.*
9. Ἀλέξανδρος Ε. Φλωράκης. *Ἡ Παναγία τῆς Τήνου στόν ἀγώνα τοῦ '40.* Δ΄ ἔκδοση, Τῆνος 2004.
10. Δρόσου Ν. Δρόσου. *Ἱστορία τῆς Νήσου Τήνου.* Ἀθῆναι 1996.